

छिन्ताङ् शब्दकोश तथा व्याकरण
Chintang Language Research Program

छिन्ताडः शब्दकोश तथा व्याकरण

नोवल किशोर राई मनोज राई
नेत्र प्रसाद पौड्याल रोबेर्ट शिकोवस्कि
बाल्थाजार बिकल सबीने स्टोल
मार्टिन ग्यान्स्ले गोमा बन्जाडे इच्छा पूर्ण राई
तोया नाथ भट्ट सेबास्टियान साउप्पे रिखी माया राई
जनक कुमारी राई लास कुमारी राई दुर्गा बहादुर राई
गणेश राई दयाराम राई दुर्गा कुमारी राई
अनिता राई चन्द्र कुमारी राई शान्ति माया राई
रविन्द्र कुमार राई जुडी पेटिग्रु टीको डिर्क्समायर

२०६०-२०६७

पुस्तक : छिन्ताङ्ग शब्दकोश तथा व्याकरण
लेखकहरू : नोबल किशोर राई, मनोज राई, नेत्र प्रसाद पौड्याल,
रोबर्ट शिकोवस्कि, बाल्थाजार बिकल, सबीने स्टोल,
मार्टिन ग्यान्स्ले, गोमा बन्जाडे, इच्छा पूर्ण राई,
तोया नाथ भट्ट, सेबास्टियान साउप्पे, रिखी माया राई,
जनक कुमारी राई, लास कुमारी राई, दुर्गा बहादुर राई,
गणेश राई, दयाराम राई, दुर्गा कुमारी राई, अनिता राई,
चन्द्र कुमारी राई, शान्ति माया राई, रविन्द्र कुमार राई,
जुडी पेटिगु, टीको डिक्समायर
प्रकाशन : श्री प्रेस
जावलाखेल, ललितपुर
फोन ५५३२८२२, ५५४८९४६
ईमेल shreepress@wlink.com.np
प्रकाशन वर्ष : २०६७
सर्वाधिकार : © 2011 Chintang Language Research Program,
Tribhuvan University Kathmandu and University of
Leipzig. All rights reserved.
No part of this book may be reprinted or reproduced
or utilised in any form or by any electronic,
mechanical, or other means, now known or hereafter
invented, including photocopying and recording,
or in any information storage or retrieval system,
without permission in writing from the publishers.
ISBN : 978-9937-2-2899-2

हाम्रो भनाई

पूर्वी नेपालको धनकुटा जिल्ला अवस्थित छिन्ताङ गाउँलाई मानिसहरू सामान्यतया दुई कुराले चिन्ने र सम्झने गर्दछन् । पहिलो छिन्ताङ देवीको मन्दिर हो भने दोस्रो वि.स. २०३६ सालको छिन्ताङ काण्ड हो । समाजको निम्ति यी दुई विषयहरू महत्वपूर्ण हुँदाहुँदै पनि हामीलाई यो समुदायको तेस्रो महत्वपूर्ण कुराले झक्झकायो । त्यो हो छिन्ताङ भाषा यसकारण हामी यो समुदायको भाषा अध्ययन अनुसन्धानका निम्ति उत्सुक भयौं । कुनै समयमा केही व्यक्तिहरू छिन्ताङ भाषालाई बान्तावा भाषाको भाषिका मानेर अगल एक स्वतन्त्र भाषा हो भन्ने कुरा मान्न तयार थिएनन् । किनभने यो भाषाको वैज्ञानिक अनुसन्धान नै भएको थिएन । यसअघि नेपाल सरकारको जनगणना (सन् २००१) ले यो भाषाका वक्ताहरू केवल ८ जना भनेर आफ्नो रिपोर्ट प्रकाशन गर्‍यो । यी सूचनाहरू सहि वा गलत छन् भन्ने कुराको वास्ता नगरी हामीले यो भाषाको अध्ययन गर्ने जमर्को गर्‍यौं ।

नेपालको त्रिभुवन विश्वविद्यालय र जर्मनीको लाइप्चिख (Leipzig) विश्वविद्यालयका भाषाविज्ञान विभागका प्राध्यापक बाल्थाजार बिकल र नेपालबाट प्राध्यापक नोबल किशोर राई थिए । यो कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य छिन्ताङ भाषाको अभिलेखीकरण (documentation) गर्नु थियो । यो काम सन् २००४ बाट शुरु भइ सन् २००८ सालसम्म चल्यो । यी कार्यक्रमले मुख्यतया तीन प्रकारका कामहरू गरेको छ :

- १) भाषाको अध्ययन
- २) संस्कार र संस्कृतिको अध्ययन र
- ३) बालबालिकाहरूले प्रयोग गर्ने भाषाको अध्ययन ।

संस्कार र संस्कृतिका (ethnography) विषयमा जर्मनीको हाइडेलबेर्ग विश्वविद्यालयका मार्टिन ग्यान्सले र बालवालिकाहरूले प्रयोग गर्ने भाषा (child language) विषयमा जर्मनीकै माक्स प्लाङ्क इन्स्टिच्यूटकी सबीने स्टोलले जिम्मा लिएर अध्ययन गरेका थिए । यहाँनेर उल्लेख गर्नुपर्ने मुख्य कुरा के छ भने यही कार्यक्रम अन्तर्गत एकसाथ शुरु भएको खोटाङको पुमा र धनकुटाको छिन्ताङ यी दुई भाषाहरूको विद्युतीय अभिलेखिकरण (electronic documentation) नै नेपालमा भाषा अनुसन्धानको क्षेत्रमा भएको आजसम्मको पहिलो यस किसिमको कार्य हो । अझ भन्ने हो भने बालभाषा (child language) मा गरिएको यस्तो विस्तृत अध्ययन नै हाम्रो देशका लागि एउटा नमूना हो भन्न सकिन्छ ।

सर्वप्रथम शुरुका वर्षहरूमा अध्ययन टोलीले स्थलगत अध्ययन (field work) को क्रममा स्थानीय समुदायको संलग्नता र सहयोगमा भिडियो क्यामेराको माध्यमबाट वक्ताहरूका सम्वाद, रीतिरिवाज, संस्कार, कर्म, धार्मिक अनुष्ठान, मानव जीवनका व्यक्तिगत र सामुहिक संस्कार-संस्कृतिहरूको रेकर्ड गर्ने काम भए । ती सबै कुराहरूलाई त्यसपछि अभिलेखन (transcription) र अनुवाद (translation) गर्ने काम भयो । अधिल्ला वर्षहरूमा यी कामहरू गैर छिन्ताङ भाषीहरूले गरेपनि पछिल्ला दिनहरूमा छिन्ताङभाषीहरूले नै तालिम प्राप्त गरी सहजरूपमा यी कामहरू गर्न सफल भएका छन् । हाल आएर केही छिन्ताङभाषी विद्यार्थीहरूले उच्च अध्ययन गरेर आफ्नो भाषाको व्याख्या विश्लेषण गर्न पनि चासो राखेकाले हामीलाई खुशी लागेको छ । यसो भएमा यो भाषाको विकास होला भन्ने हामीलाई आशा छ ।

एउटा चाखलाग्दो विषय के छ भने हालको “छिन्ताङ” भनिने क्षेत्रमा मात्र किराँतबाट किराँत राईहरू अनेक ठाउँ र अनेक समयमा बसाई सरेर आएका छन् । यो एउटा गा.बि.स.मा लगभग ३५/४० थर उपथरका राईहरूको बसोबास भएको देखिन्छ । यहाँ अधिकांश राईहरूको भाषा छिन्ताङ नै छ भने केही गैर राईहरूले पनि यो भाषा नै बुझ्ने र बोल्ने गर्दछन् । जुन कुरा स्वाभाविकै पनि हो । यहाँका राई समुदायमा बान्तावा, चाम्लिङ, पुमा, आठपहरे, कुलुङ आदि थरका व्यक्तिहरू भएपनि आफ्नो मातृभाषाका रूपमा छिन्ताङ भाषा नै स्वीकार गरेर प्रचलनमा ल्याएको देखिन्छ । बरु आजभोलि भने शिक्षा, बसाई-सराई र अन्तरजातीय विवाहका कारणले आफ्नो भाषा विस्तारै बोल्न छोड्दै गरेको पनि पाइन्छ । यहाँका राईहरू बहुभाषिक छन् र आफ्नो भाषा विस्तारै-विस्तारै लोप हुन लागेकोमा चिन्ता पनि व्यक्त गर्दछन्

। पाँच बर्षसम्मको लामो अध्ययनअनुसन्धानले देखाए अनुसार छिन्ताङ भाषाको व्याकरण बान्तावा भन्दा फरक छ । केही शब्दहरू साझा भएपनि जब अलग व्याकरण हुन्छ सो भाषा अलगगै हुन्छ भन्ने मान्यताले हामी छिन्ताङ र बान्तावा फरकै भाषा हो भन्ने टुङ्गोमा पुगेका छौं । सरकारको तथ्याङ्कले देखाएको आठजना छिन्ताङभाषी भन्ने तथ्य गलत हो र आजभोलि लगभग ४००० - ५००० व्यक्तिले यो भाषा मातृभाषाका रूपमा बोल्दछन् भन्ने हाम्रो ठनाई छ । समाज बहुभाषिक हुँदै गएको र बाह्य एवं आन्तरिक अनेक कारणहरूले यो भाषा लोप भएर जाने अवस्था देखिएकाले हामी अनुसन्धाताहरू चिन्तित छौं । भाषिक समुदाय र सरकारले चासो नराखे कुनै दिन यो भाषा लोप हुन सक्ने हाम्रो देखाई छ ।

छिन्ताङ भाषा अभिलेखीकरण कार्यक्रममा उपलब्ध शब्दहरू बटुलेर एउटा उपयोगी शब्दकोश तयार पार्ने काम भएको छ । यसमा लगभग २५०० शब्दहरू समावेश छन् र यी शब्दहरू नेपाली र अँग्रेजी भाषामा पनि अनुवाद गरी त्रैभाषिक शब्दकोश तयार भएको छ । यसका साथै यसैक्रममा प्राप्त भएका भाषिक सामग्रीहरूको व्याख्या र विश्लेषण गरी एउटा व्याकरण को रूपरेखा पनि तयार गरी एउटै पुस्तकमा प्रस्तुत गरिएको छ । हाम्रो अध्ययनको क्रममा छिन्ताङ, साम्बुगाउँ र मूलगाउँको छिन्ताङ भाषामा केही शब्द र याकरणमा पनि फरक पाएका छौं । जसलाई हामी एउटै भाषाका दुई भाषिका भन्ने गर्दछौं । हामीले यी दुवै थरिका भाषिकाहरू समावेश गरेका छौं । यसो गर्नु एउटा व्यवहारिक काम हो भन्ने हाम्रो सोचाई रहेको छ । यसले छिन्ताङभाषी र यो भाषामा चासो राख्ने सबैलाई उपयोगी होला भन्ने आशा पनि राखेका छौं । मूलतः हाम्रो उद्देश्य छिन्ताङ भाषाको अभिलेखीकरण नै भएकोले यसको व्याकरण र शब्दकोशको निर्माण गर्ने यो कार्यक्रमको सानो प्रयास र उपलब्धि मात्र हो । हालसम्म हामीले जम्मा गरेको छिन्ताङ भाषाको रेकर्डमा लगभग ६ लाख शब्दहरू अभिलेखन गरिएका छन् । यो भाषामा हाम्रो काम विस्तृत र पूर्ण नठानी केवल एउटा आरम्भ मात्र हो र यसबाट भाविष्यमा अरु अनुसन्धानकर्ताहरूले एउटा समाउने र टेक्ने हाँगोको रूपमा लिन सके मात्र पनि हाम्रो प्रयास सफल भएको ठान्ने छौं ।

यो कार्यक्रम सफल पार्न हामीलाई सहयोग पुऱ्याउनु हुने व्यक्तिहरू र विशेषगरी संस्था र समुदायलाई हामी आभार व्यक्त गर्न चाहन्छौं । यसक्रममा किराँत राई यायोक्खा केन्द्रीय कार्यसमिति र धनकुटा जिल्ला समिति, त्रिभुवन विश्वविद्यालय र लाइन्चिख विश्वविद्यालयको संस्थागत सहयोग हाम्रो निम्ति उत्साहप्रद रह्यो । त्यसरी नै आर्थिक सहयोगका

लागि फोल्क्सवागन फाउन्डेसन (Volkswagen Foundation, Germany) र प्राविधिक सहयोगका लागि माक्स प्लाङ्क इन्सटिच्यूट हल्याण्ड (Max Planck Institute for Psycholinguistics, Netherlands) पनि हाम्रा लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण संस्थाहरू रहे अन्तमा तर सबभन्दा महत्वपूर्ण सहयोग छिन्ताङ्क समुदायको भन्ने हामीलाई लागेको छ र यस समुदायका व्यक्ति तथा परिवारलाई हामी आभार व्यक्त गर्न चाहन्छौं ।

अन्तमा यो अभिलेखीकरण कार्यक्रम (documentation programme) ले उत्पादन गरेको सामग्री छिन्ताङ्कभाषी र हामी अनुसन्धाताहरूको साझा सम्पत्ति हो र यसले भावी दिनहरूमा अन्य अध्ययनकर्ताहरूलाई समेत एउटा आधार हुनेछ भन्ने अपेक्षा राखेका छौं ।

सम्पादकमण्डल ।

विषय - सूची

शब्दकोशको प्रयोग	१
छिन्ताङ-नेपाली-अँग्रेजी खण्ड	७
नेपाली-छिन्ताङ खण्ड	१७१
अँग्रेजी-छिन्ताङ खण्ड	२२७
सरल छिन्ताङ व्याकरण	२८५
वर्ण विज्ञान	२८५
रूप विज्ञान	२९१
वाक्य विज्ञान	३२३

शब्दकोशको प्रयोग

शब्दकोशको संरचना

यो शब्दकोशमा जम्मा चार भाग रहेका छन् । पहिलो भाग यसको मुख्य भाग हो जसले छिन्ताङ भाषाका शब्दहरूको व्याकरणात्मक कोटि एवं नेपाली र अँग्रेजीमा अर्थ प्रदान गर्दछ । दोस्रो र तेस्रो भागमा क्रमशः नेपालीबाट छिन्ताङ र अँग्रेजीबाट छिन्ताङको क्रममा शब्दहरूलाई राखिएको छ । त्यसैगरी पुस्तकको अन्तिम भागमा छिन्ताङ भाषाको व्याकरणलाई सरल रूपमा केलाउने कोशिश गरिएको छ ।

This dictionary is made up of four sections. Section 1 is the main part and lists Chintang words with some of their grammatical properties and English and Nepali translations. Sections 2 and 3 contain reverse indexes from Nepali to Chintang and from English to Chintang. Section 4 is a community grammar written in Nepali which summarises the basic facts of the Chintang language.

शब्द संग्रह

शब्द संग्रह गर्दा प्रत्येक शब्दलाई यसरी राखिएको छ :
मुख्य शब्दलाई **मोटो अक्षरमा** लेखिएको छ । यदि एउटै रूप बाट बनेका धेरै शब्दहरू भएमा उनिहरूलाई छुट्याउनको लागि त्यसको माथि सानो गरी संख्या जनाउन संख्यावाचक शब्दको प्रयोग गरिएको छ । क्रियाहरूलाई

क्रियार्थक रूपमा (infinitive) राखिएको छ र क्रियाहरू कसरी रूपान्तरण हुन्छन् भन्ने कुराको जानकारी दिन क्रियाको भूत रूप (अकर्मक, तेस्रो पुरुष, एकवचन) लाई कोष्ठ भित्र राखिएको छ ।

शब्दवर्गहरूलाई चारपाटे कोष्ठमा राखिएको छ । निम्न शब्दवर्गहरू (छोटकरी रूपमा) प्रयोग गरिएको छ :

ना.	नाम, noun
स.ना.	सर्वनाम, pronoun
वि.	विशेषण, adjective
सं.	सङ्ख्याबोधक, numeral
क्रि.	क्रिया, verb
अ.क्रि.	अकर्मक क्रिया, intransitive verb
स.क्रि.	सकर्मक क्रिया, transitive verb
पू.क्रि.	पूरकापेक्षी क्रिया, complement verb
क्रि.वि.	क्रिया विशेषण, adverb
विस्म.	विस्मयादिवोधक, interjection
नि.	निपात, particle
प्र.	प्रत्यय, affix

कुनै शब्दहरू कुनै निश्चित परिस्थिति जस्तै धार्मिक पूजाआजा गर्दा वा केटाकेटीले मात्र प्रयोग गर्छन् । यसलाई जनाउनको लागि चारपाटे कोष्ठ भित्र सानो चिन्ह राखिएको छ । निम्न छोटकरी रूपको प्रयोग गरिएको छ ।

मुन.	मुन्धुमी भाषा, ritual language
बाल.	बालभाषा, child language
पर.	परम्परागत, dated
अप.	अपमानजनक, offensive
साम.	साम्बुगाउँको भाषिका, Sambugañ dialect

सबै शब्दहरूलाई अँग्रेजी र नेपालीमा उल्था गरिएको छ । शब्दलाई अझ बढि प्रष्ट पार्न आवश्यक अन्य अर्थलाई कोष्ठ भित्र राखिएको छ । जहाँ बहु अर्थ लाग्ने किसिमको हुन्छ त्यसलाई संख्यावाचकले छुटाइदिइएको छ ।

शब्द संग्रहमा धेरै शब्दहरूको उपसंग्रह पनि छ । उपसंग्रहलाई पनि मुख्य शब्द जस्तै मोटो अक्षरमा लेखिएको छ । यहाँ मुख्य शब्दलाई निम्न चिन्ह ~ राखी हटाइएको छ ।

उदाहरणहरू दिइएको ठाउँमा तिनीहरूलाई यस्तो किसिमको चिन्हले ❖ छुटाइएको छ । सबै उदाहरणहरूलाई नेपाली र अँग्रेजीमा उल्था गरिएको छ ।

वक्ताको उमेर र उसले बोल्ने भाषिकाको आधारमा धेरै शब्दहरूमा विविधता पाइएको छ । यस्तो अवस्थामा एउटालाई मुख्य मानेर शब्द संग्रहमा मुख्य शब्दको रूपमा राखिएको छ । अन्य अरू विविध शब्दहरू निर्धारित क्रममा नै राखिएका छन् र कहिले काहीं मुख्य शब्दसँग निम्न चिन्हको ➔ प्रयोग गरी सम्बन्ध देखाइएको छ ।

नेपाली छिन्ताङ र अँग्रेजी छिन्ताङ खण्डमा मुख्य शब्द छिन्ताङ मात्र राखी यसको नेपाली र अँग्रेजीमा उल्था गरिएको छ ।

Each entry in the main part is made up as follows:

The headword is given in bold letters. If there are several words sharing the same form they are distinguished by small superscript numbers. Verbs are cited in the infinitive, but in order to know how a verb inflects one also needs to know the past form (intransitive third person singular), which is given behind the verb in brackets.

The part of speech is given in square brackets. A list of abbreviations used is given above in the Nepali part of this section.

Some words are only used under special circumstances, e.g. in rituals or by children. This is indicated by a short code in square brackets. See again the list above for the codes.

For every word an English and a Nepali translation are given. Additional comments on the meaning of a word may be given in brackets.

Where several subsenses can be distinguished they are separated by numbers in normal size.

Many entries contain subentries consisting of several words. Subentries are marked by bold letters just like the main entry. The headword is replaced by a tilde.

Where examples are given they are separated from the rest of the

entry by the symbol ❖. All examples are translated to English and Nepali.

Many words have several variants mainly depending on age and dialect of speakers. In such cases one variant has been chosen as the main variant and is represented as a full entry. All other variants are listed in their expected places but merely contain a link to the main entry, marked by the symbol ➤.

Entries in the reverse indexes only contain Chintang headwords and Nepali/English translations.

छिन्ताङ भाषा लेखनको लागि

छिन्ताङ भाषाको आफ्नो लिपि नभएकोले सबै छिन्ताङ शब्दहरूलाई देवनागरी लिपिमा नै लिपि बद्ध गरिएको छ । दुइवटा वर्ण बाहेक छिन्ताङ भाषामा रहेका अरू सबै वर्णहरूलाई देवनागरीमा सजिलै जनाउन सकिन्छ । उच्च, मध्य, अगोलित स्वर वर्ण (IPA /i/) जुन नेपाली भाषामा पाइन्दैन - यसलाई जनाउनको लागि अघिल्लो व्यन्जन वर्णको तल थोप्लो प्रयोग गरिएको छ (जस्तै मक “आँखा”) । यो स्वतन्त्र रूपमा आउँदा यसरी लेखिन्छ उ॥ (जस्तै उक “बारी”) । शब्दकोशमा यो स्वर वर्ण उ र ए को बीचमा खोज्नु पर्दछ, त्यसैले कु < क < के ।

त्यसैगरी कन्ठ्य वर्ण (IPA /ʔ/) जुन नेपाली भाषामा छैन - यसलाई जनाउनको लागि विसर्गको प्रयोग गरिएको छ (जस्तै मा:मि “मान्छे”) ।

देवनागरीका धेरै वर्णहरू आवश्यक नै पर्दैन किन कि त्यस्तो प्रकारको वर्ण नै छिन्ताङ भाषामा छैन । यस्ता वर्णहरू निम्न हुन् : ई, ऊ, ऐ, औ, ज, ण, त, थ, द, ध । छिन्ताङ भाषाको न देवनागरीको ट, ठ, ड, ढ उच्चरण हुने ठाउँबाट नै उच्चारण हुन्छ तरपनि यसलाई देवनागरीको न बाट नै जनाउन सकिन्छ जुन देवनागरीको ण भन्दा बढि चलिमा आउँछ । नेपालीको जस्तो हलन्त आवश्यक पर्दैन किन कि छिन्ताङ भाषाका शब्दहरूको अन्तमा जहिले पनि कि त स्वर वर्ण आ इ उ उ॥ ए ओ वा व्यन्जन वर्ण आउँछ ।

Wherever Chintang words occur they have been transcribed using Devanagari. Most sounds of the Chintang language can be easily

---

represented in this script, with two exceptions. The high central unrounded vowel (IPA /i/) does not exist in Nepali; it is marked by a small dot under the preceding consonant (e.g. मृक 'eye'). The independent variant is ङ (e.g. ङक 'field'). This vowel is sorted in between उ and ए, hence कु < क < के.

The glottal stop (IPA /ʔ/) must be considered a consonant in Chintang and is represented by the visarga (e.g. माःमि 'person').

Several Devanagari characters are not needed because the corresponding sounds do not occur in Chintang. These are ई, ऊ, ऐ, औ, ज, ण, त, थ, द, ध. Chintang /n/ is pronounced at the same place as ढ, ढ, ढ, ढ; still, it is represented by न which is much more common as a character than ण. There is no need to use the halant character in the end of words as Chintang words can only end in a full vowel (आ इ उ ङ ए ओ) or in a consonant.

छिन्ताड-नेपाली-अंग्रेजी खण्ड

अ

अँ:अँ [विस्म.] अँ; yes

अँहँ [विस्म.] अँहँ; no

अकबरे ➔ आकाबारे

अक्छेर ➔ आक्छेर

अग्गु ➔ आगुवा

अग्गुवा ➔ आगुवा

अगुवा ➔ आगुवा

अचारा ➔ आचारा

अपाम्मे ➔ आपाम्मे

अबिजाला ➔ अबिजाला

आ

आँबा [ना.] आँप; mango

आइँमा (आले) १. [अ.क्र.]
(ढुङ्गाजस्तो) पल्टनु; be
levered, be lifted (of sth
stuck in the ground), turn
over २. [स.क्र.] पल्टाउनु,
उक्काउनु; lever, lift, turn
over

आइया [विस्म.] ऐय्या; ouch,
wow (*expresses pain or
excitement*)

आइस [ना.] लडाई, लात्ती;

fighting, kicking ❖ छाचे
आइस उखोड्दो। “बच्चाहरू
लडाई खेल्छन्। - The
children play fighting.”

आइसा [क्रि.वि.]; with ease,
easily, nicely, properly
आराम पुर्बक तरिकाले,
आनन्दले

आक्का १ [स.ना.] म; I

आक्का २ [विस्म.] आम्मै, अहो;
wow, oh my (*expresses
surprise or astonishment*)

आक्खा ➔ आक्का

आक्खाइ [क्रि.वि.]

आश्चर्यजनक, साह्रै, अति;
surprisingly, amazingly
❖ आक्खाइ टुक्मा पुङ्साट्टे,
बागो इम्नक्नुड होला।
“साह्रै दुख्न थालिहाल्यो, यो
सुत्दैँन होला। - It's started
to hurt really badly, I
don't think he'll sleep.”

आक्मा (आक्टे) १. [अ.क्र.]
चर्कनु, फुट्नु; crack, burst
❖ बागो आक्टाडाङ्सागो
लेङ्माडिमा युङ्सोङ्सो खा।
“यो चर्किएको भुईँलाई पोल्न
राखेको हो। - She put this
here to rub it into the
cracked floor.” २. [स.क्र.]

चर्काउनु, फुटाउनु; crack,
burst

आग्गा ➔ आक्का

आग्गु ➔ आगुवा

आग्गुवा ➔ आगुवा

आगान ➔ आङना

आगुवा [वि.] अगुवा, पहिलो;
first, previous, leading

आघि ➔ आघे

आघे [क्रि.वि.] अघि; earlier,
before, long time ago

आघेरु [ना.] ऐजेरु; a kind of
shrub growing on trees

आङ १. [क्रि.वि.] कसो, के;
how, what ❖ आया, आङ
लिसा खा नाङ ? “ऐया, के
भएको त ? - Goodness,
what’s happened?” २.
[नि.] नि; right, isn’t it
(used at the end of an
utterance to demand
confirmation by the
listener) ❖ पाइँ छा आटे,
आङ ? “आज छ गते नि ? -
Today is the sixth, right?”

आङना [ना.] आँगन; yard

आङपाङ [क्रि.वि.] अस्ति; long
time ago, last time ❖

आङपाङखे:या आक्का बाइ:
हाइ:या:आँ टा । “म
अस्तिदेखि यहाँ बसिरहेको छु
। - I’ve been waiting
here for quite some time.”

आङबु [ना.] सल्लो; pine

आङमा १ (आङसे) १. [अ.क्रि.]
सेकिनु; get warm, get hot
❖ इमुक आङसे ? “तिम्रो
हात सेकियो ? - Did your
hand get warm?” २.
[स.क्रि.] सेकाउनु; warm,
heat ❖ छा साँडिङा
पुक्टोङसे, मिबे आङमा कोइँ
होला । “बच्चालाई सर्दि
लागेको छ, आगोमा सेकाउनु
पर्छ होला । - The child
caught a cold, we’ll have
to warm it by the fire.”

आङमा २ (आङडे) [स.क्रि.]
सहनु; endure, put up with,
tolerate ❖ जाम्माङा
उआङडे पारा आङडुम नाङ,
माहा । “सबैले सहे भने
हामीले पनि सहनै पर्छ त,
होइन ? - But if
everybody puts up with it
we should do so as well,
shouldn’t we.”

आङलिघोइँपा [ना.] एक
प्रकारको च्याउ; a kind of

mushroom

आचारा [ना.]; pickles, chutney, salsa (a component of the Nepali meal. Most often comprising pickled vegetables, but many other hot, sour or bitter comestibles can also serve as a base for this, and consistency can range from solid to paste-like to near-liquid.)
अचार

आचिकालि [क्रि.वि.] आजकल;
nowadays

आछिम्मान्ड [क्रि.वि.] परार, दुई वर्ष अघि; two years ago (in the year before the last; in the second year before the present one)

आज्जोलि [क्रि.वि.]
आज-भोलि; these days

आजिकालि → आचिकालि

आझोलि → आज्जोलि

आट्टा [वि.] कत्रो, जत्रो, उत्रो;
how big, as big as, that big

आटिमि → आटिसि

आटिसि [ना.] [मुन.] फूलपाती;
flower and leaf

आठोम [क्रि.वि.] अघि, पहिला;
before, earlier, some time ago ✺ आठोम टा लुनेहें नाड ! “पहिला नै तिमीलाई भनिसकेँ त ! - But I told this to you before!”

आठोम्बा → आठोम

आडुवाटाडपा [ना.] ठूलो
मान्छे; big shot, important person

आडेम्चा [ना.] मुख्र; fool,
idiot

आडोडमान्ड [क्रि.वि.] तीन
वर्ष अघि; three years ago
(in the third year before the present one)

आन्चाडा [स.ना.] हामी (म र अर्को एकजना); we (first person exclusive dual; is used to exclude other persons from the group of the speaker)

आन्वि [स.ना.] हामी (म र तिमी); we (first person inclusive plural; is used when there is no need to distinguish between the group of the speaker and

*some other group,
typically when the listener
is in the same group as
the speaker)*

आन्तु [क्रि.वि.] अति, साह्रो;
very, to a high degree,
extremely ❖ आन्तुनु
उराम्मा काःनो । “ऊ अति नै
खुशी हुँदै छ । - He’s very
happy.”

आन्तुनु ➔ आन्तु

आनाडा [स.ना.] हामी (म र
अर्का मान्छेहरू); we (*first
person exclusive plural;
is used to exclude other
persons from the group of
the speaker*)

आनाम [क्रि.वि.] कहिले; when

आनि [स.ना.] हामी (म तिमि
र अर्को मान्छे/मान्छेहरू); we
(*first person inclusive
plural*)

आनड [क्रि.वि.] कसो, के, किन;
how, what, why ❖ आनड
उचेक्नो ? “के भन्दै छन् ? -
What are they saying?”

आनेमन्ड [क्रि.वि.] पोहोर
(साल); last year

आच्छोःवा [ना.] अर्थुगे; a kind

of grass

आप्पि [क्रि.वि.] आफै; self,
oneself

आप्पुइ ➔ आम्माइ

आप्मा ^१ (आबे) [स.क्रि.] हान्तु;
shoot, hit

आप्मा ^२ (आप्टे) [स.क्रि.]
हान्तु; shoot, hit ❖ छाट्टिस
सालाबे बाइ: आप्काआप
उलुसे । “३६ सालमा यहाँ
हानाहान गरे । - In the
year 36 they were
shooting at each other
here.”

आबिरे [ना.] अकबरे (घेरै
पिरो हुन्छ । औषधीको रूपमा
प्रयोग हुन्छ ।); a kind of
chilli (*very hot; used as a
medicine*)

आबो [क्रि.वि.] अब; now

आभाइ ➔ आम्माइ

आभि ➔ आम्माइ

आम्मा (आम्से) ^१. [अ.क्रि.]
हानिनु, उछिट्टिनु; be shot,
be hurled away, be
knocked away ❖
प्राहारिको उबान्डुकवे:याँ
आप्पि टा गोलि आम्साडे ।
“प्रहरीको बन्दुकबाट गोली

आफै उछिट्टियो । - A bullet released itself from the policeman's gun.” २.
[स.क्रि.] हान्नु, फ्याँक्नु;
shoot, hurl ❖ हाना गोलि
आम्मा लाटे ? “तिमीले
गोली हान्न लागेको ? -
Are you going to shoot (a
bullet)?”

आम्माइ [विस्म.] आमै; oh
(marks surprise)

आर्खा [ना.] रक्सी (छिन्ताङमा
प्राय जसो कोदोले बनाइन्छ);
liquor, spirit (typically
made from millet in
Chintang)

आरोगा [ना.] राजवृक्ष;
golden shower tree
(cassia fistula)

आस्कु ➔ आसुक

आसिखाबारा [ना.] आशिर्वाद
(व्यक्ति तथा घर परिवारको
सम्पूर्ण सदस्यको प्रगतिको
कामनाकोलागि गरिने पूजा);
ashirwad, blessing (a
ritual performed for the
success of oneself or of
members of the same
family)

आसिन्डा [क्रि.वि.] हिजो;

yesterday

आसुक [क्रि.वि.] कति; how
much, how many

आसेइँ [क्रि.वि.] अस्ति, केही
दिन अघि; two days ago,
some days ago, some time
ago, last time

आसेइँगोसाडा [क्रि.वि.] अस्ति;
two days ago (the day
before yesterday)

आसेइँबा [क्रि.वि.] झनअस्ति,
तीन दिन अघि; three days
ago (at least three days
before today)

आहो [विस्म.] अहो; oh
(exclamation of surprise)

इ

इ:मा (इस्से) १. [अ.क्रि.]
बिग्रनु, नमीठो हुनु, नहुनु; be
not good, be broken, be
rotten, be improper ❖
इलाइट इस्से ? “तिम्रो लाइट
बिग्रियो ? - Is your torch
light broken?” २. [स.क्रि.]
बिगार्नु; damage, destroy,
ruin, spoil ❖ हाना जोगो
कामाइ: पाङना हुङगो कामा
टा आइस्सान्डोठोक्को !

“तिमीलाई जुन काममा
अह्राउँछु त्यही काम
बिगारिहाल्छौ । -
Whatever work I give
you, you spoil it!”

ईमा (इने) [स.क्रि.] बेच्नु; sell

इप्मा (इप्ते) [स.क्रि.] सुताउनु;
put to sleep

इम्बु [ना.] चिउरी; Indian
butter tree (*bassia*
butyracea)

इम्मा (इम्से) [अ.क्रि.] सुत्नु,
निदाउनु; sleep, fall asleep

उ

उँ:उँ ➔ अँ:अँ

उँहुँ ➔ अँहुँ

उइनिठोरे [क्रि.वि.] अलिकति;
a little bit

उचु:-नुमा ➔ चु:-नुमा

उचुट-नुमा ➔ चु:-नुमा

उट्टा [वि.] त्यत्रो, त्यति; that
big, that much

उट्टि [क्रि.वि.] उति, त्यतिकै,
त्यसपछि; that much, that
far, that much having
happened ~ किना

त्यसपछि; then, after that
~ पारा त्यसो भए; then,
so, in that case ❖ ए, उट्टि
पारा हानि ना साबेर टा
आटाइचाइहेँ नि ? “ए, त्यसो
भए तिमीहरू त सबेरै
आईहाल्यौ नि ? - So you
came early in the
morning?” ~ पान्टा त्यसो
भए; then, so, in that case
❖ उट्टि पान्टा आपाइसा ना
हेन्डे । “त्यसो भए मेरो पैसा
त बच्यो । - I can save my
money, then.”

उठुवाड [वि.] पाकेको; ripe

उडुमा ➔ उडुवा

उडुवा [ना.] ठूलो मान्छे, पाको
मान्छे, वयस्क; big one,
adult

उनछ्छड [क्रि.वि.] साँच्चै; really

उप्पा [ना.] सेना; soldier (*the
literal meaning of uppa is
“his father”. This word
came to be used jokingly
for the Nepali police and
army during the maoist
insurgency as the Maoist
forces are known as
umma in colloquial
Nepali, which means “his
mother” in Chintang.*)

उप्पा उटाङ ➔ उप्पाटाङ

उप्पाटाङ [विस्म.] [अप.]
बाउको टाउको; damn, shit
(literally "his fathers
head")

उप्पा (उप्टे) [स.क्रि.] बार्नु,
छेक्नु; fence, fence off ❖
जेठा ! बिहाकोलागि गोठा
आउप्टिकि टा ? "जेठो !
बिहेको लागि गोठ छेक्दैछौ ?
- Hey Jetha, are you
fencing off the cowshed
for the marriage?"

उफ [विस्म.] उफ; oh, pooh
(expresses disgust)

उम्मा ^१ (उम्डे) [स.क्रि.]
मुखमा राख्नु; take into
one's mouth, keep in
one's mouth ❖ वा फाक्डा
गुच्चा याङ उम्डेको लो ।
"यो सुँगुरले गुच्चा पनि
मुखमा राख्छ । - This pig
takes even marbles into
its mouth."

उम्मा ^२ [ना.] पोथी; hen,
female bird

उम्मा ^३ [ना.] [बाल.] पानी;
water

उम्मा उटाङ ➔ उम्माटाङ

उम्माङ्कुस्सि ➔ उम्माकुस्सि

उम्माकुस्सि [विस्म.] [अप.]
उसको आमाको पुती; a
swear word (literally "his
mother's vagina")

उम्माटाङ [ना.] [अप.] उसको
आमाको टाउको; damn, shit
(literally "his mother's
head")

उमाङ [वि.] काचो; raw,
uncooked, unripe

उरावाउपाछा [वि.] नानाथरी;
diverse, of various types

उरावापाछा ➔ उरावाउपाछा

उहोङ्बा ➔ उहोम्मा

उहोङ्मा ➔ उहोम्मा

उहोम्मा [स.ना.] ऊ आफै, उनी
आफै; he himself, she
herself ❖ उहोङ्बा उकामा
नुम्डेको फो । "उसको काम
आफै गर्छ अरे । - They say
he does the work
himself."

उ

उक [ना.] जमीन; land, field
❖ लो खाडा, मो उक्वे
साम्बोक बिउ भुक्दुओआ ।

“ल जाऊ, तल बारीमा
कोदोको बीउ राखिआऊ । -
Now go, sow the millet
down in the field and
come back.”

उकमा (उगे) [स.क्रि.] उघाउनु;
scoop, scoop out, ladle
❖ यो खोरेडा उगुडिसा लो ।
“त्यो कचौराले उबाऊ ल । -
Scoop it out with that
pan.”

ए

ए [नि.] अथवा, कि; or
एःनि [विस्म.] हो नि; yes
एइ ➔ एइः
एइ ➔ हेइ
एइः [विस्म.] अँ, हो; yeah, yes
एकलटो ➔ एकालटो
एक्काभेनि [क्रि.वि.]
एकाबिहान; early in the
morning
एक्करक [ना.] कम्मर; waist
एक्छुम्मा ➔ छुम्मा
एकटाला [क्रि.वि.]; once एक
ताल, एक चोटी

एकटालि ➔ एकटाला

एकडम ➔ एकडाम

एक्काडःचड [ना.] एकखुट्टी खेल;
a game where one hops
around on one leg

एकाल्टो [वि.] एकै; alone

एकाले [वि.] एकै; single

एघारि [क्रि.वि.] एकछिन; a
while, for a while

एङःमा (एङसे) [स.क्रि.]
कुलोमा (पानी) पठाउनु,
तर्काउनु; divert (water),
canalize

एङसि [क्रि.वि.] पछाडि, पछि;
behind, later

एट [विस्म.] (घृणा तथा शोक
बुझाउँछ); oh (*expresses
surprise and disbelief*)

एडा ➔ गेडा

एना [क्रि.वि.] कि, अथवा,
जस्तो; so, or

एप-मुइःमा (एप-मुट्टे) [स.क्रि.]
दिसा गर्नु, दिसा गरिदिनु;
shit on/at ❖ पारेवाडा
हाना एप्नामुइः ! “परेवाले
तिमीलाई दिसा गरिदिन्छ । -
The pigeon is going to
shit on you!”

एप-मुमा (एप-मुसे) [अ.क्रि.]
दिसा गर्नु; shit, defecate

एप्मा ^१ (एबे) [अ.क्रि.] उभिनु,
उठ्नु; stand, stand up

एप्मा ^२ (एप्टे) [स.क्रि.]
उभ्याउनु, उठाउनु, ठड्याउनु,
चढाउनु; erect, raise,
sacrifice

एप्मा ^३ (एप्टे) [अ.क्रि.]
सट्टामा गइदिनु (प्राय जसो
पर्म खेल्दा प्रयोग गरिन्छ);
go instead of sb (*mostly*
when exchanging work)

एप्सुमि [ना.] [मुन.] हल्लाउने,
हम्कने; one who fans

एपे [ना.] [बाल.] दिसा; poop,
shit

एम्मा ^१ (एमे) [अ.क्रि.]
नफलनु; be fruitless ❖
माक्काइचे उएमाडे ।
“मकैहरू फलेनन् । - The
maize didn't bear cobs.”

एम्मा ^२ (एम्से) [स.क्रि.]
उभ्याउनु, ठड्याउनु, रोक्नु;
make stand, erect, build,
stop

एलुप [विस्म.] इस; for
shame, tut

एलो ^१ [नि.] कि; or

एलो ^२ [विस्म.] हँ (कुरा गर्ने
क्रममा दोस्रो ब्यक्तिलाई कुनै
पनि कुरा संझाउनको लागि
एवं उसको प्रतिक्रिया लिनको
लागि प्रयोग गरिन्छ); huh,
well, hey (*used to remind*
sb that he hasn't answered
a question yet)

एसारि [क्रि.वि.] यतिबेला,
भर्खर; at this time, at this
moment, right now, just
now, this way

एसालि ➔ एसारि

ऐ

ऐसा ➔ आइसा

ओ

ओ [नि.] है, ल; okay, alright
(*used to ask for the*
listener's agreement with
a wish of the speaker) ❖
फेरि काइ:मा मापिठा: ओ !
“फेरि आउन नदेऊ है ! -
Don't let him come up
again, okay?”

ओ:वाफुड [ना.] एक प्रकारको

पूजामा प्रयोग गरिने फूल; a kind of flower used in rituals

ओ:वाला [ना.] [मुन.] एक प्रकारको पूजामा प्रयोग गरिने फूल; a kind of flower used in rituals

ओ:वालाफुड ➔ ओ:वाला

ओ:वालाबुङ्गवा ➔ ओ:वालाबुङ्ग

ओइ:मा ^१ (ओडे) १. [अ.क्र.] भाँचिनु; break (of a long object) २. [स.क्र.] भाँच्नु; break

ओइ:मा ^२ (ओट्टे) [स.क्र.] भाँचीदिनु; break for sb ❖ कालपाडा उलाड ओट्टान्डोडसे । “कल्पनाले उसको खुट्टा भाँचिएको छ । - Kalpana has broken his leg.”

ओइ:मा ^३ (ओट्टे) गन्नु; count ❖ जाँच टामा मो आसुक डिनि बाँकि मो किना ओट्टुकुड टा । “जाँच कति दिन बाँकि छ भनेर गन्ती गर्दै छु । - I'm counting the days remaining until my exam.”

ओइँमा (ओन्डे) [स.क्र.] उक्साउनु, उत्तेजीत पार्नु; instigate, incite, persuade

❖ रामेडा स्यामे ओन्डे किना काठमान्डु खाट्टुलोट्टे । “रामले श्यामलाई उक्साएर काठमाण्डु लगिहाल्यो । - Ram persuaded Syam to go to Kathmandu.”

ओउ ➔ होउ

ओउ [विस्म.] हजुर (बोलाएको बेलामा उत्तर दिन प्रयोग गरिन्छ); yes (used to respond to a call)

ओक्मा ^१ (ओक्टे) [अ.क्र.] बास्तु; crow (of a cock)

ओक्मा ^२ (ओगे) [स.क्र.] ताछनु, उक्काउनु, नङ्ग्याउनु, खोस्ट्याउनु; peel, unwrap

ओक्मा ^३ (ओक्टे) [स.क्र.] ताछिदिनु, उक्काइदिनु, नङ्ग्याइदिनु, खोस्ट्याइदिनु; peel (for sb)

ओगि [ना.] सक्खरखण्ड; sweet potato

ओइँठायु [ना.] निपर्सि, तीन दिन पछि; in three days (on the third day after today)

ओइँठायुक ➔ ओइँठायु

ओइँमा (ओइसे) १. [अ.क्र.] उक्कनु; come off, peel off, break off ❖ आक्को ओइसे

। “मेरो (टीका) उक्कियो । - Mine (my Tika) has come off.” २. [स.क्र.] उघार्नु, उक्काउनु; strip off, peel off, unfold, uncover, put up (umbrella)

ओप्पा (ओप्टे) [स.क्र.]
उज्यालो देखाउनु; light, give light ❖ लाइट्ङा ओप्पाचे ओ । “म तिमीहरूलाई उज्याले देखाउँछु । - Let me give you light with my lamp.”

ओम्पा-पाक्मा (ओम्पा-पागे)
[अ.क्र.] बामेसर्नु; crawl

ओम्मा (ओम्से) १. [अ.क्र.]
बल्नु, उज्यालो हुनु, सेतो हुनु; shine, burn, catch fire, be bright, be white २.
[स.क्र.] (बत्ती) वाल्नु; light (lamp), shine

ओमा १ (ओसे) [स.क्र.] फाल्नु, फ्याँक्नु; throw ❖ लिम्नो होला नि, आओसान्डुकुम नाङ ! “मीठो होला नि, तर तिमीहरूले फ्याँकीहाल्छौ त ! - It probably tastes good, but you just throw it around!”

ओमा २ (ओरे) [स.क्र.]
(फालेर) हान्नु; hit (by

throwing), strike, throw at ❖ हुई जिटेङा सुने ओरोङ्से, बाट्टा खा लुङ्टाक्ङा । “त्यो जितेले सुनेलाई यत्रो हुङ्गाले हानेको छ । - That Jite hit Sune with such a big stone.”

ओमान्चि (ओनाचे) [अ.क्र.]
हामफाल्नु; throw oneself, jump

ओलिओलि [वि.] बिभिन्न,
खालखालको; different, various, varied

क

करम ➔ काराम

कलहा ➔ कालाहा

कस्सिकन ➔ कास्सेरा

कस्सेर ➔ कास्सेरा

का:आप्पा [ना.] सिकारी;
hunter ❖ आसिन्डा
का:आप्पाङा बाखेईवा
आप्डुसेडे । “हिजो सिकारीले
वनकुखुरा हान्यो । -
Yesterday the hunter shot
a wild hen.”

काँसालुङ-टामालुङ [ना.] [मुन.,
पर.] बटुको (जाँड रक्सी

खानको लागि प्रयोग गरिने
तामाको बटुको); bowl
(*bronze bowl used to
drink alcohol*)

काइ:मा ? (काडे) १. [अ.क्रि.]
माथि आउनु; come up २.
[अ.क्रि.] लागु; feel **छिप्पा** ~
घिन लागु; be disgusted, be
loath **झोका** ~ झोकनु;
get angry, get into a rage,
feel aggressive **कि:मा** ~
डर लागु, तर्सनु; be afraid
लाजा ~ लाज लागु; be
ashamed, be embarrassed,
be shy ❖ पाइलो चोटि
नाम्बाटाड खाडाड गारि
आलाजा काडे । “पहिलो
चोटी मेरो ससुराली
जाँदाखेरि मलाई लाज लाग्यो
। - When I went to the
house of my
parents-in-law for the first
time I felt shy.” **लाम्मा** ~
मन लागु, मन पर्नु, लोभितु;
have an appetite, feel a
desire, feel tempted **पाट्टे**
~ विश्वास गर्नु, मान्नु;
believe, be true, be
obedient **राम्मा** ~ मन
पर्नु, रमाउनु; be glad, be
pleased, be happy, rejoice
रेइ:मा ~ हाँसु; laugh,

have to laugh **रेक** ~
रिसाउनु; get angry **रेम्सु** ~
ईर्षा गर्नु; be envious, be
jealous ❖ ठेके माचेनड
आक्का हाईया किना इरेम्सु
का:नो ? “किन म अरु
केटीहरूसँग बोल्दा तिमी ईर्षा
गर्छौ ? - Why do you get
jealous when I talk with
the other girls?” **रुप्चिमा**
~ झर्को लागु; be annoyed,
be bored **सुमा** ~ अल्छी
लागु; be lazy

काइ:मा २ (काट्टे) १. [स.क्रि.]
माथि ल्याउनु; bring up २.
[स.क्रि.] लागु; feel **कि:मा** ~
डराउनु; be afraid of, fear
लाजा ~ लाज लागु; be
ashamed of, be
embarrassed about ❖
हुङ्गोइ: आछेप्मुसे किना हुई
माचे इलाजा काट्टेचे एलो ?
“त्यहाँ पिसाब गरेर त्यो
केटीहरूदेखि तिमीलाई लाज
लाग्यो ? - Were you
ashamed when the girls
saw you taking a pee?”
लाम्मा ~ मन पराउनु,
चाहा गर्नु; have an appetite
for, be keen on, desire,
feel tempted by **पाट्टे** ~
विश्वास गर्नु, पत्याउनु, टेर्नु;

believe, trust ❖ आक्का
हाना आपाट्टे काःनाःआँ । “म
तिमीलाई पत्याउँछु । - I
believe you.” राम्मा ~
मन पराउनु, खुशी लाग्नु; be
happy about, be pleased
at, like रेक ~ रिसाउनु;
get angry with रेम्सु ~
ईर्षा गर्नु; envy, be jealous
of ❖ हुइसाडा जोगोचे याड
उरेम्सु काट्टुकुचे । “उसले
जुनैलाई पनि ईर्षा गर्छ । -
He’s jealous of everyone.”

काइँपा [ना.] बेच्ने मान्छे;
seller

काइँमा ? (काले) [स.क्रि.]
अड्काउनु, बाँध्नु, च्याप्नु;
stick together, bind
together, clip ❖ छोयोण्डा
हुन्चिठुरुम टा कालाट्टे ।
“उखुले तिनीहरूको मुख नै
भरीहालेको छ । - The
sugarcane made their
mouths sticky.”

काइँमा २ (काइँसे) माथि
पठाउनु; send up

काइँमासि [ना.] एक प्रकारको
लहर जसले केश धुन प्रयोग
गरिन्छ; a kind of creeper

काक्बोक्सि [ना.] एक प्रकारको

सानो गोलो कालो च्याउ; a
small round mushroom

काक्मा (काक्टे) [स.क्रि.]
नाँध्नु, अड्काउनु; cross,
cross over, get stuck in
sb’s throat ❖ कान्छा
डास्साडा काक्टे । “कान्छाले
माछा अड्कायो । - Kancha
choked on a fish.”

कागट्टा ➔ कागाट्टा

कागटा ➔ कागाट्टा

कागाट्टा [ना.]; paper कागत

कागाटा ➔ कागाट्टा

काङ्गारा [ना.] पाङ्ग्रा;
gizzard

काङ्गे [ना.] काँइयो; comb

काङ्मा ? (काङ्से) [अ.क्रि.]
मान्नु, मंजुर हुनु; agree,
obey ❖ गोरु कइँमा
काङ्क्त्तड । “गोरु तान्नु
मान्दैन । - The ox doesn’t
pull. (literally “doesn’t
agree to pull”)”

काङ्मा २ (काङ्डे) [स.क्रि.]
मट्याङ्गो बनाउनु; make
round, make sth round

काङ्माक [ना.] पाहा; a kind
of big edible frog

काच्चिरेन्डा ➔ काचिरेन्डा

काच्चे [ना.] हँसिया; sickle

काचाराक्राक [क्रि.वि.]

कचरघान; many, tightly, densely ❖ मेलाबे मा:मिचे काचाराक्राक उभुङसाडाङसे । “मेलामा मान्छेहरुको कचरघान भीड थियो । - There was a huge crowd of people at the festival. (literally “People piled up tightly.”)”

काचिरेन्डा [ना.] गोलभेडा; tomato

कान्चाक [ना.] घुँडाको पछ्याडिको गहिरो भाग; hollow of the knee

कान्चाडा [स.ना.] [समा.] हामी (म र अर्को एकजना); we (*first person exclusive dual*)

कान्चि [स.ना.] [समा.] हामी (म र तिमी); we (*first person inclusive dual*)

कान्चोक [ना.] सुती; tobacco

कान्ति [ना.] कराही; wok, pan (*deep frying pan with handles on both sides*)

कानाडा [स.ना.] [समा.] हामी

(म र अर्को मान्छेहरु); we (*first person exclusive plural*)

कानि [स.ना.] [समा.] हामी (म तिमी र अर्को मान्छे/अर्का मान्छेहरु); we (*first person inclusive plural*)

काम [ना.] साथी; friend

काम्बारा [ना.] कम्मर; waist

काम्मा (कामे) [स.क्रि.] बाँध्नु; tie, tie up, bind, fasten, lace ❖ बासाको टुना टा माकाम्टोङसे । “यसको टुना नै बाधेको छैन । - He hasn't tied its laces.”

कामा [ना.]; work, deed, act काम

काया [ना.] धान; (unhusked) rice, paddy

कार्चा [ना.] कट (जाँड तयार भइसकेपछि छानेर छुट्टाइएको कोदोको छोक्रा जुन सुँगुरलाई चारोको रूपमा दिइन्छ); beer dregs (*in Chintang, beer is made by infusing a fermented grain mash (typically of millet) with hot water. Grains that have been used once are called karca and are fed*

to the pigs.)

काल्या → कालिया

काल्ला [ना.] कान्ला; flat piece of land, terrace ❖
आसुक काल्ला इबारि युङ्गनो ? “तिम्नो कति कान्ला बारी छ ? - How many terrace fields do you have?”

कालाक्कुलुक [क्रि.वि.] सबै; all

कालाहा [ना.] कलह, हल्ला, झगडा; noise, quarrel ❖
छाचे कालाहा माइनुम्थानिहाँ ! “बच्चाहरू झगडा नगर ! - Children, don't quarrel!”

कालिया [ना.] लमी (बिवाहमा मध्यस्ताकर्ताको रूपमा भूमिका निर्वाह गर्ने व्यक्ति); matchmaker (a representative from the side of a marriageable man whose task it is to propose a marriage to the chosen woman's parents' place and, if they accept, negotiate the conditions of the marriage)

कास्सिकान → कास्सेरा

कास्सिकाना → कास्सेरा

कास्सेरा [क्रि.वि.] कस्सेर,

जोडले, ठूलो स्वरले; loudly, strongly

कि → किना

कि:मा ^१ (किट्टे) [स.क्रि.] डराउनु; be afraid of, fear ❖ हुङ्खिया भेवा साङ्ग याङ्ग किट्टेकोनङ्ग । “त्यस्तो किरादेखि कोही पनि डराउँदैन । - Nobody is afraid of an insect like that.”

कि:मा ^२ [ना.] डर; fear

किना [नि.] र, अनि, त्यसपछि, त्यसैले; and, then, after that, so, because ❖ यो जाङ्गला टासे किनाना सङ्गटाङ्ग वाङ्गडुलोटे । “पर जङ्गल पुगेर रुखमाथि चढ्यो । - After he reached that jungle he climbed a tree.”

किनाना → किना

किप्पा [ना.] उपियाँ; flea

किभा [ना.] बाघ; tiger

किभाक → किभा

किया [ना.] तेल; oil

किरावा [ना.] किराँती; Kiranti

किरे १. [ना.] किरिया, कसम;

oath २. [विस्म.] कसम; I swear

किसामाक [ना.] घोरल; a kind of deer living in higher regions

कुइँमा (कुन्डे) [स.क्रि.]
अड्काउनु, अल्ल्जाउनु;
obstruct, block, make choke ❖ आक्का कोक्डा उकुन्डेहें । “मलाई भातले अल्ल्जायो । - I choked on the rice. (literally “The rice made me choke.”)”

कुक्मा (कुक्टे) [स.क्रि.] तल ल्याउनु; bring down

कुडमा ? (कुडसे) [अ.क्रि.] तल आउनु; come down

कुडमा (कुडडे) १. [अ.क्रि.]
कुप्रनु, निहुरनु, कुप्रो हुनु;
bend, bend over, bend down, become hunchbacked (*sth that is normally straight deforms such that it forms a curve or an angle*) ❖ पाचास केजिको बोरा खुमा पारा कुडडाडि ! “पाचास केजीको बोरा बोक्ने हो भने निहुरीहाल्छौं । - If we’re to carry a sack of 50 kg we’ll bend down!” ❖

आनाठिप्पा कुडडाडासे ।
“हाम्रो बाजे कुप्रो हुनुभएको छ । - Grandpa has become hunchbacked.”

२. [स.क्रि.] खुम्च्याउनु;
bend, bend over, bend down ❖ इलाङ्के कुड्डुचा ! “तिम्रो खुट्टाहरु खुम्च्याऊ ! - Bend your legs!”

कुडमान्चि (कुडनाचे) [अ.क्रि.]
निहुरिनु, झुक्नु; bend oneself down, bow down ❖ कुडनाचा किना सिया मेट्टुचा ! “निहुरेर नमस्ते गर ! - Bow down and greet them!”

कुप्मा (कुप्टे) १. [अ.क्रि.] बस्तु (चरा); perch २. [स.क्रि.]
ओथारो बस्तु, कोर्लनु; brood, hatch ❖ आनावा उम्माडा भे:वाको उठिं कुप्कोको ।
“हाम्रो कुखुराले हाँसको अन्डा कोर्लन्छ । - Our hen is brooding a duck’s egg.”

कुम्बा [ना.] काँध; shoulder

कुम्बु:वा [ना.] बट्टाई; quail

कुम्बुवा ➔ कुम्बु:वा

कुम्मा (कुम्से) [स.क्रि.]
हेरचाहा गर्नु; look after ❖ हुङ्गोइ:याँ उछ्याउचे कुम्मा

माहियोकटुचे फो । “त्यसपछि उसका बच्चाहरू हेरचाह गर्न सकेन अर । - Then, it’s told, she couldn’t look after her children.”

कुमा (कुसे) १. [अ.क्र.] तातिनु; become warm, warm, warm up, heat up
 ✦ बागो डुडा साप्पि कुसाङ्से राइछ्छ । “यो दूध मज्जाले तातेको रहेछ । - The milk has become warm.” २. [स.क्र.] तताउनु; warm, warm up, heat up
 ✦ डाला चिसो लिसाडाङ्से, हुङ्खिटा आचोक्को एलो आकुसोको ? “दाल चिसो भइहालेको छ, तताएर खाने कि त्यतिकै ? - The lentils have become cold, do you want to eat them like that or warm them up?”

कुमिमा [ना.] कुहिर्रो, बादल; fog, cloud

कुमुङकुमुङ [क्रि.वि.] मनतातो; lukewarm

क्याङपा ➔ क्याङलोक

क्याङलोक [ना.] [मुन.] मामा (बेहुलीको आमाको दाइ/भाइ); uncle (*bride’s mother’s brother*)

कुरिप [ना.] शीतल, छाया; coolness, shade

कुरुमा [ना.] जङ्गली बोडी; velvet bean (*mucuna pruriens*)

कुरप ➔ कुरिप

कुलकुदुम्बा [ना.] कुलकुदुम्ब, नातागोता; relatives

कुसिप [ना.] केशो; slice, piece (*piece of a fruit or vegetable such as orange or garlic*)

कुसिप्पा [ना.] सन्तति; descendant

ककहेकमा [ना.] गरुँड; crested serpent eagle (*spilornis cheela*)

कडाङमा [ना.] मुसल; pestle

कप्पा (कप्टे) १. [अ.क्र.] काटिनु; be cut off २. [स.क्र.] काट्नु; cut, cut off a piece of, shorten, cross, traverse

कमा (करे) १. [अ.क्र.] लड्नु, ढल्नु, पल्टनु, गुड्नु; fall, fall down, roll
 ✦ उवाङ्गङ्ङ इवाहुम्चे, उकनाहाङ्ङ । “अटाउदैनु तिम्ना चिन्डोहरू, लडीहाल्छन् । -

Your calabashes don't fit in, they'll fall out." २.

[स.क्रि.] लडाउनु, गुडाउनु, पल्टाउनु; drop, roll, turn, overturn ❖ उट्टुबाडा टा करुचा ! "माथिदेखि गुडाऊ ! - Let them roll down from up there!"

कमान्चि (कनाचे) [अ.क्रि.]
पल्टनु; lie down

केडःमा (केडे) १. [अ.क्रि.]
फुटनु; smash, be shattered, break २. [स.क्रि.] फुटाउनु, चिर्नु; smash, shatter, slash, split, break

केडःमा-भोक्मा (केडा-भोगे)
१. [अ.क्रि.] फुटनु; break २.
[स.क्रि.] फुटाउनु; break

केक्मा (केक्टे) [स.क्रि.]
समात्नु, बोक्नु; carry, hold, take, catch

केड [ना.] दाँत; tooth

केडकेडःमा [ना.] हुटिट्याउँ;
common sandpiper
(*actitis hypoleucos*)

केडःचक्मारि [ना.] एक
प्रकारको बुट्यान; a kind of
shrub

केडटाड [ना.] चाक; buttock

केडःमा^१ (किए) [अ.क्रि.]

फलनु; bear fruit ❖
पाइँडोड इसोन्टोलोड आसुक
किए ? "यो साल तपाईँको
कति सुन्तला फल्यो ? -
How many of your orange
trees have borne fruit this
year?"

केडःमा^२ (केडसे) १. [अ.क्रि.]

झुण्डिनु, फलनु; hang, grow
(of fruit and vegetables)
❖ वाफुरुक्चे लो आजिकालि
उकेडःनक्नड । "काँक्राहरु पो
आजकल फलदैनन् । - The
cucumbers don't bear
fruit lately. (literally "The
cucumbers don't hang.")"

२. [स.क्रि.] झुण्ड्याउनु,
फलाउनु; hang, let bear
fruit ❖ बाखाचे घाँसा
केडःमाढेईमाचे !
"बाखाहरुलाई घाँस
झुण्ड्याइदिनु पर्छ ! -
Someone has to hang
some grass there for the
goats!"

केप^१ [ना.] कुनो; corner

केप्मा (केप्टे) [स.क्रि.] चिल्लु;
sting ❖ हुडगो सुःवा
पेन्डालोईसेकिना उमक्चे
केप्टेढेट्टे । "त्यो बारलो
निस्केर आँखामा चिल्यो । -

That wasp came flying out and stung him in his eye.”

केमा ^१ (केसे) १. [अ.क्र.] लामो हुनु, अग्लो हुनु; be long, be tall ❖ हानिलाङ्गे उकेनो: नि । “तपाईंहरूको खुट्टा लामो छ नि । - Your legs are really long.” २. [स.क्र.] लामो पार्नु; lengthen, extend

केमा ^२ (केसे) १. [अ.क्र.] छरिनु; spread, spread out, be scattered २. [स.क्र.] छर्नु, फैलाउनु, (पूजामा) चढाउनु; spread, spread out, scatter, offer (in a ritual)

को ➔ गो

को:वा ➔ कोकवा

कोइ:मा (कोट्टे) १. [अ.क्र.] घुम्नु, डुल्नु; walk around, roam २. [स.क्र.] बस्नु, भेट्नु; stay at, visit ३. [स.क्र.] डुलाउनु; move around, take around ४. [स.क्र.] देखाउनु; show around, show

कोइँमा (कोन्डे) १. [स.क्र.] खोज्नु; search, look for ❖

आर्को ठिट्टा साक्फा कोन्डुकुड । “अर्को एउटा बाँस खोज्छु । - I’m looking for one other bamboo stick.” २. [पू.क्र.] खोज्नु, चाहानु; want to, try to ❖ हानिको वाङ्ग ठोक्मा कोन्डाङ्गसेहें टा ना । “तपाईंहरूको कुखुराले थुङ्गन खोजेको छ नि । - Your hen wanted to peck at me.” ३. [पू.क्र.] चाहिनु, गर्नु पर्नु; must, should, have to ❖ चाहा लिनोगो आसुक साम्बोक उचु:नुलोक सोप्मा कोन्तो । “चाहिने जति कोदो राम्ररी खल्नु पर्छ । - The required amount of millet has to be husked.”

कोक [ना.] भात; (cooked) rice

कोककोला [ना.] कोका कोला; Coca Cola

कोकचोइँ ➔ कोकचोड

कोकचोइँ-खान्चोइँ ➔ कोकचोड-खान्चोड

कोकचोड [ना.] [मुन.] भात; (cooked) rice

कोकचोड-खान्चोड [ना.] [मुन.] भात र तरकारी/तिहुन; (cooked) rice with curry

कोक्टे [वि.] वाङ्गो; curved,
bent

कोक्वा [ना.] चौलानी; rice
water

कोड [ना.] भित्र, दिल, मन;
inside, feelings, mind ❖
आनिकाठा आनिकोड्बे टा
युड्मा कोन्नो । “हाम्रो कथा
मनमै राख्नु पर्छ । - We
should keep our story in
our hearts.” ~बे [क्रि.वि.]
भित्र; in, inside

कोड्कुना [ना.] भुजेत्रो; a kind
of tree (*butea minor*)

कोड्कोड [ना.] [बाल.]
लामखुट्टे; mosquito

कोड्कोड्मा [ना.] लामखुट्टे;
mosquito

कोड्चका^१ [ना.] घुँडाको
पछाडिको गहिरो भाग;
hollow of the knee

कोड्चका^२ [ना.] [समा.]
पिडौला; calf (leg)

कोड्पि [ना.] बेहुलीको काका
जसले बिहेमा माइती पट्टीको
भुमिका निर्वाह गर्दछ; an
uncle of the bride who
plays a role as
representative during the

marriage ceremony

कोड्मा (कोड्डे) [स.क्रि.] फेसो
लगाउनु, आड दिनु, उचाल्नु;
lift up (while supporting),
push up, prop up ❖
सुङ्गा खाटा कोड्गा ।
“एउटा काठको टक्राले
खाटलाई आड दिऊँ । - I’ll
prop up the bedstead with
a piece of wood.”

कोड्सा [ना.] भित्र्याँस;
innards, entrails

कोचुमा [ना.] कुकुर्नी; bitch

कोचुवा [ना.] कुकुर; dog

कोचुवाकेड [ना.] कुकुरदाँत;
canine (tooth)

कोटुक [ना.] कोदाली; small
spade

कोठारि [ना.] जाल्पादेवी
मन्दिरमा पूजा गर्ने
पुजारीलाई पूजामा सहयोग
गर्ने सहयोगी; the personal
assistant of the pujari, the
highest priest in Chintang

कोनि [विस्म.] कुन्नि; I have
no idea, I don’t know,
who knows

कोप्मा^१ (कोबे) [स.क्रि.]
टिप्नु, उठाउनु; pick up, lift

कोप्मा ^२ (कोप्टे) [स.क्रि.]
टिपिदिनु, उठाइदिनु; pick
up (for sb)

कोफेक्खाफेक [वि.]
हल्काफुल्का; light

कोम्पिचिलिक्मा ➔
कोम्पिचलक

कोम्पिचिलिप्मा ➔ कोम्पिचलक

कोम्पिचलक [ना.] पुतली;
butterfly

कोम्बिक [ना.] खुर्पा; sickle

कोम्मा ^१ (कोम्डे) [स.क्रि.]
घेर्नु, वार्नु, ढाक्नु; surround,
cover from all sides,
protect ❖ वाडा वाचिलेक्चे
उलाप्टाङ्ङा कोम्डुचे ।
“कुखुराले चल्लाहरू आफ्नो
पखेटाभित्र ढाक्यो । - The
hen protected the pullets
under its wings.”

कोम्मा ^२ (कोम्से) [स.क्रि.]
बार लगाउनु, गारो लगाउनु,
बचाउ गर्नु; fence, protect
❖ आन्नाङ्गा सोन्टोलोङ्
उछ्छाउ कोम्सोङ्से ।
“सुन्तलाको सानो रूख
वरिपरि मेरी दिदीले बार
लगाइन । - My sister put
a fence around the young
orange tree.”

कोमा (कोसे) [अ.क्रि.] डुल्नु,
घुम्नु; walk around, roam

कोसि [ना.] खोला, नदी; river

ख

खच्चडे ➔ खाच्चाडे

खट्टा ➔ खाट्टा

खट्टे ➔ खाट्टे

खडेरि ➔ खाडेरि

खा ^१ [ना.] बारी; field

खा ^२ [प्र.] तिर, वरिपरि;
around, across ❖ हाना
याङ् डुइ चार बार्सा बाखाइ
टा युवा खा ना । “तिमी पनि
दुई चार वर्ष यहि नै बसिहेर
त । - You should also
stay around here for two
or four years.”

खा ^३ [प्र.] जे, जो; that,
which (*links an adjective
or a relative clause to a
following noun*) ❖ इनाप
आट्टाखा बोङ्गि लोन्नो लोउ
। “तिम्नो सिंगानको फोका
निस्कन्छ, है ! - Now a big
bubble of snot is coming
out of your nose.” ❖
बाइसाख गाटे मुन्दुङ्ङनङ्खा

सामाया लिसाइसे । “बैसाख
१३ गते बिर्सनै नसकिने समय
भएको छ । - Baisakh 13
has become a date I shall
never forget.”

खा ^४ [प्र.] किन कि; you see,
you know, it's because,
it's (just) that, so (*marks
important background
information*) ❖ योबा
छुडा, फाक उम्माडा ना
माइनेकनो खा लो नाड ! “पर
बाँध, माउ सुँगुरले त टोक्छ
पो ! - Tether it over
there, the pig's mother
bites, you know!” ❖
हुङ्गो हानाइको इठो कु खा ?
“त्यो तिम्रो डोको हो ? -
So this is your basket?”

खा ^५ [प्र.] गरेको हुनु,
गरिरहेको हुनु; have done,
have been doing, have
had done (*marks a lasting
state resulting from an
event that started in the
past*) ❖ मेइँचैडा नापाट्टा
खा फो नाड । “उनीहरूले
तिमीलाई बोलाएका थिए
अरे । - They said they
had invited you.” ❖
खोङ्गसङ लेट्टाङ्गसङ खा ।
“भटमास रोपेकी छु । - I've

planted soy beans.”

खा ^६ [प्र.] गरिहेर, त; try to,
come on, do (*reinforces
imperatives and similar
expressions by
emphasising the personal
effort the listener is to
make*) ❖ ननुचेनङ खेला
नुम्डाखानि नाड ।
“नानीहरूसँग खेल त । -
Come on, play with the
babies.”

खा-खुइ:मा (खा-खुट्टे) [अ.क्र.]
रातपर्नु; fall (of the night),
get dark

खा-चोप्मा (खा-चोप्टे) [अ.क्र.]
चियाउनु, एकटक हेर्नु; look,
look around, stare ❖
गोर्चे खाउचोप्नो टा नाम्ठा ।
“गोरुहरू राति पनि
हेरिरहन्छन् । - Oxen keep
staring around at night,
too.”

खा-ठाइ:मा (खा-ठाडे) [अ.क्र.]
उज्यालो हुनु; become
bright ❖ पोगानिहाँ,
खाठाडे ! आबो खाडि ! “उठ,
उज्यालो भयो ! अब जाओँ !
- Get up, it's already
bright! Let's go now!”

खा-सङ्गमा (खा-सङ्गसे) [स.क्र.]

- सोध्नु; ask
- खा:वा** [ना.] चोप, लिसो;
glue, gum
- खाइ** [ना.] मर्चा; yeast
- खाइ:मा** ^१ (खाडे) [अ.क्रि.]
जानु; go
- खाइ:मा** ^२ (खाट्टे) [स.क्रि.]
लैजानु, लानु; take away,
carry, take, take out
- खाइँमा** ^१ (खान्डे) [स.क्रि.]
सुहाउनु; suit, be suitable
for, be appropriate for ❖
बासाडा नाखान्दो लो राइछा
। “थसले तिमीलाई सुहाउँदो
रहेछ । - This one suits
you.” ❖ हानिको लागि
साल्लाहा पिमा उखाइँयान्ड
। “तिमीहरूको लागि सल्लाह
दिन नसुहाउने होला । - It
may not be appropriate
(for me) to give you
advice.”
- खाइँमा** ^२ (खाइँसे) [स.क्रि.]
पठाउनु, हटाउनु, फाल्नु;
send away, send, remove
❖ उहुलि खाइँमा आहिडोको
खा ? “(लुगाबाट) मैलो
फाल्न सक्छौ ? - Can you
remove the dirt (from
those clothes)?”

- खाक्कड** [ना.] टिमुर्; sichuan
pepper (*zanthoxylum
alatum*)
- खाक्पारे** [ना.] खकार;
phlegm
- खाखुइ:** [ना.] साँझ, बेलुका;
nightfall, dusk, evening
- खाड:** [नि.] मलाई देऊ, मलाई
दिनुस्; give me (*used to
ask for or demand
something*) ❖ पाक्कु,
मि:मुड युम खाड । “काका,
अलिकति नून (दिनुस् त) ! -
Uncle, (give me) some
salt!”
- खाड-नुम्मा** (खाड-नुम्डे)
[स.क्रि.] देखाउनु; show
- खाड-मेइ:मा** (खाड-मेट्टे)
[स.क्रि.] देखाउनु; show
- खाड:मा** (खावे) [स.क्रि.] हेर्नु;
watch, see, recognize,
know (*used where a
visual impression reaches
a deeper level of the
perceiver's cognition*) ❖
उम्मा खाउ पाछे खालि
हाप्नो टा । “उसको आमा
देखेपछि खालि रुन्छ । -
When he sees his mother
he only cries.”

खान्चाडे [ना.] खच्चर;
hybrid (*of mixed ethnical origin*) ❖ आनामाउ
लिम्बुमाको खान्चाडे ।
“हाम्रो आमा लिम्बुनीको
खच्चर हो । - Our mother
is of mixed origin, her
mother was Limbu.”

खाचा [ना.] (जाँड, छाडको)
छोक्रा; grain mash (*a
fermented grain mash
(typically of millet) that is
infused with hot water to
make local beer*)

खाट्टे [ना.] खट्टे, चाप्प्रे; dried
fried rice

खाडाम्पा [ना.] दुम्सी;
porcupine

खाड्ड [ना.] कुर्कुच्चो; heel

खान्चोई ➔ खान्चोड

खान्चोड [ना.] [सुन.] तरकारी,
तिहुन; curry

खाप्पा (खाप्टे) [स.क्रि.]
छाउनु; roof ❖ आनाखिम
आसिन्डा खाप्पुम्मेहें । “हिजो
हाम्रो घरलाई छाएका छौं । -
We roofed our house
yesterday.”

खाबामा-डिवामा [ना.] [सुन.]

जाँड; local beer

खाबाराड ➔ खाबोराड

खाबुडि [ना.] खुम्ले कीरा;
grub

खाबुमा ➔ खाबुडि

खाबुरि ➔ खाबुडि

खाबोराड [ना.] खम्बा;
wooden pillar

खाम [ना.] माटो, भुईँ, बारी;
ground, soil, clay, floor,
field

खाम्चिरे:वा ➔ खाम्चिरेक

खाम्चिरेक [ना.] (माटोको)
धुलो; dust

खाम्चिरेकवा ➔ खाम्चिरेक

खाम्फानासि [ना.] भुईँकटहर;
pineapple

खाम्बुकमासि [ना.] ऐंसेलु;
raspberry

खाम्बोकमासि ➔ खाम्बुकमासि

खाम्मा ^१ (खाम्डे) [स.क्रि.]
चवाउनु; chew

खाम्मा ^२ (खाम्से) [स.क्रि.]
बसाल्नु, राख्नु; keep (in
some place), put, place
❖ हुनिबे टा उखाम्साको ।
“धुनीमै बसाल्छन् । - They

keep it next to the sacred fire.”

खाम्मा ३ [ना.] गाँस; bite, bit
 ✽ ठिट्टा खाम्मा कोक
 पिडाहाँ: ना । “मलाई एक
 गाँस भात देउ न । - Give
 me a bite of rice.”

खाम्मुङ [ना.] खाम्मुङ (एक
 प्रकारको खाने च्याउ);
 khammung (*an edible
 mushroom*)

खाम्सर:वा [ना.] माट्टी चरा; a
 kind of bird

खामा (खासे) १. [अ.क्र.]
 (पेट) भरिनु; fill (one's
 stomach) ✽ आफोक
 खासाङ्से । “मेरो पेट भरियो
 । - I'm full. (literally
 “My stomach has become
 full.”)” २. [स.क्र.] (पेट)
 भर्नु; fill (one's stomach)

खालाबु [ना.] गुहेँलो; a kind
 of leaf used in rituals (*a
 kind of callicarpa*)

खालाम्पा [ना.] रुघा; cold

खि [ना.] तरुल; yam (*a kind
 of dioscorea*)

खिचे-नुम्मा (खिचे-नुम्डे)
 [स.क्र.]; take (photo)

खिच्चु

खिडेङ्मा ➔ खिडेङ्मिक

खिडेङ्मिक [ना.] मलसाँप्रो;
 marten

खिडोङ्मा ➔ खिडेङ्मिक

खिडोङ्मिक ➔ खिडेङ्मिक

खिप्मा (खिप्टे) [समा.] १.
 [अ.क्र.] पढ्नु; read २.
 [स.क्र.] पढ्नु, गन्नु; read,
 count

खिप्माङ [ना.] घरको देवता;
 house deity

खिम [ना.] घर; house

खिम्लावा [ना.] कालगतिले
 मरेका पुर्खाहरू जो अहिले
 पनि चुलोमा बस्दछन्; those
 ancestors who died a
 natural death and reside in
 the hearth stones

खिम्सुरिमा [ना.] माउसुली;
 gecko

खिमा (खिए) [अ.क्र.] बाइनु,
 झगडा गर्नु; quarrel, shout

खिरिकोक [ना.] खिर; rice
 pudding

खुइ: ➔ खुइ:पा

खुइ:पा [विस्म.] सुइसुइ

(थाकेको बेला प्रयोग हुने शब्द); phew (used when sb is exhausted)

खुइ:मा (खुट्टे) १. [स.क्रि.]
लैजानु, चोर्नु; take away,
steal २. [स.क्रि.] ल्याउनु,
लगिदिनु; bring

खुकटाड [ना.] मल्लु; coarsely
ground meal

खुडो [ना.] खुदो, मह; syrup,
honey

खुप्पा १ (खुप्ते) [स.क्रि.] १.
(आगो) फुक्नु; blow (a fire)
❖ बाखि टा मि खुप्ति काम
छाइना । “यसरी नै आगो
फुकेपछि काम छैन त । -
It's no good to make a fire
like this.” २. ताप्नु; enjoy
the heat of, bask in ❖ मि
खुप्सि ठाबा । “आगो ताप्न
आऊ । - Come over to
warm yourself at the fire.”

खुम्डि [ना.] प्वाल (घरको
भित्तामा सामान राख्न
बनाइने प्वाल); niche (a
small hole in the wall of a
house that is used to store
things)

खुम्डिमा → खुम्डि

खुम्मा (खुम्से) [स.क्रि.] ओढ्नु;

put on, wrap oneself with

खुमा (खुरे) १. [अ.क्रि.] पेट
बोक्नु, गर्भवती हुनु; carry a
child, be pregnant २.
[अ.क्रि.] बग्नु; flow away, be
carried away ३. [स.क्रि.]
बोक्नु, लानु, बगाउनु; carry,
carry away ❖ आनाउक
होङ्कुडा खुराट्टे । “हाम्रो
जग्गा नदीले लगिहाल्यो । -
Our land has been swept
away by the river.”

खुलिटा → खुलिटाइ

खुलिट्टै → खुलिट्टाइ

खुवा [ना.] घाउ; wound

खुवाड [ना.] एक प्रकारको
रूख; a kind of tree

खइ:मा (खट्टे) [स.क्रि.] कोर्नु;
comb

खइँमा (खन्डे) १. [अ.क्रि.]
तानिनु, तन्कनु; be pulled,
stretch २. [स.क्रि.] तान्नु,
तन्काउनु; pull, draw, span,
stretch ❖ गोरुडा गाडि
खन्डोको । “गोरु गाडी तान्छ
। - The ox pulls the car.”

खक्मा (खक्टे) [अ.क्रि.] तितो
हुनु; be bitter ❖ डाबाइ
खक्नो । “औषधि -

Medicine is bitter.”

खच्चड [ना.] कण्डो; butt,
bottom, ass, behind

खट्टवा [क्रि.वि.] वरिपरि;
around ❖ छा खट्टवा
खाबोवे रसे किना भेक मो
ठाम्से । “बच्चा खम्बामा
वरिपरि घुमेर लड्यो । -
Running around the pillar
the child fell down.”

खयप्सि [ना.] घाँसको लागि
प्रयोग गरिने एक प्रकारको
रूख; a kind of fodder tree

खे:लाङ्पेटि [ना.] किम्बु;
mulberry (*morus*
laevigata)

खेइ:मा (खेडे) [स.क्रि.] किन्तु;
buy

खेई [ना.] सातो; soul ❖
नुनुको उखेई ठिए आसिन्डा
माङ्गठानालाम ठाबिकिहें
गार्डा । “हाम्रो बच्चाको
सातो गयो हिजो माङ्गठाना
गएको समयमा । - Our
baby’s soul fell down
when we went to
Mangthana yesterday.”

खेङ्मा (खेङ्से) [स.क्रि.]
नक्कल गर्नु; copy, imitate
❖ टारा काम्चेको उपारा

खेङ्मा मोगो, बागो काम्चेको
लिमाइ:मा राइछा । “तर
अरूको नक्कल गर्नु भनेको
अरूको भइहाल्नु रहेछ । -
But to imitate others in
the end means to be
them.”

खेन्चोम्मा [ना.] शीर उठाउनी
(सातो फिर्ता बोलाउने
विधि); calling back of the
soul (*when someone falls*
down or gets frightened it
is believed that he drops
his soul (thama/thie),
which then has to be
picked up (kopma/kopte)
or called back)

खेप्पा [ना.] खेप, चोटी, पटक,
पल्टो; time (*used to*
answer the question ‘how
often’) ❖ सुम्चिखेप्पा
वापोक्ते । “तीन पटक
भिजायो । - She soaked it
three times.”

खेप्पा (खेप्ते) १. [अ.क्रि.]
टाँसिनु; be sticky ❖
गाक्काङ चाक्लेट्ङा उमुक
खेप्पा:नो । “भरै चक्लेटले
उसको हात टाँसीहाल्छ । -
His hand will be sticky
with chocolate in a
minute.” २. [स.क्रि.] टाँसु;

stick to (*with inanimate agents*) ३. [स.क्रि.] टाँसु; stick to (*with animate agents*) ❖ आक्का फोटो भिट्टावे खेप्टुहें । “मैले फोटो भित्तामा टाँसें । - I stuck a photo to the wall.”

खेबाक [ना.] गँगटो; crab

खेम्मा (खेम्से) [स.क्रि.] सुन्तु; listen ❖ सामाचारा आक्का आठोम्बा खेम्सुहें । “मैले अघि समाचार सुनें । - I just heard the news.”

खेल्लाङपेटि ➔ खे:लाङपेटि

खैरा ➔ खाइरा

खो:लाङ ➔ खोट्लाङ

खो:वा [ना.] बुढो (मान्छे); old person

खोइ:मा ^१ (खोट्टे) [स.क्रि.] जिस्क्याउनु, ठट्टा गर्नु; tease, make fun of

खोक्कुमा [ना.] कुकु चरी; a kind of bird

खोक्चारेक ➔ खोक्चालेक

खोक्चालेक [ना.] छेपारो; lizard

खोक्मा (खोक्टे) [स.क्रि.] काटनु; chop, chop up, cut

into pieces

खोक्सि [ना.] खनिउँ; a kind of fig-tree (*ficus cunia*)

खोङ्गि [ना.] बासँको सानो डालोजस्तो भाँडो; a container made of split cane, used for transporting eggs and chicken

खोङ्गिमा ➔ खोङ्गि

खोङ्मा ^१ (खोङ्से) ^१. [अ.क्रि.] खेलनु; play २. [स.क्रि.] खेलनु; play (a game), play with ❖ गोल आखोङ्सोको एलो गाडि आकरोको ? “बल खेल्छौ कि, गाडी गुडाउँछौ ? - Will you play with the ball or roll your car around?”

खोङ्मा ^२ [ना.] खेल; game

खोङ्सङ [ना.] भटमास; soybean

खोचेक ➔ खोचोइ:

खोचोइ: [ना.] शङ्खेकीरा; snail

खोट्लाङ [ना.] चिउरा; beaten rice

खोनापेटेक [ना.] एक प्रकारको खान नमिल्ने कडा च्याउ; a

kind of hard inedible
mushroom

खोप्पारि [ना.] खोपी, प्वाल;
hole, ditch

खोप्पा (खोप्ते) १. [अ.क्रि.]
मिल्नु; be together, come
together, get along well
२. [स.क्रि.] मिलाउनु; put
together, bring together,
match, fix, finish, manage
✧ डोड्डुम उखोप्ते । “कुरा
मिलाए । - They settled
the issue.”

खोब्बुसुड [ना.] (घाउको)
पाप्रा; scab (on a wound)

खोम्बुरड [ना.] बान्तावा;
Bantawa

खोम्मा (खोम्से) १. [अ.क्रि.]
बटुलिनु; be collected २.
[स.क्रि.] बटुलनु, जम्मा गर्नु,
भेला पार्नु; collect, gather,
sweep together

खोमा (खोसे) [स.क्रि.] सोहोनु,
बढार्नु, बगाउनु, खौरनु;
sweep, sweep away, shave
✧ बाहालाडा जाम्माइ खाम
खोसाट्टे । “भलले माटो सबै
बगाइहाल्यो । - The flood
swept away all the soil.”

खोरेक [ना.] बटुको; bowl

खोल्मा [ना.] गोठ, गाईगोठ;
cowshed

खोल्लाड ➔ खोट्लाड

खोलाखि [ना.] बनतरुल; a
kind of yam

ग

गारि ➔ गारि

गा:वा ➔ गाक्वा

गा:वामा ➔ गाक्वामा

गाक्काड [क्रि.वि.] भरे, एक
छिन पछि, पछि; after a
moment, after a while,
later

गाक्वा [ना.] काग; crow

गाक्वामा [ना.] कगिनी;
(female) crow

गाजु [ना.] गाज, फीज; foam

गाम्छिक [ना.] गम्छा, रुमाल;
handkerchief

गाम्छुक ➔ गाम्छिक

गार्काड ➔ गाक्काड

गारि [नि.] गरी, -दा; when,
at the time of, after ✧
आक्का ठावाड घारि
इम्सान्डाडसे नि । “म आउँदा

- सुतिहाल्लुभएको थियो नि । -
When I dropped by he
was already sleeping.”
- गिरिरिमा** [ना.] कुटुनी; a kind
of insect
- गिलेन** [ना.] ग्यालेन; gallon
- गुडःलुडःलुडःवा** [क्रि.वि.] पल्टिन्दै
झर्दै; turning over and
falling down
- गुर्ठाङ** [ना.] धनुष, गुलेली;
bow, slingshot
- गुरेक** [ना.] मटेङ्गो; small
earthball
- गेडा** ^१ [ना.] गेडा; fruit,
kernel, seed
- गेडा** ^२ [प्र.] दाना, -वटा;
piece
- गो** [प्र.] एको, को; that,
which (*is suffixed to all
parts of speech including
verb forms to mark that
they modify a following
(mostly covert) referent*)
❖ पाराया उसियागो माःमिचे
जाम्मा राइटा । “प्रायः
मरेका मान्छेहरू सबै राई नै
थिए । - Most people who
died were Rais.”
- गोइँ** [ना.] (चराको) गाँड;

- crop (of a bird)
- गोठा** [ना.]; cowshed गोठ
- गोडुमि** ➔ गोडुसि
- गोडुरि** ➔ गोडुसि
- गोडुसि** [ना.] [मुन., पर.]
गोदावरी; chrysanthemum
- गोना** ➔ गोनेइ
- गोनेइ** [विस्म.] है, नि
(ध्यानाकर्षण गर्न प्रयोग
गरिन्छ); hey, look (*used
to catch or direct sb's
attention*) ❖ माक्काइ
ओडुसेडे गोना ! “तिमीले मकै
भाँचिहाल्यौ नि ! - Hey,
you just broke that maize
plant!”
- गोब्राक** [ना.] गोबर; dung
- गोब्रामुड** [ना.] एक प्रकारको
गोबरमा उम्रने च्याउ; a kind
of mushroom
- गोम्मा** ^१ (गोम्डे) १. [अ.क्रि.]
घेरिनु; be surrounded, be
fenced २. [स.क्रि.] घेर्नु,
बार्नु; surround, fence
- गोम्मा** ^२ [क्रि.वि.] वरिपरि;
around
- गोरु** [ना.] गोरु; ox

घ

घाँसा [ना.]; grass, leaves used
as fodder घाँस

घाउप्पा [ना.] डकार; belch

घाक्चुरो [वि.] साँघुरो;
narrow

घाकि [ना.] (नदीको) भुमरी;
whirlpool (in a river)

घाटा^१ [ना.] गहत; horse
gram (*dolichos uniflorus*;
macrotyloma uniflorum;
dolichos biflorus)

घाम्सुरि [ना.] घमौरा;
smallpox

घाम्सोरि → घाम्सुरि

घारि → गारि

घइँमा (घले) १. [अ.क्रि.]
(आँखा) पल्टनु; open wide
(eye) २. [स.क्रि.] (आँखा)
पल्टाउनु; open wide (eye)

घोक्सक [ना.] झुसिलकीरा;
caterpillar

घोडःटोड [वि.] मुर्ख; foolish,
stupid

घोडःमा (घोडःसे) १. [अ.क्रि.]
ठूलो हुनु, अग्लो हुनु, मोटो
हुनु; be as big as, be as fat

as, be as tall as २. [स.क्रि.]
ठूलो पार्नु; make big

घोडा-युक्मा (घोडा-युक्ते)
[स.क्रि.] चढ्नु; ride, cover
(of copulating animals)
✪ हा, भाले टा लो
घोडायुक्को, भालेडा !
“अहो, भाले भालेमाथि नै
घोडा चढ्छ ! - What, that
cock is covering another
cock!”

घोरे [ना.] मस्याङ; a kind of
lentil

ङ

ङाकभु [ना.] एक प्रकारको
माछा; a kind of fish

ङाक्मा (ङाक्ते) [स.क्रि.] माग्नु,
बाध्य पर्नु; ask for, request,
beg for, want from ✪
आसिन्डा योपाट्टि कान्छा
पान्डा हाजार उनाक्कोक्ते फो
। “हिजो पल्लोपट्टि
कान्छालाई पन्ध्र हजार माग्दै
थिए रे। - I heard they
were asking Kancha for
15,000 rupees over there
yesterday.”

ङाकूसि [ना.] केरा; banana

डाङ्गमा (डाङ्गसे) १. [अ.क्रि.]
चलनु, हल्लनु; sway, swing,
shake, move २. [स.क्रि.]
चलाउनु, हल्लाउनु; sway,
swing, shake, move, wave
❖ सोइटा, माक्काइ याङ
जाम्मा टा नाङ्गसुसेडे !
“ब्यर्थमा मकै पनि सबै
हल्लाइमान्यो । - It was all
in vain, he shook and
broke all the maize!”

डाङ्गमान्चि (डाङ्गनाचे) [अ.क्रि.]
हल्लनु; shake

डाङ्गिटा [ना.] [स.क्रि.] अछेता;
sacred rice (*rice offered in
worship*)

डाङ्गमा (डाङ्गटे) [स.क्रि.] खोस्तु;
grab, snatch, take away
from, confiscate ❖
हेण्टुम्याक्टुम्लोक टा
हेलावाचेडा माङ्गडाङ्गानो ।
“अँगाल्दा अँगाल्दै बाँदरहरूले
खोसिहाल्छन् । - Even
while holding our things
in our arms the monkeys
snatch them away from
us.”

डालङ [ना.] अनुहार; face

डाले [ना.] कन्याङ्कुरुङ;
demoiselle crane
(*anthropoides virgo*)

डास्सा [ना.] माछा; fish

डिमा (डिसे) १. [स.क्रि.] थाहा
हुनु, चिन्नु; know,
recognize २. [पू.क्रि.]
जान्नु; know to, know how
to, be able to ❖ लेखालि
सा हाम्मा निन्नक्नड, ठेम ?
“लेखली मासु बाँड्न जान्दैन
के । - Lekhali doesn't
know how to divide
meat.”

डेक्मा १ (डेगे) [स.क्रि.] टोक्नु;
bite, bite into ❖ आलगे
पारा नानेक, कोचुवाडा ।
“तिमी पस्छौ भने कुकुरले
टोक्छ । - If you go inside
the dog might bite you.”

डेक्मा २ (डेक्टे) [स.क्रि.]
टोकिदिनु; bite (for sb) ❖
नुनु मिखा नेक्टुबिडोखो ।
“नानुलाई सानो टोकिदेऊ त ।
- Bite off a small piece
for the baby.”

डेप्मा (डेप्टे) [अ.क्रि.] कमलो
हुनु; be breakable, be easy
to break, be soft

डेप्मा (डेप्टे) [स.क्रि.] कुल्चनु,
टेक्नु; step on, tread on,
trample over ❖ जाम्मा टा
कोपि आङ्गुम्सेडुम्चुम्हे !
“सबै कोपी कुल्चिमान्यौ । -

You trampled down all
the cauliflowers!”

डेम्खा [ना.] टेकाइ; step

डेम्मा (डेम्से) [अ.क्र.] टेक्नु;
step on, trample ❖
माहाः, गुन्डिः मानेम्ठा !
“होइन गुन्डीमा नटेक ! -
No, don't trample on the
mat!”

डेमा (डेडे) १. [अ.क्र.] पढ्नु;
read, study ❖ हाना
आसुकवे आनेनो ? “तिमी
कतिमा पढ्छौ ? - Which
class are you in? (literally
“Which class do you read
in?”)” २. [स.क्र.] पढ्नु,
गन्तु; read, study, count
❖ हुङ्गो किटाब जाम्मा नेमा
आनिसोको ? “त्यो किताब
सबै पढ्न जान्दछौ ? - Can
you read all of that
book?”

डेम्मा (डेम्से) [अ.क्र.]
घिउजस्तो स्वादिलो हुनु;
taste like butter ❖ बागो
बाडाम घिउ लिखि टा डेम्नो
। “यो बदम घिउ जस्तै
स्वादिलो छ । - These
peanuts taste like butter.”

डेमा (डेसे) [स.क्र.] (तेल वा
बोसो राखेर) भुट्नु; fry (in

oil or fat) ❖ फाक्सा डुइ
केजि खेडाचा ना, आक्का
डोसुकुङ ! “सुँगुरको मासु दुई
केजी किन्नुस् न, म भुटिदिन्छु
! - Buy two kilos of pork
and I'll fry it (for you)!”

च

चक ➔ चोक

चडुवा ➔ चाडुवा

चाःयाङ्गठिगुम [ना.] बुढी
बज्यै; great-grandmother

चाःयाङ्गठिप्या [ना.] बुढो बाजे;
great-grandfather

चाइःमा ? (चाट्टे) [अ.क्र.]
टिक्नु; last, go on

चाइःमा ^२ (चाट्टे) [स.क्र.]
हान्नु, लाग्नु, हराउनु; hit,
strike, beat, defeat ❖
लुङ्गधेकडा चाइःकाचाइः
उलुचे । “ढुङ्गगाले हानाहान
गर्छन् । - They'll hit each
other with stones.”

चाई [नि.] चाहिँ; as for
(directs the listener's
attention to a new topic)
❖ याक्चुबि चाहिँ आक्का
माइखाङ्गोक्हुने । “माने

चाहिं मैले देखिन । - Now as for wild yam I haven't seen any.” ❖ आनि हाना चाई ? “अनि तिमी चाहिं ?
- And what about you?”

चाईमा (चान्डे) १. [अ.क्रि.] चर्नु; graze ❖ हुङ्गो चाहिं लेखाबे चान्नायाक्नो । “त्यो लेखमा चरीराख्छ । - That one keeps on grazing in the highlands.” २.

[स.क्रि.] चराउनु, खुवाउनु; graze, feed ❖ आनाकोचे आसिन्डा टोःनि चान्दुम्चुम्मेहें । “हाम्रा हिजो मास्तिर चरायौं । - We grazed ours up there yesterday.”

[स.क्रि.] खुवाउनु; feed ❖ लो, हावा चान्नाःआँ । “ल म तिमीलाई हावा खुवाउँछु । - I feed you with air.”

चाखाडः [ना.] ढिंडो; millet porridge

चाखाडःकायाप्पा [ना.] अरिमोटे; centipede

चाडःकोरोक [ना.] कोइला; coal

चाडःमा (चाडःडे) [स.क्रि.] छिन्कनु, केलाउनु, चाल्नु; winnow, sift

चाचडः [ना.] झारपात; weed, small bush, tuft

चाचो [ना.] [बाल.] चप्पल; slipper

चाछःवा [ना.] घोट (मृत मान्छेको घरमा पुन्याउने भेटी); offered food (*food neighbours bring to the house of a deceased person at the time of his/her funeral*)

चाछोई [ना.] कनिका; small piece of rice

चानाम [ना.] बिस्कन; grains spread out for drying

चाप [ना.] उत्तेजना, फुर्ति; excitement, joy

चाप्पाराडः [ना.] कोदालो; spade

चाप्पो [ना.] चप्पल; slipper

चाप्पि [ना.] चप्पल; slipper

चापाराक्राक [क्रि.वि.] धेरै; very much

चाबुक [ना.] झापट, मार, कोरा; slap, blow, lash ❖ काल्लाबे चाबुक पिना लाउरिडा ! “कान्तामा झापट दिन्छु लट्टीले ! - I'll give you a blow with a stick

there on the field!”

चाम [ना.] चारा; fodder ❖
पाइँ फाक्चाम कोइँसि
खाइःयाःआँ । “आज सुँगुरको
चारा खोज्न जान्छु । - I’m
going to search for fodder
for the pigs today.”

चाम्चा ➔ चामाचा

चाम्चक [ना.] फोहर, कसिडर;
dirt, garbage, waste

चामा ? (चिए) [स.क्रि.] खानु;
eat **कोक** ~ खाना खानु;
eat, have a meal ❖ **कोक**
आचियाचे ? “खाना खायौ ?
- Have you eaten
already?” **राइखा** ~ गाली
खानु; get scolded

चामा २ [ना.] खाना, खाने
कुरा; food

चामाचा [ना.] चामल;
(uncooked) rice

चामाचाम ➔ चामाचा

चामाठोका [ना.] खाने कुरा,
(खानाको) परिकार; food

चार्को [क्रि.वि.] धेरै, साह्रो,
चर्को, जोडले; quite, very,
much, strongly, loudly, all
the time, hard, difficult

चार्जर ➔ चार्जर

चारिगोइँ [ना.] रुद्रघण्टी;
adam’s apple

चाल्नि [ना.] चल्नी, कन्चट;
temple (side of the head)

चासुम [ना.] [मुन.] अन्नपानी;
crops, foodstuffs

चासेप्मा [ना.]; basket भकारी

चाहा-लिमा (चाहा-लिसे) १.
[अ.क्रि.] चाहिनु; be needed,
be necessary ❖ **बाइः** ना
पाइसाले: चाहालिनो । “यहाँ
त पैसा मात्र चाहिन्छ । -
Money is all that is
needed here.” २. [अ.क्रि]
चाहिनु, चाहानु; need, want
❖ **ठेम** चाहाआलिसे ?
“तिमीलाई के चाहियो ? -
What do you need?”

चिःमा (चिस्से) [अ.क्रि.]
नराम्रो देखिनु, नराम्रो हुनु;
look bad, look ugly, be of
bad quality ❖ **वाहुसिनुङ**
पारा चिस्सिकि । “नुहाएनौ
भने तिमि नराम्रो देखिन्छौ ।
- If you don’t take a
shower you’ll look ugly.”

चिमा (चिन्डे) [स.क्रि.]
सिकाउनु, पढाउनु; teach

चिमान्चि (चिन्नाचे) [स.क्रि.]
सिक्नु; learn

चिकियाड [ना.] एक प्रकारको कमिला; a kind of ant

चिखिम [ना.] [मुन.] घर; house

चिङ्गा [ना.] [मुन.] चिन्ह (पूजा गरेपछि अन्डाको नानी अथवा बलि चढाएको बस्तुबाट केको लागि चढाएको हो त्यसको बारेमा भविष्यवाणी गरिन्छ । त्यसको लागि प्रयोग गरिने उक्त बस्तुहरूमा देखिने सङ्केलाई [चिन्ह] भनिन्छ ।); sign (*after offering eggs or animals to a deity the yolk of the egg or the animal are inspected to predict the future. The clues followed in this procedure are called cingga.*)

चिच्चिचिवा → चिच्चिच्वा

चिच्चिचि → चिच्चिबु

चिच्चिच्वा [क्रि.वि.] अलिकती, रसाउने गरी (पानी, रगत, तेल); a little, oozing, trickling

चिच्चिबु [ना.] उत्तिस; Nepalese alder (*alnus nepalensis*)

चिच्चिबु → चिच्चिबु

चिपरकक [क्रि.वि.] बाक्लो, अटसमटस, च्याप्प; tightly, densely, firmly ✨ चपरर चाचड पोगाडसे । “बाक्लो झार उम्रेको छ । - The weeds have grown densely.”

चिपरर → चिपरकक

चिरे:वा [ना.] धुलो; dust

चिलु:वा → चिले:वा

चिले:वा [वि.] सानो, थोरै; small, little, few

चिलो:वा → चिले:वा

चु:-नुमा (चु:-नुडे) [अ.क्रि.] राम्रो हुनु, जाती हुनु, सुन्दर देखिनु; be good, be beautiful, look fine, look nice **चु:नुलोक** [क्रि.वि.] राम्ररी; well, nicely

चुँवा → चुङ्वा

चुकमा (चुकटे) १. [अ.क्रि.] सानो हुनु, छोटो हुनु; be small, be short ✨ चुकटाकटेहें, मि:मोड आगेनि माइटायोक्टाकटे । “सानै थिएँ, ज्ञान आएको थिएन । - I was small and didn't know anything.” २.

- [स.क्रि.] छोटो पार्नु; shorten
 ✧ आटेइ: वाइ:मा लाइटड
 चुक्कुडु । “मेरो लुगा
 लगाउनाको लागि छोटो पार्छु
 । - I shorten my clothes
 to wear them.”
- चुड** [ना.] चिसो, चिसो हावा,
 जाडो; cold, coldness, cold
 wind ~बे [क्रि.वि.]
 जाडोमा; in the cold
 season, in winter
- चुड्वा** [ना.] ज्वरो, चिसो;
 fever
- चुचु** [ना.] [बाल.] लुगा, गहना;
 clothes, ornaments
- चुट-नुमा** ➔ चु:-नुमा
- चुप** [ना.] दायौं; right
- चुप्टाइ** ➔ चुप
- चुप्पाले** [ना.] [बाल.] तुरि;
 pee-pee, willy
- चुप्पा** ^१ (चुप्टे) ^१. [अ.क्रि.]
 बन्द हुनु; be closed
 (especially doors and
 windows) ^२. [स.क्रि.] बन्द
 गर्नु, थुन्नु; close, lock, lock
 in
- चुप्पा** ^२ [ना.] म्वाइँ, चुम्बन;
 kiss
- चुप्पा** ^३ [ना.] [बाल.] तुरि,

- योनि, पुती; pee-pee, willy,
 pussy
- चुफि** [ना.] चुपी; dagger
- चुम्मा** (चुम्से) ^१. [अ.क्रि.]
 तयार हुनु; get ready ^२.
 [स.क्रि.] जम्मा गर्नु, तयार
 गर्नु; put together, collect,
 make ready ^३. [स.क्रि.]
 हाल्नु; load, put (into)
- चुम्मान्चि** (चुम्नाचे) [अ.क्रि.]
 तयार हुनु; get ready, pack
 one's stuff
- चुमा** (चुडे) [अ.क्रि.] धेरै हुनु,
 बढी हुनु; be much, be
 many, be more ✧ एक
 घान्टाइडा चुनो नि । “एक
 घण्टा भन्दा धेरै छ नि । -
 It's more than one hour.”
- चुमा** (चुसे) ^१. [अ.क्रि.] फर्कनु;
 turn back ^२. [स.क्रि.]
 पर्काउनु; bring back, move
 back, give back
- चुमारि** [ना.] [मुन.] एक
 प्रकारको फूल; a kind of
 flower
- चुरि** [ना.] कर्द, चक्कु; small
 knife
- चुरिया** ➔ चुरुइ:वा
- चुरुइ:या** ➔ चुरुइ:वा

चुरुइ:वा [ना.] [मुन.] एक प्रकारको पूजामा प्रयोग गरिने फूल; a kind of flower used in rituals

चुरुइ:गि → चुरुम्बि

चुरुम्बि [ना.] गौथली; swallow

चुवा [ना.] पानी; water

चुवाखाम [ना.] पधेरो; watering place, spring

चुवाहोन [ना.] [मुन.] दक्षिण; south

चक्र [ना.] छेउ; side, edge
 ~बे [क्रि.वि.] छेउमा;
 beside, at the side of, next to
 ❖ खिम्बेको उच्चक्वे याङ लेट्टि ? “घरको छेउमा पनि (मकै) रोपौं ? - Should we also plant (maize) beside the house?”

चक्रखाई [ना.] टाँकी (एक प्रकारको रूख जसको कलिलो मुन्टा तरकारीको रूपमा पनि खाइन्छ); a kind of tree the young leaves of which are eaten in curry

चक्रखई [ना.] ईर्ष्या; jealousy

चक्रचक्रकेड:केड [ना.] चिं मुसी चिं चिं (एउटा हात माथि

अर्को हातले चिमोटेर समाउने खेल); a game where one pinches someone's hand and moves it

चक्रचक्रकेड:केड → चक्रचक्रकेड:केड

चक्रचक्रकेड:पा [ना.] झाले; a kind of bird

चक्रचक्रकेड:मा → चक्रचक्रकेड:पा

चक्रभाइ:गि [ना.] छुचुन्द्रो; mole (animal)

चक्रमा ^१ (चक्रटे) [अ.क्रि.] छिपिनु, परिपक्व हुनु, राम्ररी पाक्नु; mature, ripen

चक्रमा ^२ (चक्रटे) ^१. [अ.क्रि.] रङ लाग्नु; take on colour
 ❖ आले:लड चक्रटाडे ! “मेरो दौरामा रङ लागिहाल्यो ! - My coat got stained with colour!” ^२. [स.क्रि.] रङगाउनु; colour, paint
 ❖ बा ढोवारि चक्रमा कोई होला । “यो ढोकालाई रङगाउनु पर्छ होला । - Maybe we should paint this door.”

चक्रमा ^३ (चक्रटे) [स.क्रि.] बचाउनु, साँच्नु, जमाउनु; save
 ❖ मा:मिडा फे:वा चक्रटे । “मान्छेले पैसा जमायो । - The man saved money.”

चक्मो [क्रि.वि.] चाँडै, तुरुन्तै;
quickly, immediately

चखेपा [ना.] लस्सा, चिल्लो
सामान; stickiness,
slipperiness, sticky thing

चङ्खिवा [ना.] कुरो;
speargrass (*triumfetta
pilosa*)

चङ्गमा (चङ्गसे) [स.क्रि.] गाँठो
पार्नु; knot, fasten (a knot)
✧ आसुक चार्को
चङ्गसान्डोङ्गसे खा । “कति
साह्रो गाँठो पारीहालेको छ ।
- How firmly she’s tied
it.”

चप्पा (चप्पे) [स.क्रि.] च्याप्नु;
squeeze, press, jam ✧
आक्का ढोवारिडा उचप्पेहेँ !
“ढोकाले मलाइ च्याप्यो । -
I got jammed in the door!
(literally “the door
squeezed me”)

चेइ:मा (चेट्टे) [स.क्रि.]
खुवाउनु; feed

चेइँमा ? (चेन्डे) [अ.क्रि.]
(आँखा) खुल्नु; open (of
eyes) ✧ उमक चेन्डे ।
“ब्युँइयो । - He woke up.
(literally “His eye
opened.”)

चेइँमा २ (चेने) [स.क्रि.] टुक्रा
पार्नु, फुटाउनु, चिर्नु, काट्नु;
turn to pieces, break in/to
pieces, cut in/to pieces

चेक्मा ? (चेक्टे) १. [अ.क्रि.]
बोल्नु; speak २. [स.क्रि.]
भन्नु, बोल्नु; say

चेक्मा २ [ना.] भनाइ; saying,
statement

चेङ्गमा (चेङ्गडे) १. [अ.क्रि.]
छासिनु; be pruned, be
carved २. [स.क्रि.] छासु,
ताछनु, (ताछेर) रूप दिनु;
prune, carve

चेटा [ना.] प्रकार; kind

चेफा [ना.] अदुवा खनेर
निकाल्दा नभाँचिएको टुसा;
ginger rhizome

चेम्मा ? (चेम्डे) १. [अ.क्रि.]
पिँधिनु; be ground, be
milled २. [स.क्रि.] पिँध्नु;
grind, mill

चेम्मा २ (चेम्से) १. [अ.क्रि.]
खर्च हुनु; be spent (of
money) ✧ आनाफे:वा
जाम्माइ चेम्साडे । “हाम्रो
पैसा सबै खर्च भइहाल्यो । -
All our money has been
spent.” २. [स.क्रि.] खर्च
गर्नु, मासु; spend (money)

❖ आबो बाइःयाँ मिःमुड
फेःवा खाट्टुम्गो फेरि गार्काडः
चेम्सान्डुकुम । “अब यहाँबाट
अलिकति पैसा लगेर भरे फेरि
खर्च गर्छौं । - We take
some money with us and
then spend it after a
while.”

चेरेरेमा [ना.] झ्याउँकिरीजस्तो
एक प्रकारको कीरा; a kind
of cicada

चोःखोम ➔ चोक्खोम

चोःवा [ना.] फियो; spleen

चोइःमा (चोट्टे) [स.क्रि.] कुट्नु
(धानलाई ढिकीमा कुट्दा वा
पिस्ता उक्काउनु); pound,
grind (only used when
done with the help of a
dhiki. A dhiki is a
pounding device similar
to a seesaw; the worker
stands at one end and
moves with his foot a
weight attached to the
other end.) ❖ हाना पाई
काया चोट्टा ओ ! “आज
धानको बोक्रा छुट्टाऊ न ! -
Pound rice today!”

चोइँमा ? (चोन्डे) [स.क्रि.]
फुर्काउनु; flatter,

appreciate, praise

चोइँमा ^२ (चोन्डे) [स.क्रि.]
घोच्नु, चोट लगाउनु (काँडा
वा अङ्कुशजस्तोमा अल्झेर
चोट लाग्दा प्रयोग गरिन्छ);
rip, tear open, bruise
(used when getting caught
in or on sth, e.g. a thorn
or a hook)

चोक [ना.] माथिको भाग
(सम्म वा बस्न सक्ने माथिको
भाग); top (used for flat
parts or parts one can sit
on)

चोक्खोम [ना.] मुख भित्रको
माथिल्लो तालु; hard palate

चोक्चि [ना.] काभ्रो; a kind
of tree (*ficus glaberrima*)

चोक्चुङ्गि ➔ चोक्चोङ्गि

चोक्चोङ्गि [ना.] तारा; star

चोक्पा [ना.] चाल्नी; sieve

चोङ [ना.] टुप्पो, मुण्टो;
sprout, shoot ❖ आक्का
फार्सिचोङ्को याक्खेड चिएँहें
। “फर्सीको मुन्टाको तरकारी
खाएँ । - I had pumpkin
sprout curry.”

चोङ्गफलि ➔ चोम्फलिक

चोङ्गमा (चोङ्गसे) [स.क्रि.]

राम्रो बनाउनु, सिगार्नु,
सजाउनु; make beautiful,
beautify, decorate, paint
✧ चोङःसुम्ने स्वाडेसा ।
“हाम्रो देशलाई सजाउँ । -
Let’s make our country
beautiful.”

चोङःरुबि ➔ चोङःरुबु

चोङःरुबु [ना.] फलेदो; coral
tree (*a kind of erythrina*)

चोच्चि [ना.] [बाल.] गोरु,
चोच्ची; ox

चोच्चोयोड [ना.] धँयेरो; fire
flame bush (*woodfordia
fruticosa*)

चोप्मा (चोप्टे) [स.क्रि.] देख्नु,
झलक्क देख्नु, हेर्नु; see, look
at (*direct one’s eyes to,
see without necessarily
realising what one sees*)

चोम^१ [ना.] किसिम, खाल,
प्रकार, पाछा, गोत्र; kind,
sort, type, clan

चोम^२ [ना.] टुप्पो, चुली;
peak, edge, tip (*pointed
top*)

चोम्चोले [ना.] मुख; fool,
idiot

चोम्फिःलि ➔ चोम्फिलिक

चोम्फिला ➔ चोम्फिलिक

चोम्फिलि ➔ चोम्फिलिक

चोम्फिलिक [ना.] टुप्पो,
चुच्चो; tip, prong

चोम्मा^१ (चोम्से) १. [अ.क्रि.]
तिखो हुनु; be sharp २.
[स.क्रि.] तिखार्नु; sharpen,
whet

चोम्मा^२ (चोम्से) [स.क्रि.]
(शीर) उठाउनु, (आत्मा)
बोलाउनु; call back (sb’s
soul) (*when a person falls
down or gets frightened it
is believed that he or she
drops her soul
(thama/thie), which then
has to be picked up
(kopma/kopte) or called
back*)

चोल्लेक्कि [वि.] फुर्कने,
फुर्तिलो, नक्कली; skittish,
frisky, naughty

छ

छा [ना.] बच्चा, छोरा, छोरी;
child

छाँया-छुया [ना.] [मुन.]
छाहारी; protection

- छाइःमा** (छाट्टे) [स.क्रि.]
तताइदिनु; heat (for sb)
- छाईमा** (छान्दे) १. [अ.क्रि.]
थुप्रनु; be stacked २.
[स.क्रि.] थाक थाक राख्नु,
थुपार्नु; stack, staple
- छाइरि** [ना.] छाया, छहारी;
shade
- छाउ** → छा
- छाकमा** ^१ (छाक्टे) [अ.क्रि.]
कडा हुनु, साह्रो हुनु, गाह्रो
हुनु; be hard, be difficult
❖ सुपारि चाको छाक्नो ।
“सुपारी धेरै कडा छ । -
Bethelnuts are quite
hard.” ❖ अनिरड छाक्नो
। “हाम्रो भाषा गाह्रो छ । -
Our language is difficult.”
- छाकमा** ^२ (छागे) [स.क्रि.]
बनाउनु, ताछनु (काठबाट
ताछेर बनाउनु); make (out
of wood), carve, scrape
off ❖ मुरालि याङ
छाक्साङ्ग खाडि होला ।
“मुराली पनि बनाउँदै जान्छौं
होला । - Maybe we'll
also go on making
bamboo flutes.”
- छाकमा** ^३ (छाक्टे) [स.क्रि.]
बनाइदिनु, ताछिदिनु

(काठबाट ताछेर बनाइदिनु);
make (out of wood) (for
sb), carve (for sb), scrape
off (for sb)

छाखाङ्गनुम्मा [ना.] परिवारमा
नयाँ शिशुको जन्म भएपछि
जाल्पादेवी मन्दिरमा देखाउने
र शिशुका अगाडिका
दिनहरूमा राम्रा रहून भनी
पुकार गरिने पूजा; a ritual
where a child is presented
at the temple of Jalpa
Debi to ask her to protect
it

छाट्टिया [ना.] [मुन.] माटोले
बनेको रक्सी राख्ने घैटो; a
kind of clay pot for
storing arkhā

छापमा (छाप्टे) [स.क्रि.] १.
लेख्नु; write, print ❖
कान्छा का खा छापमा
आनिसोको ? “कान्छा क ख
लेख्न जान्दछौ ? - Kancha,
can you write k and kh?”
२. (भाग्यमा) लेखिनु; be
destined to, be bound to
❖ हुङ्गो ना आवो जासो
माइछाप हुङ्खि टा लिसिकि
। “त्यो त अब जस्तो लेख्छ
त्यस्तै भइन्छ । - Whatever
may be written in our
fates will happen.”

छाप्पाया [ना.] चिठी; letter

छाबुक्का [ना.] मरेका बच्चाहरू राखिने ओडार; a cave where the bodies of dead babies are buried

छाम [ना.] गीत; song

छाम्कालुपा [ना.] गायक; singer, songster

छाम्कालुमा [ना.] गायिका; (female) singer, songstress

छाम्बाक [ना.] छाम्बाक, धामी (एक प्रकारको धामी जसले विशेष गरी जोखना हेर्ने, चिन्ता बस्ने, मुन्धुम फलाक्ने आदि काम गर्दछ । मरेको मानिसको आत्मालाई शान्तिसुध्दि गर्ने देखि वाढाङ्मी चाँढमा नाच्ने सम्मको भुमिका छाम्बाकको हुन्छ ।); chambak, shaman (a common type of shaman performing various functions, e.g. healing illnesses, doing shamanic sessions where he beats a plate and/or chants, sending off dead souls to the afterworld at the end of funerals, and dancing at the

wadhangmi festival.

There are several chambaks in Chintang.)

छाम्बुक्खाई [ना.] चिल्ले साग; a kind of fodder tree

छाम्मा (छाम्से) [स.क्र.] चिर्नु; saw, axe, split, cut

छामा (छाम्से) [स.क्र.] तताउनु, उमाल्नु; heat, boil
 ✧ कान्छि, चुवा छाम्सा ओ !
 “कान्छी, पानी तताउ ल ! - Kanchi, heat some water!”

छालेइ:याँ [ना.] शाखासन्तान, सन्तान; descendants, offspring, progeny

छावा [ना.] बच्चाबच्ची; children

छि:मा ^१ (छिट्टे) ^१. [स.क्र.] भेट्नु, पाउनु, पुग्नु; find (also: find the time), attend, meet ^२. [पू.क्र.] गर्न पाउनु; find the time to

छि:मा ^२ (छिट्टे) [स.क्र.] धोइदिनु, पखालिदिनु; wash (for sb) ✧ बासाङ्ग उखोरे छिट्टेकोतड खा । “यसले उसको बटुको नपखालिदिने । - This one doesn't clean its bowl.”

छि:मा → छिप्मा
 छि:माकालोक [ना.] फोहोर;
 dirt, disgusting thing
 छिंवा [ना.] पाते फिस्टा;
 Blyth's reed-warbler
 (*acrocephalus
 dumetorum*)
 छिड्कल [ना.] छेस्कनी,
 चुक्कुल; lock
 छिन्डाक → छिन्डायु
 छिन्डायु [क्रि.वि.] पर्सि; in two
 days (*the day after
 tomorrow*)
 छिन्डायुक → छिन्डायु
 छिप्मा^३ [ना.] घिन; disgust,
 dislike, hate, disgusting
 thing, dirt
 छिम्छा → छिम्छक
 छिम्छक [ना.] छिम्छा (तान
 बुन्दा प्रयोग गर्नको लागि
 खिपेर बनाइएको बाँसको
 लट्टी); a part of the loom
 छिम्माडा [क्रि.वि.] पराघुँ, दुई
 वर्ष पछि; in two years (*in
 the year after the next; in
 the second year after the
 present one*)
 छिमा (छिडे) [स.क्रि.] धनु;

wash ⇨ साबुनाडा किना
 लाड छिसि खाडेइ ! “साबुन
 लिएर खुट्टा धुन जाऊ है ! -
 Go and wash your leg
 with soap!”

छिल्किप्मि [ना.] बारुलो;
 wasp

छिल्केप्मा → छिल्किप्मि

छिलाम [ना.] [मुन.] बाटो
 (बिहे र मृत्यु संस्कारमा बाटो
 लगाउने अर्थमा प्रयोग हुन्छ);
 way (*refers to ways in
 marriage and funeral
 rituals*)

छिलिकेप्मि → छिल्किप्मि

छु:वा [ना.] बीउ, मुना; seed,
 shoot

छुक [ना.] [समा.] हात; hand,
 arm

छुकमा^१ (छुकटे) [अ.क्रि.] १.
 ओर्लनु, उर्फनु; jump down,
 fall, land ⇨ साक्फाटाडबे
 वास्सा छुकटे । “बाँसमा चरा
 बस्यो । - A bird landed
 on the bamboo.” २.
 बिकनु; sell (well), be sold
 ⇨ साम्बोक बाजाराबे
 मोज्जाले छुकटे । “कोदो
 बजारमा राम्रोरी बिक्यो । -
 The millet sold well on

the market.”

छुक्मा ^२ (छुकटे) [स.क्रि.]
(रोगले) ग्रसीत हुनु; suffer,
suffer from, get ❖ चार्को
पिर आछुकिटिकि । “साहो
पीर पछ्छ । - You suffer
much pain.”

छुङ्मा (छुङ्से) [अ.क्रि.]
खोक्नु; cough

छुछालोक [ना.] [मुन.] फुपू
(बेहलीको बुवाको
दिदी/बहिनी); aunt (*bride's*
father's sister)

छुछावा ➔ छुछालोक

छुट्टि [क्रि.वि.] सबै, धेरै; all,
everything, much

छुप्पा ^१ (छुवे) [स.क्रि.]
मुठ्याउनु, हातभरी लिन
खोज्नु; take (a handful),
grab ❖ आक्का रोसाङा
युङ्सुङ, हाना छुप्साङा
पिडुचा ओ ! “म (मकै)
छोडाएर यता राख्छु, तिमी
मुठ्याएर (कुखुरालाई) देउ ल
। - I pick (the corns from
the cob) and put them
here, you take some and
give them (to the hens!)”

छुप्पा ^२ [ना.] बिको; lid

छुम्बुडाड ➔ छुम्बुदाड

छुम्बुदाड [ना.] ओखल,
ओखली; mortar

छुम्बुरु [ना.] शिरिष; lebbeck
tree (*albizia lebbeck*, also
called *acacia sirissa* and
mimosa sirissa)

छुम्मा [ना.] पटुका;
cummerbund, girdle

छुमा ^१ (छुडे) [अ.क्रि.] महँगो
हुनु; be expensive

छुमा ^२ (छुडे) [स.क्रि.] बाँध्नु,
कस्नु; tie (to), tether

छुमा ^३ [ना.] साल, सखुवा;
sal tree (*shorea robusta*)

छुलाड [ना.] पिउरी; an
instrument used for
spinning thread from
cotton

छुलुलुवा [क्रि.वि.] छुलछुले,
चकचके; restless,
impatient, unsteady,
incontinent

छःवा [ना.] चिचिला; young
tender fruit

छःवा-लेङ्मा (छःवा-लेङ्से)
[अ.क्रि.] वाकवाक लाग्नु;
feel sick, feel queasy ❖
आछःवा लेङ्लोक

उपिडाङ्गसेहें । “मेरो आन्द्रा पल्टिने गरी दिएको छ । - He gave me so much (to eat) that I feel sick.”

छइ:मा (छट्टे) [अ.क्र.]
नअटाउनु; do not fit in, be too big ❖ इगोजिबे टा छट्टे । “तिम्रो गोजीमा अटाएन । - It didn't fit into your pocket.”

छक्का (छगो) [स.क्र.] टिप्नु, चिमोट्नु; pluck, pick, pinch ❖ चक्खाई छक्सि खा:नो फो । “टाँकी टिप्न जान्छ रे । - He goes to pick taki.” ❖ बाइ: छगाहाँ ना । “मलाई यहाँ चिमोट न ! - Pinch me here, please!”

छङ्गसा (छङ्गसे) [स.क्र.]
(सिंगान/आन्द्रा) सिं गर्नु, सफा गर्नु; clean of, remove, blow out (*remove dirt from inside sth, e.g. snot from the nose or excrements from an intestine*) ❖ इनाप छङ्गसा ! “तिम्रो सिंगान फाल ! - Blow your nose! (literally “blow your snot”)”

छप्पा (छप्पे) १. [अ.क्र.]
थिचिनु, च्यापिनु; be

pressed down, be squeezed २. [स.क्र.]
थिचिनु, च्यापिनु, दु:ख पार्नु; press down, squeeze, run over (of a car), depress, worry ❖ आभारिडा छप्पा उपुङ्गसेहें । “मेरो भारीले मलाई थिचन लाग्यो । - My load is starting to press on me.” ❖ गाडिडा नाछप ! “गाडीले तिम्रीलाई थिच्ला ! - A car might run you over!” ❖ आपारिवाचेंडा फोन उमाइनुम्योक्टाङ्गनिहें किना उछप्पा:आँ टा । “मेरो परिवारले मलाई अझ फोन गरेनन्, मलाई यसको चिन्ता लागेको छ । - My family hasn't phoned yet, it's worrying me.”

छम्बर ➔ छुम्बुरु

छम्मा (छम्से) [स.क्र.] छान्नु; filter, sieve ❖ छम्सुम किना लोन्नोगो उसिप फाकडा चोक्को । “छानेर निस्केको छोक्रा सुँगुरले खान्छ । - The pigs eat what remains after filtering.”

छललवा [क्रि.वि.] थरथर कमाउने (जाडो); being cold, freezing

छेइँमा (छेन्डे) [स.क्र.] रोज्नु,
छान्नु; choose

छेइँवा → छेइँवा

छेउँवा → छेइँवा

छेक्मा (छेक्टे) [स.क्र.] छेल्लु,
थुन्नु, रोक्नु; shut, lock,
lock in, block, fence

छेकुम्बि [ना.] खरीको रूख; a
kind of large fodder tree

छेकुम्बि → छेकुम्बि

छेकुमा [ना.] दिदी-बहिनी,
चेली; sister

छेकुसावा [ना.] एउटै पाछा
भएका चेलीहरूको
बिहेपछिको मिलन; a ritual
meeting of a newlywed
girl with her new clan
fellows

छेगालेगा [क्रि.वि.] [सुन.]
सबैतिर; around

छेड [ना.] चुरा; bracelet,
bangle

छेइँवा [ना.] दाजु-भाइ;
brother

छेप-मुइःमा (छेप-मुट्टे) [स.क्र.]
पिसाब गर्नु, पिसाब गरिदिनु;
pee on/at, piss on/at,
urinate on/at ❖ उटेइःयाड

नाया टा छेप्मुट्टान्डे ! “उसको
नयाँ लुगामा नै पिसाब
फेरिहाल्यो ! - She peed in
her new clothes!”

छेप-मुमा (छेप-मुसे) [अ.क्र.]
पिसाब गर्नु; pee, piss,
urinate ❖ पोगे किना
छेप्मुसाठान्डे एलो इम्साडा
टा ? “उठेर मुतीझन्थो कि
सुन्दै नै ? - Did she pee
after getting up or while
still she was still in bed?”

छेप्मा (छेप्टे) [स.क्र.] चाख्नु;
taste, try (food)

छेपाले [ना.] चमेरो; (small)
bat

छेपुलि [ना.] मुतुवी (पिसाब
गरिरहने केटी); a girl who
can't hold her urine or
urinates more often than
usual

छेपे [ना.] [बाल.] पिसाब;
urine

छेम्बा [ना.] तला; floor,
storey

छेम्बि [ना.] कात्रो; splint

छेम्मा [ना.] गोठभित्र घाँस
आदि राख्नको लागि बाँसलाई
टुक्रा पारेर छानाजस्तो

बनाएको ठाउँ; a structure made of bamboo and used for storing fodder and other things in sheds

छेरेरेमा [ना.] बर्खा; rainy season

छेल्लुङ्मा → छेल्लुम्मा

छेल्लुम्मा [ना.] [सुन.] सेतो ढुङ्गा (आगो बनाउने सेतो ढुङ्गा); white stone

छेवरा → छेवारा

छोइ: [ना.] बोसो; fat

छोइ:मा^१ (छोट्टे) [अ.क्र.]
जागरीलो हुनु, बदमास हुनु, ध्यान दिनु, (घाम) चर्को हुनु, धेरै तातो हुनु, (नून) चर्को हुनु; be active, be industrious, be attentive, be naughty, be hot (sunshine), be too much (spice, typically salt)

छोइ:मा^२ (छोडे) [स.क्र.]
टुक्रा पार्नु; break into pieces

छोईकेड [ना.] अगाडिको दाँत; incisor

छोईमा (छोन्डे) [अ.क्र.]
नमान्नु, नजान्नु; refuse, refuse to go, decline

छोईमा-लोकमा (छोन्डा-लोगे)

नजानु, रहनु; do not go, refuse to go

छोउसाले [ना.] चक्चके; fidget

छोकमा^१ (छोगे) [अ.क्र.]
(आँखामा) चोट लाग्नु; be hurt (of the eye)

छोकमा^२ (छोगे) [स.क्र.]
(रोटी) तरकारीसँग खानु; dip (bread)

छोकमा^३ (छोकटे) [स.क्र.]
दिनु; hand, pass, give ✨
आचाप्पाल्चे छोक्टाङ्खाड !
“भेरो चप्पलहरू देउ त । -
Give me my sandals!”

छोकु [ना.] सिस्नु; nettle

छोकुमा → छोकु

छोकप [ना.] नानी कीरा; a kind of poisonous caterpillar

छोगोइ: → छोबोइ:

छोङ्केमा [ना.] देवताको नाममा पालिएको सुँगुरको पहिलो पाठा दिने पूजा; a worship where the first piglet of a pig that is kept in the name of a god is sacrificed

छोङ्खेमा [ना.] लोकन्ती;

जाइजापान [ना.] जपाइ;
muttered prayer, chant

जाङगा [विस्म.] थिरि,
थिरिथिरि (बच्चालाई उभको
लागि हौसला दिन प्रयोग
गरिन्छ); up (used to
encourage children to
stand up)

जाङगाला [ना.]; forest
जङ्गल

जान्मे-लिमा (जान्मे-लिसे)
[अ.क्र.]; be born जन्मनु

जाब्डि [वि.] जलजल, जलमग्न;
full of water, aqueous

जाम्मा ➔ जाम्माइ

जाम्माइ [स.ना.] सबै, जम्मा;
all, everything

जावारा [ना.] जमरा (दशैंमा
टिकासगै लगाइने); barley
sprout (used in the
Dashain festival)

जास्केलि [ना.] जस्केलो,
झ्याल; window, small door

जिउपिछ्छा [ना.] एक प्रकारको
जीउको सुरक्षाको लागि गरिने
पूजा; a subritual that is
part of several worships
and that is performed for
good health

जिउमाग्ने [ना.] जीउमाग्ने
(धनसम्पति र दिर्घायुको
लागि गरिने पूजा);
jiumagne (a ritual in
which the participants ask
for wealth and longevity)

जिटे-नुम्मा (जिटे-नुम्डे)
[स.क्र.]; win जित्नु

जुगो [क्रि.वि.] सधैं; always,
all the time ❖ आनाखिम्बे
जुगोजुगो कोक्ले उचानो ।
“हाम्रो घरमा सधैं भात मात्रै
खान्छौं । - In our house
we eat only rice all the
time.” ❖ ओल्ड
डिचिटिओनार्य

जुगोजुगो ➔ जुगो

जुठेल्ला [ना.] जुठेल्लु, घुरेन;
dunghill, compost heap

जुवाप्पा [ना.] जवाफ;
response

जेसुकै ➔ जेसुकाइ

जो [स.ना.] जो, जे, जुन; who,
whoever, what, whatever,
which, whichever ❖
कानिमिच्चिन्डबे जो पुक्टो
हुन टा चेक्टुम । “मनमा जे
आयो त्यही बोलौं । - Let’s
talk about whatever
comes to our minds.”

जोगो [स.ना.] १. जो, जे, जुन;
who, whoever, what,
whatever, which,
whichever ❖ माइडा
जोगो माया मेट्रोको हुन टा
छिटो सिना:नो । “देवताले
जसलाई माया गर्छ ऊ नै
छिटो मर्छ । - Whom god
loves dies young.” २.
जोसुकै, जेसुकै, जुनसुकै;
anyone, anything, any ❖
ठि जोगो चामाइ:को याड
नुम्मा हिडुकुम । “जाँड
जुनसुकै अन्नको बनाउन
सकिन्छ । - Beer can be
made from any grain.”

जोजो ➔ जो

जोट्टि ➔ जाट्टि

झ

झारि ➔ झारि

झाट्रो [ना.] समस्या, दास्ती;
problem

झान्टा [ना.] जाँतो; hand
mill, grinding stone

झाप्रि [ना.] लामो जिडरिङ्ग
कपाल भएकी केटी; girl with
long and untidy hair

झापु [ना.] ढकनी; cover, lid

झिमा (झिले) १. [अ.क्रि.]
च्याटनु; be peeled, peel
off २. [स.क्रि.] च्याटनु,
भुल्याउनु; peel off, tear
off, pluck off, dress
(chicken)

झिमा (झिले) [स.क्रि.]
फराकिलो पार्नु, उघार्नु;
widen, open

झुपुरुकुक [क्रि.वि.] थुप्रे;
closely, densely

झुम्मा ? (झुम्से) १. [अ.क्रि.]
साँघुरो हुनु; be narrow २.
[स.क्रि.] जोड्नु, निक पार्नु,
साँघुरो पार्नु; make narrow,
close

झइँमा (झले) १. [अ.क्रि.] झुत्रो
हुनु; become ragged,
become tattered २.
[स.क्रि.] फट्याउनु,
(प्याँख/रौँ) ठाडो पार्नु; make
ragged, ruffle, touse ❖
भालेडा उलाप्टाइ झले ।
“भालेले प्याँख ठाडो पाच्यो ।
- The cock ruffled its
feathers.”

झमा (झसे) [स.क्रि.] डिच्च
पार्नु; bare (one's teeth),
grin ❖ आन्नेडा उकेड झसे

। “मेरो दिदीले दाँत डिच्च पारी । - My sister grinned.”

झल्ले:लेउ:वा [वि.] झुमे, थोत्रो; tattered, worn out, old

झेझेमा [ना.] उत्तिस खाने एक प्रकारको कीरा; a kind of large beetle living on alder wood

झेझेवा [ना.] बिलाउने; a kind of bush (*maesa indica*)

झोङ्मा [ना.] हतारमा काम गर्ने आइमाई; hurriedly and carelessly working woman

झोझो ➔ चोचो

झोम्पा [ना.] फुको (महिलाहरूले कपालमा सिउरिने फुको); tassel (*a tassel women fasten to the plait of their hair*)

झोसोङ्गा ➔ भोसोङ्गो

ट

टह ➔ टाहा

टा [नि.] १. नै; it is X (not sth else), indeed

(indicates that the present clause is valid only with the element followed by *ta* (and not with some other one)) ❖ गाक्काङ टा खाङ्मेट्टान्डोको । “भरै नै देखाइहाल्छ । - She’ll show it after a while (not right away).” २. -दै छ; be doing, still (*expresses that an action continues (and does not stop); mostly with indicative present*) ❖ बाजि नुम्डोको टा । “आराम गर्दै छ । - He’s taking a rest.”

टाइ:मा (टाडे) [स.क्रि.] ल्याउनु; bring (*motion towards the speaker*) ❖ आनाम लो साईला सङ टाडाक्टे, आसिन्डा ? “कहिले पो साहिला दाउरा ल्याउँदै थियो, हिजो ? - When was Saila bringing firewood, yesterday?”
चुङ्वा ~ ज्वारो आउनु; have fever

टाइँमा (टान्हे) [अ.क्रि.] उफ्रनु; jump, jump up and down, leap ❖ आक्का ठेके टाईँमालोईँमा किना लुमाचे कोन्डे ? “किन मैले

उफ्रिनिसकेर उनीहरूलाई
भन्नु पर्थ्यो ? - Why did I
have to jump out and tell
them?"

टाइचड [ना.] ताइचिड (एक
प्रकारको धान); a kind of
rice

टाउँवा → टाङ्खा

टाउलि [ना.] तौलिया, गम्छा;
towel

टाक्फुड [ना.] लाली गुराँस;
rhododendron

टाक्मा^१ (टागे) १. [अ.क्रि.]
भाँचिनु; be broken, be
broken off (*mostly to
describe the action of
breaking grains from a
maize cob*) २. [स.क्रि.]
भाँच्नु, छोडाउनु; break,
break off from ❖
माक्काइचे ना टाक्मा
आहिडुम्चुम्हे ? "मकैहरू त
भाँचिसक्यौ ? - Have you
finished breaking the
maize?"

टाक्मा^२ (टाक्टे) [स.क्रि.]
लिनु, थाप्नु; take, receive,
hold ❖ हाना इडोकुइ
टाक्टा । "तिम्रो डोकोमा थाप
! - Take it in your

basket." ❖ याङ्गलि टाक्मा
टा हिडोकोनुड राइछा ।
"लुती थापनै नसक्दो रहेछ ।
- That weak girl can't
hold it." लाम ~
भिन्ऱ्याउनु (बेहुलीलाई
बेहुलाको घरमा पहिलो पटक
भिन्ऱ्याउनु); introduce (*take
a bride into her groom's
house for the first time*)

टाका [ना.] खुशी, आफ्नो खुशी;
interest, will ❖ हुनिटाका
टा उनुम्नाढेई नाड ।
"तिनीहरूको खुशी नै
गरिहाल्छन् त । - They do
as they like."

टाङ [ना.] टाउको, कपाल,
बोट, रूख; head, hair, bush,
tree, plant

टाङ-फेक्मा (टाङ-फेगे) [स.क्रि.]
कुचो लगाउनु, बढार्नु; sweep
(with a broomstick)

टाङकुलेक [वि.] तालु-खुइले;
bald

टाङकचक [ना.] दिमाग; brain

टाङकोड [ना.] तकिया,
सिरानी; pillow

टाङकोरोक → टाङखोरोक

टाङखुम्बि [ना.] आइमाईले

टाउकोमा बाँध्ने मजेत्रो;
headscarf

टाङ्खोरोक [ना.] खप्पर; skull

टाङ्चा [ना.] चाया; dandruff

टाङ्चि [ना.] टाउको दुख्ने
बिमार; headache

टाङ्पा [ना.] ठूलो देउता;
great god

टाङ्फुःवा → टाङ्फुक्वा

टाङ्फुक्वा [ना.] कपाल; hair

टाङ्फुवा → टाङ्फुक्वा

टाङ्फेक्मा [ना.] कुचो; broom

टाङ्बा → टाङ्पा

टाङ्मा^१ (टाङ्से) १. [अ.क्र.]
भर्सिनु; simmer, get done
(of food) (get done in
mild heat, without
necessarily having direct
contact to a fire) ❖
ठेन्डुङ, आम्मा ? - टाङ्ने ना
। “उचालूँ, आमा ? -
भर्सियोस न । - Should I
take it off the oven, mum?
- No, let it simmer.” २.
[स.क्र.] भर्स्याउनु; keep in
mild heat, simmer

टाङ्मा^२ [ना.] [सुन.] ठूली
देवी; great goddess

टाङ्माःमि [ना.] [सुन.] ठूलो
मान्छे, मूली मान्छे; big man

टाङ्वा [ना.] (मान्छेको)
टाउको; head (of a person)

टाट्टे [ना.] ताते; walk with an
adult holding one's hand
❖ टाट्टे नुम्साडा खाडा !
“ताते गर्दै जाऊ ! - Take
her hand and go!”

टाडाचोक [क्रि.वि.] टाँडमा,
माथितला; upstairs

टाप्पा [ना.] सामान; thing,
stuff, goods

टाप्पाराड [क्रि.वि.] एकै; alone

टाप्पुरि → टेप्पुरि

टाप्पा (टाप्टे) [अ.क्र.]
छटपटिनु, छटपटाउनु,
उकुसमुकुस हुनु; convulse,
suffocate

टाम्फुलुक [ना.] अगुल्टो; piece
of burning wood

टाम्फुवा → टाङ्फुक्वा

टाम्मा^१ (टाम्मे) [अ.क्र.] १.
जम्नु; be poured, gather
(liquid) ❖ आहालाबे
वेइःचुवा टामाङ्से ।
“आहालमा पानी जन्मेको छ ।
- Rainwater has gathered
in the pond.” २. जम्नु;

curdle

टाम्मा ^२ (टाम्से) [स.क्रि.] १.
खन्याउनु, जमाउनु; pour,
collect ❖ चुवा
टाम्सुखुट्टोखो, एकपाट्टि उलाङ
छिडोको फो । “पानी
सारिल्याइदेउ, एकपाट्टि उसको
खुट्टा धुन्छ रे । - Fetch
some water and pour it for
him, he says he wants to
wash his leg on one side.”
२. जमाउनु; curdle ❖ डुडा
टाम्सुम किना डाहि बाने
नुम्डुकुम । “दूध जमाएर दहि
बनाउँछौं । - We make
yoghurt by curdling
milk.”

टामा ➔ काँसालुङ-टामालुङ

टामा ^१ (टिए) १. [अ.क्रि.]
आउनु; come वेइ: ~ पानी
पर्नु; rain २. [अ.क्रि.]; be
felt लासु चाप ~ फुर्किनु;
be overjoyed नङ्वा ~
खुशी लासु, खुशी हुनु; be
happy

टामा ^२ (टासे) [स.क्रि.] पुगु;
reach ❖ ट्रिबेनि आटासाचे
? “त्रिबेनि आइपुगुभयो ? -
Did you reach Tribeni?”

टामा-लामा (टिया-लिए)
[अ.क्रि.] आइपुगु; arrive

टामालुङ ➔ काँसालुङ-टामालुङ

टाय [ना.] ज्ञान; knowledge

टायामा [ना.] श्रीमती, पत्नी;
wife

टायवा [ना.] श्रीमान, पति,
लोश्रे; husband

टाराहाङमा [ना.] [मुन.]
टाराहाङमा (छिन्ताङ
राईहरूको चुलोमा रहेको
तिनवटा दुङ्गाको एउटा);
hearthstone (*one of the
three hearthstones found
in all Chintang Rai
homes*)

टाला ➔ टालि

टालि [ना.] ताल, चोटी, पालो;
time, turn (*used with
numerals for expressing
frequencies (thitta tali
'one time' etc.)*) ❖
आक्को टालि माहा: ? “मेरो
पालो होइन त ? - It's my
turn, isn't it?”

टालक्सड [ना.] बुढाहाङको
पूजामा सरिक हुने धामी
जसले धनुष जस्तो बोकेको
हुन्छ; a shaman involved
in the worship of
Budhahang. He is
carrying a small bow as

insignia.

टिडिक [ना.] तरिका; trick

टिप्पे [वि.] भरि; full

टिप्पा (टिप्पे) १. [अ.क्र.] भरिनु, पूरा हुनु; become full, fill ❖ आक्को ना टिप्पा लाप्नो । “मेरो (भाँडो) भरिने आँट्यो । - Mine (my pot) is getting full.” २. [स.क्र.] भरनु; fill ❖ हुङ्गो इबारि ना सोन्दोलोङ्गडा आबो टिप्पोङ्गसे । “त्यो तपाईंको बारी सुन्तलाले भरिएको छ । - That field of yours is full of oranges. (literally “Orange has filled that field of yours.”)”

टिप्वा [ना.] चटनी; chutney

टिम्बु [ना.] खेतीबाली लगाउन भन्दा अगाडि बैशाखतिर गरिने पूजा; a ritual performed in April/May before starting to plant crops

टिम्फु ➔ टिम्बु

टिम्मा (टिमे) १. [अ.क्र.] थिचिनु; be pressed down, be compressed २. [स.क्र.] थिच्नु, खाँदनु; press down,

compress

टिमा (टिसे) [स.क्र.] हाल्नु, पस्न लगाउनु, भित्र लानु, राख्नु, लगाउनु; put (into/onto), let in, bring in, offer (a worship/a sacrifice), sow, plant, assign, admit (to/into) ❖ याक्खेङ्गबे युम माटिमा खा ? “तरकारीमा नून नहाल्ने ? - Shouldn’t we add salt to the curry?” ❖ आक्का भाले हुङ्गोबे टिसुकुङ्ग । “म भाले त्यहाँ हाल्छु । - I keep the cock in there.”

पोलिका ~ पोलाउनु, पोल खोल्नु; disclose, divulge

टिल्किक्का [वि.] चिटिक्क; cute, pretty

टुक्मा (टुगे) [अ.क्र.] दुख्नु; ache, hurt ❖ आफोक टुगे । “मेरो पेट दुख्यो । - My stomach’s aching.” **चो:वा** ~ चस्का हान्नु; have a stitch (in one’s side) **कोङ** ~ दु:ख लाग्नु; feel bad **मिचिनङ** ~ दु:ख लाग्नु; feel bad **सावा** ~ थाक्नु, गल्नु; be exhausted, be tired

टुकुकोक [क्रि.वि.] साह्रै; very much

दुङ्गुप [ना.] निन्द्रा;
sleepiness, drowsiness

दुदु [ना.] [बाल.] कुखुरा; hen

दुन्दुले [ना.] [बाल., अप.]
लौंडो; willy, penis

दुप्पा ^१ (दुबे) १. [अ.क्रि.]
भेट्नु, भेट हुनु; meet २.
[स.क्रि.] भेट्नु; meet ❖
इपाक्कु याङ् दुबुहें । “तिम्नो
काकालाई पनि भेटें । - I
also met your uncle.”

दुप्पा ^२ (दुप्टे) [स.क्रि.] बुझ्नु;
understand ❖ आनिरङ्
दुप्टोको ? “हाम्रो भाषा बुझ्छ
? - Does he understand
our language?”

दुप्पा ^३ (दुप्टे) [स.क्रि.] (आगो)
फुक्नु; blow (fire) ❖ सोमे,
मि टुप्सि खाडाखा ! “सोम,
आगो फुक्न जाऊ ! - Some,
go and blow the fire!”

दुप्पा [ना.] केराको पात;
banana leaf

दुम्पासा [ना.] बनबिरालो;
wildcat, lynx

दुम्पु [ना.] काउलो; the
powder of the machilus
tree

दुमा ^१ (दुए) [अ.क्रि.] हुनु; be,

happen, take place ❖
बिहेचे याङ् उदुवाडे ।
“बिहेहरू पनि एउटै समयम
परे । - The weddings
took place at the same
time.”

दुमा ^२ (दुए) [अ.क्रि.] जुध्नु,
लड्नु; fight, wrangle ❖
गोरुचे उदुनो गोना ।
“गोरुहरू जुध्छन् । - The
oxen are fighting.”

दुमा ^३ (दुसे) [स.क्रि.] १.
खन्नु; dig, dig at, dig over
❖ आखिम ठेङ्सिबे साडा
होड दुसोङ्से ? “कसले मेरो
घरको पछाडि खाडल खनेको
छ ? - Who was it who
dug that hole behind my
house?” २. खन्नु; dig for,
dig out ❖ फिडाङ् उदुचेके
खा होला । “अदुवा खनेका
होलान् । - Maybe they’re
digging out ginger.”

दुर्लुङ्पा [ना.] झुम्का; pendant

दुरि [ना.] [बाल.] पिसाब;
urine

दुरुङ्गु [ना.] जगर; mane,
bristle

दुलिम [ना.] एक प्रकारको
सानो चरा; a kind of very

small bird

दुवारि [ना.] तामा, पित्तल वा माटोबाट बनाइएको सानो गाथ्री जस्तो भाँडो; small jar made of brass, copper or clay

टःवा [ना.] कालिज; pheasant

टक्मा ^१ (टंगे) [स.क्रि.] उन्नु; thread (beads etc.) ❖ ओइ कान्छि, पुवालोचे टगुचा ना । “हेइ कान्छी, मालाहरू उन न । - Hey Kanchi, thread the garlands, okay?”

टक्मा ^२ (टंगे) [स.क्रि.] १. पुछनु; wipe २. पुछनु; wipe away, wipe off ❖ पाइले इनाप टगान्डा झुम्रोडा । “पहिले झुम्रोले तिम्रो सिंगान पुछिहाल । - First wipe off your snot with a piece of cloth.”

टक्मा ^३ (टक्टे) [स.क्रि.] पुछ्छिदिनु; wipe (for sb) ❖ हाबे पाछे मोन्सुडा उहालि टक्टान्डे, डाबाइ टेट्टे । “रोए पछि मोन्सुले उसको रगत पुछ्छिदियो, औषधी लगायो । - After he had cried Monsu wiped away his blood and applied some medicine.”

टक्के:वा [ना.] सिन्दुरे कीरा; a kind of insect

टड ➔ टडखो:वा

टडकरे [ना.] तिल्कुरे; a kind of tree

टडकरे:वा ➔ टडकरे

टडखो:वा [ना.] काँडा; thorn

टडमा (टडसे) [स.क्रि.] लात हान्नु, लात्ताले हान्नु; kick ❖ काइ:मा माइपिठानुम्हा, मो:नि टा टडसाठान्डानुम्हा ! “माथि आउन नदेऊ, तल्लिरै लात हानिझारिदेऊ ! -

Don't let him come up, kick him back down!”

टम्बरक [ना.] नड; fingernail

टर [ना.] बेत; cane

टे:टेइ:मा [ना.] लुगा; clothes

टे:टेइँमा [ना.] मुङ्गो; washing beetle

टेइ: [ना.] लुगा, कपडा; clothes, cloth, fabric

टेइ:केङखा [ना.] लुगा झुन्ड्याउने ठाउँ, ह्याङगर; hanger

टेइ:मा (टेट्टे) १. [स.क्रि.] लगाउनु, (बिउ) छर्नु; attach, apply, add, make (another

part), heap up, sow, plant
 ❖ हानाको नाङ पालिस
 टेच्चो । “तिम्नो नङ पालिस
 हालौं । - Let’s put on
 your nail polish.” ❖
 माक्काइ टा टेइ:मा
 नाडान्डुम्हे । “मकै नै छर्न
 छोटिसक्यौं । - We gave
 up planting maize.” २.
 [स.क्रि.] थाप्नु; heap up for
 sb, serve, help out with,
 accuse ❖ डाला टे:नाचे ?
 “दाल थपूँ ? - Should I
 give you some more dal?”
 ❖ काम्चेडा नाटेट्टे होला नि
 माङ्का-माङ्का, एलो मान्छि
 ? “साथीहरूले सहयोग गरे
 होलान् नि अलिअलि, कि
 छैनन् ? - Your friends
 probably helped you out a
 bit, didn’t they?” सि ~
 आगो पार्नु, आगो लगाउनु;
 make fire, set fire to, set
 on fire सेखि ~ गफ गर्नु;
 talk, chat

टेई [ना.] गाउँ; village

टेई ➔ टेम

टेईबे ➔ टेम

टेईमा (टेने) [स.क्रि.] हातले
 हान्नु, कुट्नु, पिट्नु; hit with
 one’s hand, beat ❖

मा:मिचेडा मेनुवा टेईमा
 उपुङ्गसे । “मान्छेहरूले
 बिरालोलाई कुट्नु थाले । -
 The people started
 beating the cat.”

टेक्टर [ना.] टेक्टर; tractor

टेक्मा (टेगे) [स.क्रि.] लुकाउनु;
 hide ❖ खाटा उभेईबे
 टेक्नाढेन्नाचा ओ ! “खाटमुनी
 लुकाइहाल ल □ - Hide
 them under the bed,
 okay!”

टेक्मान्चि (टेक्नाचे) [अ.क्रि.]
 लुक्नु; hide

टेक्साबा [ना.] लोखर्के;
 squirrel

टेङ्गमा (टेङ्गडे) १. [अ.क्रि.]
 खाँदिनु; be pressed in २.
 [स.क्रि.] खाँदनु, दरो पार्नु;
 press in, squeeze in ❖
 जाम्माइ ठिट्टा गाडिबे टा
 नाटेङ्गडिहेँ ? “तपाईंहरू
 सबैलाई एउटै गाडीमा खाँदे ?
 - Did they squeeze all of
 you into a single bus?”

टेट्टेङ्गखा [ना.] रसी, डोरी;
 rope

टेटेइ: [ना.] [बाल.] लुगा;
 clothes

टेप्टेप्लारि [क्रि.वि.] सधैं; time and again

टेप्पुरि [ना.] [बाल.] योनि, पुती; vagina, pussy

टेप्पा ^१ (टेप्टे) [स.क्रि.] थप्नु; add, refill, top up ❖ आक्का मिःमुड चुवा टेप्पाखुःनानि ओ ! “म थोरै पानी थपिल्याइदिन्छु ल ! - I’ll bring you some more water, okay?”

टेप्पा ^२ (टेप्टे) [स.क्रि.] (मुख) धुनु; wash (face) ❖ नालड टा माटेप्योक्टाइसे पाई । “मुख धोएको छैन आज ! - He hasn’t washed his face yet today.”

टेपुरि ➔ टेप्पुरि

टेम [ना.] माथिको ठाउँ; place above ~बे [क्रि.वि.] माथि, पहिला; above, over, earlier ❖ हुई लाम्बु उटेम्बे: टा युङनो, आनाम्बाटाड । “त्यो बाटोमाथि नै छ, मेरो ससुराली । - The house of my father-in-law is above that road.”

टेम्मा [वि.] राम्रो, असल, सुन्दर; pleasing, good, beautiful

टेमा (टेरे) [अ.क्रि.] [समा.] फर्कनु; come back, return

टो [स.ना.] त्यो (माथिको); that (up there) (points to a place above the speaker)

टोइःमा (टोट्टे) [स.क्रि.] १. घोच्नु, कोट्याउनु; poke, prick, pierce, prong, scratch ❖ टोट्टे किना उहावा लोईसान्डोइसे । “घोचेर उसको हावा निकालिहालेको छ । - He pricked it and let the air out from it.” २. फाल्नु, हुत्याउनु; throw away, fling, pass (ball etc.) ❖ आबो इडान्डि टोट्टुकुड । “अब तिम्रो डन्डी फाल्छु । - Now I throw your stick.”

टोइँमा (टोले) [स.क्रि.] ठेल्लु, धकेल्नु; push, shove ❖ उप्पा टोलोइसे । “उसको बुबालाई धकेलेको छ । - He has pushed his father.”

टोक्कि-युङमा (टोक्कि-युए) टुकुकक बस्तु; squat ❖ टोक्कियुङनो, आड । “टुकुकक बस्छ है । - He’s squatting, huh.”

टोक्मा ^१ (टोगे) १. [स.क्रि.]

पाउनु, भेट्नु; get, have, find ❖ बाचोस्को बेट्टि बाइ: टोगुकुम्नम । “थो खालको ब्याट्री यहाँ पाइन्दैन । - Batteries of this type aren't available here. (literally “We don't get/have...”)” ❖ हुङ्गो निक्काइ उकोन्डे किना याइ माइटोकुयोक्टे फो । “त्यो धेरै खोजेर पनि भेटेनन् अरे । - They looked hard for it but didn't find it in the end.” २. [पू.क्रि.] गर्न पाउनु; get to, get the chance to

टोक्मा ३ (टोक्टे) [स.क्रि.] चलाउनु; play around with, mess with, move, touch, tease ❖ हालो माइटोक्ठाखाचे ओ ! “हलो नचलाउ है ! - Don't play around with the plough, okay!”

टोक्मा ४ [ना.] भारी बोक्दा अडाउनको लागि प्रयोग गरिने लौरो; walking stick (used when carrying heavy loads)

टोखि: [क्रि.वि.] त्यसो, त्यसरी, माथिजस्तो; so, like that, like up there (*points to a*

place above the speaker)

टोखि:नङ [क्रि.वि.] त्यसरी, माथिजस्तो; in that way, like that, like up there (*points to a place above the speaker*)

टोखि:या ➔ टोखिया

टोखिया [वि.] त्यस्तो, माथिजस्तो; such, that kind of, (such) as up there (*points to a place above the speaker*)

टोङ्गाइ:मा [ना.] उधौली; cold season (*the time where animals and humans move down to lower altitudes; traditionally starts around October/November and ends around April/May*)

टोङ्गेइ:मा [ना.] एक प्रकारको पूजा; a kind of ritual

टोङ्बा [ना.] तोङ्बा; the name of a wooden container for drinking hot millet beer and of the beer itself

टोङ्मा १ (टोङ्गे) [अ.क्रि.] मिल्नु; fit, be agreeable, be settled, come together,

unite ❖ खेलेक्को चाप्पाल
ना आक्कोबे लो टोङ्को ।
“खेलको चप्पल त मेरोमा
मिल्छ । - Khel’s sandal
fits on my foot.” ❖
आनारिटि टोङ्कनक्नड ।
“हाम्रो रीत मिल्दैन । - Our
customs are different.
(literally “Our custom
doesn’t fit.”)” ❖ आनि
टाक्दुक टोङ्कि किना ठिट्टा
लिसिने । “हामी सबै मिलेर
एक होऔं । - Let’s come
together and become
one.”

टोङ्मा २ (टोङ्से) [स.क्रि.]
मिलाउनु; fit, match, settle,
answer, compare, point to
❖ डोङ्डुम उटोङ्से ।
“सल्लाह मिलाए । - They
compared their opinions.”
❖ लो, टोङ्नाखाङ्चेने ना !
“ल, उभौं त ! - Now let’s
compare, okay?”

टोङ्मा ३ [ना.] देवी
देवताहरूको बीचमा राम्रो
सम्बन्धको बिकास होस् भनी
गरिने विधि; a ritual that is
performed to reconcile
ancestral deities of
different parties

टोट्टा [वि.] माथिजस्तो ठूलो;

as big as up there (*points
to a place above the
speaker*)

टोम्मा (टोम्डे) [स.क्रि.] १.
आड दिनु, थाम्नु; sustain,
hold, support ❖
उलिम्नालोई पान्टा साडा
टोम्डुकुचे खा ? “पल्टिए भने
कसले थाम्ने हो ? - Who
will hold them if they
fall?” २. अडेस लिनु, ठेल्लु;
lean on, lean against ❖
आइया, आफिलाक टोम्डे ।
“ऐय्या, मरो फिलामा अडेस
लाग्यो । - Ouch, he
leaned on my thigh.”

टोरोङ्वा [ना.] कन्याङ्कुरुड; a
kind of bird

टोला [ना.]; hamlet,
settlement, community (*a
core household (named
e.g. after the clan of the
residents) and the
surrounding buildings*)
टोल

टौलि ➔ टाउलि

ठ

ठरि ➔ ठारि

ठहरि ➔ ठारि

ठाङ्मा^१ (ठाडे) [अ.क्र.]

देखिनु; be seen, be visible, appear ❖ वेइ: टिए किना हिमाल याङ् ठाडे । “पानी परेपछि हिमाल पनि देखियो । - After the rain fell the Himalaya could be seen, too.”

ठाङ्मा^२ (ठाट्टे) [स.क्र.]

हान्नु, कुट्नु, हिकार्जनु; hit, strike, slap ❖ ओइ, गोल्डा नाठाट्टि ! “ओइ, बलले तिमिहरूलाई लाग्छा ! - Hey, the ball is going to hit you!”

ठाङ्मा (ठाण्डे) [स.क्र.] झार्नु,

झराउनु; bring down, drop, sow ❖ पाई बोस्टुचे आठान्डुकुचे खा एलो ? “आज बस्तु झराउनुहुने कि? - So you’ll bring down the cattle today?” ❖ वेइ: टा आठान्डो खा, ओ बाबा । “पानी नै झारिदिनुहुन्छ ओ बाबा । - You let the rain fall, oh Lord.”

ठाक्मा (ठागे) [स.क्र.] तान

बुन्नु; weave ❖ ठाक्मायाङ्गो झोला खाट्टे ? “तान बुन्दै गरेको झोला

लगिन ? - Did she take the woven bag?”

ठाक्कोक ➔ ठाकिलोङ

ठाका [ना.] सामान; thing, stuff, goods

ठाकिलोङ [ना.] भन्याङ, लिखो; ladder

ठाकुरा [ना.] [मुन.]; lord, master (*honorific for addressing deities*) ठाकुर (देवतालाई सम्बोधन गरिने शब्द)

ठाङ्कुप ➔ ठाङ्गुप

ठाङ्गुप [ना.] मृगौला; kidney

ठाङ्पा [ना.] उकालो; upward slope, ascent

ठाङ्मा^१ (ठाडे) [अ.क्र.] [मुन.] पुजिनु; be performed (of a ritual)

ठाङ्मा^२ (ठाङ्से) [स.क्र.] [मुन.] पुज्नु, (पूजामा) चढाउनु; perform (a ritual), give (an offering)

ठाङ्मा^३ (ठागे) [स.क्र.] (लुगा) बनाउनु; make (clothes) ❖ आमाक्कु सिरका ठाङ्मा मो चेक्टाक्टा खा । “मेरो फुफूले सिरक बनाउनु पथ्यो भनेर भन्दै

हुनुहुन्थ्यो । - Auntie said someone should make a blanket.”

ठाम्मा (ठाबे) [अ.क्र.] आउनु; come across, come over (*more or less horizontal motion towards the speaker*) ❖ उयु
आठान्क्न्ड, बाइ: आठाप हाड लो नाड टेम्मा आलोई नाड ! “त्यहाँ देखिन्दैनौ, यहाँ आए भने (फिलिममा) राम्रो निक्किन्छौ त । - You can't be seen over there, but if you came over here you'd come out nicely (on the video)!”

ठाम्मा (ठाप्टे) [स.क्र.] ल्याउनु; bring across, bring over (*more or less horizontal motion towards the speaker*) ❖ ठाप्टा, आक्का ओक्काबिना । “ल्याऊ, म उक्काइदिन्छु । - Bring it here, I'll peel it for you.”

ठापि [ना.] रक्सी बनाउँदा राख्ने भाँडो; jar used for making arkhā

ठाम्मा ^१ (ठाम्से) १. [अ.क्र.] लड्नु, खस्नु; fall, tumble, break down (*for*

animates) ❖ बाइ: नुनु ठाम गोनेइ, कान्छि ! “नानी यहाँ लड्छ है, कान्छी ! - Kanchi, the baby's going to fall!” २. [स.क्र.] लडाउनु, खसाल्नु; make fall down, push ❖ आठाम्सो पान्टा हाप ! “लडायौ भने रुन्छ । - If you push her she'll cry!”

ठाम्मा ^२ (ठाम्से) [स.क्र.] टकटकाउनु; brush off, dust off ❖ खाम ठाम्सान्डा ना । “माटो टकटकाऊ न । - Brush off the soil.”

ठाम्मा ^३ (ठाम्से) [स.क्र.] (हात) हल्लाउनु, झ्याम्टा बजाउनु; wave (one's hand), play (the cymbal)

ठामा (ठिए) [अ.क्र.] झर्नु; come down, go down, fall, fall down, drop ❖ बा साइक्को चाप्पाल्वे ठियाडासे ? “यो कसको चप्पलहरू झरिएको छ ? - Whose sandals have fallen down here?” ❖ रुडसुम मो पारा ठानाहा:नो खा नि । “हल्लायौ भने झरिहाल्छ नि । - If we shook it it would fall down.”

ठारि [ना.] ठहर, टपरी; leaf plate

ठाला [ना.]; plate (a round plate usually made of brass. It is big enough to hold one serving of rice and one or more smaller vessels containing e.g. lentils or vegetables. The thala has a raised brim so that watery substances can be poured over the rice without spilling from the plate.) थाल

ठाहारि → ठारि

ठि [ना.] जाँड; beer (typically made of fermented millet)

ठिं [ना.] अण्डा, फुल; egg

ठिंमा ? (ठिन्डे) १. [अ.क्र.]
ब्यूँझनु; wake up, awake
२. [स.क्र.] ब्यूँझाउनु; wake up, awake ❖ इनिंसा आठिन्डुलोईसोको ! “तिमी भाइलाई ब्यूँझाउछौ । - You’ll wake up your brother!”

ठिंमा २ (ठिन्डे) [स.क्र.]
(अण्डा) पार्नु; lay (an egg)

ठिक्का [वि.]; right, correct,

okay ठीक

ठिगुम [ना.] हजुरआमा, बज्यै; grandmother

ठिट्टा [सं.] एक; one ~याड केही पनि; nothing, not a single thing

ठिप्पा [ना.] हजुरबुवा, बाजे; grandfather

ठुईमा (ठुन्डे) १. [अ.क्र.]
बल्झनु; snag, get caught, hook २. [स.क्र.] बल्झाउनु; snag, hook ❖ रोम्मोङ इम्साचेहेँ गारि कान्छिङा आघावा ठुन्डान्डे । “कान्छीले राति सँगै सुतेको बेला मेरो घाउ बल्झायो । - When I slept next to Kanchi she ripped my wound.”

ठुकमा ? (ठुकटे) [स.क्र.]
पकाउनु; cook, prepare

ठुकमा २ (ठुकटे) [स.क्र.] थुक्नु;
spit on

ठुक्राङपा [ना.] अभिभावक,
घरमूली; parent, guardian

ठुङ्गमा ? (ठुण) [स.क्र.] पिउनु,
धुम्रपान गर्न; drink, smoke
❖ फेरि चुवा आठुङ्गनो ?
“फेरि पानी खानुहुन्छ ? -
Will you have some more

water?"

टुङ्गमा ^२ (टुङ्गसे) [स.क्रि.]
थुक्नु; spit

टुङ्गमा ^३ (टुङ्गसे) [स.क्रि.]
गाड्नु; drive in, nail ❖
बाखिःनङ् सङ् टुङ्गसाचा ।
“यसरी काठ गाड । - Drive
the stick in like this.”

टुप्पिहिलि [ना.] [मुन.] पूर्ति;
fulfillment

टुप्पा ^१ (टुबे) [स.क्रि.] मुडकीले
हान्नु, हिर्काउनु, कुट्नु, फोर्नु,
फुटाउनु; hit, punch, break
❖ आटुबोङ्गसेगो मिखा
पिडोखो ना । “तिमीले
फुटाएको उनीलाई अलिकति
देऊ त । - Give here a
little bit of what you have
broken off.”

टुप्पा ^२ (टुबे) [स.क्रि.] सिउनु;
sew, stitch ❖
इप्पा-इम्माङ्ग इटेइःचे टुप्पि
खाटुङ्गसुचे खा ? “तिम्नो
बुबा-आमाले तिम्नो लुगा
सिलाउन लानुभएको हो ? -
Are your parents having
your clothes sewn?”

टुम्मा ^१ (टुमे) [अ.क्रि.] कठिन
हुनु, कठोर हुनु; be difficult
(also of a person) ❖ बा

ना टोङ्गमा टुम्नो । “यो त
मिलाउन कठिन छ । - This
is difficult to sort out.”

टुम्मा ^२ (टुम्से) [स.क्रि.]
चपाउनु; chew (one by
one)

टुमा (टुए) [अ.क्रि.] पाक्नु; get
ready (food), be
well-done, ripen ❖
याक्खेङ्ग माइडुयोक्ते ?
“तरकारी पाकेको छैन ? -
Aren't the vegetables
ready (i.e. are they still
raw)?”

टुरुम [ना.] मुख, ओठ, थुतुनो;
mouth, lip, snout

टुरुम्सुप्पा [ना.] आफ्ना सबै झुठ
बचनहरूलाई माफी पाउन
गरिने विधि; a subritual of
many other rituals where
the participants ask a
deity to forget all wrong
things they might have
said

टुवाङ् ➔ उटुवाङ्

टुसिमो [क्रि.वि.] अलिकति; a
bit, a little

ठक्पाङ् [सं.] एकजना; one
(person)

ठक्मा (ठक्टे) [स.क्रि.]

बिच्छ्याइदिनु, ओच्छ्याइदिनु;
spread for, spread out for
❖ खाल्लि चिसोइ: टा गुन्द्रि
ठक्टुम्चुम । “गुन्द्री एकदम
चिसोमै ओच्छ्याइदिन्छौं । -
It’s only when it’s very
cold that we spread out
mats for them.”

ठड्मा (ठडसे) [स.क्रि.]

बिच्छ्याउनु, ओच्छ्याउनु;
spread (mats etc.), spread
out ❖ हाना टान्ना टा
आठडसे किना
आछेप्मुट्टान्डोडसे, आड !
“तिमी तन्ना नै ओच्छ्याएर
मुतिहालेको छौं नि ! - First
you spread the sheet, then
you pee on it, or what!”

ठे:नुवा [ना.] थुक; spit, saliva

ठेइ:मा ^१ (ठेट्टे) [स.क्रि.] फाप्नु,

सुभ्रु; be (religiously)
appropriate for, be
auspicious for (of a time
or situation) ❖ ठिट्टा मेइँ
चानक्नड, आड ? साढु लिनो
खा लो, माइठेट्टे लो नि । “यो
एउटा खाँदैन नि ? ऊ साढु
हो, उसलाई फापेन नि । -
There’s that thing he
doesn’t eat, right? He’s a
Sadhu, so it’s not

appropriate for him.” ❖
हाना ना नाठे:नक्नड, आड ?
जाइले याड आछुडनो टा ।
“तपाईंलाई त नफापने होला
नि । जहिले पनि खोक्नु मात्रै
हुन्छ । - It must be a bad
time for you. You’re
coughing all the time.”

ठेइ:मा ^२ (ठेट्टे) [स.क्रि.]

उखेलनु; pull out for,
uproot for ❖ इटाड नाठे:ने
। “तिम्नो कपाल उखेलिदिओस्
। - Let him pull out your
hair.”

ठेइँमा ^१ (ठेले) [स.क्रि.]

उखेलनु; pull out, uproot
❖ वाफुरुक ठेलुडसेडुड होला
। “काक्रो उखेलिमारुछु होला ।
- I might pull out the
cucumber (plant).”

ठेइँमा ^२ (ठेन्डे) [स.क्रि.]

उचाल्नु, उठाउनु; lift, raise,
pick up ❖ आक्का उट्टा खा
लुडटाक ठेइँमा हिडुड खा ।
“म त्यत्रो ढुङ्गा उचाल्न
सक्छु । - I can lift such a
big stone.”

ठेक्कावाला [ना.] ठेक्केदार;
contractor

ठेके [क्रि.वि.] किन; why

ठेखा [वि.] ठूलो; big

ठेगो १. [ना.] ठूलो
(सामान/मान्छे), ठूलो चाहिं;
big one २. [वि.] ठूलो; big

ठेङ्गमा (ठेङ्गसे) [स.क्रि.] आड
लगाउनु, जोगाउनु, थाम्नु;
support, hold up, halt ❖
खाबो कमा लाप्टे,
ठेङ्गसानुम्हा ! “खाँबो ढल्लु
लाग्यो, आड लगाउ ! - The
pillar is about to fall
down, hold it up!”

ठेङ्गसि १ [ना.] पछ्याडि, ढाड;
behind, back, backbone
~बे [क्रि.वि.] पछ्याडि;
behind

ठेङ्गसि २ [क्रि.वि.] पछ्याडि;
behind

ठेट्टे [वि.] ठूलो, ठूल-ठूलो; big,
huge, grown-up

ठेम १. [स.ना.] के; what ❖
इन्ड ठेम खा ? “तपाईंको
नाम के हो ? - What’s
your name?” २. [नि.] के;
huh (used in the end of an
utterance to urge the
listener to give a
comment) ❖ इस्कुल
खा:नक्नड, ठेम । “स्कुल
जाँदैन के । - He doesn’t

go to school, huh.”

ठेम्ठेम [स.ना.] के के, केही,
बिभिन्न; what things,
something, some things,
some, various ❖ बाखाइ:
ठेम्ठेम पुक्नुवाक्ते ? “यहाँ के
के फलथ्यो ? - What kinds
of things used to grow
around here?” ❖ ठेम्ठेम
ना नाखु:नो टा होला । “केही
चीज त ल्याइदिन्छ होला । -
Maybe he’ll bring you
something.”

ठेम्ठेम्ठेम [वि.] बिभिन्न, के के;
various, all kinds of ❖
उट्टिखेइ:याँ टा आक्का मिखा
ठेम्ठेम्ठेम खा कामा नुम्डाक्तेहें
। “त्यतिखेरदेखि नै म के के
सानो काम गर्थे । - From
that time on I had various
small jobs.”

ठेम्मा १ (ठेमे) [अ.क्रि.]
अलमलिनु; be confused, be
puzzled, be lost ❖ लाम्बु
मुन्डान्डुहें किना ठेमेहें । “म
बाटो भुलेर अलमलिएँ । - I
lost my way and got
confused.”

ठेम्मा २ (ठेम्से) [अ.क्रि.]
अलमलिनु; be confused, be
puzzled, be lost

ठेम्मा ^३ [स.ना.] केको, कुन खालको, कुन; what kind of, what type of, what, which
 ✽ कान्छा, बागो ठेम्मा टाङना आनिसोको ? “कान्छा, तिमिललाई थाहा छ, यो केको बोट हो ? - Kancha, do you know what plant this is?”

ठेम्मा ^४ [क्रि.वि.] केले, के भएर; why

ठेम्सि [क्रि.वि.] केको लागि, के गर्न; for what, what for, to do what

ठोक्मा ^१ (ठोक्टे) ^१. [अ.क्रि.] बनाइनु; be built ✽ किना टोःडापाट्टि गारा ठोक्टाङ्गसे । “अनि माथिल्लो पट्टि गारो हालेको थियो । - And on the upper side a wall was built.” ^२. [स.क्रि.] बनाउनु; build, extend, reinforce
 ✽ जाम्मा चाउघेरा उठोक्टे । मान्छि पारा फाक्चिलेक्चे उलगाडाक्टे । “सवैको चौघेरा लगाइयो । नत्र सुँगुरको पाठाहरू पसिहाल्थे । - They reinforced it from all sides. Otherwise the piglets would have come in.”

ठोक्मा ^२ (ठोगे) [स.क्रि.] हान्नु, टोक्नु, ठुँसु, खन्नु; hit, bite, peck, gore, dig (*hit with a long pointed object (e.g. teeth, beak, horn, spade etc.)*) ✽ माइला, गोरुडा नाठोक गोनेइँ ! “महिला, गोरुले हान्ला है ! - Watch out Maila, the ox is going to hit you (with its horns)!” ✽ उट्टि बेला पुछ्छाक्डा हुङ्गो किसान ठोगुढेट्टे फो । “त्यसबेला सर्पले त्यो किसानलाई ठुँगिदियो अरे । - Then the snake bit the farmer.” ✽ खिचे नुम्डि, उक ठोगियाक्टिलोक । “बारी खन्दा खिचौँ । - Let’s take a picture while we’re digging in the field.”

ठोक्मा ^३ (ठोक्टे) [स.क्रि.] ठुँसु; pick (esp. at sb’s eyes)

ठोका [ना.]; thing, kind थोक, प्रकार

ठोङ्बा [ना.] भरे, भरे बेलुका, राति; later, in the evening

ठोप्पाफुङ [ना.] बाबरी; herald’s trumpet (*beaumontia grandiflora*)

ठोम्मा ^१ (ठोमे) [अ.क्रि.]

चिन्ता बस्तु, धामी बस्तु,
जोखना हेर्नु; do a shamanic
session ❖ हुन्चेवे आठोम
सेन्डु उठोमाक्टे मो ना ।
“आज रात धामी बस्दै थियो
रे । - I heard they did a
shamanic session last
night at their place.”

ठोम्मा ^२ (ठोम्से) [स.क्रि.]
चिन्ता बस्तु, जोखना हेर्नु; do
a shamanic session for ❖
सि पाट्टार कुरुम्बा राजा
ढामिचेडा उठोम्सोको । “श्री
पथ्थर कुरुम्बा राजाको लागि
धामीहरू चिन्ता बस्छन् । -
The shamans do a session
for King Patthar
Kurumba.”

ठोमा (ठोसे) [स.क्रि.] खन्नु,
उधिन्नु; dig, dig at, shovel,
shovel away

ठोरोक्पा [ना.] घुराइ; snore
❖ आठिप्पा चाको ठोरोक्पा
लुनो । “मेरो हजुरबुवा साह्रो
घुर्नुहुन्छ । - My grandpa
snores.”

ठोरोड [ना.] मदाने; a kind of
tree

ड

डहा ➔ डहा

डाइलो [ना.] दलान; veranda,
porch

डाकेक्बु [ना.] भलायो;
marking nut tree
(*semecarpus anacardium*)

डाख्ला [ना.] हाँगो; branch

डाङ्केरे:वा [ना.] एक प्रकारको
चरा; a kind of bird

डाङ्लोड [ना.] खोपी
(कोठाको कुनाको सामान
राख्ने ठाउँ); niche (*a place
in the corner of a room
where things are kept*)

डाप्पा ^१ (डाबे) [अ.क्रि.] ठूलो
(र चाक्लो) हुनु; be large (of
a flat area) ❖ आनाबारि
बाट्टा डाप्नो । “हाम्रो बारी
यति ठूलो छ । - Our field
is this large.”

डाप्पा ^२ (डाप्टे) [स.क्रि.]
ठोक्नु; hit (with a hammer
or stone), hammer, nail,
pound

डाब्ले [ना.] अगेनु, चुलो;
fireplace, oven

डाबि [ना.] खुकुरी; knife,
khukuri (*a kind of big
curved knife that is used*)

for various purposes such as cutting, chopping, sawing, and carving)

डारिम्पा [ना.] दारिम, अनार;
pomegranate

डाला [ना.]; lentil दाल

डावाना [ना.] (घरको) पेटी;
ledge (*a narrow ledge around the house at the bottom of its walls*)

डासाखोक्मा [ना.] विरामी र
दःख नलागोस् भनी गरिने
पूजा; a ritual performed to
avoid illness and
misfortune

डासाहारि-टाबारि [ना.] [मुन.]
दशा; misfortune, misery

डिना [ना.]; day दिन

डिनि → डिना

डिप [ना.] द्वीप; island

डिप्पा (डिप्टे) १. [अ.क्र.]
ढाकिनु, छोपिनु, छेलिनु; be
covered, be concealed २.
[स.क्र.] ढाक्नु, छोप्नु, छेलनु;
cover, conceal, close ❖
इलाङ्के डिप्टान्हुचा !
“तिम्नो खुट्टाहरु छोपिहाल !
- Cover your legs!”

डुइःमा (डुट्टे) [स.क्र.] जम्मा

गरिदिनु, भेला पारिदिनु;
collect (for sb) ❖ पिडित
लिसे मो पारा टेइबेःयाँ डुट्टुम
किना याङ चामा पिमा नि ।
“ऊ पिडित भयो भने पनि
गाउँबाट खाने कुरा जुटाएर
दिने । - In case he gets
into trouble we from the
village should collect
(food for him) and leat
him eat.”

डुइँमा (डुन्डे) १. [अ.क्र.] छोटो
हुनु; be short ❖ आवानाम
डुन्डे । “मेरो नाम्लो छोटो
भयो । - My rope was too
short.” २. [स.क्र.] छोटो
पार्नु; make short, shorten

डुक्चि [ना.] घुर्पिस; a kind of
flower (*leucoseptrum
canum*)

डुक्चिप → डुक्चि

डुखुप्सि [ना.] बर्रो; beleric
(*terminalia bellirica*)

डुङःडुकुचि [ना.] (हाडभित्रको)
गुदी; (bone) marrow

डुङःपा [ना.] [मुन.] गर्ने, कर्ता;
doer

डुडा [ना.]; milk दूध

डुप्पा (डुवे) [स.क्र.] घोचुनु;

prickle, prick, poke ❖
उकाँडा हाडः ना माइलोडुप ।
“उसको काँडा भए हामीलाई
घोच्चन सक्छ । - If that was
a thorn it could prick us.”

डुम्मा^१ (डुम्डे) [अ.क्र.] हुक्नु;
lurk

डुम्मा^२ (डुम्डे) [स.क्र.] सोच्नु,
बुझ्नु; think about, try to
understand, understand

डुमा (डुसे) [स.क्र.] साँच्नु,
जुटाउनु, जम्मा गर्नु, भेला
पार्नु; collect, raise
(money), save up ❖
आफेडा फेःवा बाड्हे डुसोड्से ।
“मेरो दाइले धेरै पैसा जम्मा
गर्नु भएको छ । - My
brother collected a lot of
money.”

डुर्जिमा [ना.] फिलिड्गे;
thin-walled bamboo
(*pseudostachyum*
polymorphum)

डुवा ➔ उडुवा

डुवाछा [ना.] केटा, छोरा;
boy, son

डुवारि ➔ ढोवारि

डक [ना.] लिंड, डल्लो; turd

डक-रमा (डक-रसे) [अ.क्र.]

टोल्याउनु; hesitate

डक्छा [ना.] दाजु-भाइ, छोरा
(एउटै पाछाको मर्दा पर्दा
बार्नु पर्ने दाजुभाइ);
brothers, son (*male*
relatives from the same
clan) ❖ आक्का आडक्छाबे
खाडेहे । “म मेरो पाछामा
गएँ । - I’m off to my
relatives.”

डक्मा (डक्टे) बाक्लो हुनु; be
thick, be of this size

डडमा^१ (डडसे) [अ.क्र.]
कन्नु; groan ❖ साड्वा
डडनो टा । “भैंसी कन्दै छ । -
The buffalo is groaning.”

डडमा^२ (डडसे) [अ.क्र.]
कन्नु; shit, defecate

डेडमा (डेडे) [स.क्र.] रोक्नु;
deny, reject, keep from
(doing) (*especially used*
when people don’t want
sb to become a shaman)

डेडसालेम्पा [क्रि.वि.] उल्टो;
upside down, inside out

डेडसुहोन [ना.] [सुन.] पश्चिम;
west

डेडसोलेइँमा ➔ डेडसालेम्पा

डो-छोप्मा (डो-छोप्टे) [अ.क्र.]

बढाइचढाइ गर्नु; exaggerate
 ✪ पाक्कु सारोक टा डोछोप्नो
 । “मेरो काका धेरै
 बढाइचढाइ गर्छ । - My
 uncle really exaggerates.”

डोईमा (डोन्डे) [स.क्रि.] खोस्तु,
 झिक्नु; snatch, grab

डोकाना [ना.]; shop, stall
 दोकान

डोकु [ना.] डोको; basket

डोकुमा ➔ डोकु

डोड [ना.] बिनायो
 (मालिङ्गोबाट बनेको एक
 प्रकारको बाजा जुन मुखमा
 च्यापेर धागोले बजाइन्छ);
 Jew’s harp (*a Jew’s harp
 made of bamboo*)

डोडगोरोड [ना.] बाँसबाट
 बनाइएको ढुङ्ग्रो आकारको
 भाँडो जसमा झोलजन्य
 सामग्री राख्न प्रयोग गरिन्छ;
 a cylindrical bamboo
 container for transporting
 liquids

डोडछोडवा [ना.] घोडा; horse

डोडडिर्किमा [ना.] जूनकीरी;
 firefly, glowworm

डोडडुम [ना.] कुरा, कुराकानी,
 सल्लाह, कहानी; (longer)

talk, consultation, matter,
 affair

डोडमा (डोडडे) [अ.क्रि.]
 अलमलिनू, रोकिनू, अडिनू;
 be confused, stop ✪
 लाम्बु माइनियोक्नुहेँ किना
 एक्यिना डोडडेहेँ । “मैले
 बाटो नचिनेर अलमलिएँ । -
 I didn’t know which way
 to take and had to stop for
 a moment.”

डोडमाडा [क्रि.वि.] तीन वर्ष
 पछि; in three years (*in the
 third year after the
 present one*)

डोडलिकिप्मा ➔ डोडडिर्किमा

डोवा [ना.] धामी, पुजारी;
 shaman, priest (*any
 individual professionally
 involved in the
 performance of religious
 rituals*)

डोसि [ना.] दशैं; Dashain
 (*the biggest festival in
 Nepalese hinduism*)

डोसिवा [ना.] चिउँडो, औठ;
 chin, lip

ढ

ढोकिकनु; stumble, run
(into), knock (against),
bang (against) ❖
लुङ्घेक्वे दुङ्गसोङ्गसे ।
“दुङ्गगोमा ढोकिकएको छ । -
He stumbled over a
stone.” २. [स.क्रि.]
ढोकाउनु, बजार्नु, पछार्नु;
knock sb (against), hit sb
(against) ❖ इकान्छाचे
आदुङ्गसान्दुचे ? “तिम्रा
कान्छाहरू ढोकाउँछौ ? -
Are you pushing around
your younger brothers?”

दुढो [ना.] दुढो, पिढो; flour

दक्चोक्मा [ना.] देवतालाई
चढाउन पालेको सुँगुर मन्थो
भने गरिने पूजा; a ritual that
has to be performed when
a pig dies that has been
raised in the name of a
god

दक्मा (ढक्टे) [स.क्रि.] काट्नु,
छिन्नु; cut, kill (by cutting)
(cut with a single stroke)
❖ हुइँ सेइःमागो वाचिलेक
ढक्टाचा । “त्यो मारुनु पर्ने
चल्लो काट । - Cut the
head of the chicken that
needs to be killed.”

ढेक्मा (ढेक्टे) १. [अ.क्रि.] बन्द

हुनु; be blocked, be closed
❖ आक्का ना आनारि
ढेक्टाडाङ्गसे । “मेरो त नाक
बन्द छ । - My nose is
blocked.” २. [स.क्रि.]
टाल्नु, थुन्नु, बन्द गर्नु; block,
close, plug, hinder ❖
सेन्चाक उहोङ्ग ढेक्टा !
“मुसाको दुलो टाल ! -
Plug the mousehole!”

ढेक्कोङ्गसि ➔ पेक्कोङ्गसि

ढेङ्गुरि [ना.] ढोल; drum ❖
ढोवाङ्ग ढेङ्गुरि राट्भारि टेने
। “धामीले रातभरी ढोल
बजायो । - The shaman
beat the drum all night.”

ढोङ्गले [ना.] खराने;
sapphireberry (*symplocos
lucida*)

ढोट्टोरे [ना.] पापड;
papadam, bread (*a crispy
flatbread typically made
from lentil flour*)

ढोलचा [ना.] ओछ्छान; bed

ढोवारि [ना.] दुवार, ढोका;
door

ढोहारे [ना.] दोहोरे कुनै पनि
काच्य दोस्रो गर्नु (विशेष गरी
मकै दोस्रो चोटी गोड्नु);
second pass (*used*)

especially for the second maize weeding)

न

न्धि → मान्धि

न्धे → मान्धि

ना^१ [ना.] दिदी; elder sister, cousin (*older female relative in the same generation*)

ना^२ [नि.] त; as for (*indicates that the information contained in the predicate is only asserted for the preceding constituent*)

ना^३ [नि.] न; come on, please (*used to soften requests and wishes*) ❖ मिःमुङ् चार्को चेक्टाः ना । “अलि चर्को बोल न । - Could you speak a little louder?” ❖ युङ्नाचाने ना हुङ्गोइः टा । “बसोस् न त्यहाँ नै । - Come on, let her just sit there.”

नाःमे → डाःमे

नाःवा [ना.] ऋण; debt

नाइँमा (नान्डे) १. [अ.क्रि.] आराम गर्नु; rest, take a rest
२. [स.क्रि.] बिसाउनु, राख्नु; put down (a burden)

नाक्चक [ना.] गिदी; brain

नाक्छोड [ना.] यसले छिन्ताड-राईहरूको एउटा पाछ्या र जाल्पादेवी मन्दिरको पुजारी जसको पाछ्या पनि नाक्छोड हो दुबैलाई बुझाउँदछ; a Chintang clan (*can also be used for the highest priest in Chintang, usually referred to as pujari, who is a member of this clan*)

नाक्भु → डाक्भु

नाक्मा → डाक्मा

नाक्कासि → डाक्कासि

नागाडःटेप्मा → नागालेक

नागाले [वि.] ठूलो; big

नागालेक [ना.] एक प्रकारको झुसिल्कीरा; a kind of caterpillar

नाड [नि.] त, तर; but (*indicates that there is some element in the present utterance which makes it different from*

something previously uttered, experienced, or thought) ❖ छाचे उनेडाङ्गसे नाङ्ग ।
 “केटाकेटीहरू पढेका छन् त ।
 - But my children have studied (I haven’t).” ❖ ला, लाङ्गि तुम्डिने नाहाङ्ग !
 “ल लडाईं गरौं न त ! - Well, let’s fight then (instead of only talking)!” ❖ खोइ, ओम्नक्नङ्ग नाङ्ग ।
 “खोई! बल्दैन त । - Oh, it doesn’t shine (though it’s supposed to).”

नाङ्गिलोङ्ग [ना.] नाङ्गलो;
 winnowing fan

नाङ्गुट्टे [वि.] नाङ्गो; naked

नाङ्गमा ➔ डाङ्गमा

नाङ्गमान्चि ➔ डाङ्गमान्चि

नाङ्गसुबा [ना.] धामीको जस्तै भुमिका निर्वाह गर्ने, बुढाहाङ्ग र राजदेवको आत्मा बोलाउने र वाढाङ्गमिमा मुख्य भुमिका निर्वाह गर्ने व्यक्ति ; a shaman wearing a white gown and observing a rigid religious code. Nansubas can be possessed by Budhahang and Rajdeo and play an

important role during the wadhangmi festival.

नाङ्गा [ना.] [पर.] परेवा, परेवाको बच्चा; pigeon, pigeon chick

नाङ्गिटा ➔ डाङ्गिटा

नाप [ना.] सिंगान; snot

नाप्पा ➔ डाप्पा

नाप्सुले [ना.] सिंगाने; (person with a) snotty nose

नाम [ना.] घाम; sun

नाम-टेङ्गमा (नाम-टेङ्गे) [अ.क्र.] (घाम उदाउदा) उज्यालो हुनु; dawn, become bright (as sun rises) ❖ छिटो पोगा, नाम्स्टेङ्गे ! “छिटो उठ, उज्यालो भयो ! - Get up quickly, it’s already bright outside!”

नाम्चिकेङ्ग [ना.] गाला; cheek

नाम्चिरे:वा ➔ नाम्चिरेक

नाम्चिरेक [ना.] घामकीरा; a kind of cicada

नाम्चिरेक्मा ➔ नाम्चिरेक

नाम्छुमा (नाम्छुडे) [अ.क्र.] गन्हाउनु; stink, smell

नाम्ठा [ना.] बेलुका, रात;

evening, night (*the time from about 6 o'clock to sleeping time*) उ~

[क्रि.वि.] राति; at night

नाम्डाङ [ना.] गाला; cheek

नाम्दुरुङ [ना.] आकाश; sky

नाम्नुमा (नाम्नुडे) [अ.क्रि.]
महक्नु, बसाउनु; smell nice

नाम्पेट्राङ ➔ नाम्पेट्रेङ

नाम्पेट्रेङ [ना.] चट्याङ;
lightning

नाम्फुरुक ➔ नुम्फुरुक

नाम्बा [ना.] ससुरा;
father-in-law

नाम्बाटाङ [ना.] ससुराली; the
house of a man's wife's
parents

नाम्बोप्मि-खाम्बोप्मि [ना.]
[सुन.] घाम र पृथ्वी ढाक्ने;
covering sun and earth

नाम्मा [ना.] सासू;
mother-in-law

नाम्मा (नाम्से) १. [अ.क्रि.]
गन्हाउनु, बसाउनु; smell,
smell of, stink ❖
माइलाक्को पेन चाको नाम्नो
गोनेइ ! “माहिलोको पेन्ट
साहो गन्हाउँछ है ! -

Maila's pants are

stinking!” २. [स.क्रि.]

सुँघ्नु; smell, sniff at ❖

कोचुवाडा नाम्सोङसे ।

“कुकुरले सुँघेको छ । - The
dog has smelled it.”

नाम्माडा [क्रि.वि.] आघुँ,
आउँदो वर्ष; next year

नाम्मि [ना.] बुहारी (छोरा वा
भाइको श्रीमाती);
daughter-in-law,
sister-in-law (*wife of a
younger relative (son or
brother)*)

नाम्ले [ना.] वनमारा; a kind
of weed

नाम्सङ [ना.] एक प्रकारको
रुख; a kind of tree

नाम्मा (नाडे) १. [अ.क्रि.] खान
छोड्नु, खान नमान्नु; refuse
to eat २. [स.क्रि.] छोड्नु,
अस्वीकार गर्नु; reject,
refuse, turn down, leave,
give up ❖ उसेइ:या मो
आनाडोको होला ? “मात्छ
भनेर (पिउन) छोडेको होला
? - Do you leave it
because you think you'll
get drunk?” ३. [पू.क्रि.]
नमान्नु; refuse to

नामुक [ना.] खील; callosity,
corn

नारबेला [ना.]; coconut नरिवल

नाराखा [ना.] मर्त्यलोक,
संसार; earth, world (*the
world of the living or the
world in general*)

नारि [ना.] नाक; nose

नारुवा [ना.] कोदोको पराल;
millet straw

नारक [ना.] फटाही; naughty
girl, disobedient woman

नारेक [ना.] कान; ear

नारेक्काचिप्पा [ना.] कान्सुत्ले;
silverfish

नारेक्कासिप्पा ➔
नारेक्काचिप्पा

नालड ➔ डालड

नाले ➔ डाले

नावाङ्गि ➔ नुवागि

नास्सा ➔ डास्सा

नाहाड ➔ नाड

निच्छा ➔ निसा

निनाम्मा [क्रि.वि.] धेरै; much
❖ खिम नुम्डियाकियालोक
निनाम्मा उफे:वा लगाडे ।
“घर बनाउँदा धेरै पैसा लाग्यो

। - Building the house
cost us a lot of money.”

निम्मा [क्रि.वि.] प्राय, सधैं;
often, always ❖ कोक
निम्मा ठुक्मायुङ्मा कोन्नो ।
“सधैं भात पकाईराख्नु पर्छ ।
- We always have to boil
rice in advance.”

निमा ➔ डिमा

निर्नया ➔ निर्नया

निसा [ना.] बहिनी, भाइ;
younger brother, younger
sister, cousin (*younger
relative in the same
generation*)

निहुड [ना.] निहुँ; challenge,
pretext, quarrel, pretence
❖ निहुडले आकोन्डिकि
साच्चि । “निहुँ मात्रै खोज्छौ
। - You’re really just
searching for a reason to
quarrel.”

नुक्मा (नुगे) [स.क्रि.] माङ्नु;
squash, crush, pestle

नुनु [ना.] बाबु; baby

नुम ➔ युम

नुम्फुड ➔ युम्फुड

नुम्फुरक [ना.] नाइटो; navel

नुम्मा (नुम्डे) [स.क्रि.] गर्नु,
बनाउनु; do, make **माङ** ~
पूजा गर्नु; worship, perform
a rite

नुमा (नुसे) [स.क्रि.] निको
पार्नु, उपचार गर्नु; heal

नुमा (नुडे) [अ.क्रि.] जाती हुनु,
राम्रो हुनु, सन्चो हुनु; be
well, be good, be fine,
improve ❖ इफोकटुकमा
नुडे ? “तिम्रो पेट दुखेको ठीक
भयो ? - Did your
bellyache get better?”
कोड ~ खुशी लागु; be
happy

नुवागि [ना.] प्रत्येक वर्ष
असोज महिनामा गरिने पूजा
जसमा नयाँ उब्जनी भएको
बालिनालि पिता पुर्खा र देवी
देवतालाई चढाइन्छ; one of
the most important annual
worships in Chintang,
taking place around
September. It is centered
around the offering of the
first rice harvest to
ancestral deities and is
very similar to the
complementary Yupung
worship

नुसायाङ [क्रि.वि.] तापनि; if,

even if, though

नँवा ➔ नङ्वा

नउँवा ➔ नङ्वा

नक्मा (नक्टे) [स.क्रि.] छोप्नु,
पुर्नु; bury, cover with (soil
etc.)

नङ ^१ [ना.] नाम; name

नङ ^२ [ना.] एक प्रकारको
बिषालु च्याउ; a kind of
poisonous mushroom

नङ-नुमा ^१ (नङ-नुडे) [अ.क्रि.]
खुशी हुनु, रमाउनु; be happy
❖ साराक टा इनङ नुडागो
डोङ्ङुम ठेम ठेम आमिट्टोको ?
“धेरै खुशी हुनुभएको कुरा के
के सम्झनुहुन्छ ? - What
things you were really
happy about do you
remember?”

नङ-नुमा ^२ (नङ-नुसे) [स.क्रि.]
खुशी हुनु; be happy about

नङ्मा (नङ्से) [अ.क्रि.] देखिनु,
लागु; look like, feel like
❖ हेलावालिखि नङ्गनो ।
“बाँदरजस्तो देखिन्छ । - He
looks like a monkey.”

नङ्वा [ना.] खुशी; happiness

नङ्वा-छिःमा ^१ (नङ्वा-छिडे)
[अ.क्रि.] चित्त दुख्नु, मन

दुखाउनु; be sad ❖ स्यामे
उनाम्बाडा राट्टे किना उन्डवा
छिडे । “स्यामलाई उसको
ससुराले कराएर चित्त दुख्यो
। - Syam was downcast
after his father-in-law had
reproached him.”

नङ्वा-छिःमा २ (नङ्वा-छिट्टे)
[स.क्र.] मन नपराउनु, मन
दुख्तु, चित्त दुख्तु; be
worried about, be sad
about

नमक्सेइँ [वि.] अपरिचित;
unknown

ने १ [विस्म.] लेउ; here you
are, take this

ने २ [प्र.] होस्, गरोस्; may,
shall, should, let's, let
me/you/him/her/them
(expresses a wish of the
speaker) ❖ अबो लो
नान्डुम्ने । “लौ बिसौँ है । -
Now let's take a rest.” ❖
साईलिङा खाट्टोने ना ।
“साहिलीले लगोस् न । -
Saili should take him
(there).”

नेकमा ➔ डेकमा

नेकमा ➔ डेकमा

नेङ्गिछा [ना.] एक प्रकारको

माछा; a kind of fish

नेङ्गमा (नेङ्गे) [स.क्र.] खाँदनु;
stuff, pack, press,
compress

नेप्मा ➔ डेप्मा

नेप्मा ➔ डेप्मा

नेम्खा ➔ डेम्खा

नेम्फुर ➔ नुम्फुरक

नेम्मा ➔ डेम्मा

नेमा ➔ डेमा

नोङ्गमा (नोट्टे) [अ.क्र.] सस्तो
हुनु; be cheap

नोनोङ्गवा [वि.] पुलपुल्याएको;
pampered ❖ निक्काइ टा
नोनोङ्गवा लिसाडासे ! “निकै
बालक हुँदै छ ! - It's really
pampered! (of a baby)”

नोप्मा (नोबे) [स.क्र.] छुनु;
touch lightly, tap, pat,
graze

नोम्मा ➔ डोम्मा

नोमा ➔ डोमा

प

पखाले ➔ पाखाले

पछुवा → पाछुवा

पडे-नुम्मा → पोडे-नुम्मा

पा [ना.] पुरुष, लोश्रे, केटा,
बुवा; male, man, boy,
father

पाँडु → पाँदु

पाँदु [ना.] तामे दुकुर; oriental
turtle-dove (*streptopelia
orientalis*)

पाइःमा^१ (पाडे) [स.क्र.]
(दुलो/खोपी) पार्नु/बनाउनु,
खन्नु; pierce, make (a
hole), dig ❖ आक्का होड
पाइःयाःआँ किना चुला बाने
नुम्माःआँ । “म दुलो पारेर
चुलो बनाउँछु । - I dig a
hole and make a
fire-place (in it).”

पाइःमा^२ (पाट्टे) [स.क्र.]
बोलाउनु, निम्त्याउनु; call,
invite ❖ नापाट्टाचे ?
“तिमीहरूलाई बोलाएको छ
? - Has he invited you?”

पाइँ [क्रि.वि.] आज, अब,
अहिले, अझ, अझै, फेरि;
today, now, still, again

पाइँडोड [क्रि.वि.] यो वर्ष,
यसपाली; this year

पाइँयाड [क्रि.वि.] अझपनि;

still, even now

पाउ → पा

पाउलो [वि.] प्रशस्त;
abundant, plentiful,
sufficient

पाक्कु [ना.] मामा, काका,
सानोबुवा (आमा/बुवाको
भाइ; आमा/बुवाको बहिनीको
श्रीमान); uncle (*mother's
or father's younger
brother; mother's or
father's younger sister's
husband*)

पाक्कोक [ना.] [मुन.] प्रसाद;
sacrificial rice

पाकुला [ना.] [मुन.] पकाएको
मासु; cooked meat

पाखाले [ना.] दहि; yoghurt

पाखोःवा [ना.] बुढो मान्छे;
old man

पाड-फोक्मा (पाड-फोक्टे)
[अ.क्र.] ढाँट्नु; lie

पाडटकरक [ना.] किश्रा;
cricket

पाडठायु [ना.] झनकानेपर्सि,
पाँच दिन पछि; in five days
(*on the fifth day after
today*)

पाङ्कथायुक्त → पाङ्कथायु

पाङ्कमा (पाङ्कसे) [स.क्रि.]

पठाउनु; send (a person or an animal) ❖ आठारा साल आप्पाङ्का ढान्कुटा उपाङ्कसेहें, पाङ्के नुम्सि । “१८ साल मेरो बुबाले मलाई धनकुटा पठाउनुभयो, पढन । - In the year 18 my father sent me to Dhankuta to study.”

पाङ्किसा [वि.] टाटेपाटे;
colourful

पाङ्कसा → पाङ्किसा

पाङ्कसुला [ना.] नलीखुट्टो;
shinbone

पाङ्कङ्क → पाङ्कङ्क

पाङ्क्या [ना.] पाङ्क्या, गोत्र; clan

पाङ्क्यि → पाङ्क्ये

पाङ्क्ये १. [क्रि.वि.] पङ्क्यि;
afterwards, later २. [नि.]
पङ्क्यि; after

पाङ्क्यिमि [ना.] [सुन.] पाती;
leaf offered in worship

पाङ्क्ये [ना.] पत्यार, विश्वास;
belief

पाङ्क्या [ना.] पातो, छेउ; flank,
side

पाङ्क्यिञ्जा [ना.] [सुन.] पूजामा

चढाउने पात; leaf offered
in worship

पाङ्कम [ना.] ठूलोबुवा, मामा
(आमा/बुवाको दाइ;
आमा/बुवाको दिदीको
श्रीमान); uncle (*mother's
or father's elder brother;
mother's or father's elder
sister's husband*)

पाङ्कवा [ना.] पङ्कवा; farting
boy

पाङ्क्युट्टि [ना.] पान; betel

पाङ्क्या [नि.] यदि; if ❖
नापिनङ्क पाङ्क्या आमा लुडा:
ओ ! “तिमीलाई दिएन भने
आमालाई भन है ! - If he
doesn't give it to you tell
your mother, okay?”

पाङ्क्यारि [ना.] [सुन.] पानको
पात; betel leaf

पाङ्क्यिङ्क → पाङ्क्यिङ्क

पाङ्क्यिङ्क [ना.] नेपाली
(भाषा); Nepali (language)

पाङ्क्यिवाङ्क [ना.] बाहुन-छेत्री;
brahman, chetri

पाङ्क्युबु [ना.] बर; banyan
(*ficus benghalensis*)

पाङ्क्यु [ना.] [अप.] पोइ;
husband

पाम्मा (पाम्डे) [स.क्रि.] कोपर्नु,
कोट्याउनु, चिथोर्नु,
नङ्ग्याउनु; scratch, scratch
open ❖ पाम्कापाम लुचे !
“एकले अर्कालाई कोपारौं । -
Let's scratch each other!”

पाम्लोड [ना.] भोगटे; pomelo

पामा (पारे) १. [अ.क्रि.] बढ्नु;
grow, increase ❖
आनिटाङ्ग खाँम लुप पाछे
पान्क्नङ्ग खा लो । “हाम्रो
टाउकोमा माटो लागेपछि
बढ्दैन पो । - Our hair
doesn't grow well when
soil sticks to it.” २.
[स.क्रि.] बढाउनु; grow,
increase, enlarge ❖
आपाक्कुडा उखिम पाराङ्गसे ।
“मेरो काकाले वहाँको घर
बढाउनुभएछ । - My uncle
has enlarged his house.”

पारा [नि.] यदि; if ❖
आनिरङ्ग टा चेक्कुम पारा
साङ्गयाङ्ग माइनि । “हाम्रो
भाषाबाट कुरा गर्नुभन्ने
जसले पनि हामीलाई चिन्छ ।
- If we speak our
language we will be
recognised by
everybody.”

पारासे [वि.] पहेँलो; yellow

पालुङ्गि [ना.] पालुङ्गो;
spinach

पासाइ [ना.] रायो; mustard

पासङ्ग [ना.] [पर.] पोइ, लोप्पे,
दुलहा; husband

पि: [ना.] गाई; cow

पिंमा (पिन्डे) [अ.क्रि.] दगुर्नु;
run, run away

पिच्चु [ना.] सानो; small one,
little one

पिच्चुरि ➔ पिच्चु

पिचामि [ना.] वाढाङ्गमि शुरु
हुँदा सबै भन्दा पहिले
साकेवाँको पूजा गर्ने गराउने
पुजारी; a priest whose
main responsibility it is to
perform the first part of
the Sakewa Puja on the
first day of the
wadhangmi festival

पिट्टापानि [ना.] पितृहरूलाई
तिल र कुशसहित जल दिने
काम; offering of water to
deceased ancestors

पिपला ➔ पिपोला

पिप्पिरि [ना.] एक प्रकारको
रूख; a kind of tree

पिपोला [ना.]; sacred fig

(*ficus religiosa*) पिपल

पिपोलि ➔ पिपोला

पिमा (पिडे) १. [स.क्रि.] दिनु;
give ❖ आक्का बाइः
मेइःमा टा पिनानड । “म
यहाँ गर्न नै दिन्नँ । - I
won't let you do that
here.” २. [पू.क्रि.] अनुमति
दिनु, गर्न दिनु; allow आइस
~ लात्ती दिनु; kick

पियाजुप [ना.] प्याज; onion

पिरा [ना.] पिरा; mat (*round
mat for sitting on*)

पुइःमा (पुट्टे) १. [अ.क्रि.]
चुँडिनु, छुट्टिनु; break off,
snap ❖ माला पुट्टाडे ।
“माला चुँडिहाल्यो । - The
necklace got broken.” २.
[स.क्रि.] चुँडाउनु, छुट्ट्याउनु,
टिप्नु, (पैसा) छिन्नु; break
off, pluck, pick ❖
सोन्टोलोड माइपुट्टा !
“सुन्तला नटिप ! - Don't
pluck oranges!” ❖ डोरि
आपुट्टान्डे ? “डोरी चुँडायौ ?
- Did you split the rope?”

पुक्चिखाम [ना.] उत्पत्तिस्थान;
place of origin

पुक्मा (पुक्टे) १. [स.क्रि.]
फल्नु, लासु; come over,

befall, attack, hurt, grow
on ❖ युङ पारा भेवाडा
पुक्टोको । “बस्यो भने कीरा
लाग्छ । - As soon as he
sits down an insect
attacks him.” ❖ रोगा
माइपुक खा लो । “हामीलाई
रोग लाग्न सक्छ । - We
could become ill.” ❖
बागो उक्चे ठिट्टा ठेम याङ
माइपुक्योक्नुवाक्टे । “यो
जमीनमा केही पनि
फलदैनथ्यो । - Nothing
used to grow on this
land.” २. [पू.क्रि.] थाल्नु;
start ❖ वान्चावाङ लिमा
पुक्टोङ्से । “तन्नेरी हुन
थालेको छ । - He's soon
going to be a young man.”

पुङ [ना.] पीङ; swing

पुङ्सा (पुङ्से) [पू.क्रि.] थाल्नु,
शुरु गर्नु; start to, take up
❖ आन्ने, आक्का ना कोक
चामा पुङ्सुहें गोनेइ ?
“दिदी, मैले त खाना खान
थालें है ? - Sister, I'm
starting to eat, okay?”

पुचुमा ➔ पुचुमा

पुचुम्मा ➔ पुचुमा

पुचुमा [ना.] बच्चा, टुसा;
young (of an animal),

seedling

पुछाक [ना.] सर्प; snake

पुजारि [ना.] सामान्यतया पूजा गराउने पन्डितलाई पुजारी भनिएता पनि, छिन्ताङमा जाल्पादेवीको मन्दिरमा नियमित रूपले पूजाआजा गर्ने गराउने मुख्य पुजारी एवं पानी माग्ने पूजामा पनि मुख्य भूमिका निभाउने व्यक्तिलाई पुजारी भनिन्छ; the highest priest in Chintang. His main responsibility is the worship of Jalpa Devi, but he also performs other functions, e.g. the leading role at the wei?nakma ritual. The pujari has to follow a rigid religious code.

पुन्चु [ना.] [बाल.] तुरि;
pee-pee, willy

पुन्चुने [ना.] सानो; small one, little one

पुनिउ → पुनुङ

पुनुङ [ना.] पन्युँ; spatula, flat spoon

पुलिठ [ना.] पुल्लो (राँको बालन प्रयोग गरिने कपडा); cloth wrapped around a stick

used as torch

पुले:वा [ना.] चिप्लो;
sliminess, slipperiness

पुसाईँ [ना.] फुपाजु
(आमा/बुवाको दिदीको श्रीमान); uncle (*mother's or father's elder sister's husband*)

पइ:मा ^१ (परे) [स.क्रि.]
चिथोरुँ; graze, scrape, scratch open ❖ आक्का ठाम्सेहें किना आमुक परान्हुहें । “म लडे र मेरो खुट्टा चिथोरियो । - I fell and grazed my knee.”

पइ:मा ^२ (परे) [स.क्रि.] गर्नु, सक्नु, फत्ते गर्नु; get done, make progress with ❖ आक्का चाईँ पाढाइवे सारोक परुङ लिखि याङ लुङ:आँनङ । “म चाहिँ खासै पढाइ राम्रो बनाउँछु जस्तो लाग्दैन । - I don't feel like I'm making much progress with my studies.”

पइ:मा ^३ (पट्टे) ^१. [स.क्रि.]
दलनु, माङ्नु, मिच्नु; rub, massage ❖ आठेङसि पट्टाइखाङ । “मेरो ढाङ मिचिदेउ त । - Come on, massage my back.” ^२.

[स.क्रि.] माडिदिनु; rub off from ❖ इदुलि पःनाखाङना । “तिम्रो धूलो माडिदिउँ । - Let me try to rub off your dirt.”

पडँमा ^१ (पडँसे) [स.क्रि.]
कोतर्नु; scrape off, flush away, remove ❖ छाचेडा लेवा उपडँसे । “केटाकेटीहरूले लिपेको कोतारे । - The children scraped away the mud.”

पडँमा ^२ (पडँसे) [स.क्रि.]
नकरात्मक तरिकाले असर गर्नु; affect (negatively), trouble ❖ आँवा उचोपाडा पडँमा नालापनो । “आँपको चोपले तिमीलाई पिल्साउँछ । - The mango chutney will burn you.”

पडँमा ^३ (पडँसे) [स.क्रि.]
उत्पत्ति गर्नु, उत्पादन गर्नु, जन्माउनु, उब्जाउनु; create, produce ❖ खिवा टा आपडँसो । “अन्न नै उब्जाउनुहोस् । - May you produce grains.”

पप्मा ➔ फप्मा

पप्मा ➔ फप्मा

पप्मा (पम्डे) ^१. [अ.क्रि.]

कुच्चिनु; be dented, be crushed, become flat ^२.
[स.क्रि.] कुच्चयाउनु; deform, dent, flatten, press flat

पमा (परे) [स.क्रि.] दलनु,
माडनु; rub, rub off

पेलु ➔ पेट्लु

पेडःमा (पेट्टे) ^१. [अ.क्रि.]
तैरनु; float ^२. [स.क्रि.]
तैराउनु; float ❖ आसुक मोज्जाले कोसिडा जाकिन पेट्टेको टा ! “कस्तो मज्जाले नदीले जरकिनलाई तैराउँदै छ ! - How nicely the river carries the jerrycan!”

पेडँमा (पेन्डे) [अ.क्रि.] उडनु;
fly, fly away ❖ पेडँमा कोन्डोको टा । “उडन खोज्दै छ । - It's trying to fly.”

पेडँमालुङ [ना.] [मुन.]
पेडँमालुङ (छिन्ताङ राईहरूको चुलोमा रहेको तीनवटा ढुङ्गाको एउटा);
peimalung (*one of the three hearthstones found in all Chintang Rai homes*)

पेक्मा ^१ (पेगे) ^१. [अ.क्रि.]
च्यात्तिनु; be torn ^२.
[स.क्रि.] च्यालु; tear

पेक्मा ^२ (पेक्ते) [स.क्रि.]
काटनु, ताछनु; cut, chop,
chop off ❖ डुवाछाचे
आलि उमाइपेक्याकटाकटे ?
“केटाहरू आली काट्दैनथे ?
- So the men didn't carve
terraces?”

पेक्कोडसि [ना.] पीड; swing

पेङमा ^१ (पेङसे) ^१. [अ.क्रि.]
चर्कनु, भाँचिनु; crack, split,
fracture ❖ आनिसा उलाड
गोल्डा चाट्टेकिना उसारु:वा
पेङसे । “मेरो भाइको खुट्टामा
बलले लागेर उसको हड्डी
चर्कियो । - My brother's
leg broke after he was hit
by a ball.” ^२. [स.क्रि.]
चर्काउनु, भाँचनु; split, break

पेङमा ^२ (पेङडे) [स.क्रि.]
फाँडनु, छासु, छिनालनु;
slash, cut down, slaughter
❖ फुङ्गेचे याड
पेङडुङ्गसेडुङ्गचुङ होला ।
“फूलहरू पनि छासिहाल्छु
होला । - Maybe I should
cut down the flowers as
well.”

पेचि [वि.] गिलो; soft

पेचेक्पेचेक [वि.] खल्लो;
tasteless, insipid, watery

पेट्रेक्मा [ना.] पारिजात;
night-flowering jasmine
(*nyctanthes arbor-tristis*)

पेट्लु [ना.] मान्द्रो; mat

पेट्लेवा [ना.] सुली; liquid
chicken dung

पेटुक [वि.] नरम, कमलो,
गिलो, ओसिलो; soft

पेटुलो [वि.] कमलो; soft

पेटे:वा ➔ पेटेक्वा

पेटेक [वि.] नरम; soft

पेटेक्वा [वि.] गिलो; soft

पेप्सि [ना.] पेप्सि, बोतल;
drink, plastic bottle (*used
as a generic term for soft
drinks as well as for
plastic bottles kept to
store water*)

पेम्पाक [ना.] रोटी; bread
(*refers to various types of
local bread, most
typically to a round
flatbread cooked in a
skillet*)

पेम्मा (पेम्डे) ^१. [अ.क्रि.]
किचिनु, कच्याक-कुचुक हुनु,
पेलिनु; be crushed, be
mashed, be pressed ❖ वा
बोडा पेम्डे । “यो बोडी

कुचियो । - This bean has been crushed.” २. [स.क्रि.] किञ्चु, कुच्याउनु, पेल्लु; crush, mash, press ❖ पोखारावे टा गाडिडा पेम्डुसेडे मो उचेकटाकटे नाड । “पोखरामा नै गाडीले किचीमारेको भन्थे । - But they said a car crushed him to death him in Pokhara.”

पेसा (पेसे) १. [अ.क्रि.] उल्टी गर्नु, छाद्नु, बान्ता आउनु; vomit ❖ इस्कुल्वे पेसे फो । “स्कूलमा छादेको छ रे । - I heard she vomited in school.” २. [स.क्रि.] छाद्नु; vomit

पेरोङ्गा [ना.] पेरुङ्गो; a bamboo bag for transporting various things, typically food

पैनटि ➔ पाइनाटि

पोइ:मा (पोरे) [स.क्रि.] झिक्नु, निकाल्नु; grab, take out

पोइ:योड [ना.] कोक्रो; cradle

पोइँमा (पोन्डे) [स.क्रि.] कन्यादान गर्नु, (कन्या कुटुम्बलाई) दिनु; bestow ❖ आनाडा ना आनापाउडा

लो मापोन्डाचिए । “हामीलाई त हाम्रो बुवाले पो बिवाह गराइदिनुभएको हो । - Our father arranged our marriages for us.”

पोक्मा १ (पोगे) १. [अ.क्रि.] उठ्नु, उम्रनु; stand up, get up, wake up, rise, grow, sprout ❖ उकाम याड पोगाङ्से ? “उसको साथी पनि उठेको छ ? - Has his friend gotten up, too?” ❖ उकेङ्चे टा मापोक्योक्टाङ्से । “उसको दाँतहरू उम्रेकै छैनन् । - Her teeth have not grown yet.” ३. [स.क्रि.] उठाउनु, ब्यँझाउनु; make stand up, wake up ❖ आपोगुलोईँसो गोनेइ, चार्को हाप्नो गोनेइ ! “ब्यँझाउँछौ है, चर्को रुन्छ है ! - Be careful or you’ll wake him up, and then he’ll cry like crazy!”

पोक्मा २ (पोक्टे) १. [अ.क्रि.] छोड्नु; leave २. [स.क्रि.] छोड्नु; leave, leave alone, abandon ❖ उफोटोचे पोक्टोङ्सुचे । “उसको फोटोहरू छोडेको छ । - She left some of her photos here.” ❖ पा उछाउ पोक्टे

किना खाडाक्टे टा । “बुवा
उसको बच्चालाई छोडेर जाँदै
थियो । - The father left
his child and went away.”

पोक्सा [ना.] मृग; deer

पोङ्खोरोक [ना.] कमिला; ant

पोङ्मा (पोङ्से) [अ.क्र.]
ब्याउनु; give birth

पोचोरोक्रोक [क्र.वि.]
कचरघान; densely,
crowded ❖ क्यामेराबे: लो
पोचोरोक्रोक ठाडे ।
“क्यामेरामा पो छरपष्ट
देखियो । - A lot of people
became visible at once on
the screen.”

पोडे-नुम्मा (पोडे-नुम्डे) [स.क्र.];
learn, study पढ्नु

पोप्नोकि पोप्निकि पो:नुकि
[ना.] डुकुरी मुसा; a kind
of small rat being able to
run very fast

पोप्पा:ला [ना.] भन्टा, बैगन,
त्रिन्जल; eggplant

पोप्पो [ना.] [बाल.] फलफूल;
fruit

पोप्मा (पोप्टे) [अ.क्र.]
फोहोरी हुनु, बिग्रिनु; get
dirty, get spoilt

पोपा:ला ➔ पोप्पा:ला

पोपोला ➔ पोप्पा:ला

पोम [ना.] छाति; chest

पोम्पिचिलिक्सा ➔ कोम्पिचलक

पोम्पिचलक ➔ कोम्पिचलक

पोलिका [ना.] पोल;
indiscretion, backbiting

पौलो ➔ पाउलो

फ

फा:वा ➔ फाक्वा

फाइ:मा ? (फाट्टे) [अ.क्र.]
फलनु, फुलनु, बढ्नु; grow,
ripen, bloom, flower,
thrive ❖ साम्जे, हानाको
फुङ् फाट्टाइसे । “सम्जे, तिम्रो
फूल फुलेको छ । - Samje,
your flower is blooming.”

फाइ:मा ^२ (फाट्टे) १. [अ.क्र.]
पुग्यु; be such that sth else
is full, be enough ❖ चुवा
फाट्टे । “पानी पुग्यो । - The
water has come to the
top.” २. [स.क्र.] भरनु; fill
(sth into) ❖ चुवा
फाट्टालिया मो । “पानी भरेर
ल्याऊ भनेको । - I said go
and fill (that pot with)

water.” ३. [स.क्रि.] भर्नु;
fill (sth with) ❖ किना
हान्चिगाग्रि अफाट्टाचे एलो ?
“अनि तिमीहरूको गाग्री
भन्यौ कि ? - So did you
fill your jars or not?” ४.
[स.क्रि.] पुगु; take (time),
reach (an age) ❖ आसुक
बाखा नाफाट्टे ? “कति वर्ष
पुगुभयो ? - How old are
you? (literally “How
many years have filled
you?”)” ❖ ब । एड ।
लेएल्वे नेडाःआँगो बाखार्राइ
एक बासा उफाट्टाडसेहें ।
“बी० एड० लेभलमा पढ्न
थालेको भर्खरै एक वर्ष पुगेको
छ । - Now I’ve been
studying at B. Ed. level
for one year. (literally
“Studying at B. Ed. level
one year has filled me.”)”

फाइःमा ३ (फाडे) [स.क्रि.]
साटनु; exchange ❖ काच्चे
फाच्चेखाडचे ! “हँसिया
साटिहेरौं! - Let’s try to
exchange our sickles!”

फाइःमा ४ [ना.] पानी राख्ने
भाँडो; water pot

फाइँबे ➔ फाइँमा

फाइँमा १ (फाने) [अ.क्रि.]

हिङ्नु, सर्नु, (घाम) लागु;
move, move on, walk,
travel, rise (sun), shine
(sun) ❖ टो बाछा
माडका-माडका फान्नो । “उ
बाछो बिस्तारै हिङ्छ । -
That calf up there is
moving slowly.”

फाइँमा २ (फाइँसे) [स.क्रि.]
(वक्तातिर) पठाउनु; send
(towards the speaker) ❖
चिठि टिए, उफाइँसे । “चिठी
आयो, पठाए । - The letter
has come, they’ve sent it.”

फाइँमा ३ [क्रि.वि.] नजीक,
यहाँनिर, त्यहाँनिर; nearby,
near here, near there ❖
हुङ्गो फाइँमा मेनुवाडा
युङ्सुचे । “बिरालोले
त्यहाँनिर राख्यो । - The
cat kept them near there.”

फाक [ना.] सुँगुर; pig

फाक्चिलेक [ना.] सुँगुरको
बच्चा; piglet, farrow

फाकमा १ (फागे) [स.क्रि.] १.
सोहोर्नु, खोसनु, खोदलनु;
sweep, scrub, dig ❖ पाइँ
वेडः टा होला, बालेंसि
फाकमा कोन्नो । “आज पानी
पर्छ होला । हामीले बलेंसी
सोहोर्नु पर्छ । - It’s

probably going to rain today, we'll have to dig (sweep) the eaves!" २.
सोहोर्नु, (सोहोरेर) निकाल्नु;
sweep up, take away, take out ❖ बागो लुङ्टाक्चे
फाकमाढेईमाचे कोन्तो । “यो
हुङ्गाहरू सोहोरिहाल्नु पर्छ ।
- These stones have to be taken out.”

फाकमा २ (फागे) [स.क्रि.]
बाट्नु; plait

फाकमा ३ (फाक्टे) [स.क्रि.]
बाटिदिनु; plait (for sb),
wattle

फाकमा ४ (फाक्टे) [स.क्रि.]
कोट्याउनु; scratch

फाकवा [ना.] पात; leaf

फाकार्डुम्मा [ना.] गोब्रे कीरा,
गुहे कीरा; a kind of insect

फाकेर्डुम्मा ➔ फाकार्डुम्मा

फाङ्मा ➔ फाईमा

फाङ्मा १ (फाङ्से) १. [अ.क्रि.]
उसिनिनु, पाक्नु, उम्लनु; be
boiled, be cooked २.
[स.क्रि.] उसिन्नु, पकाउनु,
उमाल्नु; boil, cook

फाङ्मा २ (फागे) [स.क्रि.]
बुन्नु; weave, wattle ❖

बाजे ढोकु फाङ्गनो । “बाजे
डोको बुन्दै हुनुहुन्छ । -
Grandpa is weaving a
bamboo basket.”

फान्डि [ना.] बन्चरो; axe

फानासि [ना.] कटहर;
jackfruit

फाम्मा १ (फाम्डे) [स.क्रि.]
मुट्याउनु; grab, grub for,
clutch

फाम्मा २ (फाम्से) [स.क्रि.]
नक्कल गर्नु; copy

फामा (फाडे) [स.क्रि.]
सघाउनु, सहयोग गर्नु; help
❖ टेईबेकोचेडा याड
नाफाडिहे ? “गाउँलेहरूले
पनि तिमिलाई सघाए ? -
Did the people from the
village help you, too?”

फामि [ना.] (बासँको) तामा;
young bamboo shoot

फारि [ना.] आधा; half

फिःमा १ (फिट्टे) [स.क्रि.]
औंला/फित्काउलीले फड्कार्नु;
toss, flick

फिःमा २ (फिट्टे) [स.क्रि.]
पादनु, पादिदिनु; fart at ❖
कोचुवाडा उफिट्टेहे ! “कुकुरले
मलाई पादिदियो ! - The

dog farted at me!"

फिःमा ^३ [ना.] पाद; fart

फिःलुक्के [ना.] फिक्कौली;
thin piece of bamboo

फिमा ^१ (फिन्डे) [पू.क्रि.] शुरु
गर्नु; begin, start

फिमा ^२ (फिन्डे) ^१. [अ.क्रि.]
मर्कनु, बाङ्गिनु; be
sprained, be twisted ❖
आक्को लाङ् बा फिन्डाडाङ्से
। “यो मेरो खुट्टा मर्किएको छ
। - My leg is sprained.”
^२. [स.क्रि.] मर्काउनु, बाङ्गो
पार्नु, बङ्गयाउनु; sprain,
twist

फिमा ^३ (फिले) ^१. [अ.क्रि.]
निचोरिनु; be squeezed, be
damaged ❖ हुङ्गोइः
उलाङ् फिन्नाहाइः ! “उसको
खुट्टा त्यहाँ भाँचिन्छ । - His
foot will be squeezed
there!” ^२. [स.क्रि.] निचोर्नु,
अठ्याउनु; squeeze, pinch
(usually living things) ❖
खेबाक्डा फिलुचे फो ।
“गँगटोले निचोच्यो अरे । -
The crab pinched them.”
^३. [स.क्रि.] दुहुनु; milk ❖
डुडा याङ् आफिलोको एलो ?
“दूध पनि दुहुन्छौ ? - Do
you also milk it?”

फिचिका [ना.] गुच्चा वा सानो
हुङ्गा हान्नाको लागि प्रयोग
गरिने लुलो लट्टी; an elastic
stick used for shooting
marbles or small stones

फिडाङ् [ना.] अदुवा; ginger

फिन्चिरिप ^१ [ना.] काठमा
उम्रने एक प्रकारको च्याउ; a
kind of mushroom that
grows on wood

फिन्चिरिप ^२ [ना.] हरियो
झिगाबाट निस्कने औँसाहा;
the larva of a kind of
blow-fly, feeding on
carrion

फिनाप [ना.] बुलेत्रे कीरा; a
kind of insect

फिप्पा (फिप्टे) [स.क्रि.]
सिउरनु, राख्नु, च्याप्नु;
insert, thrust ❖ आक्का
चुरि हुरिबे फिप्पुहे । “मैले
चक्कु धुरीमा सिउरेँ । - I
plunged the knife into the
thatch.”

फिमा (फिसे) [अ.क्रि.] पादनु;
fart

फिरुवा ➔ फिरुवाइः

फिरुवाइः [ना.] धानचरी; a
kind of small bird

फिला → फिलाक

फिलाक [ना.] फिला, तिघ्रा;
thigh

फु [ना.] हाडी; clay pot

फुइ:मा (फुट्टे) [अ.क्रि.]
(कपाल) फुल्लु; become
grey (hair) ❖ उटाइ ठिट्टा
फुट्टाइसे । “उसको एउटा
कपाल फुलेको छ । - One
hair of hers has become
grey.”

फुड [ना.] फूल; flower

फुड:फुड:फुड:वा [क्रि.वि.]
बासना; aromatic

फुड:मा (फुडसे) [अ.क्रि.] भायु;
run away, flee

फुड्याक्चुबि [ना.] फूलपिंडालु;
a kind of taro

फुड:वोइँचोया [ना.] [सुन.]
फूलपाति; flowers offered
in worship

फुचि [ना.] गुप्त अङ्ग;
genitals, private parts

फुर्कुन्डि → फोरोक्कुन्डि

फुरौलो → फुराउलो

फुल्टिक → फुल्टिन

फुल्टिन [ना.] फुलटिन, कलम;

pen

फुल्टुड [ना.] (भित्र लगाउने)
कट्टु; underwear

फुलाउरो → फुराउलो

फुलौरो → फुराउलो

फुवा [ना.] दाइ, दाजु; elder
brother, cousin (*older
male relative in the same
generation*)

फुसुक १. [ना.] अगाडिको
भाग; front २. [क्रि.वि.]
अगाडि; forward, ahead
~बे [क्रि.वि.] को अगाडि; in
front of, before

फकचलक [ना.] सानो हाडी;
small clay pot

फप्पा १ (फुटे) १. [अ.क्रि.]
च्यापिनु, किचिनु; be
pressed together, get
caught (in) २. [स.क्रि.]
च्याप्नु, किचिनु; press
together, squeeze, clip,
peg ❖ लाक्काक्केको टेइ:चे
च्याप्नेडा फुट्टुचा । “डोरीमा
सुकाएको लुगा च्याप्नेले
च्याप । - Fasten the
clothes on the clothesline
with pegs.”

फप्पा २ (फुटे) [स.क्रि.] चुस्त;

suck ❖ कान्छाडा छोयोप फुटे । “कान्छाले उखु चुस्यो । - Kancha sucked on a piece of sugarcane.”

फम्मा (फम्से) १. [अ.क्र.]
उष्कनु, झर्नु, खस्नु; slide down, fall off ❖ उटोपि फम्साडे । “उसको टोपी खसिगयो । - His hat fell off.” २. [स.क्र.] उष्काउनु, फुकाउनु; take off, take down ❖ माक्छाचेडा पाछि गाक्काडः टोपि माइमेइः किना हुङ्गो ढागो उफम्सान्डोको । “भरे हामीलाई ज्वाईंहरूले टोपी लगाइदिएपछि त्यो धागो फुकाइहाल्छन् । - Then after a moment our sons-in-law make us wear a hat and take off that thread.”

फम्मान्चि (फिम्माचे) [अ.क्र.]
भायु, उष्कनु; flee, run away, escape

फे [नि.] -थ्यो; would (*marks unreal statements and wishes*) ❖ टाइचिङ टा लेट्रोखा हाडः ठुवाडे फे । “टाइचिङ रोपेको भए पाकीहाल्थ्यो । - If we had planted taicin it would have ripened.” ❖ काम्चे

आसुकटा नुम्मेट्टुङ फे मो किना मिःयाःआँ । “साथीहरू जतिकै गराउँ भनी सोच्छु । - I’d like to make many new friends.”

फेःवा → फेक्वा

फेइःमा (फेट्टे) [स.क्र.] फाल्नु, टकटक्याउनु; fling, throw away, whisk, shake

फेइँसा (फेन्डे) १. [अ.क्र.]
फुक्नु, खुल्नु; open, come undone २. [स.क्र.]
फुकाल्नु, खोल्नु; take off, open, undo

फेक्चेम [ना.] कानमा लगाउने मुन्द्री; earring (*a flat ornament made of gold*)

फेक्सा ^१ (फेगे) [स.क्र.]
बढार्नु; sweep, brush ❖ बुक्कुम्बेको मोःनि फेगान्डा । “आँगनको तलतिर बढार ! - Sweep the lower part of the courtyard!”

फेक्सा ^२ (फेगे) [स.क्र.]
(लुगा) खोल्नु, फुकाउनु; open (clothes), take off

फेक्सा ^३ (फेक्टे) [स.क्र.]
झापट दिनु; slap

फेक्का [ना.] लोकता; bark (of

banana tree)

फेक्वा [ना.] पैसा; money

फेडःनारेक → फेडःनिबा

फेडःनिबा [ना.] बहिरो मान्छे;
deaf person

फेडःमा (फेडःसे) १. [अ.क्रि.]
जोत्नु; plough २. [स.क्रि.]
जोत्नु; plough ३. [स.क्रि.]
जोत्नु; let plough (an
animal), yoke

फेप्मा ? (फेप्टे) १. [अ.क्रि.]
पोका पर्नु; be packed २.
[स.क्रि.] पोका पार्नु; pack,
put (into) ❖ काचिरेन्डाचे
टेइःवे फेप्टुचे । “उस्ले एउटा
कपडाको टालोमा टमाटर
पोको पान्यो । - He packed
the tomatoes into a piece
of cloth.”

फेप्मा २ [ना.] कोसेली; gift,
present

फेमा (फेसे) [स.क्रि.] फिंजाउनु,
फैलाउनु, तन्काउनु, उघार्नु;
stretch, spread, open, put
up ❖ ठेके इलाङ् आफेसोको
? “किन तिम्रो खुट्टा तन्काउँछौ
? - Why do you stretch
out your leg?”

फेसा [ना.] जौ; barley

फो [नि.] अरे, रे; they say,
I've heard (marks
information that the
speaker heard from sb
else) ❖ वेइः टानो फो नि
पाई । “आज पानी पर्छ रे नि
। - (I heard/they say) it's
going to rain today.”

फोइःमा (फोट्टे) १. [अ.क्रि.]
सुकनु; be spread in the sun,
dry २. [स.क्रि.] सुकाउनु;
spread in the sun, dry ❖
पाई साम्बोक फोट्टेहे । “आज
कोदो सुकाएको छु । -
Today I dried millet (in
the sun).”

फोइँमा (फोले) [स.क्रि.]
खोतलनु, खन्नु; dig for, dig
out, search for, investigate

फोक [ना.] पेट; belly

फोक-खुमा (फोक-खुरे) [अ.क्रि.]
पेट बोक्नु, गर्भवती हुनु; be
pregnant

फोडःमा ? (फोडःसे) [अ.क्रि.]
फस्टाउनु, (फूल) फुलनु;
blossom, prosper, develop

फोडःमा २ (फोडःसे) [स.क्रि.]
नमिलाउनु, गोलमाल गर्नु;
mess up, disarrange

फोडःमा ३ (फोडःसे) चाहा गर्नु,

मायु, चिताउनु (अर्को मान्छेले पाएको सामान चाहना गर्नु वा मायु); wish for, want (*want sth that sb else has got*) ❖ बासाडा उनिसाचे जाम्माइ टा फोङ्सुलोईसुचे । “उसले उसका भाइ-बहिनीहरूलाई सबै सामान चिताइदियो । - He wants to have all the things his siblings get.”

फोच्चोक [ना.] पिच्चारी;
sprayer, water pistol,
syringe

फोच्चोकका ➔ फोच्चोक

फोच्चोकके ➔ फोच्चोक

फोन्डोलोड [ना.] गुला,
अण्डकोष; testicles, balls

फोप ➔ फोप्पा

फोप्पा [ना.] भार (बिभिन्न सामान सुकाउन चुलोको माथि राखिएको भार); lattice (*a horizontal lattice hanging above the fireplace, used for drying things*)

फोफो:ले [ना.] बायँ सर्नु; let (a child) ride on one's knees

फोफोरे ➔ फोफोरे

फोफोले ➔ फोफो:ले

फोप्पा (फोप्टे) [स.क्र.] झम्टनु, समात्नु; pounce, catch ❖ काङ्माक लो फोप्टुहें ! “पाहा पो समातें ! - I caught a frog!”

फोफेइ: [नि.] छैन, सकियो; be used up, be finished ❖ कोक आनाक्नो: खा, कोक ना फोफेइ: ! “भात माग्दैछौ, भात नै सकियो । - You're asking for rice, but it's used up!”

फोफोयाड [ना.] बैगन;
eggplant

फोफोरे [ना.] घिरौंला; gourd

फोम [ना.] असिना; hail,
hailstone

फोरोक [ना.] भ्यागुतो; frog

फोरोक्कुन्डि [ना.] च्यापा,
चेपागाडा; tadpole

फोलोक [ना.] मकै/गहुँ
उसिनेको खाजा; a dish
made of boiled maize or
wheat

ब

बगरा → बागारा
 बडाम → बाडाम
 बने-नुम्मा → बाने-नुम्मा
 बर → बार
 बर्ख → बार्सा
 बर्खरि → बार्खारि
 बर्खा → बार्खा
 बर्स → बार्सा
 बरु → बोरु
 बरोबरि → बारोवारि
 बलगम → बाल्गाम
 बस्टु → वास्टु
 बसिला → वासिला
 बहला → बाहाला
 बा [स.ना.] यो; this (used for things within reach)
 बा:वा [ना.] खोले; broth
 बाँ [ना.] [बाल.] गाई; cow
 बाइठानि [ना.] बैठान, अन्त्य; ending
 बाइडाड [ना.] बैदाडग, धामी; a kind of shaman
 बाइडाडि → बाइडाड
 बाइढाड → बाइडाड

बाइढाडि → बाइडाड
 बाइरासि [ना.] बयर; jujube
 बाक्कासिप [ना.] कट (जाँड तयार भइसकेपछि छानेर छुट्टाइएको कोदोको छोक्रा जुन सुँगुरलाई चारोको रूपमा दिइन्छ); beer dregs (in Chintang, beer is made by infusing a fermented grain mash (typically of millet) with hot water. Grains that have been used once are called bakcasip and are fed to the pigs.)
 बाक्ले-लिमा (बाक्ले-लिसे) [अ.क्र.] बगालिनु, बदमास हुनु, हल्ला गर्नु, ठट्टा गर्नु; fool around, be naughty, make a joke
 बाखि: [क्रि.वि.] यसो, यसरी; so, like this, in this way
 बाखि:नड [क्रि.वि.] यसरी; in this way, like this
 बाखि:या → बाखिया
 बाखिनड → बाखि:नड
 बाखिया [वि.] यस्तो, यस्तो खालको; such, of this kind, like this

बाखेईवा ➔ बाखेइवा
 बाखेउँवा ➔ बाखेइवा
 बाखेइवा [ना.] लुईँचे;
 jungle-fowl
 बागाडा [ना.] बखडा; plum
 बाङ्गा [ना.] कपास; cotton,
 cotton plant
 बाचाटाइमा [ना.] [मुन.]
 बाचाको ठूलो देवता; lord of
 promise
 बाट्टा [वि.] यत्रो, यति; this
 big, this much
 बाट्टि [ना.] बाती, बाँसको
 चिरा; piece of bamboo
 बाट्टे [क्रि.वि.] धेरै, बढी; a lot,
 much, too much, very,
 more, larger
 बाङ्गिका [ना.] एक प्रकारको
 फल; a kind of berry
 बान्डु [क्रि.वि.] यहाँ माथि; up
 here
 बाने-नुम्मा (बाने-नुम्डे) [स.क्रि.];
 build, make बनाउनु
 बापालि [क्रि.वि.] यसपालि, यो
 वर्ष; this time, this year
 बाबा [ना.] [मुन.] बाबा; lord
 बाम्ना [ना.] बाहुन; brahman

man (a male member of
 the highest Hindu caste)

बाम्निमा [ना.] बाहुनी;
 brahman woman (a
 female member of the
 highest Hindu caste)
 बामु [क्रि.वि.] यहाँ तल; down
 here
 बायु^२ [क्रि.वि.] यहाँ पर; over
 here
 बाखा ➔ बासा
 बाखारि [ना.] तरुण, भर्खरको;
 young
 बाराइढोके [ना.] एक प्रकारको
 बाँसमा हुने कीरा; an insect
 living in bamboo thickets
 बारोबारि [वि.] बराबर; equal
 बाल्गाम [ना.] बल्गाम;
 bubblegum
 बालामा ➔ बालालामा
 बालालामा [ना.] ठकठके,
 टकटके; rufous woodpecker
 (celeus brachyurus)
 बास्टु [ना.] बस्तु, जनावर;
 cattle
 बासिकारा [ना.] बालुवा; sand
 बासेकारा ➔ बासिकारा

बाहाला [ना.]; flood भल
बाहालुङ [ना.] [सुन.] पूजा गर्ने
 पवित्र ढुङ्गा; a holy stone
 that is worshipped
बिःलिम्सि [ना.] सिलटिम्मुर; a
 kind of tree whose leaves
 are used as a spice and
 taste similar to lemon - a
 kind of xanthoxylum
बिक्कामे [क्रि.] विकामी,
 बिकामे, काम नलाग्ने;
 useless, vain, nonsense
बिटे-नुम्मा (बिटे-नुम्डे) [स.क्रि.];
 pass, spend (time)
 बिताउनु
बिटे-लिमा (बिटे-लिसे) [अ.क्रि.];
 pass (time), go by बित्नु
बियाडे [ना.] ब्याड; granary
 (place for storing seeds of
 grains in the field)
बिल्लिम्सि → बिःलिम्सि
बिसन्टोका → बिसान्टोका
बिहिम [ना.] देसान, भूतप्रेत,
 महामारी; evil spirit,
 epidemic ❖ छुङ्मागो
 उबिहिम टियाङ्से । “रूघाको
 महामारी भयो । - There
 was a flu epidemic.”
बुई [ना.] (पानीको) मूल;

spring (of water)

बुईसुप्पा [ना.] लज्जावती
 झार; a kind of weed

बुकठुरुक्वा → बुक्पा

बुक्पा [ना.] कुथुर्के; great
 barbet (*megalaima virens*)

बुक्पा (बुगे) १. [स.क्रि.]
 गुहार्नु, सहयोग माग्नु, सहयोग
 खोज्नु, सहयोग गर्न बोलाउनु;
 ask for (help), seek help
 with, call to help २.
 [पू.क्रि.] गरौं भन्नु, गर्न
 लगाउनु; ask to, encourage
 to ❖ हुईं हाईंमा बुगा ना,
 चेक्नक्नङ्ग नि ! आठोम्बा टा
 साप्फि चेक्टाक्टे । “उसलाई
 गफ गरौं भन्न, बोल्दैन !
 अघि नै धेरै बोल्दै थियो । -
 Please encourage him to
 talk (again), he doesn't
 speak (now)! Before he
 used to speak a lot.”

बुकुङ → बुक्कुम

बुकुम [ना.] आँगन, सिकुवा;
 courtyard, yard

बुचा [ना.] बुचो, भाले सुँगुर;
 boar

बुठुरुक्क [क्रि.वि.] सेतोसेतो;
 whitish

बुरु ➔ बुरु

बुरुस [ना.] ब्रस; brush

बुरु [ना.] [बाल.] मटेङ्ग्रा;
earthball

बुवा [ना.] उल्लू, लाटोकोसेरो;
owl

बुवाले ➔ बुवा

बुसुम [ना.] माग्नी; crust ❖
कुराउनिको बुसुम चोहा ।
“कुराउनीको माग्नी खाऊ । -
Eat up the skin of the
condensed milk.” लुङ्गटाक
उ~ छिमाल, झ्याउ; lichen

बुसुहोन [ना.] [सुन.] पुर्व; east

बुङ्क [ना.] जुनेलो; barnyard
grass (*echinocloa*
crus-galli, a kind of
millet)

बुङ्कमा (बुङ्कसे) १. [अ.क्र.]
पङ्कनु, चर्कनु, विस्फोट हुनु;
pop, crack, explode ❖
खोङ्कङ्क बुङ्कसे । “भट्मास
पङ्क्यो । - The soybean
popped.” २. [स.क्र.]
पङ्काउनु, चर्काउनु, विस्फोट
गराउनु, पिट्नु; pop, crack,
explode, beat up ❖
छाचेडा पाटेका उबुङ्कसे ।
“केटाकेटीहरूले पटेका

पङ्काए । - The children
exploded firecrackers.”
❖ आप्पाङ्ग नाबुङ्क । “मेरो
बुवाले तिमिललाई पिट्नुहुन्छ ।
- My father will beat
you.”

बुट्टर [वि.] सेतो, गोरो; white

बुट्टरपा ➔ बुट्टर

बुट्टरमा ➔ बुट्टर

बुट्टरर ➔ बुट्टर

बुम्मा (बुम्डे) १. [अ.क्र.]
बाङ्गिनु, खुम्चिनु; curl, get
twisted २. [स.क्र.]
बङ्ग्याउनु; curl, twist, loop
❖ हुङ्गो टारा ठेके
आबुम्डान्डे ? “तिमीले त्यो
तार किन बङ्ग्याएको ? -
Why did you twist that
wire?”

बुर [ना.] डाँडा; hill,
mountain

बेउँवा ➔ बेङ्कवा

बेखा [ना.] झोला; bag

बेङ्कमा (बेङ्कडे) १. [अ.क्र.]
बङ्गिनु; be bent, be
twisted (*of hard/solid*
things) ❖ नाटुबे किना
इनारि बेङ्कडे एलो ? “मुङ्की
हानेर तिम्रो नाक बाङ्गियो

कि ? - Did your nose become crooked when he beat you?" २. [स.क्रि.] बङ्ग्याउनु, दोबार्नु; bend, twist ❖ ठेके यो टारा आवेङ्गडान्डे ? "किन त्यो तारलाई बङ्ग्याएको ? - Why did you twist that wire?"

बेङ्वा [ना.] बाया; left

बेडि [ना.] बिडी; cigarette
(*tobacco rolled in a sal tree leaf*)

बेङ्खुवाङ्गः [ना.] पतेरो; a kind of insect

बेलान्टि [ना.] अम्बा; guava

बेवाहोन [ना.] [मुन.] उत्तर; north

बेसारा [ना.] गिद्ध;
a.kind.of.eagle

बैठानि ➔ बाइठानि

बैडाङ्गः ➔ बाइडाङ्गः

बैरि ➔ बाइरि

बोक्छोङ्गः [ना.] काख; lap

बोक्टाङ्गमि [ना.] बारुलो जस्तै तर अलिक ठूलो हुने एक प्रकारको कीरा; an insect similar to a wasp but

bigger

बोङ्कि १ [ना.] फोका; bubble

बोङ्कि २ [ना.] मकै; maize, popcorn

बोङ्गकोलोङ्गः [ना.] आरु; peach

बोङ्गि ➔ बोङ्कि

बोङ्गपा ➔ बोङ्कि

बोङ्गमा (बोङ्गसे) १. [अ.क्रि.] पङ्कनु, चर्कनु, विस्फोट हुनु; pop, crack, explode ❖ माक्काइ बोङ्गसाङ्गसागो लिम्नो । "मकैको फूल उठेको मीठो हुन्छ । - Popped corn tastes nice." २.

[स.क्रि.] पङ्काउनु, चर्काउनु, विस्फोट गराउनु; pop, crack ❖ योबा वाम उबोङ्गसे राइछ्छ । "पर बम पङ्काएको रहेछ । - They exploded a bomb over there."

बोचा [ना.] बोझो; sweet flag
(*acorus calamus*)

बोडा ➔ बोडि

बोडु [ना.] [बाल.] कीरा (कडा खोल भएको कीरा); beetle

बोडुमा [ना.] कीरा (कडा खोल भएको कीरा); beetle

बोन्ठि [ना.] गाँड, कोपिला;

goitre, bud

बोन्ठिफुङ [ना.] गोदावरी;
chrysanthemum

बोन्ठोम [ना.] फडिर; a kind
of tree/fruit

बोन्डुक्के → बोन्डुके

बोनि [ना.] पर्म, सहयोग;
help, mutual exchange of
labour ❖ बोनि खाइ:मा
पारा वान्डा आक्का झान्ना
छिट्टुकुङ्गनङ खा लो नाङ होउ
। “पर्म जानुपर्ने हो भने मैले
त भोलि झन भ्याउँदिन त । -
I won't find the time
tomorrow to go for labour
exchange.”

बोप्पा (बोप्टे) १. [अ.क्र.]
ओढिनु, छोपिनु; be covered
❖ ठालाङा बोप्पाङसा खा
लिखि नङनो । “थाल्ले
छोपेको जस्तो देखिन्छ । - It
looks like it's been
covered with a plate.” २.
[स.क्र.] छोप्नु, ओढनु,
ओढाउनु; cover, shelter,
protect under, make wear
❖ आक्को लो छाटा बोप्पुकुङ
। “मेरो छाता ओढाउँछु । -
I'll let it under my
umbrella.”

बोबकलक [ना.] सामान राख्न
प्रयोग गरिने बाँसको सानो
डाली; a small bamboo
container for keeping stuff

बोबो [ना.] [बाल.] कीरा;
insect

बोम्बोप → बोम्बोक

बोम्मा (बोम्से) १. [अ.क्र.]
घोप्टिनु, झुक्नु; bend down,
bend forward, stoop, be
overturned (*sth changes
its position such that a
part that is normally at its
top goes down*) २.
[स.क्र.] घोप्ट्याउनु; bend
down, bend forward,
overturn

बोमाक [ना.] सिलाम; a
mustard-like seed

भ

भने → भोने

भरि → भोरि

भाँडो [ना.] भाकल; pledge,
offering (*a promise to a
god or promised
offerings*)

भाङ्गि [ना.] पाउजु (खुट्टामा

लगाउने गहना, प्राय
चाँदीको); anklet (*an
ornament worn around
the ankle, typically made
of silver*)

भाङ्गोरु [ना.] भँगेरो; sparrow

भान्दु ➔ बान्दु

भाने ➔ भोने

भामु ➔ बामु

भायु ➔ बायु

भिम ➔ बिहम

भिम्केसुन [ना.] [मृ.] देसान,
भूतप्रेत, महामारी; evil
spirit, epidemic

भिम्कोसुम ➔ भिम्केसुन

भिन्ना [ना.] धमिरा; termite,
white ant

भुङ्मा ? (भुले) [स.क्र.]
झम्टनु; attack, assault

भुक्मा (भुक्टे) १. [स.क्र.]
थुपर्नु, (बिउ) राख्नु; heap
up, sow २. [स.क्र.] छोप्नु,
पुर्नु; cover, cover with soil,
bury, fill with soil ❖
साम्झानाको टोगोइ:
पाहिरोडा भुक्टाटोङ्से ।
“सम्झनाको (बारी) माथि
पहिरोले छोपेको छ । - A

landslide has covered up
Samjhana's (land).”

भुङ् [ना.] थुप्रो; heap

भुङ्मा (भुङ्से) १. [अ.क्र.]
थुप्रिनु, थुप्रै हुनु; heap up,
pile up, gather, be much,
be many ❖ हुन्चिफे:वा
भुङ्नु । “उनीहरूको पैसा
थुप्रै छ । - They have a lot
of money. literally “Their
money heaps up.”” २.
[स.क्र.] थुपर्नु, रोप्नु; heap
up, pile, sow, collect (in a
place) ❖ आल्वाचे भेला
नुम्डोखोचे, उठियाडाङ्कोचे
कोप्साङ् भुङ्कोखोचे ।
“आल्वाहरू भेला पार,
झरिगाएको टिप्दै थुप्रो पार । -
Collect the plums, pick up
the ones that have fallen
down and heap them up.”

भुङ्लोक [क्र.वि.] धेरै; much,
many ❖ आसुक भुङ्लोक
चाक्काङ्के उयुङ्नु ! “कति
धेरै झार छ ! - How many
weeds there are!”

भे:वा [ना.] हाँस; duck

भे:वालाङ् [ना.] निगुरो; a
kind of fern the young
shoots of which can be
eaten

भेई [ना.] मुनिको ठाउँ, तलको ठाउँ; place below, place under ~**बे** [क्रि.वि.] मुनि, तल, पछि; below, under, lower than, after ❖ आक्का आजिकालि टुँडिखेल उभेईबे युङ्गडा:आँ । “म अहिले धन्कुटा टुँडिखेल मुनि बस्छु । - Nowadays I live below the parade ground.” ❖ मो इभेईबे युङ्गनो ना ! “तिमीभन्दा मुनि पो छ, कि त ! - It’s down there, below you!”

भेक्मा (भेक्टे) [स.क्रि.] पट्याउनु; fold ❖ आक्को आटेच्चे भेक्दुचुहें, आर्को ठेम नुम्मा कोन्नो ? “मैले मेरो लुगा पट्याएँ, अर्को के गर्नु पर्ने ? - I’ve folded my clothes, what else is there to do?”

भेना [ना.] भिनाजु; brother-in-law (elder sister’s husband)

भेनि [ना.] बिहान; morning (the time from getting up to midday) उ~ [क्रि.वि.] बिहान, बिहानै; in the morning

भेप्मा (भेप्टे) १. [अ.क्रि.]

भरिनु, पूरा हुनु; get full, fill
२. [स.क्रि.] भर्नु; fill

भेम्बे ➔ भेई

भेवा [ना.] कीरा; insect, germ

भोक्मा (भोक्टे) १. [अ.क्रि.] टाँसिनु; stick (of sth flat), cling २. [स.क्रि.] टाँस्नु, टाल्नु; stick (sth flat), patch, offer

भोगे-नुम्मा (भोगे-नुम्डे) [स.क्रि.]; endure, suffer, bear भोग्नु

भोटेडुक्चिप ➔ डुक्चि

भोटेडुक्सि ➔ डुक्चि

भोने [नि.] भने; as for (marks a piece of information which the speaker expects to be of interest to the listener and which he thus formulates as a question) ❖ आक्का आड चेक्डा:आँ भाने, आनापुर्खाचेडा एटिसोम्मा उमाइनियोक्टे । “म के भन्छु भने हाम्रा पुर्खाहारूले यतिसम्म जान्थेनन् । - What I’m saying is that our ancestors didn’t know as much (as we do).”

भोप्पा (भोप्टे) १. [अ.क्रि.]
गोलाकार हुनु; be (big and round, grow round ❖
बागो माःमिको उनालङ् आट्टा
भोप्नो खा ! “यो मान्छैको अनुहार कत्रो ठूलो हो ! - This guy’s face is so plump!” २. [स.क्रि.]
गोलाकार पार्नु; make round

भोमरु ➔ भोमारु

भोम्डे [ना.] डल्लो, ठूलो;
round one, plump one, big one

भोम्रे ➔ भोम्डे

भोमारु [ना.] भमरा;
bumblebee

भोरि [क्रि.वि.] भरी, धेरै;
much, many, completely

भोसोङ्गो [ना.] सुकेको
पतिङ्गर; dry fallen leaves

म

ममि ➔ मामि

मा [ना.] स्त्री, आइमाई,
महिला, केटी, आमा; female,
woman, girl, mother

माःमि [ना.] जीउ, मान्छे;
body, somebody, person,

man

माइँमा (मान्डे) १. [अ.क्रि.]
सिद्धिनु, सकिनु; be finished,
be over, be used up ❖
फिलिम मान्डे । “फिलिम सिद्धियो । - The film is over.” [स.क्रि.] सिद्ध्याउनु
२.; finish, use up ❖
जाम्माइ उवाहुम्चे मान्डुचे ।
“उसका चिन्डोहरू सबै सिद्यायो । - He used up all his calabashes.”

माउ ➔ मा

माक्कु [ना.] सानीमा, फुपू,
काकी (आमा/बुबाको बहिनी;
आमा/बुबाको भाइको श्रीमाती); aunt (*mother’s or father’s younger sister; mother’s or father’s younger brother’s wife*)

माक्खाम [ना.] [मुन.] धर्ति;
earth

माक्चिम [ना.] काली चरा; a
kind of bird

माक्छा [ना.] ज्वाइँ (बहिनी वा छोरीको श्रीमान);
son-in-law, brother-in-law
(*husband of a younger relative (sister or daughter)*)

माक्फोडला [ना.] भोर्ला; a kind of creeper whose flat leaves are used for making leaf umbrellas (*bauhinia vahlii*)

माक्मा ^१ (माक्टे) [अ.क्रि.] कालो हुनु; be black, be dark

माक्मा ^२ (मागे) १. [अ.क्रि.] जल्नु, डढ्नु (कुनै पनि वस्तु जलेर नुक्सान हुनु वा पाकेर तयार हुनु); burn, burn down (*used where sth is destroyed by fire or where burning it is not the final aim*) २. [स.क्रि.] जलाउनु, डढाउनु, पोल्नु; burn, burn down

माक्मा ^३ (माक्टे) [स.क्रि.] (सपना) देख्नु; dream ❖ होखि सेइँमाङ खा आमाक्टे एलो ? “कस्तो सपना देख्नु भयो ? - What kind of dream did you have?”

माकुम्मा [ना.] [मुन.] कालो ढुङ्गा; black stone

माक्लेप [ना.] कोठी; mole, black spot

माक्सा [ना.] भालु; bear

माकाचक्रक [वि.] कालो; black

माकाचक्रक ➔ माकाचक्रक

माकाचक्रपा ➔ माकाचक्रक

माकाचक्रमा ➔ माकाचक्रक

माङ [ना.] देवता, पूजा; god, deity, prayer

माङका १. [वि.] थोरै; little २. [क्रि.वि.] थोरै, बिस्तारै, कम्जोर, हल्का; little, slightly, hardly, slowly, weakly, lightly

माङका-माङका [क्रि.वि.] अलिअलि, अलिकति; (only) a little, (only) a bit

माङकुप [ना.] लसुन; garlic

माङकोक [ना.] प्रसाद (देवतालाई चढाउनको लागि पकाएको पवित्र भात); rice to be offered to the gods

माङकोड [ना.] आत्मा, भित्री मन, शङ्कालु मन, शङ्का; soul, doubt, suspicion

माङकोड-चाइ:मा (माङकोड-चाइस्से) [अ.क्रि.] शङ्का लाग्नु; have doubts, be in doubt

माङखाचा [ना.] देवतालाई चढाउनको लागि बनाईएको जाँड; local beer to be offered to the gods

माङ्गुप → माङ्कुप

माङ्छोड [ना.] जोखना;
divination, oracle

माङ्झुङ्गुरि [ना.] थानी
(छिन्ताङ राईहरूको घरभित्र
चारवटा बाँसका लौरा खडा
गरी र बाहिलिमका पात
सजाइ बनाइएको देवताको
थान); house altar (*an
altar found in traditional
Chintang Rai homes
which is made of four
vertically erected bamboo
sticks and decorated with
wahilim leaves*)

माङ्झुङ्गि → माङ्झुङ्गुरि

माङ्झुरि → माङ्झुङ्गुरि

माङ्ठाना [ना.] जाल्पा देवी
मन्दिर; the famous Jalpa
Devi temple located in
Chintang

माङ्बा [ना.] धामी, पुजारी;
shaman, priest (*any
individual professionally
involved in the
performance of religious
rituals*)

माङ्बोप्मि [ना.] [मुन.] छाता
जस्तो ढाक्ने देउता;
protective god

माङ्म [ना.] फच्चयाङ; a
kind of ginger

माङ्ला [ना.] वाढाङमि पर्वको
दोस्रो महत्वपूर्ण कान्य जसमा
जोखना हेर्ने काम गरिन्छ; the
second and most popular
phase of the wadhangmi
festival

माङ्लाखाङ्मा [ना.] वाढाङमि
पर्वमा गरिने महत्वपूर्ण विधि
जसमा भालेमा जोखना हेरी
शुभ अशुभ हेरिन्छ; the most
important subritual of the
wadhangmi festival. It is
repeated at different sites
on different days and
features the sacrifice of a
cock whose death is
examined as to its
auspiciousness

माङ्सामा [ना.] पूजाको लागि
चाहिने सामान; the
materials required for a
ritual

माङ्ङ → मासङ

माङ्मुम [ना.] ठुलीआमा, फुपू
(आमा/बुबाको दिदी;
आमा/बुबाको दाइको
श्रीमती); aunt (*mother's or
father's elder sister;*
mother's or father's elder)

brother's wife)

मान्छि १. [नि.] नहुनु, बिना;
be not there, do not have,
no, without ❖ आबा कामा
मान्छि टा होउ । “अब काम
छैन नै । - Now there is no
work.” ❖ उकेड मान्छि ।
“उसको दात छैन । - She
doesn't have teeth.” २.
[विस्म.] कि छैन; or not ❖
आखा:नोन्छि ? “जान्छौ कि
जान्छौ ? - Do you go or
not?”

मान्छे ➔ मान्छि

मान्जुरा [ना.] मयूर; peacock

मान्ढानि [ना.] मधानी;
wooden rod

मानासामाल [ना.] [मुन.]
चामाल; rice

माने २ [विस्म.] होइन; no

माफु [ना.] [अप.] स्वास्नी;
wife

माम्मा (माम्डे) [स.क्रि.] ओठ
जोडनु, ओठ टोकनु; press
together (one's lips) ❖
नुनुडा उठुरुम माम्डे । “बाबुले
ओठ जोड्यो । - The baby
pressed its lips together.”

मामा १ (मिए) [अ.क्रि.]

हराउनु; get lost

मामा २ (मासे) १. [अ.क्रि.]
हराउनु; get lost ❖ एक डुइ
हाजार मासाडे । “एक दुई
हाजार हरायो । - One or
two thousand rupees got
lost.” २. [स.क्रि.] हराउनु;
lose ❖ साँचो होक्कोइ:
आमासोडसे ? “साँचो कहाँ
हराएको छौ ? - Where
did you lose the key?”

मामाड [ना.] भूत (अकालमा
मृत्यु भएको आइमाईको
आत्मा); ghost (*the soul of
a woman who died an
unnatural death. Such
souls do not reside in the
hearthstones with the
other ancestors but have
to stay outside the house.*)

मामाडठा ➔ मामाड

मामाडवा ➔ मामाड

मार्चि [ना.] खुर्सानी; chilli

माराड [ना.] भार (चुलो
माथिको सामान राख्ने ठाउँ);
lattice (*a kind of shelf
above the fireplace and
above the phop lattice
that is used for storing
things*)

मालेनि [ना.] चुवा; a kind of tree with white flowers
(*clerodendrum serratum*)

मास्टर ➔ मास्टार

मासि [ना.] मास; black lentil

मासड [ना.] [पर.] स्वास्त्री,
बुढी; wife

माहा १. [विस्म.] नहुनु; be not, be not good, no, not
❖ हुङ्गो ओगि टा माहा ।
“त्यो सुटुनी नै होइन । -
That’s not a sweet
potato.” ❖ हुङ्गोइ लक्मा
माहा । “त्यहाँ पस्नु हुँदैन । -
We shouldn’t go in there.
(literally “That is not (a
place) to enter.”)” ❖
मोगो ? - माहा ! “त्यो
तल्लो ? - होइन ! - That
one down there? - No!”
२. [नि.] हैन; no?, isn’t it?
(used in the end of
sentences to ask the
listener for
reconfirmation, similar to
English question tags) ❖
आसेइँ टा चेक्टाका खा, माहा
? “अस्ति नै भन्नुहुन्थ्यो,
होइना ? - You’ve already
said this, haven’t you?”

माहाडा [ना.] भकिम्लो;

sumac (a kind of sour
fruit - *rhus semialata*)

मि [ना.] आगो; fire

मि ➔ मिखा

मि-खोम्मा (मि-खोम्डे) [स.क्रि.]
(आगो) बाल्नु; light (a fire)

मि:मा १ (मिट्टे) १. [स.क्रि.]
सोच्नु, सम्झनु; think, think
of, remember २. [पू.क्रि.]
(गर्न) मन लायु; think about
doing, like to

मि:मा २ [ना.] सम्झना;
thinking, opinion,
remembrance ❖ आफुवा
नेमा हिमा किना आड नुम्मा
मो किना साप्फि मि:नो ।
“पढाइ सकेपछि के गर्ने भनेर
मेरो दाजुले सोच्दै हुनुहुन्छ ।
- My brother is thinking
about what to do after
finishing his studies.”

मि:मुड [क्रि.वि.] अलिकति,
अलिअलि, थोरै, कम; a
little, a bit

मिमा (मिले) [स.क्रि.] निल्नु;
swallow ❖ आनिसाडा
गुच्चा मिले । “मेरो भाइले
गुच्चा निल्यो । - My
brother swallowed a
marble.”

मिउराक [ना.] जलिरहेको
कोइला; burning coal
मिउलाप [ना.] ज्वाला; flame
मिखा [वि.] थोरै, सानो; little,
a little, small
मिखाम्लुङ [ना.] अगेनु, चुलो;
fireplace, oven
मिगो १. [ना.] सानो
(सामान/मान्छे), सानो
चाहिं; small one, little one
 २. [वि.] सानो; small, little
मिच्चिनड → मिच्चिनड
मिच्चिफुङ [ना.] एक प्रकारको
पूजामा प्रयोग गरिने जङ्गली
फूल; a kind of flower used
in rituals
मिचालुङ [ना.] [मुन.]
मिचालुङ (छिन्ताङ
राईहरूको चुलोमा रहेको
तीनवटा ढुङ्गाको एउटा);
micalung (one of the three
hearthstones found in all
Chintang Rai homes)
मिच्चिनड [ना.] मन, विचार;
mind, thought, attention
मिच्चिफुङ → मिच्चिफुङ
मिच्चिबुङ → मिच्चिफुङ
मिटर → मिटार

मिटास्पुलुक → टाम्फुलुक
मिठुलुक [ना.] खरानी; ash
मिन्चोउँवारि [ना.]
मिन्चोउँवारि (एक प्रकारको
खाने च्याउ); mincouwari
(an edible mushroom)
मिन्दुकुलुक [ना.] छिचिमिरो;
(flying) termite, white ant
मिफुलुक → मिठुलुक
मिम → मिन्दुकुलुक
मिरि [ना.] पुच्छर; tail
मिस [ना.] मिस; teacher
(unmarried female
teacher)
मिसाम [ना.] धुवा; smoke
मुङ्मा (मुट्टे) [स.क्रि.] फुक्नु,
बजाउन; blow, play (a
wind instrument)
मुङ्मा (मुन्डे) १. [स.क्रि.]
बिसर्नु; forget २. [पू.क्रि.]
बिसर्नु; forget to
मुक [ना.] हात; hand, arm
मुक्कुलि [ना.] विमिरो; citron
मुक्चिकिप [ना.] औठी; ring
मुक्चुबि → मुक्चिकिप
मुक्ता ? (मुक्टे) [अ.क्रि.]
सुनिनु; be heard, be

audible, give a sound

मुक्मा ^२ [ना.] प्रतिध्वनी;
echo

मुक्सु ➔ मुक्सुवा

मुक्सुवा [ना.] हुरी, आँधी;
storm, hurricane

मुकुलि ➔ मुक्कुलि

मुड ^१ [ना.] रौं; hair, body
hair, fur, feather

मुड ^२ [ना.] च्याउ;
mushroom

मुच्चिफुड ➔ मिच्चिफुड

मुच्चिबुड ➔ मिच्चिफुड

मुन्चुरूप [ना.] कुखुराको
भुन्लाहरू पोलेर बनाइएको
एक प्रकारको छोप; a dish
made from chicken
feathers

मुन्जेइ: [ना.] पछेउरा; shawl

मुन्डुम [ना.] मुन्धुम
(किरातीहरूको धर्म,
रीति-रिवाज, संस्कार
निर्देशन गर्ने मौखिक
परम्परा); mundhum (*the
religious oral tradition of
the Kiranti people*)

मुन्डुम्टाइपा [ना.] [मुन.]
मुन्धुम गाउने (पुरुष);

(male) mundhum chanter

मुन्डुम्टाइमा [ना.] [मुन.]
मुन्धुम गाउने (आइमाई);
mundhum chanter

मुन्डुम ➔ मुन्डुम

मुम्मा (मुम्से) [स.क्रि.] जम्मा
गर्नु, नुगाउनु, नुहाउनु,
निहुराउनु; collect, gather,
bend (*e.g. wood or
bamboo*)

मुवा [ना.] चील; eagle

मःवा ➔ मक्वा

मक [ना.] आँखा; eye

मक-इमा (मक-इडे) [अ.क्रि.]
निन्द्रा लाग्नु; feel sleepy

मक्कलिस ➔ मक्सलक

मक्कलिसलिक ➔ मक्सलक

मक्टाइ [ना.] आँखीभौं,
भृकुटी; eyebrow

मक्टाइ:खोक [ना.] आँखीभौं
लगायत आँखीभौं वरिपरिको
भाग; the area around the
eyebrows

मक्मा ➔ मेक्मा

मक्क [ना.] आँखा; evil eye

मक्वा [ना.] आँसु; tear

मक्सि-खाइमा ➔

मक्सेईँ-खाङःमा
मक्सिप्मा [ना.] खिरा; a kind of tree (*sapium insigne*)
मक्सिलिक ➔ मक्सलक
मक्सकक ➔ मक्सलक
मक्सलक [ना.] आँखाको नानी; eyeball
मक्सवा [ना.] [सुन., पर.] तीन ठाउँ खुर्केको बाँसको लट्टी; bamboo stick
मक्से-खाङःमा ➔
 मक्सेईँ-खाङःमा
मक्सेईँ-खाङःमा (मक्सेईँ-खावे) [स.क्रि.] चिन्तु; know, recognize
मकलिस ➔ मक्सलक
मकसलक ➔ मक्सलक
मखवा [ना.] कचेरा; dried secretions and dirt around the eyes, sleepy dust
मङःमा (मङःडे) [अ.क्रि.] एकोहोरिनु, अतालिनु, होस हराउनु; be stunned, not to know what to do, become dumb, be absent-minded
मे [ना.] [बाल.] मे; goat
मेइँमा ^१ (मेट्टे) [अ.क्रि.] अल्लो

हुनु, लामो हुनु; be as long as, be as tall as

मेइँमा ^२ (मेट्टे) १. [स.क्रि.] गर्नु, व्यवहार गर्नु, (लुगा) लगाउनु; manipulate, treat, dress, make, create २. [स.क्रि.] गर्नु, गरिदिनु; do with/to, do for ❖ आसुटि आनङ उमेट्टे लो नि, बाचेङा ? “मेरो सुती यिनीहरूले के गरेछन् ? - What did they do to my tobacco?” ❖ ठेके हाना बाखि: खाआमे:नो ? “किन तिमी हामीलाई यसो गर्छी ? - Why do you treat us like this?” ३. [स.क्रि.] पार्नु; make **सिया** ~ ढोयु; bow ❖ पाछे उम्माङा उप्पा सिया मेट्टेको । “पछि उसको आमाले बुबालाई ढोग्छ । - Then its mother bows to its father.” **एलुप** ~ लाज पार्नु; shame, make feel ashamed

मेइँ [ना.] १. [ना.] यो; thing, whatchamacallit (*used to replace nouns whose production is delayed*)
 २. [नि.] अँ; uhm

मेइँमा (मेल्ले) [स.क्रि.] मिलाउनु, सम्माउनु; flatten,

level, adjust, dress

मेक्कोरे → मेक्कोरेक

मेक्कोरेक [ना.] जुरेली;
nightingale

मेक्मा (मेक्टे) [स.क्रि.] रोज्नु,
(विपरित लिंगको मान्छेलाई)
मन पराउनु; choose, like (a
person of the opposite
sex) ❖ हानिछाउडा
आक्का उम्कटाङ्गसेहे ।
“तपाईंहरूको छोरीले मलाई
मन पराएको छ । - Your
daughter likes me.”

मेङ्मा (मेङ्से) १. [अ.क्रि.]
ढल्कनु; lean over, lean
down, incline, bend (of a
vertical object) २.
[स.क्रि.] ढल्काउनु; bend ❖
आनिसाडा साक्फा मेङ्से ।
“मेरो दाइले बाँस ढल्कायो ।
- My brother bent the
bamboo.”

मेच्छा [ना.] जोई, स्वास्ती;
wife

मेछाछा [ना.] छोरी, केटी;
daughter, girl

मेछिछा → मेछाछा

मेनुमा → मेनुवा

मेनुवा [ना.] विरालो; cat

मेल्लुक [ना.] मेहेल; a kind of
quince (*the fruit of*
cydonia indica)

मेहाइ:मा [ना.] [मुन.]
मेहाइ:मा (छिन्ताङ्ग
राईहरूको चुलोमा रहेको
तिनवटा ढुङ्गाको एउटा);
one of the three
hearthstones found in all
Chintang Rai homes

मो^१ [स.ना.] त्यो (तलको);
that (down there) (*points*
to a place below the
speaker)

मो^२ [नि.] भनेर, भनेको; that
(*marks citations and*
words whose meaning is
unclear) ❖ आक्का ना
खाडेहेँ गोनेइ मो लुडुचे । “म
त गएँ है (भनेर) उनीहरूलाई
भन्यो । - He said to them
“I’m off, okay?”” ❖
सालो, मेपि मोगो ? “मेपी
भनेको को हो ? - Who is
that, “Mepi”?”

मोक्रो [ना.] बेहोश;
unconscious, insensible

मोखि: [क्रि.वि.] त्यसो, त्यसरी,
तलजस्तो; so, in that way,
like down there (*points to*
a place below the

speaker)

मोखिःनड [क्रि.वि.] त्यसरी,
तलजस्तो; in that way, like
that, like down there
(*points to a place below
the speaker*)

मोखिःया → मोखिया

मोखिया [वि.] त्यस्तो,
तलजस्तो; such, that kind
of, (such) as down there
(*points to a place below
the speaker*)

मोज्जा [क्रि.वि.] राम्ररी, राम्रो,
मज्जाले; well

मोट्टा [वि.] तलजस्तो ठूलो; as
big as down there (*points
to a place below the
speaker*)

मोट्टाङ्गबा [ना.] देवर;
brother-in-law (*husband's
younger brother*)

मोट्टाङ्गमा [ना.] नन्द;
sister-in-law (*husband's
younger sister*)

मोप्पा ^१ (मोप्टे) [अ.क्रि.]
झोक्रिनु; be downcast, be
depressed

मोप्पा ^२ (मोप्टे) [स.क्रि.]
ढाक्नु, (ठाउँ/चिजमा)

झुम्मिनु, घेर्नु; overrun,
swarm in/on/to, surround

✚ वाचेडा मो भेन्टा याड
जाम्मा टा उमोप्टाट्टे ।

“कुखुराहरुले ऊ तलको
भण्टालाई पनि सबै ढाकिहाले
। - The chicken

surrounded the eggplant
down there (and ate it).”

मोम्मा (मोम्से) [स.क्रि.] (रोग,
जुम्रा) सर्नु; contract (a
disease), take over (lice
etc.) ✚ हाना साइक्को
उसक आमोम्से ? “त्यो जुम्रा
कहाँ पायो ? - Where did
you get those lice from?”

मोल्ला [ना.] मल; manure,
fertilizer

य

या-चेप्पा (या-चेप्टे) [स.क्रि.]
बोलाउनु; address, speak
to, call ✚ आक्का आठोम्बा
हाना याचेप्पा गारि आचेक्टे
नाड ? “मैले अघि तपाईंलाई
बोलाउँदा बोल्नुभयो त ? -
But did you say
something when I called
you before?”

या-योक्मा (या-योक्टे) [स.क्रि.]

चलाउनु, खलबल्याउनु;
bother, disturb, pester,
tease ❖ आबो
यामाइयोक्ठानुम्हा ! “अब
नचलाऊ उसलाई ! - Now
don't bother him!”

या-हाइ:मा (या-हाट्टे) १.

[अ.क्रि.] जप्नु, फलाक्नु;
recite २. [स.क्रि.] फलाक्नु,
गाउनु; recite, sing, chant
❖ ठिप्पाडा माड याहाट्टे ।
“हजुरबाले प्रार्थना गर्नुभयो ।
- Grandfather recited a
prayer.”

याइ:मा (याट्टे) [स.क्रि.] काट्नु,
धारिलो हुनु, धार लाग्नु,
तिखो हुनु; cut, be sharp
enough to cut ❖ खोइ । ।
। बासाडा याट्टेको । “खोइ...
यसले काट्छ । - Let me
see... this one is sharp.”

याक्खेई ➔ याक्खेड

याक्खेड [ना.] तरकारी;
vegetables, curry

याक्चुबि [ना.] पिंडालु, माने;
taro (*colocasia esculenta*)

याक्चुर ➔ याक्चर

याक्चर [ना.] [सुन.] गाभा
फूल; a kind of flower

याक्मा १ (यागे) [अ.क्रि.]
(राति) बास बस्नु; stay
overnight, take shelter ❖
आसेई आपाक्कु होक्कोइ:
यागे लो नि ? “अस्ति मेरो
काका कहाँ बास बस्नुभयो ? -
Where did my uncle
spend the night last
time?”

याक्सा [ना.] गोठ, कटेरो;
shed

याड १ [ना.] झिंगा; fly

याड २ [नि.] पनि; also, too,
even ❖ ठि याड ठुएँ ।
“जाँड पनि पिएँ । - I also
had rice beer.” ❖ हाना
भान्डा याड ठेखा युङ्नी ।
“तिमी भन्दा पनि ठूलो छ । -
It's even bigger than you.”

याङ्गुलि [ना.] औंला; finger,
toe

याङ्मा १ (याङ्से) [स.क्रि.]
काम लाग्नु, उपयोगी हुनु; be
good for, be useful for, be
suitable for, let grow, let
thrive ❖ आनिटेई
सोन्दोलोड याङ याङ्सोको ।
“हाम्रो गाउँमा सुन्तला पनि
फल्छन् । - In our villages
oranges grow as well.
(literally “Our village is

also suitable for oranges.”)” ❖ आनि याङ्सुम्नङ । “हामी काम लाग्दैनौं । - We’re worthless. (literally “We’re not good for anything.”)” याङ्सो [विस्म.] हुन्छ, हवस्; okay

याङ्समा २ (यागे) [स.क्रि.] प्रयोग गर्नु, चलाउनु; use, make use of ❖ इठिप्पाको उटाप्पाचे याङ उयागुचे । “तिम्नो बाजेको सामानहरू पनि चलाए । - They also used your grandfather’s stuff.” ❖ वाठि, वाचिलेक, फाक्चिलेक याङ यागिकिडा । “कुखुराको अण्डा, चल्ला, सुँगुरको पाठा पनि (पूजामा) प्रयोग गर्छौं । - We also use eggs, pullets, and piglets (in our rituals).”

याङ्समे ➔ याङ्समेइँ

याङ्समे-छोक्बे: [ना.] [मुन.] भतिजा-भतिजी, भान्जा-भान्जी, नाति-नातिनी; nephew, niece, grandchild

याङ्समेइँ [ना.] भतिजा, भतिजी, भान्जा, भान्जी, नाति, नातिनी; nephew,

niece, grandchild
(children of relatives in the same or in a lower generation)

याङ्सला ➔ याङ्सलि

याङ्सलि [वि.] कम्जोर; frail, weak

याङ्सड [ना.] चिलाउने; a kind of tree (*schima wallichii*)

याप्मा (याप्टे) १. [अ.क्रि.] पस्कनु; be served २. [स.क्रि.] ओडाल्नु, पस्कनु; stir, serve, deal out (*move with a spoon or ladle*) ❖ चाखाङ याप्टुङपिडुकुङ ठेम । “ढिडो ओडालिदिन्छु के । - I make millet porridge for her, don’t I.”

याम [ना.] जीउ; body

यायोक् [ना.] सल्लाह; advice

युइँपा ➔ युम्पा

युइँपालेम्पा [क्रि.वि.] उँधोमुण्टो, घोप्टो; headlong

युक्मा (युकटे) [स.क्रि.] राखिदिनु; keep for, keep back for ❖ उयाक्बेङ खोरेक्बे युक्टुम्मा खा । “बटुकोमा उसको तरकारी

राखिदिएका थियौं । - We had kept some vegetables for her in a bowl.”

युङ्मा ^२ (युङ्से) १. [स.क्रि.] राख्नु; keep २. [स.क्रि.] राख्नु; put, put away, put down ❖ वा हेङ्गा योःनि युङ्सान्डाखानुमा । “यो डाली परतिर राख । - Put this bowl over there.” ❖ ठेके डोरि आकाट्टोङ्से ? युङ्सुठोवा ! “किन डोरी ल्याएको ? राख्न जाऊ ! - Why did you bring up the rope? Put it back!”

युङ्मा ^१ (युए) [अ.क्रि.] बस्नु, हुनु; sit, stay, live, be, be there ❖ सालो खा नाङ्, हुँ लुङ्गाक्वे युवाक्टागो ? “को हो, त्यो दुङ्गामा बसेको ? - Who is it who was sitting on that stone?” ❖ उन्नानङ् उयुङ्चेके एलो ? “उनको दिदीसँग बस्छ ? - So she lives with her elder sister?” ❖ सुम्चे उछ्वाउचेले उयुङ्गनो । “उसको बच्चाहरू तीनवटा मात्रै छन् । - It’s only got three children. (“There are only three of its children.”)”

युङ्मा-गाङ्मा (युङ्सा-गाट्टे)

[स.क्रि.] राख्नु; keep, preserve

युच्चियुच्चि [वि.] चिल्लो; oily

युप्पुङ् ➔ युपुङ्

युपुङ् [ना.] छिन्ताङ् राईहरूले बाषिक रूपमा मनाउने एउटा चाड जुन वैशाखमा पर्दछ र सामान्यतया नुवाङ्गीजस्तै हुन्छ । युपुङ्मा पुर्खाको पूजा गरिन्छ ।; one of the most important annual worships in Chintang, which is performed once a year around April/May. It is centered around the worship of the ancestors and is very similar to the complementary Nuwagi worship

युम [ना.] नून; salt

युम्पा [ना.] ओरालो; downhill slope, descent

युम्फुङ् [ना.] बुकी फूल; pearly everlasting (*anaphalis triplinervis*)

युमा (युडे) [अ.क्रि.] डोलो हुनु; be flat and round ❖ लाहारा बाट्टा टा युडाक्टे । “लहरा यत्रो थियो । - The creepers were flat and

round.”

ग्रड ➔ रड

ग्रमा (ग्रसे) १. [अ.क्रि.] पेलिनु;
be pressed, be ground
(used when making oil)
२. [स.क्रि.] पेलनु; press,
grind ❖ टोरि ग्रनोक्को
गोरु ना नाड आन्डा लो नि ।
“तोरी पेलने गोरु त अन्धो छ
नि । - The ox grinding
the mustard is blind.”

ये:वाला ➔ ओ:वाला

यो [स.ना.] त्यो (परको); that
(over there) (points to a
place horizontally away
from the speaker)

योक्-मेइ:मा (योक्-मेट्टे) [स.क्रि.]
सुनाउनु; tell, inform, pass
a message ❖ आम्माडा
योक्मेट्टाड खा । “मेरो
आमाले सुनाउनुभएको छ । -
My mother has told me.”

योक्मा १ (योक्टे) [अ.क्रि.]
काम्नु; tremble, shiver,
quiver ❖ टो चोप्टोखो
नाड, योक्नो, आड ! “हेर त,
काम्दै छ नि । - Look how
she’s shivering up there!”

योक्मा २ (योक्टे) [स.क्रि.]
दलनु, लगाउनु; rub in, apply

❖ फुल साबुना योक्टानुम्हा
ना । “बसाउने साबुन लगाऊ
न । - Use the fragrant
soap, please.”

योखि: [क्रि.वि.] त्यसो, त्यसरी,
परजस्तो; so, like that, like
over there (points to a
place horizontally away
from the speaker) ~ टा
[क्रि.वि.] त्यतिकै; just like
that, without a special
reason

योखि:नड [क्रि.वि.] त्यसरी,
परजस्तो; in that way, like
that, like over there
(points to a place
horizontally away from
the speaker)

योखि:या ➔ योखिया

योखिया [वि.] त्यस्तो,
परजस्तो; such, that kind
of, like that one over there
(points to a place
horizontally away from
the speaker)

योङ्चि [ना.] बाँसको चाक्को
सुपोजस्तो, तर अलिक गहिरो
हुन्छ; bamboo platter

योङ्टोड ➔ लाङ्टि

योङ्मा १ (योङ्से) [अ.क्रि.]

हल्लनु, काम्नु; move, shake

योङ्गमा ^२ (योङ्गसे) [स.क्र.]
चाल्नु, केलाउनु; sieve, sift,
sort out ❖ आम्लाडा
साम्बोक योङ्गसे । “आमाले
कोदो केलाउनुभयो । -
Mother sifted the millet.”

योङ्गमा ^३ (योङ्गसे) [स.क्र.]
बार्नु; avoid (*refrain from
eating sth because of
religious prescriptions*)
❖ माःमि सिए किना आनाडा
युम चामा योङ्गसुकुम्मा ।
“मान्छे मरेपछि हामीले नून
बाछ्छौं । - When someone
has died we don't eat
salt.”

योढ्ढा [वि.] परजस्तो ठूलो; as
big as over there (*points
to a place horizontally
away from the speaker*)

योप्पा (योबे) [स.क्र.] मिच्छु,
धुल्याउनु, माङ्नु; crumble,
powder, rub ❖ खाइ
योप्पा किना उटेम्लाम्मा
रिःमा कोन्तो । “मर्च धुलो
पारेर माथिबाट छर्कनु पर्छ ।
- The yeast has to be
crumbled and added from
above.”

योम्मा (योम्से) [स.क्र.] आराम

गराउनु; give a rest ❖
आफोक ल्लक्टे, एक छिना
योम्मुङ्ग गोनेइ । “पेट गह्रौं
भयो, एक छिन आराम
गराउँछु ल । - My belly is
full, I need to give it a rest
for a moment.”

र

रनाहा ➔ रानाहा

रहरि ➔ राहारि

राःवा [ना.] झार; weed, tuft

राङ्गमा (राट्टे) १. [अ.क्र.]
कराउनु, चिच्च्याउनु; shout,
make noise, cry, chirp २.
[स.क्र.] हकानु, गाली गर्नु;
shout at, scold **नाम्दुरङ्ग** ~
गर्जनु; thunder

राङ्खा [ना.] गाली; scolding,
reproach

राक [ना.] केन्द्र; center

राक्कुम्फुङ ➔ राक्फुङ

राक्टाङ्गकेङ [ना.] बङ्गारो;
molar

राक्फुङ [ना.] एक प्रकारको
फूल; a kind of flower

राङ्ग ➔ टाङ्ग

राङ्गाबाक [ना.] माकुरो;
spider

राङ्गि [ना.] तल्लो भागमा
प्वाल भएको रक्सी बनाउँदा
प्रयोगमा ल्याइने माटोको
भाँडो; a clay pot with
small holes in the bottom
which is used for making
arkha

राङ्गिबाक → राङ्गाबाक

राङ्गचेम [ना.] जिम्बु; a kind
of vegetable commonly
used to flavour dhal

राङ्गढाङ्गमा [ना.] अल्लो; a
kind of nettle

राङ्गफाक [ना.] बदेल्; boar

राढोङ [ना.] थुन्से; radhong
(a close-meshed basket
made of split bamboo
cane and carried on the
back)

राम्मा [ना.] खुशी;
happiness, joy

रावाछुवा [ना.] बालिनालि
असल होस् भनेर गरिने
नुवागि र युपुङको एउटा
विधि; a subritual of
Nuwagi and Yupunj in
which the gods are asked

for a good harvest

राहारिटि [ना.] राहरीति,
रीतिरिवाज; tradition

रिङ्गिवा [ना.] [मुन.] शान्ति;
peace

रिप्मा ^१ (रिप्टे) [स.क्रि.] १.
छाया पार्नु, छेक्नु; cast a
shadow on, stand before,
block, hide ❖ हुङ्गोङ्गः
निसा आरिप्टोको । “त्यहाँ
बहिनीलाई छेल्छौ । - You
block out your sister
there.” २. नाँघ्नु, जित्नु;
jump over, jump across,
cross (a border), win over
❖ एक बाजे रिप्टाटे किना
उटियाङ्गसे । “एक बजे भन्दा
पछि आएका छन् । - They
came after one o'clock.
(literally “having crossed
one o'clock”)

रिप्मा ^२ (रिप्टे) [स.क्रि.]
बाटनु, बटार्नु; twist, plait
❖ आप्पा डोरि रिप्नो टा ।
“मेरो बुवा डोरी बटाउँ
हुनुहुन्छ । - Father is
twisting a rope.”

रिमा (रिसे) १. [अ.क्रि.]
छरिनु, पोखिनु; be
scattered, spill २. [स.क्रि.]
छर्न, पोखाउनु, पोख्नु;

scatter, strew, spill
रिमाइले [ना.] रिमै झार; a kind of herb
रिमाले ➔ रिमाइले
रिमेइ ➔ रिमाइले
रिसिप [ना.] [मुत्.] मास; black lentils
रिसिवा [ना.] धामीहरूले देवतासँग सम्पर्क गर्दा प्रयोग गर्ने, अरूले नबुझ्ने भाषा; the language employed by shamans when communicating with the gods, not understood by outsiders
रुइ:मा (रुडे) [स.क्रि.] (भेला पारेर) उठाउनु, भेला पार्नु, जम्मा गर्नु; collect, pick up
रुइसुड [ना.] एक प्रकारको झार; a kind of grass
रुइ:मा (रुइसे) १. [अ.क्रि.] हल्लनु; shake (of a vertical, typically solid object) २. [स.क्रि.] हल्लाउनु; shake
रुचिमा [ना.] झर्को; annoyance, boredom
रुप्पा (रुवे) १. [अ.क्रि.] भाँचिनु; break, break off

२. [स.क्रि.] भाँचु, काड्नु; break, break off ❖ बाखा छाचेडा फुड जाम्मा टा उरुबुचोहाट्टे । “पाठाहरूले फूलको मुना जम्मै खाइदिए । - The lambs have broken off all the flowers.”

र-फोक्सा (र-फोक्टे) [अ.क्रि.] ढाँट्नु; lie

र:वालेक ➔ रक्वालेक

रइ:मा (रट्टे) [स.क्रि.] घुम्नु; circle, go round, walk round ❖ भालेडा पोठि रट्टे । “भालेले पोथी घेच्यो । - The cock circled the hen.”

रइ:मा (रट्टे) [स.क्रि.] छर्कनु; scatter, spill (*can only be used for solid substances (e.g. salt, dung, or manure)*)

रइँमा (रन्डे) [स.क्रि.] माइनु, घोटनु, सफा गर्नु; brush, rub, clean, wash

रक्छाबा [ना.] सम्धी; child's spouse's father

रक्छामा [ना.] सम्धिनी; child's spouse's mother

रक्मा १ (रगे) १. [अ.क्रि.] घुमिनु, बेरिनु; be wound

up, be coiled up ❖ ढागो रगे ? “सबै धागो बेरियो ? - Is the yarn wound up?”
 २. [स.क्रि.] घुम्नु, बेर्नु; wind up, coil up ❖ हाना यो ढागो रगे खो ! “तिमी त्यो धागो बेर ! - Wind up that yarn!” ३. [स.क्रि.] बेर्नु, ढाक्नु; wrap, wrap up with, bind, cover ❖ हानाको इछ्छाउ बासाडा रक्चो । “तिमी बच्चा यसले बेरौं । - Let’s wrap up your baby with this.”

रक्मा २ (रक्ते) [स.क्रि.]
 लखेट्नु, पछ्याउनु, खेदनु;
 chase, chase away, follow

रक्लेडःमा [ना.] एक प्रकारको
 रूख; a kind of tree

रक्वालेक [ना.] गिठो; a kind
 of yam of which fruit and
 root can be eaten
 (*dioscorea sativa*)

रड [ना.] कुरा, कुराकानी,
 कथा, भाषा; talk, story,
 matter, thing, language

रडःमा १ (रडःसे) १. [अ.क्रि.]
 बटारिनु; be twisted, be
 wrenched ❖ आया,
 आलाडः रडःसे ! “ऐय्या, मेरो
 खुट्टा बटारियो ! - Ouch,

my leg got twisted!” २.
 [स.क्रि.] बटार्नु; twist ❖
 इनारेक रडःमाबिमा कोल्नो
 एलो आलोल्नो ? “तिमी कान
 बटारिदिऊँ कि निकुन्धौ ? -
 Will you come out or do I
 have to twist your ear?”

रडःमा २ (रडःसे) [स.क्रि.]
 झान्नु; render (fat), heat
 (fat, oil) ❖ कियाबे
 मासाला रडःसे । “मसला
 तेलमा - She fried the
 spices in oil.”

रप्मा ➔ रिप्मा

रपक्कक्क [क्रि.वि.] बाक्लो;
 crowded together,
 crowdedly

रफाःवा [ना.] डोरी; rope

रभई [ना.] (हिले रोग);
 allergic rash

रम्मा (रमे) १. [अ.क्रि.]
 कुँडिनु; become blunt ❖
 भोरि आचा पारा हानाको
 केड रम्माहाइः लो । “धेरै
 खायौ भने तिम्रो दाँत कुँडिन्छ
 पो । - If you eat too
 much your teeth will
 become blunt.” २.
 [स.क्रि.] कुँडाउनु, ढाल्नु; cut
 off, fell, truncate, blunt

❖ सड़टाड रमिस खाइःयाःआँ
। “म रूख ढाल्न जान्छु । -
I’m going to fell a tree.”

रमा ^१ (रण) [अ.क्रि.] घुम्नु;
turn, turn round टाड्वा ~
रिंगटा लायु; feel dizzy ❖
ठिडा माइसेःनक्नड, टारा
आनिटाड्वा रनो । “कोदोको
जाँडले माल्ने त होइन तर
टाउको घुमाउँछ । - Millet
beer doesn’t make one
drunk, but one does feel
dizzy (after drinking it).”

रमा ^२ (रसे) १. [अ.क्रि.] घुम्नु;
move round, turn, spin
२. [स.क्रि.] घुमाउनु, (मही)
पार्न; move round, turn,
churn, stir, spin

रमाले ➔ रिमाइले

रेःमा ^२ [ना.] चिहान;
cemetery, grave

रेइःमा ^१ (रेट्टे) १. [अ.क्रि.]
हाँसु; laugh २. [स.क्रि.]
हाँसु; laugh at, laugh about

रेइःमा ^२ [ना.] हाँसो;
laughter

रेक [ना.] रिस; anger

रेक्मा ^१ (रेगे) १. [अ.क्रि.]
च्यातिनु; be torn २.

[स.क्रि.] च्यात्नु; tear

रेक्रि [ना.] खजुरो; centipede

रेट्टायु [ना.] कानेपर्सि, चार
दिन पछि; in four days (on
the fourth day after today)

रेट्टायुक ➔ रेट्टायु

रेप्मा (रेप्टे) [स.क्रि.] छर्कनु,
छम्काउनु, (पानी) फाल्नु;
sprinkle, throw (water)

रेम्मा (रेम्से) १. [अ.क्रि.]
सेलाउनु; get cold, cool ❖
चिया रेम किना ठुवा ना ।
“चिया सेलाएपछि खानुस् । -
Drink the tea after it’s
cooled.” २. [स.क्रि.]
सेलाउनु, पर्छनु; cool,
sprinkle

रेम्सु [ना.] ईर्षा; envy

रेलो [ना.] रेलो, थुप्रो; pile

रैछ ➔ राइछा

रोइ [ना.] लोदर; bad omen,
bad luck

रोइःमा (रोडे) [स.क्रि.]
(बोकेर) ओसार्नु, ल्याउनु;
carry over, fetch, move,
shift ❖ घाँसा रोडानिहाँ !
“घाँस ओसार ! - Fetch
grass!”

रोइ:वा → रोइ

रोइँमा (रोन्डे) १. [अ.क्रि.]

प्वाल पर्नु, छेडिनु; open (of a hole) ❖ इफुल्टुड

रोन्डाडाङसा खा रोइछ्या ।

“तिम्नी कट्टु प्वालमा परेको

रैछ्य । - There's a hole in your underwear.” २.

[स.क्रि.] प्वाल पार्नु, छेड्नु; make a hole into, pierce, perforate

रोक्मा १ (रोक्टे) १. [अ.क्रि.]

कुहिनु; rot, decay, ferment

❖ चामा ना आसुक

फाट्टाट्टोङसोगो

रोक्टाडाङसागो ! “खाना त

कत्ति पुगिसकेको कुहिगएको

थियो । - How old and

rotten the food was!” २.

[स.क्रि.] कुहाउनु; let rot,

ferment ❖ फेरि होङ्गि

आरोक्तिकि ? “तपाईंहरू

किनेमा फेरि बनाउनुहुन्छ ? -

Are you making honggi (a

dish of rotten soybeans)

again?”

रोक्मा २ (रोक्टे) [स.क्रि.]

घोच्नु; poke, stab

रोकेकेमा [ना.] एक किसिमको

चरा; a kind of bird

रोखि [वि.] हरामी; stupid, damned

रोगाइटि [वि.] रोगी; sick

रोङ्सा (रोङ्से) [स.क्रि.]

खोतल्नु, खोज्नु; search for, search through, search in

रोप्मा १ (रोबे) [अ.क्रि.] डुब्नु; sink, go down

रोप्मा २ (रोबे) १. [अ.क्रि.]

मकिनु, भत्कनु; break up, fall apart, disintegrate,

decay ❖ हुङ्गो बारा

जाम्माइ रोबाडे ना । “त्यो

बार त सबै मकियो । - This fence has completely

fallen apart.” २. [स.क्रि.]

भत्काउनु; take apart, break

up, dismantle ❖ हुङ्गो

छेम्मा आरोबान्डुम गानेइ !

“त्यो छाना भत्काउँछौ है ! -

Let's take apart that piece of the roof.”

रोप्मा → रप्मा

रोम्मोड [क्रि.वि.] सँगै;

together

रोमा (रोसे) [स.क्रि.]

छोडाउनु; take off from,

take out from (*remove a*

large amount of small

items, e.g. maize from a

cob or teeth from the mouth) ❖ मारोठा काल्पे, आवो माक्काइ मान्डा खा ! “अब मकै नछोडाऊ कल्पना, सिद्धियो । - Don't pick at the cob, Kalpe, all the grains are gone!”

ल

ला:वा [ना.] हल्लेसो; green pigeon (*any kind of treron*)

लाइ:मा ^१ (लाडे) [स.क्रि.]
राख्नु; keep

लाइ:मा ^२ (लाडे) [स.क्रि.]
निकाल्नु, झिक्नु; take out, put out, buy ❖ टो साम्बालि लाडुचा कि पिडुखोचे । “ऊ भटमस झिकेर देऊ त । - Take out some soybeans from up there and give them to them.”

लाइ:मा ^३ (लाट्टे) ^१. [स.क्रि.]
पुग्यु, काफी हुनु; be enough for, suffice ❖ हुन्चेडा नाटेट्टे, पाइसाडा नालाट्टे नाड । “तिनीहरूले तिमीलाई हालीदिए, पुग्यो त पैसाले । - They helped you out, that money should have been

enough for you.” ^२.
[स.क्रि.] रोक्नु; stop, pause, take a break from ❖ हुन्चेडा पाइखे:डा कामा नुम्मा उलाट्टे । “तिनीहरूले आजदेखि काम गर्न छाडे । - They've stopped working from today.” ^३. [पू.क्रि.] रोक्नु; stop to

लाइँमा (लान्डे) [अ.क्रि.] सस्तो हुनु; be cheap ❖ पाइँ काचिरेन्डा लान्डे । “आज गोलभेडा सस्तो भयो । - Today the tomatoes were cheap.”

लाउँवा ➔ लाडुवा

लाउरि [ना.] लौरो, लट्टी; stick

लाक [ना.] नाच; dance

लाक्कालुमा [ना.] नर्तकी; (female) dancer

लाक्किसा [ना.] एक प्रकारको फट्याङ्गो; a kind of grasshopper

लाक्छामि [ना.] छाँया; shadow

लाक्मा (लाक्टे) ^१. [अ.क्रि.]
लाग्यु, झुण्डिनु, अल्झनु; stick, adhere, hang, get stuck,

get caught ❖ बा हुँसाको उहालि लाक्टाडाङ्से । “यता उसको रगत लागेको छ । - This is stained with his blood. (literally “His blood stuck here.”)” २.

[स.क्रि.] लगाउनु, झुण्ड्याउनु; stick, stain with, hang ❖ बा टेम खा आलाक्टान्डोङ्से ? “के लगाएको छौ ? - What have you stained your face with?” [स.क्रि.] लगाउनु; stick to, stain ❖ हुन्चेडा भ्रस्टाचारि मो चेक्साडा माक्काचक्रमा मोसो उलाक्टाङ्गनहें । “तिनीहरुले भ्रस्टाचारी भन्दै कालो मोसो दल्यो । - They called me corrupt and smeared me with black soot.”

लाक्काक [ना.] लुगा सुकाउने डोरी; clothes line

लाकाठाक्मा [ना.] काखी; armpit

लाखा ➔ डाख्ला

लाखेइ ➔ लाखेई

लाखेई [विस्म.] एकछिन; one moment, wait, hang on (used to stop or make sb stay for a moment)

लाङ [ना.] खुट्टा, पाउ (मान्छे वा जनावरको खुट्टा/पाउ); leg, foot (of a person or an animal)

लाङकोक [ना.] बिंड; handle, haft

लाङटि [नि.] -को लागि, -को निम्ति; for ❖ आनिसा लाङटोङ टेङ: खेस्सि खाडेहें । “मेरो भाइको लागि लुगा किन्न गएँ । - I went to buy some clothes for my brother.”

लाङटोङ ➔ लाङटि

लाङमा (लाङ्से) [स.क्रि.] दलनु; smear, smudge, rub ❖ पारेवाडा उहि लो लाङसान्डोङ्से । “पारेवाले उसको सुली पो दलिहालेको छ । - The pigeon has smudged its shit.”

लाङलि [ना.] बेसी; lowland

लाङवा [ना.] खुट्टा (मान्छेको खुट्टा); leg (of a person)

लाङवाराक [ना.] [पर.] लिङ्ग, लाँडो; penis

लाट्टेमा [ना.] लुडे; prickly amaranth (*amaranthus spinosus*)

- लाठिडुड** [ना.] जून;
moonlight
- लाठिबा** [ना.] चन्द्रमा; moon
- लाष्ठाड** [ना.] प्वाँख, पखेटा;
feather, wing
- लाप्पा** ^१ (लाप्टे) [अ.क्र.]
टाँसु; stick together
- लाप्पा** ^२ (लाप्टे) १. [अ.क्र.]
(साथी) हुनु; become
(friends) २. [स.क्र.]
(साथी) बनाउनु; make
friends with ❖ याङ्गनड
फोरोक्नड काम लाप्पुचे
राइछ्या । “झिगा र
भ्यागुतोलाई साथी बनाएछ ।
- He had made friends
with a fly and a bird.”
- लाप्पा** ^३ (लाप्टे) [पू.क्र.]
आँटनु, शुरु गर्नु, लाग्नु; begin,
be about to
- लाप्पा** ^४ (लाप्टे) [स.क्र.]
बाल्नु; light ❖ योःनि
भाइःनि ढुपा लाप्पुबिडुम्मेहें ।
“यताउता धुप बालिदियौं । -
We lit incense sticks here
and there for him.”
- लाप्पा** ^५ (लाबे) [स.क्र.]
पक्रनु, समात्नु, समाउनु,
लिनु; catch, seize, hold,
take

लाप्पा ^६ (लाप्टे) [स.क्र.]
समातिदिनु, समाइदिनु;
catch (for sb), hold (for
sb) ❖ ठाम्नो टा ना, उलाड
आलाप्पुम्पिडुम्मे एलो ?
She's falling, did we catch
her leg or what?" “झन
लड्छ उसको खुट्टा
समाइदियौं कि ? -

लाफोःवा ➔ लाफोक

लाफोक [ना.] पात, ठहर
(ठूलो पात जसमा कुनै पनि
सामान राख्न र पोको पार्न
पनि सकिन्छ); leaf (*big
leaf used for wrapping
and covering food and for
making leaf plates*)

लाफोक्वा ➔ लाफोक

लाबुवा [ना.] चमेरो; (large)
bat

लाम ➔ लाम्बु

लाम-ठुम्मा (लाम-ठुमे) [अ.क्र.]
हिँडनु; walk ❖ हिलेसोम्मा
लाम्ठुम्मेहें । “हिलेसम्म हिँडेर
गयौं । - We walked up to
Hile.”

लाम-पाङ्गसा (लाम-पाङ्गसे)
[स.क्र.] मरेका मानिसको
आत्मा पठाउनु; send a dead
soul off to the afterworld

(a ritual performed at funerals)

लाम्टाक्मा [ना.] बिहेमा बेहुलीलाई बेहुलाको रीतिमा सार्ने बेला गरिने पूजा; a part of the marriage ritual that has the meaning of transferring the bride from her parents' custom to that of the groom's family

लाम्बु [ना.] बाटो; way

लाम्मा [ना.] (गर्ने) मन, बहक; appetite, desire, temptation

लाम्लोक्मा → लाम्लोड्मा

लाम्लोड्मा [ना.] न्यौली; a kind of black bird

लामा (लासे) १. [अ.क्रि.] फर्कनु; return, go back, come back ❖ आम्मा कामाबेङा लासे । “आमा कामबाट फर्कनुभयो । - Mother returned from work.” २. [स.क्रि.] फर्काउनु, उत्तर दिनु, पर्म खेल्नु, पर्म तिर्नु; return, give back, bring back, answer ❖ आनिरड दुप्टोको टारा लासोकोनड । “हाम्रो भाषा

बुझ्छ तर फर्काउँदैन । - He understands our language but he can't speak. (literally “he doesn't give back (an answer)”)”

लावा [ना.] सातो; soul (*used for the souls of children and dead people*)

लावा-लाका [ना.] [मुन.] सातो; soul

लासुवा [ना.] धोखा, कपट; deceit, deception

लि [ना.] लिङ्ग, लाँडो; penis, dick

लिखि [नि.] जस्तो, तिर; like, as, about ❖ आनि लिखि माहाः । “हामीजस्ता छैनन् । - They are not like us.”

लिफु [ना.] (मौरीको) खील; stinger (of a bee)

लिम [ना.] टुसा, मुण्टो (भर्खरै उम्रिन लागेका बिरुवाहरूका कलिला टुसा); sprout, shoot (*usually small and edible*)

लिम्मा ^१ (लिम्से) [अ.क्रि.] मीठो हुनु; taste good, be tasty ❖ याक्खेड लिम्मो । “तरकारी मीठो छ । - The curry tastes nice.”

लिम्मा ^२ (लिम्से) [अ.क्रि.] १.
[अ.क्रि.] लड्नु, पल्टनु; fall,
fall down, fall over (*turn
from a vertical into a
horizontal state*) २.
[स.क्रि.] लडाउनु, पल्टाउनु;
push, bring down

लिमा (लिसे) [अ.क्रि.] हुनु; be,
become, happen

लुःलि [ना.] भुइँचालो;
earthquake

लुःलिमा [ना.] गड्यौले झार; a
kind of fodder grass

लुइः [ना.] जुका; leech

लुइःमा (लुट्टे) [स.क्रि.] थिच्नु,
बस्नु; sit on, step on, press
❖ हाना मो ढोकु काट्टा किना
ढोकु लुट्टा । “तिमीले ऊ
तलको ढोको ल्याएर त्यसमा
बस । - Bring up the
basket down there and
have a seat on it.”

लुइँमा (लुन्डे) १. [अ.क्रि.]
अस्ताउनु; set (of the sun)
२. [स.क्रि.] गाड्नु; drive in,
plunge

लुक्कुसि [ना.] खजेउरी (थाकल
रूखको फल); a kind of
fruit (*the seed of cycus
pectinata*)

लुकभा [ना.] भालुबाँस; a kind
of thick bamboo

लुकमा ^१ (लुगे) १. [अ.क्रि.]
खनिनु, पोखिनु; be poured
out, spill २. [स.क्रि.]
खन्याउनु, पोख्नु; pour out,
spill

लुकमा ^२ (लुकटे) [अ.क्रि.]
टुङ्गिनु, सिद्धिनु, मासिनु,
लोब हुनु; disappear,
vanish, be finished, be
over ❖ आनिभासा बाखि
टा लुकनाहाइः राइछ्या ।
“हाम्रो भाषा यसरी नै लोब
हुने रहेछ । - It seems like
this is how our language
disappears.”

लुकमा ^३ (लुकटे) १. [अ.क्रि.]
टुङ्ग मारिनु; be killed (of
lice) २. [स.क्रि.] टुङ्ग मारुनु;
kill (*kill lice by crushing
them between one's nails*)
❖ एक घारि लुकटोखो ना,
फोङ्गसुलेलोइँसुचे, आनङ्ग खा
आल्छिनि ! “एक छिन टुङ्ग
मार न, कस्तो अल्छिनी (मेरो
कपाल) चलायौ मात्रै ! -
Now do kill that louse,
you only messed up my
hair, you lazy girl!”

लुकमा ^४ (लुकटे) [स.क्रि.]

खन्याउनु, (बिरुवामा) पानी
हाल्न; pour, give water to
❖ चुवाडा टा आमाइलुक्टाचे
? “तिमीहरूले पछ्याएनौ नै ।
- Didn't you give it
water?”

लुक्मा ➔ लक्मा

लुङ ➔ लुङटाक

लुङकिचिप्पा ➔ लुङकुचुइ:पा

लुङकुचुइ:पा [ना.] भाले मुङ्गो;
a kind of lizard

लुङघेक ➔ लुङटाक

लुङघोक ➔ लुङटाक

लुङटाक [ना.] ढुङगा; stone

लुङमाक [ना.] मुटु; heart

लुप [ना.] (हाडभिन्नको) गुदी;
marrow

लुप्पा (लुप्ते) १. [अ.क्र.]
(हिलो, दाग) लायु; stick
(dirt etc.) ❖ जाम्मा टा
खाम लुप्ताडे । “माटो
लागिहाल्यो । - It got dirty
all over. (literally “Dirt
stuck (to it).”)” २. [स.क्र.]
(हिलो, दाग) लगाउनु, दल्नु;
stick (dirt etc.), smear ❖
नुनु, ठेके इनालडबे
छि:माकालोक आलुप्टोको टा
? “नानी, किन मुखमा धूलो

लगाउँछस् ? - Baby, why
are you smearing dirt on
your face?” ३. [स.क्र.]
(हिलो) लगाउनु, दल्नु; get
dirty with, smear with ❖
इनिसाडा पेन खाम लुप्टोको
टा ! “तिम्रो भाइले कलममा
माटो दल्दैछ ! - Your
brother's smearing the
pen with dirt!”

लुप्ति [ना.] सियो; needle

लुब्भा ➔ लुक्भा

लुम्दुक [ना.] (काँसको)
कचौरा; bronze bowl

लुम्मा (लुम्से) १. [अ.क्र.]
डुब्नु; sink २. [स.क्र.]
डुबाउनु; sink

लुमा १ (लुसे) [अ.क्र.] गाउनु,
बोल्नु; sing, dance, play
(on a swing), speak छाम
~ गाउनु; sing लाक ~
नाच्नु; dance ठोरोक्पा ~
घुर्नु; snore

लुमा २ (लुसे) [अ.क्र.] गरागर
गर्नु; do for each other ❖
खाङ्मा लेकाले उलुसाकाचे ।
“मन परापर गर्थे । - They
loved each other.”

लुमा ३ (लुसे) १. [अ.क्र.]
महसुस गर्नु; be felt, be

experienced, be perceptible, taste ❖ दुवाँ लुसे आङ । “धूवाँ लाग्छ है ।
- It's smoky in here, huh? (literally “Smoke is felt.”) ❖ याक्खेङ होखि लुसे ? “तरकारी कस्तो छ ?
- How is the curry?” २. [अ.क्र.] जस्तो लाग्नु; feel like ❖ आबो साहायोग लिखि लुडा:आँ टा । “अब सहयोगजस्तो मलाई लाग्दैछ ।
- Now it feels like I've helped them.” हाक्नुवा ~ गर्मी लाग्नु, पसिना आउनु; feel hot, sweat कुरिप ~ शीतल हुनु; be cool, feel cool दुङ्गुप ~ निन्द्रा लाग्नु, उँघ्नु; drowse, doze

लुमा ४ (लुडे) [स.क्र.] भन्नु; say to, tell ❖ ठिट्टा हिच्चे डोङ्गुम लुडाङ्खाङ ना ।
“एउटा दुइटा कुरा भन्नुस् न !
- Tell me a few things.”

लःवारेक ➔ रक्वालोक

लँवा ➔ लङ्वा

लउँवा ➔ लङ्वा

लक्मा १ (लगे) [अ.क्र.] १. पस्नु, अटाउनु, चढ्नु; enter, go inside, fit into, go up ❖ आक्का आन्नेचे पाट्टि लगेहेँ

। “म दिदीकोमा गएको छु । - I'm at my sister's place. (lit. “I entered my sister's place.”)” २. खुल्नु; open (institution), start, begin, proceed ❖ आबो बाखाँ लगाडे । “अब बाखाँ शुरु भयो । - The rainy season has started.” टाहा ~ तह लाग्नु; come under control

लक्मा २ (लक्ते) [स.क्र.] पसाल्नु, भित्र ल्याउनु, माथि ल्याउनु; take in, bring in, take up, bring up ❖ बासाङ्गा चाप्पाल्चे ठेके लक्दुकुचे खा ? “यसले चप्पलहरू किन भित्र ल्याएको ? - Now why does he bring in his sandals?”

लङ्वा [ना.] खर; grass for drying, hay, straw, thatch

लवा [ना.] गेडा; seed, kernel

ले [नि.] मात्र; only, just ❖ चुवाले युवाके फो । “पानी मात्रै थियो अरे । - It is said there was only water.” ❖ मिःनोले माहा; चेक्नो । “सोच्ने मात्रै होइन, भन्छ पनि । - He does not only think it, he also says it.”

लेःलङ [ना.] दौरा; coat (the

coat traditionally worn by Nepalese men)

लेःले [क्रि.वि.] केवल, मात्र;
only ❖ पाईडोङ्गलेःले उट्टि
चार्को किए ? “यो साल मात्र
धेरै फल्यो ? - Was it only
this year that they yielded
that many fruit?”

लेङ्गःमा ^१ (लेडे) १. [अ.क्रि.]
छोड्नु; give up २. [स.क्रि.]
छोड्नु, त्यागु; give up,
abandon, leave, release,
let free, let go ३. [स.क्रि.]
छोड्नु; leave (sth to sb),
yield, surrender ४.
[पू.क्रि.] छोड्नु; stop to, give
up doing, quit ❖ हुईसाङ्ग
बेंडि टुङ्गमा लेडोङ्गसे फो ।
“उसले बिन्डी खान छोडेको छ
अरे । - I heard he’s quit
smoking.”

लेङ्गःमा ^२ (लेट्टे) १. [अ.क्रि.]
रोपिनु; be planted ❖
माक्काइचे उलेट्टाङ्गसे । “मकै
रोपियो । - The maize has
been planted.” २. [स.क्रि.]
रोप्नु, (बिरुवा) लगाउनु;
plant ❖ फिडाङ्ग लेस्सि
आखाःनो ? “अदुवा लगाउन
जान्छौ ? - Are you going
to plant ginger?”

लेङ्गःमा (लेन्डे) १. [अ.क्रि.] सर्नु;
be shifted, be moved (*for
liquids*) २. [स.क्रि.] सार्नु,
फेर्नु, खन्याउनु; shift, move,
pour

लेक्मा ^१ (लेक्टे) १. [अ.क्रि.]
खुइलिनु; become bald,
become bare, become
clean, become visible
(*where the surface of an
object covered by
something (e.g. a head by
hairs, skin by dirt)
becomes visible after
removing the covering*)
२. [स.क्रि.] ताछ्नु; peel off
from, scrape off from,
make bald

लेक्मा ^२ (लेगे) [स.क्रि.] चाट्नु;
lick ❖ बाखाङ्ग ठाला लेगे
। “बाखाले थाल चाट्यो । -
The goat licked the plate.”

लेक्लेक [ना.] एक प्रकारको
फट्याङ्गःगो; a kind of
grasshopper

लेकि [नि.] जति;
approximately, about

लेङ्गःफेङ [क्रि.वि.] बेवास्ता;
careless

लेङ्गःमा ^१ (लेङ्गसे) १. [अ.क्रि.]

पलटनु, ढलनु; turn, turn
around, be knocked over
२. [स.क्रि.] पलटाउनु; turn,
turn over, flip, knock over
❖ हुँ पिराचे ठेके
आलेङ्सान्हुङ्गसुचे ? “यी
पिराहरू किन पलटाईहालेको
छौ ? - Why have you
turned over those seats?”

लेङ्मा २ (लेङ्से) [स.क्रि.]
पोलनु; smear, lute ❖
आसेई लेवा लेङ्गसो खे:डा
माइटाफेक्मा राइछ्छा । “अस्ति
लिपेदेखि नबढरी नै रहेछ । -
No one has swept here
since we last smeared (the
floor with clay).”

लेन्डु [ना.] दिउँसो; daytime,
afternoon (*the time from
midday to about 6
o'clock*) उ~ [क्रि.वि.]
मध्याह्नमा; at midday, in
the afternoon

लेप्मा (लेण्टे) १. [अ.क्रि.]
सम्भोग गर्नु, चिक्नु; have
sex, fuck २. [स.क्रि.]
चिक्नु; fuck

लेम [ना.] जिब्रो; tongue

लेम्चिक्चिक् ➔ लेम्चिकलेम्चिक

लेम्चिकलेम्चिक [क्रि.वि.]

गुलियो-गुलियो; sweet,
sweetish ❖ चिया
लेम्चिक्चिक् लुनो । “चिया
अलिअलि गुलियो लाग्छ । -
The tea tastes slightly
sweet.”

लेम्चिखोङ्खोङ् [क्रि.वि.]
लम्पसार; with hands and
feets stretched out

लेम्छो:वा [वि.] गुलियो;
sweet

लेम्पचरक [ना.] गँड्यौला,
च्यापटो जुका; earthworm,
tapeworm

लेम्मा १ (लेम्से) [अ.क्रि.]
गुलियो हुनु; be sweet

लेम्मा २ (लेम्डे) १. [स.क्रि.]
फकाउनु; coax, persuade,
flirt with, seduce ❖
वारिसामा लेम्मा खा बेला
आबो टारे लिसाडे नाङ ।
“तरुनी फकाउने बेला अब
बितीसक्यो त । - The time
for me to flirt with girls is
gone now.” २. [पू.क्रि.]
फकाउनु; convince to,
persuade to ❖ आफुवाडा
सोन्टोलोङ्गे खुइ:मा उलेम्डेहे
। “मेरो दाइले मलाई सुन्तला
चोर्न फकाउनु भयो । - My
brother persuaded me to

steal the oranges.”

लेम्लिहोइःहोइः [ना.] पिठ्यूँमा
उत्तानो बोकेर आकाश
देखाउँदै हिंड्ने खेल; a game
where one person has to
carry around another so
that their backs touch and
the other person looks
into the sky

लेम्लेम [क्रि.वि.] उत्तानो परेर;
lying on one's back

लेमा (लेसे) [पू.क्रि.] मन
पराउनु; like ❖ खोल्लाड
चामा आलेनो एलो भुजा ?
“चिउरा मन पर्छ कि भुजा ?
- Do you like (eating)
beaten or boiled rice?”
दुइःमा ~ मन पराउनु; like
खाइःमा ~ हेर्न मन पराउनु,
मन पराउनु; like to watch,
like, be pleased at ❖
हाना टा बिडुयार्तिचेडा
खाइःमा नालेसाइसे ।
“तिमीलाई नै बिद्यार्थीहरूले
मन पराएका छन् । - The
students like you.”

लेरुमा [ना.] झ्याउँकिरी; a
kind of cicada

लेरेङ्गो [ना.] ढीडे खुर्सानी; a
kind of chilli

लेलेमा [ना.] एक प्रकारको
कडा खोल भएको लेखमा बस्ने
कीरा; a kind of beetle
living in higher
mountainous regions

लेवा [ना.] हिलो; mud, loam

लो^२ [नि.] पो; but (*marks
an element which the
speaker or the listener did
not expect to be in that
place and at which they
are surprised*) ❖ आवो ना
स्वर्गा लो लिसाइसे । “अब
त स्वर्ग पो भएको छ । - It's
became like heaven now.”
❖ हानाबे लो बिहा नुम्सि
टियाइसेहेँ । “तिमीसँग विहा
गर्न आएको छु । - I have
come to marry you.” ❖
उछ्राउचे लो मासेट्टोखो !
“त्यसको बच्चाहरूई नमर ल
! - Don't kill its babies!”

लोःवा [ना.] एक प्रकारको
अनिकाले भोजन । चामल
कम भएको बेला हरियो
सागसब्जी थपेर बनाइन्छ; a
dish made from green
vegetables which is eaten
in times of famine

लोइःमा (लोट्टे) [स.क्रि.]
निकाल्नु, कोराल्नु, भन्नु;

take out, bring out, bring on, bring up, hatch, say

लोईमा ^१ (लोन्डे) १. [अ.क्रि.]
निक्रनु, (बाहिर) जानु/आउनु;
come out, appear, rise, go,
reach २. [अ.क्रि.] लागु;
feel झोका ~ रिसाउनु,
झोकिनु; get angry, get into
a rage, feel aggressive ❖
पाई आक्का बाजाराबे साहुडा
उराट्टेहें किना चार्को आझोका
लोन्डे । “आज बजारमा
सहुजीले मलाई गाली गरेर
साह्रो झोक उठ्यो । -
Today at the market a
merchant insulted me and
I got really angry.”

लोईमा ^२ (लोईसे) [स.क्रि.]
निकाल्नु; take out, bring
out, make appear, pay
झोका ~ झोक उठाउनु;
make angry, make
aggressive, provoke ❖
पाई ठेके आझोका
आलोईया:आँ ? “आज किन
मेरो झोक उठाउँछौ ? -
Why are you provoking
me?”

लोकभाक ➔ लोकभे

लोकभे [ना.] पाखे जुका; a
kind of leech

लोकमा ^१ (लोकटे) १. [अ.क्रि.]
उम्लनु; come to a boil, boil
❖ लोकटे पारा वाला !
“उम्ल्यो भने चलाउ ! - If it
boils stir it!” २. [स.क्रि.]
उमाल्नु; bring to a boil,
boil

लोकमा ^२ (लोगे) [स.क्रि.]
सापट लिनु, उधारो लिनु;
borrow, take out (a loan)
❖ चामा ना पाईचो
लोगिकिना याड चाइकि ।
“खान त पैचो गरेर पनि
खाइन्छ । - We can eat
borrowed stuff.”

लोडमा ^१ (लोडसे) १. [अ.क्रि.]
हल्लनु, पोखिनु; slosh, slop,
spill २. [स.क्रि.] हल्लाउनु,
पोख्नु; shake, spill

लोडमा ^२ (लोडसे) १. [अ.क्रि.]
फैलिनु; spread, grow,
become established ❖
सारि लोडनडने । “महामारी
नफैलिओस् । - Don't let
epidemics spread.” २.
[स.क्रि.] बिकास गर्नु, स्थापना
गर्नु; develop, establish ❖
आनिटेई लोडसाडन खाइ:मा
कोन्तो । “हाम्रो गाउँको
बिकास गर्दै जानु पर्छ । -
We must go on
developing our village.”

लोडमा ^३ (लोडसे) [स.क्रि.]
प्रशंसा गर्नु; praise

लोप्पो [क्रि.वि.] सिङ्गो; all,
completely, entirely ❖
आफेडा लोप्पो उना:वा हुगे ।
“हाम्रो दाजुले सबै उसको
ऋण तिर्‍यो । - My brother
paid back all his debts.”

लोलेङ्गसि [ना.] एक प्रकारको
फलसहित रूख; a kind of
fruit tree

लोहा [ना.] लोहा, फलाम;
iron

लोहोसे [ना.] खोरिया
(भिरालो कहिल्यै कहीं खेती
गरिने पाखो); steep
temporarily cultivated
land

व

वा ^१ [ना.] कुखुरा; chicken

वा ^२ [ना.] रस, झोल; juice,
gravy, soup

वा-चाक्मा (वा-चाक्टे) [अ.क्रि.]
पौडिनु, पौडी खेलनु; swim
❖ खोलाबे वाचाक्सि
खाडाक्टे फो । “खोलामा
पौडी खेलन जान्थ्यो अरे । -

He used to go to swim in
the river.”

वा-छिमा (वा-छिडे) [स.क्रि.]
धुनु (मुख्यगरी पानीले फोहर
भाग सफा गर्ने भन्ने सन्दर्भमा
आउँछ); wash (*mainly
used in contexts where
water is used to clean
dirty parts, especially
dirty body parts*) ❖ एक
घाइला चुवा उनाम्ठा लाड
वाछिमा टा ठिक्का लिनो ।
“एक घैला पानी राती खुट्टा
धुन नै ठीक हुन्छ । - One
pot of water is just
enough for washing one’s
legs at night.”

वा-ढाप्ला (वा-ढाप्टे) [स.क्रि.]
धुनु, पछार्नु (मुख्यगरी कपडा
सफा गर्ने सन्दर्भमा आउँछ);
wash (*mainly used for
clothes*) ❖ उले:लड
वाढाप्ला हिडुकुड । “म
उसको दौरा धुन सक्छु । - I
can wash her shirt.”

वा-पि:मा (वा-पिट्टे) [अ.क्रि.]
चुहुनु; leak ❖ बागो गाग्रि
आनिसाडा ठाम्सोगोसाडा
वापि:नो टा । “यो गाग्रो मेरो
बहिनीले लडाएकोले चुहुन्दै
छ । - My younger sister
dropped this jar, so it’s

leaking now.”

वा-पोक्मा (वा-पोक्टे) १.

[अ.क्रि.] भिज्नु; get wet, be soaked ❖ गोल वापोक्टाडे होला । “बल भिजिहाल्यो होला । - Maybe the ball got wet.” २. [स.क्रि.] भिजाउनु; wet, water, soak ❖ सुम्चि चार घान्टा वापोक्दुम किना ठुक्दुम पारा छुःनुलोक लिनो । “तीन चार घण्टा भिजाएर पकाउँदा राम्रो हुन्छ । - It’s good if one cooks it after soaking it for three to four hours.”

वा-लाइँमा (वा-लान्डे) १.

[अ.क्रि.] बग्नु; flow, be swept away ❖ आफुवा वाचाक्मा याङ नितक्त्तङ, खुरुङ याङ वालान्नाहाइः । “मेरो दाइ पौडिन पनि जान्नुहुन्न, वहाँलाई बोक्दा पनि बगिहाल्छ । - My brother can’t swim, even if I carry him he’ll be swept away.” २. [स.क्रि.] बगाउनु; let flow, rinse ❖ आसिन्डा कान्छि उप्पा सियाडे किना मो कोसिबेः वालान्डुम्हे । “हिजो कान्छीको बुवा खसेर तल नदीमा बगायो । - Yesterday Kanchi’s father

died, and we let him flow down the river.”

वा-लेक्मा (वा-लेक्टे) [स.क्रि.]

माइनु, सफा गर्नु; wash, scour, do (the dishes) ❖ गिलास्चे आक्का वालेक्दुङ्चुङ । “म कपहरू माइँ । - Let me wash the cups.”

वा-हुमा (वा-हुसे) [अ.क्रि.]

नुहाउनु; take a shower, take a bath, bathe ❖ आक्का लो वाहुसि खाइःमा मो मिःयाःआँ टा ना । “मलाई नुहाउन जाने मन छ । - I’m thinking about going to take a shower.”

वाइःमा ? (वाडे) [स.क्रि.]

लगाउनु; put on, wear, apply ❖ सेटो खा भेस वाडाइसा खा । “सेतो भेस्ट लगाएको छ । - He’s put on the white vest.” ❖ किया वास्साङा हुनिटाङ्चे टेम्मा उखुट्टुचे । “तेल लगाएर केश राम्रो कोर्छन् । - They apply oil on their hair and comb it well.”

वाइःमा २ [ना.] पोसाक, लगाउने (लुगा); dress, clothes

वाइःवाइः [क्रि.वि.] चुपचाप;
silently, quietly

वाइँमा ^१ (वाले) [स.क्रि.]
चलाउनु; stir ❖ ठेके
वालोकोनड, हुट्टाडे लोहोइ !
“किन चलाउदैन, डढिहाल्यो
लहै ! - Why doesn't he
stir, now it's scorched!”

वाइँमा ^२ (वान्डे) [स.क्रि.]
हल्लाउनु (सामान्यतया
बच्चा कोक्रोमा हल्लाउनु
भन्ने वाक्यहरूमा आउँछ);
rock, shake, swing
(*typically where a child is
rocked by an older
person*) ❖ बुक्कुम्बे टा
आनिसा वाइँसाडा युङ्गडाःआँ
ओ । “आँगनमा नै मेरो
बहिनी हल्लाउँदै बस्छु ल । -
I'll stay in the courtyard
rocking my sister, okay?”

वाखाम [ना.] कमेरो; white
clay

वाङ्मा ^१ (वाङ्) [अ.क्रि.]
अट्नु, अटाउनु, पस्नु; fit in,
go in, enter ❖ हुइँ खाचा
ठिट्टा घ्याम्पाबे वाङ् ? “त्यो
जाँड एउटा घ्याम्पोमा आट्यो
? - Did the khaca fit into
a single jar?”

वाङ्मा ^२ (वाङ्डे) [स.क्रि.]
चढनु; climb, climb up ❖
यो जाङ्गाला टासे किना
सङ्गटाङ् वाङ्गुलोट्टे । “पर
जङ्गल पुगेर रूखमाथि
चढ्यो । - After reaching
the jungle he climbed up a
tree.”

वाङ्गला [ना.] कुरिलो; wild
asparagus

वाच्चेरेमा [ना.] [मुन.] पूजामा
चढाउने एक प्रकारको फूल; a
kind of flower used in
worship

वाचिलेक [ना.] चल्ला; chick,
pullet

वाचिलेकखाइँ [ना.] एक
प्रकारको सानो गोलो च्याउ;
a kind of small round
mushroom

वाचिलेकमुङ [ना.]
वाचिलेकमुष (एक प्रकारको
च्याउ); wacilekmung (*a
mushroom*)

वाचुरु [ना.] [मुन.] एक
प्रकारको फूल जसलाई पूजा
गर्दा प्रयोग गरिन्छ; a kind
of flower used in worship

वाच्चेरेमा → वाच्चेरेमा

वाट्टोड [ना.] बुढ्यौली; elder

वाढाङ्गमि [ना.] पापानी सेवा (मंसिर महिनामा पर्ने छिन्ताङ राईहरूले मनाउने ठूलो चाड जुन नाचगानसहित एक हप्ता सम्म मनाइन्छ); one of the biggest annual festivals in Chintang taking place in November and lasting for one week

वान्चाबाड [ना.] तरुण; young man

वान्चिकिलेक [ना.] तरुण; young man (*used when scolding children*)

वान्डा [क्रि.वि.] भोलि; tomorrow

वान्डाक → वान्डा

वानाम [ना.] नाम्लो; rope (*a special rope used to carry loads. Its thicker part is passed around the forehead of the carrier, the other fixes the load on his back.*)

वाप्पा [ना.] बनबिरालो; wild cat

वाफुरुक [ना.] काँक्रो; cucumber

वाबोमिस [ना.] इन्द्रेनीको फल वा त्यो फलबाट बनाएको घिउ; a kind of gourd with edible seed, an oil produced from these seeds (*tricosanthes tricuspidata*)

वाम्मा (वाम्डे) [स.क्रि.] कन्याउनु, कोतार्नु; scratch (lightly), graze • उटाङ वाम्डोको टा । “उसको टाउको कोतादै छ । - He’s scratching his head.”

वामुर्कि → वामुरुवा

वामुर्वा → वामुरुवा

वामुरुवा [ना.] मुसे खरुकी; a kind of grass

वारिसा [ना.] तरुनी; girl, young woman, maiden (*girl of marriageable age*)

वारेइँ [क्रि.वि.] भोलि-पर्सि, पछि, भविष्यमा; later, in the future

वारेइँबा → वारेइँ

वारोक्सि [ना.] एक प्रकारको रूख; a kind of tree

वालाप्चिमा [ना.] हेलिकप्टरजस्तो देखिने एक प्रकारको कीरा; a flying

insect resembling a
helicopter
वालेडपुछाक [ना.] च्याप्टो
जुका; tapeworm
वालेम्पचरक [ना.] गँडचौला;
earthworm
वास्साक [ना.] चरा; bird
वासिबा ➔ वासिम्बाक
वासिम्बाक [ना.] सुलसुले;
chicken flea
वासिमाक ➔ वासिम्बाक
वासुमाड [ना.] मौरी; bee
वासुरि [ना.] बलेनी; eaves
वासुमाड ➔ वासुमाड
वासेप [ना.] उन्यू; fern
वाहि [ना.] सुली; bird dung
वाहिला ➔ वाहिलिम
वाहिलिम [ना.] एक प्रकारको
पूजामा प्रयोग गरिने बिरुवा
जसको पातले घरभित्र रहेको
देवताको थान सजाइन्छ; a
kind of plant used in
worship, its leaves are
used to decorate the house
altar
वाहुःमा ➔ वाहोप्मा

वाहुम [ना.] चिण्डो; calabash
वाहोप्मा [ना.] खोला, खोल्सो;
river, stream
वेडः [ना.] पानी, वर्षा; rain,
rainy season
वेडःनाक्मा [ना.] चैत
महिनामा खडेरी पर्दा
भगवानसँग पानी माग्ग गरिने
विधि; a ritual that is
performed once a year
around March/April to
ask the gods for rain
वेडःमा (वेट्टे) १. [अ.क्र.]
झुण्डनु, अल्झनु; hang
down, hang, be caught ❖
खाबोराड्बे वेःनो मो लुडुकुड
टा ना ! “खम्बामा झुण्डिएको
छ भनेर उसलाई भन्दै छु त !
- But I’m telling him it’s
hanging on the pillar!”
२. [स.क्र.] झुण्ड्याउनु,
अल्झाउनु; hang, suspend
❖ लो, बा कान्चिटेच्चे बाइः
टा वेच्चो । “ल, यो हाम्रो
लुगाहरू यहीं झुण्ड्याऔं । -
Okay, let’s hang our
clothes here.”
वेड्मा १ (वेले) १. [अ.क्र.]
ताछिनु, काटिनु; be peeled,
be cut **२.** [स.क्र.] ताछनु,
काट्नु (चक्कुले ताछनु, ताछेर

बोक्रा उक्काउनु); peel, cut
(*peel or peel off with a
knife*) ❖ ठाप्टा, उहो:वा
वेलुङ । “ल्याऊ, त्यसको
बोक्रा ताछूँ । - Bring it
here, I'll peel off its skin.”

वेडँमा २ (वेन्डे) [अ.क्रि.]
धारिलो हुनु, धार लायु; be
sharp, be sharpened, cut
❖ आहिडे ? - मान्छि नि,
इडाबि टा वेन्क्नड !
“सक्यौ ? - छैन नि, तिम्रो
खुकुरीको नै धार लाग्दैन ! -
Are you finished? - No,
your knife doesn't cut!”

वेक्मा (वेक्टे) [स.क्रि.] तिखार्नु,
धार लगाउनु; sharpen,
whet

वेडा ➔ गेडा

वो:बोलाफुड ➔ ओ:वाला

वोए: [ना.] [सुत.] पानी; rain

स

सन्टोक्कि ➔ सोन्टोक्कि

सन्टोका ➔ सान्टोका

सा [ना.] मासु; meat

साइ:मा (साडे) [स.क्रि.]
घिसार्नु, तान्नु; drag, haul,

draw along, pull, pull out

साइँमा १ (सान्डे) १. [अ.क्रि.]
बज्नु; play (musical
instrument), make noise
❖ रेडिओ सान्ने ना, डेबि !
“रेडियो बजोस न, देवी ! -
Let the radio play, Debi!”
२. [स.क्रि.] बजाउनु; play
(musical instrument) ❖
साडा क्यासेट सान्डोसे ?
“कसले क्यासेट बजाएको छ
? - Who's turned on the
cassette?”

साइँमा २ (सान्डे) १. [अ.क्रि.]
पिंघिनु, पिंघिएर मसिनो हुनु,
मिहिन धुलो हुनु; be
ground, be pulverised २.
[स.क्रि.] पिंघ्नु, पिंघेर मसिनो
पार्नु, धुल्याउनु; grind,
powder, pulverise

साइकल ➔ साइकाल

साइबा [ना.] साथी, सोल्टी;
friend, elder sister's
husband, elder sibling's
spouse's brother

साउँवा ➔ साङ्वा

साक्फा [ना.] बाँस; bamboo

साक्फाडि [ना.] बासँको
चोइटो; split bamboo

साक्मा ^१ (साक्ते) १. [अ.क्रि.]
गोडनु; be weeded २.
[स.क्रि.] गोडनु; weed ❖
काया आसाक्तिहें ?
“तिमीहरूले धान गोड्यौ ? -
Have you weeded the
paddy?”

साक्मा ^२ [ना.] स्वास; breath

साक्को [वि.] नफुटेको;
unbroken, whole

साक्सड [ना.] हरो; inknut
(*terminalia chebula*)

साकाचाक [ना.] कमिला; a
kind of big ant

साकेरुमा [ना.] साउन भदौतिर
कराउने एक प्रकारको कीरा;
an insect that is mainly
heard from July to
September

साखो:वारि [ना.] मौवा; a
kind of tree (*a kind of
engelhardia*)

साखोवारि → साखो:वारि

सागा [ना.]; vegetables (*green
vegetables*) साग

साङगेइँमा [ना.] तारा; star

साङचेप [ना.] घर बनाउने एवं
बिहेको समयमा आर्थिक गर्जो
टार्नको लागि समाजबाट

सहयोग संकलन गर्न साङचेप
गरिन्छ । कहाँबाट कति रकम
आयो भन्ने सबै कुरा एउटा
बही खातामा लेखिन्छ र
पछिको साङचेपमै त्यो रकम
तिरिन्छ । यसलाई
छिन्ताङमा साङचेप लगाउने
र उठाउने भनेर बुझिन्छ ।;
meeting where money is
collected from people
willing to help, common
before weddings, but also
at other occasions (e.g.
when building a house).
All contributions are
recorded and are returned
at a later sanjcep.

साङवा [ना.] भैंसी; buffalo

साचिलेक [ना.] पातलको
जङ्गलमा पाइने एक
प्रकारको सिस्नु; a nettle
growing in the Patal
jungle

साचेङखोक [ना.] अचानो;
chopping block

साङु [क्रि.वि.] सधैं; often,
always

साङु → साङुक

साङुक [ना.] साधु; ascetic,
sadhu (*refers to Hindu*)

ascetics as well as to people leading a moderately abstinent lifestyle)

साम [ना.] बाफ; steam

साम्नाडवा [ना.] पानी नचल्ले जात, दलित; untouchable (caste), dalit

साम्बालि [ना.] भट्मास; soybean

साम्बलि → साम्बालि

साम्बोक [ना.] कोदो; millet

साम्मा (साम्से) १. [अ.क्र.] छुट्नु, छुट्टिनु; depart, separate ❖ इफुवा आनाम साम्साडाडसा खा ? “तिम्नो दाजु कहिले छुटेको हो ? - When did your brother depart?” २. [अ.क्र.] छुट्नु, छुट्टिनु; part, separate ❖ निकानि लुसिहें, पाइँ ना साम्सिने । “चिनजान गन्यौँ, आज छुटौँ । - We got to know each other, let us part today.” ३. [स.क्र.] छुटाउनु, छुट्ट्याउनु; separate ❖ बागो छाचे उट्टुवाक्टाचे टा खा, एसेलि साम्मुङ्गुहें । “यी बच्चाहरू जुध्दै थिए, अहिले छुट्टयाएँ । - These

children were fighting, I just now separated them.”

सामासार्डाम [ना.] सामान (पूजा गर्दा चाहिने सामानहरू); utensils (*things required for a ritual*)

सामेइ: [ना.] गोत्र (छिन्ताङ र अन्य ठाउँका राईहरूको जातको कुरा गर्दा उनिहरूको विभाजन पाछामा मात्र नभइ सामेइ:मा पनि हुन्छ । धेरै पाछाहरूको एउटै सामेइ: र महिला र पुरुषको अलग-अलग सामेइ: हुन्छ ।); protoclan (*Rais in Chintang and elsewhere do not only belong to a clan (pacha) but also to a protoclan (samei?), which is a larger unit usually comprising several clans. Differently from clans, however, there are separate protoclans for males and females, so brothers and sisters belong to different protoclans.*)

साम्बालि [ना.] एक प्रकारको तरुल; a kind of sweet yam

साराक [ना.] मासु, फल,
छोक्रा; meat (without the
bones), flesh (also of
fruit), solid part (of soups
etc.)

सारिमा [ना.] दुःख, ब्याधि;
trouble, illness

सारुःवा [ना.] हाड, हड्डी; bone

सारोक १. [क्रि.वि.] साहो;
much, very, heavily,
seriously २. [वि.] लोभी;
greedy

सालो [स.ना.] को; who

सावा [ना.] बल; strength

सि [ना.] योनि, पुती, भग;
vagina, pussy

सिमा (सिले) [स.क्रि.] लुछनु,
लाछनु; tear out, pull out,
bite and pull out, snatch

सिकि [ना.] [मुन.] आधा; half

सिखिप [ना.] काँइयो; comb

सिङ्किसिःवा ➔ सङ्किसिःवा

सिटला ➔ सिटाला

सिट्रा [ना.] सिद्रा; a dish of a
kind of flat fish

सिट्राक ➔ सिट्रा

सिप ? [ना.] रहल; rest,

remains

सिप २ [ना.] खोल, दाप;
sheath

सिप्खावा-डालावा [ना.] [मुन.]
जाँड-रक्सी; local beer and
liquor

सिप्हुकुलुक [ना.] साङलो;
cockroach

सिप्हुङ्कवा [ना.] साङलो;
cockroach

सिप्पिरि [ना.] सिप्पिकान;
sacred garlic pear
(*crateva unilocularis*)

सिप्मा ? (सिप्टे) १. [अ.क्रि.]
सुक्नु; dry, dry up, dry out
(of a liquid or an object
covered by a liquid film)
❖ भेःवाचे हुनिआहाला
सिप्टाडे । “हाँसको आहाल
सुकिहाल्यो । - The ducks’
pond has dried up.” २.
[स.क्रि.] सुकाउनु; dry, dry
up, dry out

सिप्मा २ (सिप्टे) १. [अ.क्रि.]
अस्ताउनु; set (of the sun)
❖ नाम सिप्टे । “घाम
अस्ताए । - The sun set.”
२. [स.क्रि.] बन्द गर्नु; shut
❖ आक्का आमक सिप्साडा
टा याड खाइःयाँलोइँयाँ । “म

आँखा चिम्लेर पनि गइहाल्छु
। - I will walk out with
my eyes shut.”

सिपाक [ना.] चोखे (कुनै चीज
खान भन्दा पहिले चोखे
नलागोस् भनेर थोरै फालिन्छ
खाना); a small amount of
food that is flicked away
before eating to protect
oneself against the evil
eye of an unwanted visitor

सिपिपिवा [क्रि.वि.] थुप्रै,
अनगन्ती; many,
innumerably

सिबोला [ना.] सिमल तरुल; a
kind of yam

सिम्सारे [ना.] एक प्रकारको
झार; a kind of grass

सिमा ^१ (सिए) ^१. [अ.क्रि.]
मर्नु; die, cease, stop ❖
आप्या सियाडे, आम्मा युङ्क्तो
। “मेरो बुवा मर्नुभयो, तर
मेरो आमा जिउनुहुन्छ । -
My father died, but my
mother is still there.” ^२.
[अ.क्रि.] लाग्नु; feel ❖
सङ्सावा आसिइहेँ एलो ?
“भोक लागेको के ? -
You’re hungry, aren’t
you?” **चुवावाइ:मा** ~
तिर्खा लाग्नु; be thirsty

सङ्सा:वा ~ भोक लाग्नु; be
hungry

सिमा ^२ [ना.] मृत्यु; death

सिमा-मामा [ना.] [मुन.] मर्नु;
death

सिया [ना.] अभिवादन,
नमस्कार, ढोग; greeting,
salutation, bow

सियाला [ना.]; jackal स्याल

सियालामाङ्कुप [ना.]
स्यालसुन; himalaya
onion (*allium wallichii*)

सिरिमिनेठामि [ना.] [मुन.]
समाजका मान्यगन्य
भद्रभलादमी; respected
great people

सिरेक्का ➔ सिरेका

सिरेका [ना.]; quilt सिरक

सिलुवा ➔ सिल:वा

सिल:वा [ना.] तितेपाती;
mugwort

सुइँमा ➔ सइँमा

सुइँलुङ ➔ सुइँलुङमा

सुइँलुङमा [ना.] भमरोजस्तो
एक प्रकारको कीरा; a kind
of insect similar to a
bumblebee

सुकुडा [ना.] [सुन.] सुम्पिदै;
offering

सुडःमा (सुडःसे) १. [अ.क्रि.]
मेटिनु, अल्पनु; be erased,
disappear २. [स.क्रि.]
मेट्नु; rub at, wipe away,
wipe out

सुट्टि [क्रि.वि.] साह्रै;
extremely

सुन्नुःवा [ना.] अमिलो जातको
फलफूल; citrus fruit

सुन्दुम [ना.] परम्परा,
चालचलन; tradition

सुप्पा^१ (सुवे) [स.क्रि.] १.
पुछनु; wipe, cleanse ❖
इठुरुम सुबान्डा ना ! “तिम्नो
मुख पुछिहाल न ! - Wipe
your mouth!” २. सोहोर्नु,
जम्मा गर्नु, गुट्मुट्याउनु;
wipe away, collect (in
order to remove) ❖ बा
आन्चिगुच्चाचे याडः
सुबाट्टुकुचे । “यी हाप्प्रा
गुच्चाहरू पनि सोहोरेर
लेजान्छ । - He also takes
our marbles away.”

सुप्पा^२ (सुप्टे) [स.क्रि.] सफा
गरिदिनु; clean (for sb)

सुप्पा-ठामा (सुबा-ठिए)
[अ.क्रि.] खुस्कनु, चिप्लिझर्नु;

slip and fall down ❖
काल्लाब्रेःडा सुबाठिए ।
“काल्लाबाट चिप्लिझर्नु । -
He slipped from the
terrace.”

सुम्चि ➔ सुम्चे

सुम्चिलुड [ना.] [सुन.] चुलोको
दुडःगा (छिन्ताडः राईहरूको
चुलोमा खडा गरिएको, त्यो
घरका सदस्यहरूले पूजा गर्ने
तीनवटा दुडःगा);
hearthstones (*the three
hearthstones which are
found in every Chintang
Rai home and which are
worshipped by the
members of the
household*)

सुम्चे [सं.] तीन; three

सुम्बाडः [सं.] तीनजना; three
(persons)

सुम्मा (सुम्डे) [स.क्रि.] पकाउनु
(कुनै सामान कपडा अथवा
कुनै चीजले बेरेर न्यानो
ठाउँमा राखेर पकाउनु); dry,
let ripen (*put sth in a
warm place, cover it and
let it ripen, e.g. bananas
or honggi*) ❖ होडगि
हिच्चि डिना सुम्मा कोन्नो ।
“किनामा दुई दिन पकाउनु

पछै । - Hongi has to ripen for two days.”

सुमा ^१ (सुसे) १. [अ.क्रि.]
अमिलो हुनु, पोल्नु, चिलाउनु;
be sour, burn (wound,
spicy food), itch ✱ माहि
सुनो ? “महि अमिलो भयो ?
- Is the buttermilk sour?”
२. [अ.क्रि.] चिलाउनु; feel
itching ✱ चार्को टा
सुडा:आँ । “साह्रै चिलाउँदैछ
। - It’s itching like crazy.
(literally “I’m itching like
crazy.”)” ३. [स.क्रि.]
कुल्कुल्याउनु, चिलाउनु;
cause to feel itching,
tickle ✱ हाना घोक्सकडा
नासुसे ? “तिमीलाई
झुसिलकीरा चिलायो ? -
Did the caterpillar tickle
you?”

सुमा ^२ (सुसे) [अ.क्रि.] अल्छी
हुनु; be lazy

सुमा ^३ [ना.] अल्छी;
lazyness, idleness

सुराप्या [ना.] अमिलो जातको
फलफूल; citrus fruit

सुवा [ना.] जुँगे तरुल, गिठो; a
kind of yam

सुवाडा [ना.]; taste (*sensation*)

*of flavour in mouth and
throat)* स्वाद

स [ना.] निश्चय, पत्ता;
certainty ✱ आक्का
गाक्काड घाँसा ढक्सि
खाइ:या:आँ । हुङ्गोइ:याँ
पाछि कोनि - उस मान्छि ।
“म भरे घाँस काटन जान्छु ।
त्यसपछि कुन्नि, निश्चित छैन
। - I’ll go to cut grass in
a minute, and then after
that, who knows - it’s not
fixed.”

स:वा [ना.] अरिङ्गाल; hornet

सइ:मा (सट्टे) [स.क्रि.] च्याल्नु;
tear at, tug, drag

सईमा (सले) १. [अ.क्रि.]
उक्कनु, लुछिनु, भाँचनु; be
torn, break apart, come
off २. [स.क्रि.] उक्काउनु,
लुछनु, भाँचनु; tear off, draw
off, tear out, pull out, tear
apart, unfold, unravel ✱
बागो आढागो सुलाबिडाहाँ
ना । “यो मेरो धागो
निकालिदेउ न । - Please
unravel the yarn for me.”

सक [ना.] जुम्रा; head louse

सकठर [ना.] लिखा; nit

सक्मा (सक्टे) १. [अ.क्रि.]

मोटाउनु; gain weight, become fat ❖ कामाला लो आसुक सक्टाडाइसे ! “कमला त कति मोटाइहालेको छ ! - How fat Kamala has become!” २. [स.क्रि.] हाल्नु, घुसाउनु; put in, fit in, insert, cram, stuff, feed ❖ ढुरिबे सक्नुमो याड उलाडान्दुकुचे । “धुरीमा राखेको पनि झिकिहाल्छन् । - They even take out the things we put under the roof.”

सखाला [ना.] मृतात्मा, प्रेतात्मा; spirit, ghost (*the soul of a dead person*)

सखाला-माखाला [ना.] [सुन.] मृतात्मा, प्रेतात्मा; spirit, ghost

सड [ना.] काठ, दाउरा; wood, firewood

सडकिसि:वा [ना.] बाङ्गेकाठ; a kind of plant (*glochidion multiloculare*)

सडचोडकिभा [ना.] एक प्रकारको बाघ; a kind of tiger

सडटाड [ना.] रूख; tree

सड्राड ➔ सडटाड

सडसा:वा [ना.] भोक; hunger

सडसावा ➔ सडसा:वा

सतडडाप्नड [ना.] जुन पूजा समयमा गर्न नसक्दा देवता रिसाउलान् भनी माफी माग्गरिने पूजा; a ritual that has to be performed to apologise to a god for not performing some other ritual in time

सपारि [क्रि.वि.] राम्ररी, क्रमैसँग; well, well arranged ❖ हाना बागो कामा सपारि नुम्डा ! “यो काम राम्ररी गर्नु ! - Do this work well!”

समा (सरे) [स.क्रि.] लुछनु, निकाल्नु; remove (lice etc.)

सरड [नि.] तिर; towards, around (a time) ❖ आबेलासरड आन्दावे टियाक्टे । “ऊ अबेला अँध्यारोमा आउँथ्यो । - She used to come home late in the dark.”

सल:वा ➔ सिल:वा

सवा [ना.] भ्याकुर; a kind of creeper the roots of which are similar to yam and can be eaten

सेइ:मा ^१ (सेडे) [स.क्रि.] १.
 मारु, हान्तु; kill, hit २.
 माल्तु; make lose control
 (esp. alcohol) ❖ आखाडा
 नासेडे फो ? “तिमीलाई
 रक्सी लागेको थियो अरे? -
 I heard you got drunk?”
 ३. जित्तु; win, win
 against, defeat ❖ पाई
 सेच्चान्चो ओ ! “आज
 उसलाई जितौं है! - Let’s
 defeat her today!”

सेइ:मा ^२ (सेट्टे) [स.क्रि.]
 मारिदिनु; kill (for sb) ❖
 उसक उसेट्टुवाक्टे फो नि ।
 “उस्को जुम्रा मारिदिन्थे । -
 I heard they used to kill
 his lice (for him).”

सेई [ना.] काँडा; thorn,
 prickle

सेईमाड [ना.] सपना; dream

सेईमाडखा [ना.] सपनाको
 संसार; dreamland

सेउबि [ना.] बीउ; seed

सेक्भा [ना.] उडुस; bedbug

सेक्रा [ना.] घँसेटो, छेस्को;
 splinter

सेकुप [ना.] फट्याङ्गो;
 grasshopper

सेखि [ना.] गफ; talk, chat

सेइ:मा (सेइसे) १. [अ.क्रि.]
 चोखिनु; be purified २.
 [स.क्रि.] पुछनु, केलाउनु,
 चोक्खाउनु, सफा गर्नु; wipe,
 clean, purge, purify
 (spirit) ❖ आप्पाडा हिलो
 लुप्ताडाङ्सागो भाँडा
 सेइ:सोको टा । “मेरो बुबा
 हिलो लागेको भाँडो पुछ्दै
 हुनुहुन्छ । - My father is
 cleaning the dirty pot.”
 ❖ ढामिडा कानाडा
 मासेइसाइसे । “धामीले
 हामीलाई चोख्याएको छ । -
 The shaman purified us.”

सेइ:मा-बोप्पा (सेइसे-बोप्टे)
 [स.क्रि.] [मुन.] चोक्खाउनु;
 purify

सेन्चाक [ना.] मुसो; mouse

सेन्चिखा [ना.] स्वर्ग (मृतात्मा
 बस्ने ठाउँ); heaven,
 otherworld (*a place
 where the souls of the
 dead are believed to stay*)

सेन्दु [ना.] रात; night

सेप्टिकिक [ना.] चिम्टी;
 tweezers

सेम्मा (सेम्से) १. [अ.क्रि.]
 सेल्नु, (रिस) मर्नु; calm

down, die away ❖ हाले
टा रेक काइःगो हाले टा
सेम्नाहाःनो । “चाडै रिस
उठ्नेको चाडैन सेलिजान्छ । -
Those who get angry
quickly calm down
quickly.” २. [स.क्रि.]
सेलाउनु, (रिस) मार्नु; calm
down

सेमा १ (सेसे) [अ.क्रि.] सड्नु;
moulder, get mouldy, rot

सेमा २ (सेसे) [स.क्रि.] छ्याट्नु,
छ्यास्तु; prune, trim

सेरोङ्गि [ना.] न्याउरी मुसो;
mongoose

सेरोङ्गे ➔ सेरोङ्गि

सेरोङ्गिसि ➔ सेरोङ्गि

सेवाक [ना.] [मुन.] सेवा;
worship, service

सेहो [ना.] नोकर; servant

सोइःमा (सोट्टे) [स.क्रि.] सार्नु;
move, shift, copy (for
solid objects) ❖ नुनुको
पोइःयोङ् बाइः सोट्टुकुङ् नि ।
“नानीको कोक्रो यहाँ सार्छु नि
। - I move the baby’s
cradle over here.”

सोइँमा (सोन्डे) १. [अ.क्रि.]
चिप्लनु; slip, slide ❖

बाखाबि बाइः सोन्डाडिकि ।
“बर्षामा यहाँ चिप्लिहाल्छ । -
In the rainy season one
easily slips here.” २.
[स.क्रि.] चिप्लाउनु; slide
हाखाम्पा ~ हाई आउनु;
yawn ❖ पोक्कालोईया
याङ् आहाखाम्पा सोन्नो ।
“उठ्नुसाथ हाई आउँछ । -
When getting up I have to
yawn.”

सोइटा [क्रि.वि.] त्यत्तिकै,
रित्तो; aimlessly, in vain,
just like that

सोङ्गोम [ना.] कानमा
लगाउने मुन्द्री; earring

सोड्मा (सोड्से) १. [अ.क्रि.]
चल्नु; move, keep moving,
be in use, be working (of
a machine) ❖ माइसोड्मा
आयुङ्नो एलो टेन्ना लो !
“नचली बस्छौ कि पिट्टू ! -
Either you stay there
without moving or I’ll hit
you!” २. [स.क्रि.] चलाउनु;
move, use, use to do ❖
आनि पुर्खाचेडा
उसोङ्सुठाप्टोगो,
उखाउठाप्टोगो, उचोठाप्टोगो,
हुङ्गो खालाक्चे एट्टिखेरा
लुक्साङ्ग उखाडाङ्गसे । “हाम्रा
पुर्खाहरूले चलाइआएको,

हेरिआएको, खाइआएको, त्यो खालका अहिले सिद्धिन्दै गएका छन् । - The things our ancestors used to do, observed, ate, all these have now started to disappear.”

सोज्झे १. [वि.] काम नलाग्ने, व्यर्थ; useless, aimless, futile २. [क्रि.वि.] व्यर्थ; in vain

सोन्टोलोड [ना.] सुन्तला; orange

सोना [ना.]; gold (*refers to the material substance of gold as well as to the large gold ornaments worn in nose and ear*)
सुन

सोप्मा ? (सोप्टे) [स.क्रि.]
चढ्नु; climb, climb up ❖
सङ्गटाड आसोप्टे ? “रूखमा चढेको ? - Have you climbed up that tree?”

सोप्मा २ (सोप्टे) [स.क्रि.]
कुट्नु, भूस हटाउनु; thresh, thrash ❖ आक्का यो:नि साम्बोक सोप्माखाड्डा । “म परतिर कोदो खलिहेछु । - I’ll thresh millet over there.”

सोप्मा (सोबे) [स.क्रि.] छुनु, छ्याम्नु; touch, feel (with the hand)

सोप्मोड [क्रि.वि.] खुसुकै, बिस्तारै; secretly, slowly

सोम [ना.] कलेजो; liver

सोम-टुक्मा (सोम-टुगे) [अ.क्रि.]
दुःख लाग्नु; be worried, be sad

सोम-टुक्मा (सोम-टुकटे) [स.क्रि.]
माया गर्नु, दया गर्नु; have feelings for, like, love, feel sorry for, take pity on
❖ हुईसाडा हिच्चिबाड
वारिसामाचे उसोम टुकटुकुचे । “उसले दुइटी केटीसँग माया गर्छ । - He’s in love with two girls.” ❖ आनि टाइयाक्तिडागो माखाए ? - मान्छि होउ ! मान्छि हाड आक्का आसोम टुकनानिहें फे नाड । “हामी आउँदै गरेको देख्यौ ? - छैन ! नत्र तिमिहरूलाई (भित्र बोलाएर) दया गर्थे त । - Did you see us come? - No! Otherwise I would have taken pity on you (and let you in).”

सोम-सिमा (सोम-सिए)
[अ.क्रि.] चित्त बुझ्नु, सन्तुष्ट

हुनु; be satisfied ❖ आबो
हाना इसीम सिनक्नड पान्टा
फेरि होखि:नड लिनो ? “अब
तपाईंको चित्त बुझ्दैन भने
कसरी हुन्छ ? - Now what
will happen if you’re not
satisfied?”

सोम-सेइ:मा ? (सोम-सेडे)

[स.क्रि.] चित्त बुझाउनु;
satisfy ❖ इसीम सेडा ।
“चित्त बुझाउ । - Try to be
satisfied. (literally
“Satisfy yourself.”)”

सोम-सेइ:मा २ (सोम-सेट्टे)

[स.क्रि.] चित्त बुझाउनु;
satisfy ❖ हुन्चे इसीम
आसेट्टेचे ? “उनीहरूले
तपाईंको चित्त बुझाए ? -
Did they satisfy you?”

सोम्फोरोक [ना.] फोक्सो;
lung

सोम्मा ? (सोम्से) [अ.क्रि.]

हलुङ्गो हुनु; be light ❖
इभारि ल्हाक्टे एलो ? -
मान्छि, सोम्नो । “तिम्नो
भारी गह्रौं छ होला ? - छैन,
हलुङ्गो छ । - Your load
looks heavy. - No, it’s
light.”

सोम्मा २ (सोम्से) [स.क्रि.]

छाम्नु, (छामेर) खोज्नु,
पछयाउनु, महसुस गर्नु; run
(one’s hands) over, feel,
grope for, follow, trace,
move (along a surface)
❖ आम्माडा खाटाभेइँवे
किटाप्चे सोम्मुचे । “आमाले
खाटमुनी किताबहरू
खोज्नुभयो । - Mother
groped for the books
under the bed.” ❖
कामिलाडा भिट्टा सोम्से ।
“कमिलो भित्तमा चढ्यो । -
The ant followed the
wall.”

ह

हगु ➔ हागु

हट्टेरिका ➔ हेट्टेरिका

हडि ➔ हाडि

ह्हाक्मा (ह्हाक्टे) [अ.क्रि.] गह्रौं
हुनु, गह्रुङ्गो हुनु; be heavy
❖ आझोला ह्हाक्नो । “मेरो
झोला गह्रौं छ । - My bag
is heavy.”

हाइ:मा (हाट्टे) १. [अ.क्रि.]
पर्खनु, कुनु; wait २. [स.क्रि.]
पर्खनु; wait for, watch out
for, watch over, guard ❖

आक्का चियापासाल्बे
हाट्टुवाक्कुड। “म
चियापसलमा उसलाई
कुरीराख्छु। - I'll keep
waiting for him in the tea
shop.”

हाईमा (हान्डे) १. [अ.क्र.]
कुरा गर्नु, छलफल गर्नु,
सल्लाह गर्नु; talk, chat,
discuss ❖ आनि हान्डिने
ना पाई। “आज कुरा गरौं। -
Let's talk today.” २.
[स.क्र.] कुरा गर्नु; talk
about, discuss

हाउक [विस्म.] नगर; no, stay
away (used to keep sb
(especially children) from
doing sth)

हाक्काड ➔ गाक्काड

हाक्नुवा [ना.] गर्मी, पसिना;
heat, sweat

हाक्मा १ (हाक्टे) [स.क्र.]
नाप्नु, तौलनु, जोख्नु;
measure, weigh ❖
काचिरेन्डाचे बासाडा
हाक्नुचा ना। “गोलभेंडा
यसले तौलनुस्। - Weigh
the tomatoes with this
one.”

हाक्मा २ (हाक्टे) [स.क्र.]

पठाउनु; send

हाखाम्पा [ना.] हाई; yawn

हागु [ना.] [बाल.] दिसा; stool

हाड १ [ना.] राजा; king

हाड २ [नि.] यदि; if, if only
(marks irreal conditional
clauses and wishes) ❖
पोडे नुम्डिहें हाड ओलोलि खा
मा:मि खाडमा टोगुवाक्कुम्मे।
“हामीले पढेको भए बिभिन्न
बिभिन्न खालको मान्छे हेर्न
पाइन्थेछ। - If we had
studied we would have
gotten the chance to meet
different people.”

हाडखिम [ना.] राजदरबार;
royal palace

हाडबा [ना.] राजा; king

हाडबारा-दुबारा [ना.] [मुन.,
पर.] देउता; deity

हाडमा १ (हाडसे) १. [अ.क्र.]
पिरो हुनु; be spicy, be hot
❖ हाडन्कन्ड याड, उपुले:वा
याड मान्छि। “पिरो छैन,
चिप्लो पनि छैन। - It's
neither hot nor sticky.”
२. [स.क्र.] पिरो लाग्नु; be
spicy/hot for ❖ नाहाडसे
? “(तिमीलाई) पिरो लाग्यो

?	- Is it too hot (for you)?”	हाप्चुरि [ना.] रुन्ची; crybaby (for girls)
हाङमा २	(हाङसे) [स.क्रि.] पठाउनु; send	हाप्चुरे [ना.] रुन्चे; crybaby (for boys)
हाङमा ३	[ना.] रानी; queen	हाप्फाइ [क्रि.वि.] झण्डै; almost
हाङ्वा	[ना.] रानीचरी; a kind of bird	हाप्फेइ → हाप्फाइ
हाट्टा	→ वाट्टा	हाप्पा (हावे) [अ.क्रि.] रुनु; cry, weep
हाट्टिकेरेक	→ हेट्टेकेरेक	हापुलि [वि.] रुन्ची; crybaby (for girls)
हाट्टिकेरेक	→ हेट्टेकेरेक	हाफाइ → हाप्फाइ
हाट्टेरिका	→ हेट्टेरिका	हाफेइ → हाप्फाइ
हाठा [ना.]	हाट, बजार; market, market square ❖ हाठा आलोन्डे ? Did you go to the market?” “बजार हिंडेको ? -	हाम्पा [विस्म.] [बाल.] पिरो; hot
हान्चि [स.ना.]	तिमीहरू (तिमीहरू दुइजना); you (second person dual)	हाम्मा (हाम्से) १. [अ.क्रि.] छुट्टिनु, बिदा हुनु; separate, be divided २. [स.क्रि.] छुट्ट्याउनु; divide, separate, distribute
हाना [स.ना.]	तँ, तिमी, तपाईं; you (second person singular)	हाम्मान्चि (उहाम्मान्चिहें) [अ.क्रि.] छुट्टिनु, बिदा हुनु; separate, part, take one's leave
हानि [स.ना.]	तिमीहरू (तिमीहरू तीनजना वा बढी); you (second person plural)	हार्डिबुङ [वि.] पहेँलो; yellow
हाप [ना.]	गुँड; nest	हार्डिबुङपा → हार्डिबुङ
		हार्डिबुङबुङ → हार्डिबुङ

हार्डिबुडमा → हार्डिबुड
हालाद्धोप [वि.] रातो; red ⇨
प्याजुप कप्पा किना
हालाद्धोप्पा लिलोक नोमा
कोन्नो । “प्याज काटेर रातो
हुने गरी भुट्नु पर्छ । - The
onions should be fried
after they turn red.”
हालाद्धोप्छोप → हालाद्धोप
हालाद्धोप्पा → हालाद्धोप
हालाद्धोप्पा → हालाद्धोप
हालि [ना.] रगत; blood
हालुडे [ना.] हलेदो; turmeric
(plant)
हाले [क्रि.वि.] चाँडे, छिटो;
quickly
हालेइ [विस्म.] आम्मै, अहो
(कुनै पनि कुरा भर्खरै भयो
वा निकट भविष्यमा हुने छ
भनी जनाउ दिन आउँछ);
well, oh, watch out (*used
to confirm that something
just happened or as a
warning that something is
about to happen*)
हालेले → हाले
हालोडे → हालुडे
हि [ना.] दिसा; shit, faeces

हिङ्गु [ना.] लसुनजस्तो
बसाउने एक प्रकारको रूख; a
kind of tree smelling
similar to garlic
हिच्चि → हिच्चे
हिच्चिबाड [सं.] दुईजना; two
(persons)
हिच्चे [सं.] दुई; two
हितोप्पा [ना.] मलद्वार; ass,
anus
हिडुःवा [ना.] आन्द्रा; gut
हिन्दिरि [ना.] हुचील;
spot-bellied eagle owl
(*bubo nipalensis*)
हिन्दिरिमा → हिन्दिरि
हिप्पा (हिप्टे) [स.क्रि.] खुर्कनु,
ताछनु; peel off (with a
knife), chip off
हिम्मा २ [ना.] हावा; wind,
air
हिमा (हिडे) १. [अ.क्रि.]
सकिनु, सिद्धिनु; be finished,
be over २. [स.क्रि.] सक्नु,
सिद्ध्याउनु; cope with,
finish ३. [पू.क्रि.]
गरिसक्नु, गर्न सक्नु; finish,
be able, can
हिडोखा [ना.] बिजोक;

trouble

हिलो:वा [ना.] हिलो, हिले;
mud, muddy thing

हिसड [ना.] एक प्रकारको
गन्धे बुट्यान; a kind of
strong-smelling shrub

हु:लुड [ना.] चुलो (तीनवटा
हुङ्गा राखी निर्माण गरिएको
राईहरूको घरमा पाइने
चुलो); fireplace (*the place
where the three
hearthstones typical for
Rai homes are assembled*)

हुइ:मा (हुट्टे) १. [अ.क्र.]
पोलिनु, डढनु, जल्नु; burn,
be baked, scorch (*used
where sth is regularly
burnt without any further
steps following (e.g. food,
firewood, dead bodies)*)

२. [स.क्र.] पोल्नु, डढाउनु,
(दाउरा) बाल्नु, जलाउनु;
burn, bake, scorch

हुई [स.ना.] ऊ, उनी, त्यो; he,
she, it, that

हुईगारि → हुङ्गारि

हुईमा (हुले) [स.क्र.] उखेल्नु;
pull out, take out, peck
✳ उछ्छाउको उकेड चु रिडा

हुले । “उस्ले आफ्नो छोराको
दाँत एउटा सानो चक्कुले
निकालिदियो । - He took
out his son’s tooth with a
small knife.”

हुकमा (हुक्टे) [अ.क्र.] भुक्नु;
bark (of a dog)

हुङ्खि: [क्रि.वि.] त्यसो, त्यसरी;
so, like that, in that way
~ टा [क्रि.वि.] त्यतिकै; just
like that, without a special
reason ✳ ठेके खाडे ? -
हुङ्खि: टा । “किन जानुभयो
? - त्यतिकै । - Why did
he go? - There was no
special reason.”

हुङ्खि:नड [क्रि.वि.] यसरी; in
that way, like that

हुङ्खि:या → हुङ्खिया

हुङ्खिया [वि.] यसरी; of that
kind, like that

हुङ्गारि [क्रि.वि.] त्यसबेला,
त्यतिबेला; then, at that
time

हुङ्गमा (हुगे) [स.क्र.] तिर्नु;
pay

हुछुम्पा [ना.] सुसेली; whistle

हुटुरि [ना.] चाकको दुल्को;
asshole, anus

हुन्चे [स.ना.] उनीहरू; they
(third person
non-singular)

हुप्पा ^१ (हुप्टे) १. [अ.क्र.]
ढाकिनु; be covered (with a
lid) २. [स.क्र.] ढाक्नु,
बिको लाउनु, (कुरा)
मिलाउनु; cover, put the lid
on, fix (an issue)

हुप्पा ^२ [ना.] बिको; lid

हुम्मा (हुम्डे) [स.क्र.] गाड्नु;
bury ❖ कासिपाचे
आहुम्डुकुम्चुम एलो
आहुट्टुकुम्चुम ?
“मेरेकाहरूलाई तपाईंहरू
पुर्नुहुन्छ कि जलाउनु हुन्छ ?
- Do you bury your dead
or burn them?”

हुमा (हुडे) १. [अ.क्र.] टालिनु;
be jammed, be stuffed, be
clogged ❖ मो पाइप
हुडाडे लो होउ ! “तलको
नाला टालियो हौ ! - The
pipe down there got
clogged!” २. [स.क्र.]
टाल्नु; jam, stuff, clog ❖
बा होड्के आक्का पाई
हुडुकुड्कुड । “थो दुलोहरू म
आज टाल्छु । - I’ll stuff
these holes today.”

हुके-नुम्मा (हुके-नुम्डे) [स.क्र.];
bring up, raise (children)
हुकाउनु

हुके-लिमा (हुके-लिसे) [अ.क्र.];
grow up, be brought up
हुकेनु

हुल्लुड ➔ हुःलुड

हुसुप्पा [ना.] एक प्रकारको
गोलो खाने च्याउ; an edible
round mushroom

हुड्मा (हुगे) १. [अ.क्र.]
बाँच्नु; be alive, live,
survive ❖ निक्काइ टा
हगा फे मो मिट्टियाकिटएहें ।
“निक्के बाँचे हुन्थ्यो भनेर
सोच्यौं । - We were
wishing for him to live a
long time.” २. [स.क्र.]
पाल्नु; keep alive, rear,
keep ❖ एट्टि खा खारायोचे
हिच्चे उटाडुडसुचे, उहक्कुचे
टा । “यत्रा खरायोहरू दुइटा
ल्याएका छन्, पाल्दै छन् । -
They’ve brought two big
rabbits, now they’re
keeping them.”

हुम्लावा ➔ हल्ला

हल्ला [ना.] भूत (अकालमा
मृत्यु भएको पुरुषको आत्मा);
ghost (the soul of a man)

who died an unnatural death. Such souls do not reside in the hearthstones with the other ancestors but have to stay outside the house.)

हल्लाठा → हल्ला

हल्लावा → हल्ला

हेइ [विस्म.] है, एइ; hey
(used as a warning or to emphasize that sb is not to do/is do sth) ❖ हेइ, हुङ्गो
टेइ: माइखुम्ठाखानुम ! “हेइ,
त्यो लुगा नओढ त ! - Hey,
don't put on those
clothes!”

हेइ: [ना.] कपडामा पर्ने जुम्ना;
body louse

हेइँमा (हेन्डे) [अ.क्र.] उब्रनु;
be left over, be surplus

हेकमा (हेकटे) [स.क्र.] काटनु;
cut, reap

हेइखाम्मा [ना.] पृथिवी; earth

हेइखाम्लुड-माखाम्लुड [ना.]
[मुन.] धर्तीमाता; mother
earth

हेइगा [ना.] डालो; bamboo
basket

हेइमा (हेइडे) [स.क्र.]

बनाउनु, (रक्सी) पानु
(रक्सी, घिउ आदि पकाएर
वा खारेर बनाउनु); boil
down, make (alcohol,
ghee)

हेच्चि → हेच्चि

हेच्चि [ना.] कटुस; chestnut

हेट्टेरिका [विस्म.] हत्तरी,
हत्तेरिका; oh my, goodness,
damn

हेट्टेकेरेक [ना.] सिन्दुरे कीरा; a
kind of insect

हेन्चोक [ना.] [समा.] भार
(विभिन्न सामान सुकाउन
चुलोको माथि राखिएको
भार); lattice (a horizontal
lattice hanging above the
fireplace and used for
drying things)

हेप्मा (हेप्टे) १. [अ.क्र.]
अल्लनु, अडकनु; get caught,
become entangled,
stumble २. [स.क्र.]
अडकाउनु, अंकमाल गर्नु;
entangle, catch, hug,
embrace

हेप्पो [विस्म.] अँ नि, हजुर;
yeah, yes, right

हेम्नुम्मा [ना.] [मुन.] धर्ति;

earth

हेम्लुङमा → हेम्लुङमा

हेमापाम्मा [विस्म.] [मुन.] हे
माना परमेश्वर; oh Lord

हेमेरे १. [ना.] भिरालो; slope
२. [क्रि.वि.] छड्के;
diagonally, at an angle

हेलावा [ना.] बाँदर; monkey

हो:वा → होक्वा

होइ:मा^१ (होडे) १. [अ.क्रि.]
भत्कनु; break down,
collapse ❖ लो, इखिम
होडाठिए । “ल, तिम्रो घर
भत्कियो । - Your house
broke down.” २. [स.क्रि.]
भत्काउनु; break down,
destroy, break open ❖
फाकडा उखोरा होडेकिना
लोन्डाडासे । “सुँगुरले आफ्नो
खोर भत्काएर निस्कियो । -
The pig broke down (the
walls of) its sty and
escaped.”

होइ:मा^२ (होटे) [स.क्रि.]
थकाउनु; tire, exhaust ❖
कोमाडा होट्टुङसुचे । “डुलेर
थाकेका थिए । - They
became tired running
around. (literally “their
running around tired

them”)”

होइँमा^२ (होन्डे) १. [अ.क्रि.]
उघ्रनु, खुल्लु, पसाउनु; open,
be ready to bear fruit २.
[स.क्रि.] उघार्नु, खोल्लु; open,
uncover

होइँमा^२ (होले) १. [अ.क्रि.]
मिसिनु; mix २. [स.क्रि.]
मिसाउनु; mix ❖ ठेम्नङ
होलोङ्सो खा ? “के
मिसाएको छ ? - What has
he mixed it with?”

होउ [नि.] हौ, नि; really,
indeed (*used to emphasize
the truth of an utterance*)
❖ हानिमाक्काइ ना टेम्मा
होउ पोगाङ्से । “तिमीहरूको
मकै त राम्रो उम्रेको छ हौ । -
Your maize has really
grown well.”

होउ [विस्म.] हो, स्याबास,
ठिक्क पन्थो; yes, okay,
good, bravo, well done
❖ हुङ्गोइ: टा युवा, होउ !
“त्यहाँ नै बस, हो ! - Sit
down there, yes, good!”

होउवा → होउ

होक्को [स.ना.] कुन, के, को;
which, what, who

होक्को:नि [क्रि.वि.] कता; in

which direction, where
होक्कोइ: [क्रि.वि.] कहाँ;
 where
होक्कोगो [स.ना.] कुन चाहिँ,
 कुन; which one, which
होक्मा (होगे) [स.क्रि.]
 (ओखलमा) कुट्नु, काट्नु;
 pound, chop
होक्लाबुमा [ना.] एक प्रकारको
 दूध आउने झार; a kind of
 grass with a milky sap
होक्वा [ना.] बोक्रा; bark,
 rind, skin, husk
होखि: [क्रि.वि.] कसो, कसरी;
 how
होखि:नड [क्रि.वि.] कसरी;
 how, in which way
होखि:या ➔ होखिया
होखिया [क्रि.वि.] कस्तो, के;
 what kind of, what
होगाइ [ना.] एक प्रकारको
 हाँगाजस्तो देखिने कीरा;
 stick insect
होइ [ना.] प्वाल, दुलो, गुफा;
 hole, cave
होइकु [ना.] खोल्सा, खोला;
 river bed, small river,
 stream, creek

होइगि [ना.] किनामा; a dish
 made of fermented
 soybeans

होइगिमा ➔ होइगि

होइबा ➔ होम्मा

होइमा ➔ होम्मा

होइमा ➔ होइकु

होइमा ^१ (होइसे) ^१. [अ.क्रि.]
 खुल्नु, उडाउनु; open, fly
 away ❖ नुनु, इटेइ:
 होइसाडे । “नानु, तिम्रो लुगा
 उडायो । - Baby, your
 clothes flew away.” २.
 [स.क्रि.] उघार्नु, हटाउनु;
 open, take off, throw off
 ❖ ठिट्टा डिनि हिच्चि डिनिबे
 लाफो:वा होइसुम किना
 खाउम गारि मि:मुइ नाम्मा
 पुइसोको । “एक दुई दिनमा,
 पात हटाएर हेर्दा, अलिअलि
 बास्ना आउन थाल्छ । - In
 one or two days when we
 take off the leaf and take a
 look in it starts to smell a
 little.”

होइमा ^२ (होइसे) [मुन.]
 [अ.क्रि.] फर्कनु; recover

होइलामा (होइलासे) [अ.क्रि.]
 [मुन.] निको हुनु; recover

होङ्लोड [ना.] खुकुलो; loose

होठोम [वि.] चौडा; wide

होठोम्होठोम [क्रि.वि.] खुकुलो;
loose

होप्चाइ: [ना.] सुकेको लिखा;
hollow nit

होप्मा (होप्टे) [स.क्रि.] (कप
वा गिलासमा) पिउनु; drink
(from a cup or glass) ❖
फेरि ठि आहोप्चेके ? “फेरि
जाँड पिउनुहुन्छ ? - Will
you have some more
beer?”

होम्मा ? (होमे) १. [अ.क्रि.]
सुन्नित्तु; swell ❖ आफोक
होमाङ्से । “मेरो पेट
सुन्निएको छ । - My belly
is swollen.” २. [स.क्रि.]
सुन्न्याउनु; swell, make
swell

होम्मा २ [स.ना.] ऊ, ऊ आफै,
उनी, उनी आफै; he, he
himself, she, she herself

होमा (होसे) [स.क्रि.] खोलनु
(दुइटा भाग भएको कुनै पनि
कुरा खोलनु); open (*open by
pulling apart two equal
parts, e.g. a bag or a
mouth*)

नेपाली-छिन्ताड खण्ड

अ

अँ एङ्: [विस्म.], मेइँ [नि.],
 अँ:अँ [विस्म.]
 अंकमाल / ~ गर्नु हेप्मा [क्रि.]
 अकबरे आविरे [ना.]
 अल्लो / ~ हुनु घोड्मा [क्रि.],
 मेइ:मा [क्रि.]
 अगाडि फुसुक [क्रि.वि.], फुसुक्वे
 [क्रि.वि.]
 अगुल्टो टाम्फुलुक [ना.]
 अगुवा आगुवा [वि.]
 अगेनु डाल्ले [ना.], मिखाम्लुङ
 [ना.]
 अघि आघे [क्रि.वि.], आठोम
 [क्रि.वि.]
 अङ्ग / गुप्त ~ फुचि [ना.]
 अचानो साचेङ्खोक [ना.]
 अचार आचारा [ना.]
 अझ पाइँ [क्रि.वि.]
 अझपनि पाइँयाङ् [क्रि.वि.]
 अझै पाइँ [क्रि.वि.]
 अटसमटस चिपरक्रक [क्रि.वि.]
 अट्नु वाङ्मा [क्रि.]
 अटाउनु लक्मा [क्रि.], वाङ्मा

[क्रि.]
 अठ्याउनु फिमा [क्रि.]
 अड्कनु हेप्मा [क्रि.]
 अड्काउनु हेप्मा [क्रि.], काइँमा
 [क्रि.], काक्मा [क्रि.], कुइँमा
 [क्रि.]
 अडिनु डोङ्मा [क्रि.]
 अडेस / ~ लिनु टोम्मा [क्रि.]
 अण्डकोष फोन्डोलोङ् [ना.]
 अतालिनु मङ्मा [क्रि.]
 अति आक्खाइ [क्रि.वि.], आन्नु
 [क्रि.वि.]
 अथवा ए [नि.], एना [क्रि.वि.]
 अदुवा फिडाङ् [ना.]
 अनगन्ती सिपिपिवा [क्रि.वि.]
 अन्डा ठि [ना.]
 अन्त्य वाइठानि [ना.]
 अनार डारिम्पा [ना.]
 अनि किना [नि.]
 अनुभव / ~ गर्नु हुइ:मा [क्रि.]
 अनुमति / ~ दिनु पिमा [क्रि.]
 अनुहार डालङ् [ना.]
 अपरिचित न्मक्सेइँ [वि.]
 अब आवो [क्रि.वि.], पाइँ

[क्रि.वि.]
 अभिभावक ठुक्राडपा [ना.]
 अभिवादन सिया [ना.]
 अम्बा बेलान्ति [ना.]
 अमिलो / ~ हुनु सुमा [क्रि.]
 अर्थुगे आप्छोःवा [ना.]
 अरिङ्गाल सःवा [ना.]
 अरिमोठे चाखाडकायाप्मा [ना.]
 अरे फो [नि.]
 अलमलिनु डोडमा [क्रि.], ठेम्मा
 [क्रि.]
 अल्छी सुमा [ना.] ~ लाग्रु
 सुमा काइःमा [क्रि.] ~ हुनु
 सुमा [क्रि.]
 अलझनु हेप्मा [क्रि.], लाक्मा
 [क्रि.], वेइःमा [क्रि.]
 अलझाउनु कुईमा [क्रि.], वेइःमा
 [क्रि.]
 अल्पनु सुडमा [क्रि.]
 अल्लो राडढाडमा [ना.]
 अलिअलि माडका-माडका
 [क्रि.वि.], मिःमुड [क्रि.वि.]
 अलिकति चिप्चिप्वा [क्रि.वि.],
 माडका-माडका [क्रि.वि.],
 मिःमुड [क्रि.वि.], ठुसिमो
 [क्रि.वि.], उइनिठोरे [क्रि.वि.]

असर / नकरात्मक तरिकाले ~
 गर्नु पइँमा [क्रि.]
 असल टेम्मा [वि.]
 अस्ताउनु लुईमा [क्रि.], सिप्मा
 [क्रि.]
 अस्ति आसेई [क्रि.वि.],
 आसेईगोसाडा [क्रि.वि.],
 आडपाड [क्रि.वि.]
 अस्वीकार / ~ गर्नु नामा [क्रि.]
 असिना फोम [ना.]
 अहँ अँहँ [विस्म.]
 अहिले पाई [क्रि.वि.]
 अहो आहो [विस्म.], आक्का
 [विस्म.], हालेइ [विस्म.]

आ

आँखा मक [ना.], मकसलक [ना.]
 आँखी मक [ना.]
 आँखीभौँ मकटाड [ना.]
 आँगन आडना [ना.], बुकुम [ना.]
 आँटनु लाप्मा [क्रि.]
 आँधी मुक्सुवा [ना.]
 आँप आँबा [ना.]
 आँसु मक्वा [ना.]

आइपुगु टामा-लामा [क्रि.]
 आइमाई मा [ना.]
 आउनु टामा [क्रि.], ठाप्या [क्रि.]
 तल ~ कुडमा [क्रि.] माथि
 ~ काइ:मा [क्रि.]
 आकाश नाम्दुरुड [ना.]
 आगो मि [ना.] ~ पार्नु मि
 टेइ:मा [क्रि.] ~ लगाउनु
 मि टेइ:मा [क्रि.]
 आघुँ नाम्माडा [क्रि.वि.]
 आज पाई [क्रि.वि.]
 आज-भोलि आज्जोलि [क्रि.वि.]
 आजकल आचिकालि [क्रि.वि.]
 आड / ~ दिनु कोडमा [क्रि.],
 टोम्मा [क्रि.] ~ लगाउनु
 टेडमा [क्रि.]
 आत्मा माडकोड [ना.]
 आधा फारि [ना.]
 आनन्दले आइसा [क्रि.वि.]
 आन्द्रा हिडु:वा [ना.]
 आफै आप्पि [क्रि.वि.]
 आम्मै आक्का [विस्म.], हालेइ
 [विस्म.]
 आमामा मा [ना.]
 आमै आम्माइ [विस्म.]

आराम / ~ गराउनु योम्मा [क्रि.]
 ~ गर्नु नाईमा [क्रि.] ~ पुर्वक
 तरिकाले आइसा [क्रि.वि.]
 आरु बोडकोलोड [ना.]
 आश्रच्यजनक आक्खाइ [क्रि.वि.]
 आशिर्वाद आसिखाबारा [ना.]

इ

इस एलुप [विस्म.]

ई

ईर्षा चक्खई [ना.], रेम्सु [ना.]
 ~ गर्नु रेम्सु काइ:मा [क्रि.]

उ

उँघुनु टुङ्गुप लुमा [क्रि.]
 उँधोमुण्टो युइँपालेम्पा [क्रि.वि.]
 उक्कनु ओडमा [क्रि.], सईमा
 [क्रि.]
 उक्काउनु आईमा [क्रि.], ओक्मा
 [क्रि.], ओडमा [क्रि.], सईमा
 [क्रि.] उक्काइदिनु ओक्मा
 [क्रि.]
 उक्साउनु ओईमा [क्रि.]

उकालो ठाङ्पा [ना.]
 उकुसमुकुस / ~ हुनु टाप्ला [क्रि.]
 उखु छोयोप [ना.]
 उखेलनु ठेङ्मा [क्रि.]
 उखेल्लु हुँमा [क्रि.], ठेङ्मा [क्रि.]
 उग्रनु होँमा [क्रि.]
 उघाउनु उक्मा [क्रि.]
 उघार्नु होँमा [क्रि.], होङ्मा [क्रि.], झिमा [क्रि.], ओङ्मा [क्रि.], फेमा [क्रि.]
 उचाल्लु कोङ्मा [क्रि.], ठेङ्मा [क्रि.]
 उछिट्टिनु आम्मा [क्रि.]
 उज्यालो / ~ देखाउनु ओप्मा [क्रि.] ~ हुनु खा-ठाङ्मा [क्रि.], नाम-टेङ्मा [क्रि.], ओम्मा [क्रि.]
 उठ्नु एप्मा [क्रि.], पोक्मा [क्रि.]
 उठाउनी / शीर ~ खेन्चोम्मा [ना.]
 उठाउनु एप्मा [क्रि.], कोप्मा [क्रि.], पोक्मा [क्रि.], रुङ्मा [क्रि.], ठेङ्मा [क्रि.] उठाइदिनु कोप्मा [क्रि.]
 उडनु पेङ्मा [क्रि.]

उडाउनु होङ्मा [क्रि.]
 उडुस सेक्भा [ना.]
 उत्तर / ~ दिनु लामा [क्रि.]
 उत्तानो / ~ परेर लेम्लेम [क्रि.वि.]
 उत्तिस चिप्चिबु [ना.]
 उत्तेजना चाप [ना.]
 उत्तेजीत / ~ पार्नु ओँमा [क्रि.]
 उत्पत्ति / ~ गर्नु पङ्मा [क्रि.]
 उत्पत्तिस्थान पुक्चिखाम [ना.]
 उत्पादन / ~ गर्नु पङ्मा [क्रि.]
 उत्रो आट्टा [वि.]
 उति उट्टि [क्रि.वि.]
 उदाउनु / घाम ~ नाम-टेङ्मा [क्रि.]
 उधारो / ~ लिनु लोक्मा [क्रि.]
 उधिन्नु ठोमा [क्रि.]
 उधौली टोङ्गाङ्मा [ना.]
 उनको उ- [प्र.]
 उन्नु टक्मा [क्रि.]
 उन्यू वासेप [ना.]
 उनी हुँ [स.ना.] ~ अप्फै होम्मा [स.ना.] ~ आप्फै उहोम्मा [स.ना.]

उनीहरू हुन्चे [स.ना.]
 उनीहरूको हुन्चि- [प्र.], हुनि-
 [प्र.]
 उपचार / ~ गर्नु नुमा [क्रि.]
 उपयोगी / ~ हुनु याङ्मा [क्रि.]
 उप्कनु फम्मा [क्रि.]
 उप्काउनु फम्मा [क्रि.]
 उपियाँ किप्पा [ना.]
 उफ उफ [विस्म.]
 उफ्रनु टाईमा [क्रि.]
 उब्जाउनु पईमा [क्रि.]
 उब्रनु हेईमा [क्रि.]
 उभ्याउनु एम्मा [क्रि.], एप्मा
 [क्रि.]
 उभित्तु एप्मा [क्रि.]
 उम्कनु फम्मान्चि [क्रि.]
 उम्ननु पोक्मा [क्रि.]
 उम्लनु लोकमा [क्रि.], फाङ्मा
 [क्रि.]
 उमाल्नु छामा [क्रि.], लोकमा
 [क्रि.], फाङ्मा [क्रि.]
 उर्फनु छुक्मा [क्रि.]
 उल्टी / ~ गर्नु पेमा [क्रि.]
 उल्टो डेङ्गसालेम्पा [क्रि.वि.]

उल्लू बुवा [ना.]
 उसको उ- [प्र.]
 उसिन्नु फाङ्मा [क्रि.]
 उसिनिनु फाङ्मा [क्रि.]

ऊ

ऊ हुई [स.ना.] ~ आफै होम्मा
 [स.ना.], उहोम्मा [स.ना.]

ऋ

ऋण नाःवा [ना.]

ए

एइ हेइ [विस्म.]
 एक ठिट्टा [सं.]
 एकखुट्टी खेल एक्काङ्गड [ना.]
 एकछिन एघारि [क्रि.वि.],
 लाखेई [विस्म.]
 एकजना ठक्पाड [सं.]
 एकै एकाल्टो [वि.], टापपाराड
 [क्रि.वि.]
 एकू एकाले [वि.]
 एकाबिहान एक्काभेनि [क्रि.वि.]

एकोहोरिनु मडमा [क्रि.]

ऐ

ऐसेलु खाम्बुकमासि [ना.]

ऐजेरु आघेरु [ना.]

ऐय्या आइया [विस्म.]

ओ

ओखल छुम्बुढाड [ना.]

ओखली छुम्बुढाड [ना.]

ओछ्याउनु ठडमा [क्रि.]

ओछ्याइदिनु ठक्मा [क्रि.]

ओछ्याान ढोल्ला [ना.]

ओठ ठुरुम [ना.]

ओडाल्नु याप्मा [क्रि.]

ओढनु बोप्मा [क्रि.]

ओद्नु खुम्मा [क्रि.]

ओढाउनु बोप्मा [क्रि.]

ओढिनु बोप्मा [क्रि.]

ओथारो / ~ बस्तु कुप्मा [क्रि.]

ओर्लनु छुक्मा [क्रि.]

ओरालो युप्मा [ना.]

ओसानु रोइ:मा [क्रि.]

ओसिलो पेटुक [वि.]

औ

औला याङ्गुलि [ना.]

औठ डोसिवा [ना.]

औठी मुक्चिकिप [ना.]

क

कगिनी गाक्वामा [ना.]

कचरधान काचाराक्राक
[क्रि.वि.], पोचोरोक्रोक [क्रि.वि.]

कच्याक-कुचुक / ~ हुनु पेम्मा
[क्रि.]

कचेरा मख्वा [ना.]

कचौरा लुम्दुक [ना.]

कट बाक्चासिप [ना.], कार्चा
[ना.]

कटहर फानासि [ना.]

कट्टु / भित्र लगाउने ~ फुल्लुङ
[ना.]

कदुस हेच्छि [ना.]

कटेरो याक्सा [ना.]

कठिन / ~ हुनु ठुम्मा [क्रि.]
 कठोर / ~ हुनु ठुम्मा [क्रि.]
 कडा / ~ हुनु छाक्मा [क्रि.]
 कण्डो खच्चड [ना.]
 कत्रो आट्टा [वि.]
 कता होक्कोःनि [क्रि.वि.]
 कति आसुक [क्रि.वि.]
 कथा रड [ना.]
 कन्चट चाल्लि [ना.]
 कन्नु डडमा [क्रि.]
 कन्याउनु वाम्मा [क्रि.]
 कन्यादान / ~ गर्नु पोईमा [क्रि.]
 कनिका चाछोई [ना.]
 कपट लासुवा [ना.]
 कपडा टेइः [ना.]
 कपाल टाड [ना.], टाडःफुक्वा
 [ना.]
 कपास बाङ्गा [ना.]
 कम मिःमुड [क्रि.वि.]
 कमलो पेटुक [वि.], पेटुलो [वि.]
 ~ हुनु डेप्मा [क्रि.]
 कम्जोर माङ्का [क्रि.वि.],
 याङ्गलि [वि.]
 कम्मर एकन्नरक [ना.],

काम्बारा [ना.]
 कमिला चिक्रियाड [ना.],
 पोङ्खोरोक [ना.], साकाचाक
 [ना.]
 कमेरो वाखाम [ना.]
 कन्याडकुरुड टोरोङ्गवा [ना.],
 डाले [ना.]
 कर्द चुरि [ना.]
 कराउनु राइःमा [क्रि.]
 कराही कान्ति [ना.]
 कलम फुल्टिन [ना.]
 कलह कालाहा [ना.]
 कलेजो सोम [ना.]
 कसम किरि [विस्म.], किरि [ना.]
 कसरी होखिः [क्रि.वि.],
 होखिःनड [क्रि.वि.]
 कस्तो होखिया [क्रि.वि.]
 कस्तु छुमा [क्रि.]
 कस्सेर कास्सेरा [क्रि.वि.]
 कसिडर चाम्चक [ना.]
 कसो आनड [क्रि.वि.], आड
 [क्रि.वि.], होखिः [क्रि.वि.]
 कहाँ होक्कोइः [क्रि.वि.]
 कहानी डोङ्गडुम [ना.]
 कहिले आनाम [क्रि.वि.]

क्रमसँग सपारि [क्रि.वि.]
 काँइयो काङ्गे [ना.], सिखिप
 [ना.]
 काँक्रो वाफुरुक [ना.]
 काँडा सेई [ना.], टङ्खोःवा
 [ना.]
 काँध कुम्वा [ना.]
 काउलो टुम्पु [ना.]
 काका पाक्कु [ना.]
 काकी माक्कु [ना.]
 काख वोक्छोड [ना.]
 काखी लाकाठाक्मा [ना.]
 काग गाक्वा [ना.]
 कागत कागाट्टा [ना.]
 काचो उमाङ [वि.]
 काटनु हेक्मा [क्रि.], खोक्मा
 [क्रि.]
 काट्नु चेईमा [क्रि.], ढक्मा
 [क्रि.], कप्मा [क्रि.], पेक्मा
 [क्रि.], याइःमा [क्रि.]
 काटिनु कप्मा [क्रि.]
 काठ सङ [ना.]
 काट्नु रुप्मा [क्रि.]
 कान नारेक [ना.]
 कान्ला काल्ला [ना.]

कान्सुल्ले नारेक्काचिप्पा [ना.]
 कानेर्पासि रेट्टायु [ना.]
 काफी / ~ हुनु लाइःमा [क्रि.]
 काभ्रो चोक्चि [ना.]
 काम कामा [ना.] ~ नलाग्रे
 विक्कामे [वि.], सोज्जे [वि.]
 ~ लाग्यु याङ्मा [क्रि.]
 काम्नु योक्मा [क्रि.], योङ्मा
 [क्रि.]
 काभ्रो छेम्बि [ना.]
 कालिज टःवा [ना.]
 काली चरा माक्चिम [ना.]
 कालो माकाचक [वि.] ~ हुनु
 माक्मा [क्रि.]
 कि ए [नि.], एलो [नि.], एना
 [क्रि.वि.]
 किचु पेम्मा [क्रि.], फुप्मा [क्रि.]
 किचिनु पेम्मा [क्रि.], फुप्मा
 [क्रि.]
 किश्रा पाङ्कटकरक [ना.]
 किन ठेके [क्रि.वि.], ठेम्मा
 [क्रि.वि.]
 किन्नु खेइःमा [क्रि.]
 किनामा होङ्गि [ना.]
 किम्बु खेःलाङ्गपेटि [ना.]

किराँती किरावा [ना.]
 किरिया किरि [ना.]
 किसिम चोम [ना.]
 कीरा भेवा [ना.], बोडुमा [ना.]
 कुँडाउनु रम्मा [क्रि.]
 कुँडिनु रम्मा [क्रि.]
 कुकु चरी खोक्कुमा [ना.]
 कुकुर कोचुवा [ना.]
 कुकुरदाँत कोचुवाकेड [ना.]
 कुकुनी कोचुमा [ना.]
 कुखुरा वा [ना.]
 कुच्चयाउनु पम्मा [क्रि.]
 कुच्चिनु पम्मा [क्रि.]
 कुच्याउनु पेम्मा [क्रि.]
 कुचो टाइफेक्मा [ना.] ~
 लगाउनु टाइ-फेक्मा [क्रि.]
 कुदनु चोइःमा [क्रि.], होक्मा
 [क्रि.], टेइँमा [क्रि.], ठाइःमा
 [क्रि.], ठुप्मा [क्रि.]
 कुदनु सोप्मा [क्रि.]
 कुदुनी गिरिरिमा [ना.]
 कुथुके बुक्पा [ना.]
 कुन होक्को [स.ना.], होक्कोगो
 [स.ना.], ठेम्मा [स.ना.]

कुन्नि कोनि [विस्म.]
 कुनो केप [ना.]
 कुप्रनु कुडमा [क्रि.]
 कुप्रो / ~ हुनु कुडमा [क्रि.]
 कुभिण्डो छोबोइः [ना.]
 कुकुच्चो खाइड [ना.]
 कुर्नु हाइःमा [क्रि.]
 कुरा डोइडुम [ना.], रड [ना.]
 ~ गर्नु हाइँमा [क्रि.]
 कुराकानी डोइडुम [ना.], रड
 [ना.]
 कुरिलो वाइला [ना.]
 कुरो चइखिवा [ना.]
 कुलकुटुम्ब कुलकुटुम्बा [ना.]
 कुलकुल्याउनु सुमा [क्रि.]
 कुल्चनु डेप्मा [क्रि.]
 कुहाउनु रोक्मा [क्रि.]
 कुहिनु रोक्मा [क्रि.]
 कुहिरो कुमिमा [ना.]
 के आनड [क्रि.वि.], आड
 [क्रि.वि.], होखिया [क्रि.वि.],
 होक्को [स.ना.], ठेम [स.ना.],
 ठेम [नि.] के ~ ठेम्मेम
 [स.ना.], ठेम्मेम्मेम [वि.]
 केटा डुवाछा [ना.], पा [ना.]

केटी मा [ना.], मेछ्याछ्या [ना.]
 केन्द्र राक [ना.]
 केरा डनक्कासि [ना.]
 केलाउनु चाडमा [क्रि.], सेडमा
 [क्रि.], योडमा [क्रि.]
 केले ठेम्मा [क्रि.वि.]
 केवल लेःले [क्रि.वि.]
 केस्रो कुसिप [ना.]
 केही ठेम्मेम [स.ना.] ~ पनि
 ठिट्टायाड [सं.]
 को होक्को [स.ना.], सालो
 [स.ना.]
 कोइला चाडकोरोक [ना.]
 जलिरहेको ~ मिउराक [ना.]
 कोक्रो पोइःयोड [ना.]
 कोट्याउनु पाम्मा [क्रि.],
 फाकमा [क्रि.]
 कोठी माक्लेप [ना.]
 कोतर्नु प्इँमा [क्रि.]
 कोतार्नु वाम्मा [क्रि.]
 कोदाली कोटुक [ना.]
 कोदालो चाप्पाराड [ना.]
 कोदो साम्बोक [ना.]
 कोपर्नु पाम्मा [क्रि.]
 कोपिला बोन्ठि [ना.]

कोर्नु खइःमा [क्रि.]
 कोर्लनु कुप्मा [क्रि.]
 कोराल्लु लोइःमा [क्रि.]
 कोसेली फेप्मा [ना.]

ख

खकार खाक्पारे [ना.]
 खच्चर खाच्चाडे [ना.]
 खजुरो रेक्रि [ना.]
 खजेउरी लुकटुसि [ना.]
 खट्टे खाट्टे [ना.]
 खन्नु पाइःमा [क्रि.], फोइँमा
 [क्रि.], ठोक्मा [क्रि.], ठोमा
 [क्रि.], टुमा [क्रि.]
 खन्याउनु लुकमा [क्रि.], टाम्मा
 [क्रि.]
 खनिउँ खोक्सि [ना.]
 खनिनु लुकमा [क्रि.]
 खप्पर टाडःखोरोक [ना.]
 खम्बा खाबोराड [ना.]
 खर लड्वा [ना.]
 खर्च / ~ गर्नु चेम्मा [क्रि.] ~
 हुनु चेम्मा [क्रि.]
 खरानी मिठुलुक [ना.]

खराने ढोङले [ना.]
 खरी छेकुम्बि [ना.]
 खलबल्याउनु या-योक्मा [क्रि.]
 खल्लो पेचेकपेचेक [वि.]
 खल्लु फ़म्मा [क्रि.], ठाम्मा [क्रि.]
 खसाल्लु ठाम्मा [क्रि.]
 खाँदु नेङ्मा [क्रि.], टेङ्मा
 [क्रि.], टिम्मा [क्रि.]
 खाँदिनु टेङ्मा [क्रि.]
 खाना चामा [ना.]
 खानु चामा [क्रि.], ठुङ्मा [क्रि.]
 खान छोङ्नु नामा [क्रि.]
 खाना ~ कोक चामा [क्रि.]
 खाने कुरा चामा [ना.],
 चामाठोका [ना.]
 खाल चोम [ना.] कुन ~को
 ठेम्मा [स.ना.] यस्तो ~को
 बाखिया [वि.]
 खालखालको ओलिओलि [वि.]
 खिँन्नु खिचे-नुम्मा [क्रि.]
 खिर खिरिकोक [ना.]
 खिरा मक्सिप्मा [ना.]
 खील लिफु [ना.], नामुक [ना.]
 खुइलिनु लेक्मा [क्रि.]
 खुकुरी डाबि [ना.]

खुकुलो होठोम्होठोम [क्रि.वि.],
 होङलोङ [ना.]
 खुट्टा लाङ [ना.], लाङ्वा [ना.]
 खुदो खुडो [ना.]
 खुम्च्याउनु कुङ्मा [क्रि.]
 खुम्ले कीरा खाबुडि [ना.]
 खुर्कुनु हिप्मा [क्रि.]
 खुर्पा कोम्बिक [ना.]
 खुर्सानी मार्चि [ना.]
 खुल्लु होईमा [क्रि.], होङ्मा
 [क्रि.], लक्मा [क्रि.], फेईमा
 [क्रि.] (आँखा) ~ चेईमा
 [क्रि.]
 खुवाउनु चाईमा [क्रि.], चेङ्मा
 [क्रि.]
 खुशी नङ्वा [ना.], राम्मा [ना.]
 आफ्रो ~ टाका [ना.] ~
 लायु कोङ् नुमा [क्रि.], नङ्वा
 टामा [क्रि.], राम्मा काङ्मा
 [क्रि.] ~ हुनु नङ्-नुमा
 [क्रि.], नङ्वा टामा [क्रि.]
 खुस्कनु सुप्मा-ठामा [क्रि.]
 खुसुकै सोप्पोङ [क्रि.वि.]
 खेदनु रक्मा [क्रि.]
 खेप खेप्पा [ना.]
 खेल खोङ्मा [ना.]

खेल्लु खोडमा [क्रि.]
 खोक्नु छुडमा [क्रि.]
 खोज्नु कोइँमा [क्रि.], रोडमा
 [क्रि.]
 खोतल्लु फोइँमा [क्रि.], रोडमा
 [क्रि.]
 खोदल्लु फाक्मा [क्रि.]
 खोपी डाडलोड [ना.], खोप्पारि
 [ना.] ~ बनाउनु पाइःमा
 [क्रि.]
 खोया ढाडकिलोड [ना.]
 खोल सिप [ना.]
 खोल्लु होइँमा [क्रि.], होमा
 [क्रि.], फेइँमा [क्रि.] लुगा ~
 फेक्मा [क्रि.]
 खोल्सा होडकु [ना.]
 खोल्सो वाहोप्मा [ना.]
 खोला होडकु [ना.], कोसि
 [ना.], वाहोप्मा [ना.]
 खोले वाःवा [ना.]
 खोस्ट्याउनु ओक्मा [क्रि.]
 खोस्टाउनु / खोस्टाइदिनु ओक्मा
 [क्रि.]
 खोसु डोइँमा [क्रि.], डाप्मा
 [क्रि.]
 खोस्रनु फाक्मा [क्रि.]

खौरनु खोमा [क्रि.]

ग

गँगटो खेबाक [ना.]
 गँड्यौला लेम्पचरक [ना.],
 वालेम्पचरक [ना.]
 गड्यौले झार लुःलिमा [ना.]
 गन्नु खिप्मा [क्रि.], ओइःमा
 [क्रि.], डेमा [क्रि.]
 गन्हाउनु नाम्छुमा [क्रि.],
 नाम्मा [क्रि.]
 गफ सेखि [ना.] ~ गर्नु सेखि
 टेइःमा [क्रि.]
 गम्छा गाम्छिक [ना.], टाउलि
 [ना.]
 गर्जनु नाम्दुरुड राइःमा [क्रि.]
 गर्नु मेइःमा [क्रि.], तुम्मा [क्रि.],
 पइःमा [क्रि.] गरिदिनु
 मेइःमा [क्रि.]
 गर्भवती / ~ हुनु खुमा [क्रि.],
 फोक-खुमा [क्रि.]
 गर्मी हाक्नुवा [ना.] ~ लायु
 हाक्नुवा लुमा [क्रि.]
 गरी गारि [नि.]
 गरुँड ककहेक्मा [ना.]

गहत घाटा [ना.]
 गहुङगो / ~ हुनु ल्क्ष्मा [क्रि.]
 गह्रौं / ~ हुनु ल्क्ष्मा [क्रि.]
 ग्यालेन गिलेन [ना.]
 प्रसीत / ~ हुनु छुक्मा [क्रि.]
 गाँठो / ~ पार्नु चङ्गमा [क्रि.]
 गाँड बोन्ठि [ना.], गोई [ना.]
 गाँस खाम्मा [ना.]
 गाई पि: [ना.]
 गाईगोठ खोल्मा [ना.]
 गाउँ टेई [ना.]
 गाउनु छाम लुमा [क्रि.], लुमा [क्रि.], या-हाइ:मा [क्रि.]
 गाज गाजु [ना.]
 गाड्नु हुम्मा [क्रि.], लुईमा [क्रि.], ठुङ्गमा [क्रि.]
 गायक छाम्कालुपा [ना.]
 गायिका छाम्कालुमा [ना.]
 गारो / ~ लगाउनु कोम्मा [क्रि.]
 गाला नाम्चिकेड [ना.],
 नाम्ठाड [ना.]
 गाली राइखा [ना.] ~ खानु
 राइखा चामा [क्रि.] ~ गर्नु
 राइ:मा [क्रि.]

गाह्रो / ~ हुनु छाम्मा [क्रि.]
 गिठो रक्वालेक [ना.], सुवा [ना.]
 गिद्ध बेसारा [ना.]
 गिदी नाक्चक [ना.]
 गिलो पेचि [वि.], पेटेक्वा [वि.],
 पेटुक [वि.]
 गीत छाम [ना.]
 गुँड हाप [ना.]
 गुट्मुट्ट्याउनु सुप्मा [क्रि.]
 गुड्नु कमा [क्रि.]
 गुडाउनु कमा [क्रि.]
 गुदी / हाडको ~ डुङ्गुकुचि [ना.], लुप [ना.]
 गुफा होड [ना.]
 गुला फोन्डोलोड [ना.]
 गुलियो लेम्छो:वा [वि.] ~ हुनु लेम्मा [क्रि.]
 गुलियो-गुलियो
 लेम्चिकलेम्चिक [क्रि.वि.]
 गुलेली गुठाँड [ना.]
 गुहार्नु बुक्मा [क्रि.]
 गुहे कीरा फाकार्दुम्मा [ना.]
 गुहेँलो खालावु [ना.]
 गेडा गेडा [ना.], लवा [ना.]

गोठ गोठा [ना.], खोलमा [ना.],
याक्सा [ना.]

गोड्नु साक्मा [क्रि.]

गोडिनु साक्मा [क्रि.]

गोत्र चोम [ना.], पाछ्या [ना.]

गोदावरी बोन्ठिफुड [ना.],
गोडुसि [ना.]

गोबर गोब्राक [ना.]

गोब्रे कीरा फाकार्डुम्मा [ना.]

गोरु गोरु [ना.]

गोरो ब्रट्टर [वि.]

गोलभेडा काचिरेन्डा [ना.]

गोलमल / ~ गर्नु फोडमा [क्रि.]

गोलाकार / ~ हुनु भोप्मा [क्रि.]
~ पार्नु भोप्मा [क्रि.]

गौथली चुरुम्बि [ना.]

घ

घँसेटो सेक्रा [ना.]

घमौरा घाम्सुरि [ना.]

घर खिम [ना.]

घरमूली ठुक्राङ्पा [ना.]

घाँस घाँसा [ना.]

घाउ खुवा [ना.]

घाम नाम [ना.] ~ लायु
फाईमा [क्रि.]

घामकीरा नाम्चिरेक [ना.]

घिउ / ~जस्तो स्वादिलो हुनु
डेम्मा [क्रि.]

घिन छिप्मा [ना.] ~ लायु
छिप्मा काइःमा [क्रि.]

घिरौंला फोफोरे [ना.]

घिसार्नु साइःमा [क्रि.]

घुँडा / ~को पछ्याडिको गहिरो
भाग कान्चाक [ना.],
कोङ्चका [ना.]

घुम्नु कोइःमा [क्रि.], कोमा
[क्रि.], रइःमा [क्रि.], रक्मा
[क्रि.], रमा [क्रि.]

घुमाउनु रमा [क्रि.]

घुमिनु रक्मा [क्रि.]

घुर्नु ठोरोक्पा लुमा [क्रि.]

घुर्पिस डुक्वि [ना.]

घुराइ ठोरोक्पा [ना.]

घुरेन जुठेल्ला [ना.]

घुसाउनु सक्मा [क्रि.]

घेर्नु गोम्मा [क्रि.], कोम्मा [क्रि.],
मोप्मा [क्रि.]

घोच्नु चोईमा [क्रि.], डुप्मा
[क्रि.], रोक्मा [क्रि.], टोइःमा

[क्रि.]

घोदनु रईमा [क्रि.]
 घोडा डोडछोडवा [ना.]
 घोत चाछःवा [ना.]
 घोप्ट्याउनु बोम्मा [क्रि.]
 घोप्टिनु बोम्मा [क्रि.]
 घोप्टो युईपालेम्पा [क्रि.वि.]
 घोरल किसामाक [ना.]

ङ

ङिच्च / ~ पार्नु झमा [क्रि.]

च

चकचके छुलुलुवा [क्रि.वि.]
 चक्कु चुरि [ना.]
 चक्चके छोउसाले [ना.]
 चटनी टिप्वा [ना.]
 चट्याड नाम्पेट्रेड [ना.]
 चढनु वाडमा [क्रि.]
 चद्दनु घोडा-युक्मा [क्रि.],
 लक्मा [क्रि.], सोप्मा [क्रि.]
 चढाउनु एप्मा [क्रि.], केमा [क्रि.]
 चन्द्रमा लाठिवा [ना.]

चप्पल चाप्पि [ना.], चाप्पो [ना.]

चपाउनु ठुम्मा [क्रि.]

चबाउनु खाम्मा [क्रि.]

चमेरो छेपाले [ना.], लाबुवा
 [ना.]

चर्कनु आक्मा [क्रि.], बोडमा
 [क्रि.], ब्रडमा [क्रि.], पेडमा
 [क्रि.]

चर्काउनु आक्मा [क्रि.], बोडमा
 [क्रि.], ब्रडमा [क्रि.], पेडमा
 [क्रि.]

चर्को चार्को [क्रि.वि.] ~ हुनु
 छोइःमा [क्रि.]

चर्नु चाईमा [क्रि.]

चरा वास्साक [ना.]

चराउनु चाईमा [क्रि.]

चल्नी चाल्नि [ना.]

चलनु सोडमा [क्रि.], डाडमा
 [क्रि.]

चल्ला वाचिलेक [ना.]

चलाउनु सोडमा [क्रि.], टोकमा
 [क्रि.], वाईमा [क्रि.],
 या-योक्मा [क्रि.], याडमा
 [क्रि.], डाडमा [क्रि.]

चस्का / ~ हान्नु चोःवा टुकमा
 [क्रि.]

चह्याउनु छोमा [क्रि.]
 च्यप्नु छप्मा [क्रि.]
 च्याउ मुङ [ना.]
 च्याट्नु झिमा [क्रि.]
 च्याटिनु झिमा [क्रि.]
 च्याल्नु पेक्मा [क्रि.], रेक्मा
 [क्रि.], सङ्मा [क्रि.]
 च्यातिनु पेक्मा [क्रि.], रेक्मा
 [क्रि.]
 च्याप्नु चप्मा [क्रि.], काईमा
 [क्रि.], फप्मा [क्रि.]
 च्याप्प चिपरक्रक [क्रि.वि.]
 च्यापा फोरोक्कुन्डि [ना.]
 च्यापिनु छप्मा [क्रि.], फप्मा
 [क्रि.]
 चाँडै चक्मो [क्रि.वि.], हाले
 [क्रि.वि.]
 चाक केङटाङ [ना.]
 चाख्नु छेप्मा [क्रि.], हुङ्मा
 [क्रि.]
 चाट्नु लेक्मा [क्रि.]
 चामल चामाचा [ना.]
 चाभ्रे खाट्टे [ना.]
 चाया टाङ्चा [ना.]
 चारा चाम [ना.]

चालचलन सुन्दुम [ना.]
 चाल्नु चाङ्मा [क्रि.], योङ्मा
 [क्रि.]
 चाल्तो चोकपा [ना.]
 चाहा / ~ गर्नु लाम्मा काङ्मा
 [क्रि.], फोङ्मा [क्रि.]
 चाहानु चाहा-लिमा [क्रि.],
 कोङ्मा [क्रि.]
 चाहिं चाई [नि.]
 चाहिनु चाहा-लिमा [क्रि.],
 कोङ्मा [क्रि.]
 चिं मुसी चिं चिं चक्कक्केङ्केङ
 [ना.]
 चिउँडो डोसिवा [ना.]
 चिउरा खोट्लाङ [ना.]
 चिउरी इम्बु [ना.]
 चिक्नु लेप्मा [क्रि.]
 चिच्च्याउनु राङ्मा [क्रि.]
 चिचिला छःवा [ना.]
 चिटिक्क टिल्किक्का [वि.]
 चिठी छाप्राया [ना.]
 चिण्डो वाहुम [ना.]
 चित्त / ~ दुख्नु नङ्वा-छिःमा
 [क्रि.] ~ बुझाउनु
 सोम-सेङ्मा [क्रि.] ~ बुझ्नु
 सोम-सिमा [क्रि.]

चिताउनु फोडऱमा [क्रि.]
 चिथोर्नु पाम्मा [क्रि.], पइऱमा
 [क्रि.]
 चिन्नु मक्सेइँ-खाडऱमा [क्रि.],
 डिऱमा [क्रि.]
 चिप्लुनु सोइँमा [क्रि.]
 चिप्लाउनु सोइँमा [क्रि.]
 चिप्लिञ्जर्नु सुप्मा-ठामा [क्रि.]
 चिप्लो पुलेऱवा [ना.] ~ सामान
 चखेपा [ना.]
 चिम्टी सेप्टिकिक [ना.]
 चिमोट्नु छक्मा [क्रि.]
 चियाउनु खा-चोप्मा [क्रि.]
 चिर्नु चेइँमा [क्रि.], छाम्मा
 [क्रि.], केइऱमा [क्रि.]
 चिल्लु केप्मा [क्रि.]
 चिल्ले साग छाम्बुकखाइँ [ना.]
 चिल्लो युप्चियुप्चि [वि.]
 चिलाउनु सुमा [क्रि.]
 चिलाउने याडऱसड [ना.]
 चिसो चुड [ना.]
 चिहान रेऱमा [ना.]
 चील मुवा [ना.]
 चुँडाउनु पुइऱमा [क्रि.]

चुँडिनु पुइऱमा [क्रि.]
 चुक्कुल छिडिकल [ना.]
 चुच्चो चोम्फिलिक [ना.]
 चुपचाप वाइऱवाइऱ [क्रि.वि.]
 चुपी चुफि [ना.]
 चुम्बन चुप्मा [ना.]
 चुरा छेड [ना.]
 चुली चोम [ना.]
 चुलो डाब्ले [ना.], हुऱलुड [ना.],
 मिखाम्लुड [ना.]
 चुवा मालेनि [ना.]
 चुसु फप्मा [क्रि.]
 चुहुनु वा-पिऱमा [क्रि.]
 चेपागाडा फोरोक्कुन्डि [ना.]
 चेली छेकुमा [ना.]
 चोक्खाउनु सेडमा [क्रि.]
 चोखिनु सेडमा [क्रि.]
 चोखे सिपाक [ना.]
 चोट / (आँखामा) ~ लागु
 छोकमा [क्रि.] ~ लगाउनु
 चोइँमा [क्रि.]
 चोटी खेप्पा [ना.], टालि [ना.]
 एक ~ एकटाला [क्रि.वि.]
 चोप खाऱवा [ना.]

चोर्नु खुइःमा [क्रि.]
 चौडा होठोम [वि.]
 चौलानी कोक्वा [ना.]

छ

छकर्नु रेप्मा [क्रि.]
 छटपटाउनु टाप्मा [क्रि.]
 छटपटिनु टाप्मा [क्रि.]
 छड्के हेमेरे [क्रि.वि.]
 छम्काउनु रेप्मा [क्रि.]
 छर्कनु रइःमा [क्रि.]
 छर्न रिमा [क्रि.]
 छर्नु केमा [क्रि.]
 छरिनु केमा [क्रि.], रिमा [क्रि.]
 छलफल / ~ गर्नु हाइँमा [क्रि.]
 छहारी छाइरि [ना.]
 छाँया लाक्छामि [ना.]
 छाउनु खाप्मा [क्रि.]
 छाट्नु सेमा [क्रि.]
 छाति पोम [ना.]
 छाद्नु पेमा [क्रि.]
 छान्नु छेइँमा [क्रि.], छम्मा [क्रि.]
 छाम्नु सोम्मा [क्रि.], सोप्मा

[क्रि.]

छाया छाइरि [ना.], कुरिप
 [ना.] ~ पार्नु रिप्मा [क्रि.]
 छाखु चेइःमा [क्रि.], पेइःमा
 [क्रि.], सेमा [क्रि.]
 छासिनु चेइःमा [क्रि.]
 छिचिमिरो मिन्दुकुलुक [ना.]
 छिटो हाले [क्रि.वि.]
 छिन्कनु चाइःमा [क्रि.]
 छिन्नु ढक्मा [क्रि.]
 छिनाल्लु पेइःमा [क्रि.]
 छिप्पिनु चक्मा [क्रि.]
 छिम्छा छिम्छक [ना.]
 छिमाल लुइटाक उवसुम [ना.]
 छुचुन्द्रो चक्भाइगि [ना.]
 छुट्ट्याउनु हाम्मा [क्रि.], साम्मा
 [क्रि.]
 छुट्टिनु हाम्मा [क्रि.], हाम्मान्चि
 [क्रि.], साम्मा [क्रि.]
 छुट्नु साम्मा [क्रि.]
 छुटाउनु साम्मा [क्रि.]
 छुनु नोप्मा [क्रि.], सोप्मा [क्रि.]
 छुलछुले छुलुलुवा [क्रि.वि.]
 छेउ चक [ना.], पाटा [ना.]
 ~मा चक्वे [क्रि.वि.]

छेक्नु रिप्मा [क्रि.], उप्मा [क्रि.]
 छेइनु रोइँमा [क्रि.]
 छेडिनु रोइँमा [क्रि.]
 छेपारो खोक्वालेक [ना.]
 छेल्लु छेक्मा [क्रि.], डिप्मा [क्रि.]
 छेलिनु डिप्मा [क्रि.]
 छेस्कनी छिड्कल [ना.]
 छेस्को सेक्रा [ना.]
 छोक्रा खाचा [ना.], साराक
 [ना.]
 छोटो / ~ पार्नु चुक्मा [क्रि.],
 डुइँमा [क्रि.] ~ हुनु चुक्मा
 [क्रि.], डुइँमा [क्रि.]
 छोडनु पोक्मा [क्रि.]
 छोड्नु लेइःमा [क्रि.], नामा
 [क्रि.], पोक्मा [क्रि.]
 छोडाउनु रोमा [क्रि.], टाक्मा
 [क्रि.]
 छोप्नु भुक्मा [क्रि.], बोप्मा
 [क्रि.], डिप्मा [क्रि.], तक्मा
 [क्रि.]
 छोपिनु बोप्मा [क्रि.], डिप्मा
 [क्रि.]
 छोरा छा [ना.], डुवाछा [ना.]
 छोरी छा [ना.], मेछाछा [ना.]

ज

जगर टुरुड [ना.]
 जङ्गल जाङ्गाला [ना.]
 जङ्गली बोडी कुरुमा [ना.]
 जत्रो आट्टा [क्रि.]
 जति लेकि [नि.]
 जन्मनु जान्मे-लिमा [क्रि.]
 जन्माउनु पइँमा [क्रि.]
 जनावर बास्टु [ना.]
 जप्नु या-हाइःमा [क्रि.]
 जपाइ जाइजापान [ना.]
 जमरा जावारा [ना.]
 जम्नु टाम्मा [क्रि.]
 जम्मा जाम्माइ [स.ना.] ~
 गरिदिनु डुइःमा [क्रि.] ~
 गर्नु चुम्मा [क्रि.], डुमा [क्रि.],
 खोम्मा [क्रि.], मुम्मा [क्रि.],
 रुइःमा [क्रि.]
 जमाउनु चक्मा [क्रि.], टाम्मा
 [क्रि.]
 जमीन उक [ना.]
 जलजल जाब्डि [वि.]
 जलमग्र जाब्डि [वि.]
 जल्लु हुइःमा [क्रि.], माक्मा
 [क्रि.]

जलाउनु हुइःमा [क्रि.], माक्मा
[क्रि.]

जवाफ जुवाप्पा [ना.]

जस्केलो जास्केलि [ना.]

जस्तो एना [क्रि.वि.], लिखि
[नि.], -खिया [प्र.] ~ लायु
लुमा [क्रि.]

ज्ञान टाया [ना.]

ज्वरो चुङ्वा [ना.]

ज्वाइँ माक्छा [ना.]

ज्वारो / ~ आउनु चुङ्वा
टाइःमा [क्रि.]

ज्वाला मिउलाप [ना.]

जाँड ठि [ना.]

जाँतो झान्टा [ना.]

जागरीलो / ~ हुनु छोइःमा
[क्रि.]

जाडो चुङ [ना.]

जाडोमा चुङ्वे [क्रि.वि.]

जाती / ~ हुनु चुः-नुमा [क्रि.],
नुमा [क्रि.]

जान्नु डिमा [क्रि.]

जानु खाइःमा [क्रि.] सट्टामा
गइदिनु एप्पा [क्रि.]

जित्नु जिते-नुम्मा [क्रि.], रिप्पा
[क्रि.], सेइःमा [क्रि.]

जिन्नो लेम [ना.]

जिम्बु राङ्चेम [ना.]

जिस्क्याउनु खोइःमा [क्रि.]

जीउ माःमि [ना.], याम [ना.]

जीउमाग्ने जिउमाग्ने [ना.]

जुका लुइः [ना.] च्यापटो ~
लेम्पचरक [ना.] च्याप्टो ~
वालेङ्पुछाक [ना.]

जुटाउनु डुमा [क्रि.]

जुठेल्लु जुठेल्ला [ना.]

जुधनु टुमा [क्रि.]

जुन जो [स.ना.], जोगो [स.ना.]

जुनसुकै जोगो [स.ना.]

जुनेलो ब्रङ्क [ना.]

जुम्ना सक [ना.] कपडामा पर्ने
~ हेइः [ना.] ठूलो ~ ढाडे
[ना.]

जुरेली मेक्कोरेक [ना.]

जून लाठिडुङ [ना.]

जूनकीरी डोङ्ङडिकिमा [ना.]

जे जो [स.ना.], जोगो [स.ना.]

जेसुकै जोगो [स.ना.]

जो जो [स.ना.], जोगो [स.ना.]

जोई मेच्छा [ना.]

जोखना माङ्छोड [ना.] ~
 हेर्नु ठोम्मा [क्रि.]
 जोख्नु हाक्मा [क्रि.]
 जोड / ~ले कास्सेरा [क्रि.वि.]
 जोडले चार्को [क्रि.वि.]
 जोड्नु झुम्मा [क्रि.] ओठ ~
 माम्मा [क्रि.]
 जोत्नु फेडमा [क्रि.]
 जोसुकै जोगो [स.ना.]
 जौ फेसा [ना.]

झ

झगडा कालाहा [ना.] ~ गर्नु
 खिमा [क्रि.]
 झण्डै हाप्फाइ [क्रि.वि.]
 झनअस्ति आसेईबा [क्रि.वि.]
 झनकानेपर्सि पाङ्ठायु [ना.]
 झम्टनु भुईमा [क्रि.], ढिमा
 [क्रि.], फोप्मा [क्रि.]
 झर्का / ~ लायु रुप्चिमा
 काइ:मा [क्रि.]
 झर्को रुप्चिमा [ना.]
 झर्नु फम्मा [क्रि.], ठामा [क्रि.]
 झराउनु ठाईमा [क्रि.]

झ्याउ लुङ्ढाक उबुसुम [ना.]
 झ्याउँकिरी लेरुमा [ना.]
 झ्याम्टा / ~ बजाउनु ठाम्मा
 [क्रि.]
 झ्याल जास्केलि [ना.]
 झान्नु रङ्मा [क्रि.]
 झापट चाबुक [ना.] ~ दिनु
 फेक्मा [क्रि.]
 झार रा:वा [ना.]
 झारपात चाचड [ना.]
 झार्नु ठाईमा [क्रि.]
 झाले चक्चकेडपा [ना.]
 झिंगा याड [ना.]
 झिक्नु डोईमा [क्रि.], लाइ:मा
 [क्रि.], पोइ:मा [क्रि.]
 झुक्नु बोम्मा [क्रि.], कुङ्मान्चि
 [क्रि.]
 झुण्ड्याउनु केडमा [क्रि.],
 वेइ:मा [क्रि.]
 झुण्डिनु केडमा [क्रि.], लाक्मा
 [क्रि.], वेइ:मा [क्रि.]
 झुत्रो / ~ हुनु झईमा [क्रि.]
 झुम्का टुर्लुङ्पा [ना.]
 झुम्मिनु मोप्मा [क्रि.]
 झुम्रे झल्ले:लेउ:वा [वि.]

झुसिलकीरा घोकसक [ना.]
 झोंक / ~ उठाउनु झोका
 लोइँमा [क्रि.]
 झोंकिनु झोका काइःमा [क्रि.],
 झोका लोइँमा [क्रि.]
 झोक्रिनु मोप्मा [क्रि.]
 झोल वा [ना.]
 झोला बेखा [ना.]

ट

टकटक्याउनु फेइःमा [क्रि.]
 टकटकाउनु ठाम्मा [क्रि.]
 टकटके बालालामा [ना.]
 टपरी ठारि [ना.]
 टाँकी चक्खाइँ [ना.]
 टाँड / ~नु टाडाचोक [क्रि.वि.]
 टाँह्नु भोकमा [क्रि.], खेप्मा
 [क्रि.], लाप्मा [क्रि.]
 टाँसिनु भोकमा [क्रि.], खेप्मा
 [क्रि.]
 टाउको टाङ [ना.], टाङ्वा [ना.]
 बाउको ~ उप्पाटाङ [ना.]
 टाटेपाटे पाङ्गिमा [वि.]
 टाल्नु भोकमा [क्रि.], डेक्मा
 [क्रि.], हुमा [क्रि.]

टालिनु हुमा [क्रि.]
 टिक्नु चाइःमा [क्रि.]
 टिप्नु छक्मा [क्रि.], कोप्मा
 [क्रि.], पुइःमा [क्रि.]
 टिपिदिनु कोप्मा [क्रि.]
 टिमुर खाक्चड [ना.]
 टुक्रा ढापा [ना.] ~ पार्नु
 चेइँमा [क्रि.], छोइःमा [क्रि.]
 टुङ्गिनु लुक्मा [क्रि.]
 टुप्पो चोम [ना.], चोम्फलिक
 [ना.], चोड [ना.]
 टुसा लिम [ना.], पुचुमा [ना.]
 टेक्टर टेक्टार [ना.]
 टेक्नु डेम्मा [क्रि.], डेप्मा [क्रि.]
 टेकाइ डेम्खा [ना.]
 टेर्नु पाट्टे काइःमा [क्रि.]
 टोक्नु ठोकमा [क्रि.], डेक्मा
 [क्रि.] ओठ ~ माम्मा [क्रि.]
 टोकिदिनु डेक्मा [क्रि.]
 टोल टोला [ना.]
 टोल्याउनु डक-रमा [क्रि.]

ठ

ठकठके बालालामा [ना.]
 ठट्टा / ~ गर्नु खोइःमा [क्रि.]

ठड्याउनु एम्मा [क्रि.], एप्पा
[क्रि.]

ठहर लाफोक [ना.], ठारि [ना.]

ठाडो / ~ पार्नु झईमा [क्रि.]

ठीक ठिक्का [वि.]

ठुँगु ठोक्मा [क्रि.]

ठुड / ~ मारिनु लुक्मा [क्रि.] ~
मार्नु लुक्मा [क्रि.]

ठुलीआमा माडुम [ना.]

ठूल-ठूलो ठेट्टे [वि.]

ठूलो नागाले [वि.], ठेगो [वि.],
ठेगो [ना.], ठेखा [वि.], ठेट्टे
[वि.] ~ पार्नु घोड्मा [क्रि.]
~ हुनु डाप्मा [क्रि.], घोड्मा
[क्रि.]

ठूलोबुवा पाडुम [ना.]

ठेक्केदार ठेक्कावाला [ना.]

ठेल्लु टोईमा [क्रि.], टोम्मा [क्रि.]

ठोक्किनु दुड्मा [क्रि.]

ठोक्नु डाप्मा [क्रि.]

ठोकाउनु दुड्मा [क्रि.]

ठोकिनु दुक्मा [क्रि.]

ड

डकार घाउप्पा [ना.]

डदनु हुइ:मा [क्रि.], माक्मा
[क्रि.]

डढाउनु हुइ:मा [क्रि.], माक्मा
[क्रि.]

डर कि:मा [ना.] ~ लायु
कि:मा काइ:मा [क्रि.]

डराउनु कि:मा [क्रि.], कि:मा
काइ:मा [क्रि.]

डल्लो भोम्डे [ना.], डक [ना.]

डाँडा बर [ना.]

डालो हेड्गा [ना.]

डुकुरी मुसा पो:नुकि [ना.]

डुब्नु लुम्मा [क्रि.], रोप्मा [क्रि.]

डुबाउनु लुम्मा [क्रि.]

डुल्लु कोइ:मा [क्रि.], कोमा [क्रि.]

डुलाउनु कोइ:मा [क्रि.]

डोको डोकु [ना.]

डोरी रफा:वा [ना.], टेट्टेड्खा
[ना.] लुगा सुकाउने ~
लाक्काक [ना.]

डोलो / ~ हुनु युमा [क्रि.]

ढ

ढकनी झापु [ना.]

ढलकनु मेडमा [क्रि.]
 ढलकाउनु मेडमा [क्रि.]
 ढलनु कमा [क्रि.], लेडमा [क्रि.]
 ढाँदनु पाड-फोकमा [क्रि.],
 र-फोकमा [क्रि.]
 ढाकर ढाक्रा [ना.]
 ढाकनु डिप्मा [क्रि.], हुप्मा [क्रि.],
 कोप्मा [क्रि.], मोप्मा [क्रि.]
 ढाकिनु डिप्मा [क्रि.], हुप्मा
 [क्रि.]
 ढाड ठेडसि [ना.]
 ढाल्नु रम्मा [क्रि.]
 ढिंडो चाखाड [ना.]
 ढीडे खुर्सानी लेरेडगे [ना.]
 ढुक्नु डुम्मा [क्रि.]
 ढुकुर पाँदु [ना.]
 ढुडगा लुडटाक [ना.]
 ढुटो ढुटो [ना.]
 ढोका ढोवारि [ना.]
 ढोग सिया [ना.]
 ढोग्यु सिया मेडःमा [क्रि.]
 ढोल ढेडगुरि [ना.]

त

त ना [नि.], नाड [नि.]
 तँ हाना [स.ना.]
 तकिया टाडकोड [ना.]
 तताउनु छामा [क्रि.], कुमा [क्रि.]
 तताइदिनु छाडःमा [क्रि.]
 तन्कनु खईमा [क्रि.]
 तन्काउनु खईमा [क्रि.], फेमा
 [क्रि.]
 तपाई हाना [स.ना.]
 तयार / ~ गर्नु चुम्मा [क्रि.] ~
 हुनु चुम्मा [क्रि.], चुम्मान्चि
 [क्रि.]
 तर नाड [नि.]
 तरकारी याक्खेड [ना.]
 तर्काउनु एडमा [क्रि.]
 तर्सनु किःमा काडःमा [क्रि.]
 तरिका टिडिक [ना.]
 तरुण बार्षारि [ना.],
 वान्चाबाड [ना.]
 तरुनी वारिसा [ना.]
 तरुल खि [ना.] जुँगे ~ सुवा
 [ना.] सिमल ~ सिबोला
 [ना.]
 तल मो [स.ना.], मोबा [क्रि.वि.],
 मोःनि [क्रि.वि.], भेईवे [क्रि.वि.]
 ~जस्तो ठूलो मोट्टा [वि.],

टोट्टा [वि.] त्यो (~को) मो
[स.ना.] यहाँ ~ बामु
[क्रि.वि.]

तलजस्तो मोखिया [वि.],
मोखि: [क्रि.वि.], मोखि:नड
[क्रि.वि.]

तला छेम्बा [ना.]

तह / ~ लागु टाहा लकमा [क्रि.]

त्यत्तिकै सोइटा [क्रि.वि.]

त्यत्रो उट्टा [वि.]

त्यति उट्टा [वि.]

त्यतिकै हुङ्खि: टा [क्रि.वि.],
उट्टि [क्रि.वि.], योखि: टा
[क्रि.वि.]

त्यतिबेला हुङ्गारि [क्रि.वि.]

त्यसको उ- [प्र.]

त्यसपछि उट्टि [क्रि.वि.], उट्टि
किना [क्रि.वि.]

त्यसबेला हुङ्गारि [क्रि.वि.]

त्यसरी हुङ्खि: [क्रि.वि.],
मोखि: [क्रि.वि.], मोखि:नड
[क्रि.वि.], टोखि: [क्रि.वि.],
टोखि:नड [क्रि.वि.], योखि:
[क्रि.वि.], योखि:नड [क्रि.वि.]

त्यस्तो मोखिया [वि.], टोखिया
[वि.], योखिया [वि.]

त्यसो हुङ्खि: [क्रि.वि.], मोखि:

[क्रि.वि.], टोखि: [क्रि.वि.],
योखि: [क्रि.वि.] ~ भए उट्टि
पान्टा [क्रि.वि.], उट्टि पारा
[क्रि.वि.]

त्यहाँनिर फाइँमा [क्रि.वि.]

त्यागु लेइ:मा [क्रि.]

त्यो हुइँ [स.ना.], मो [स.ना.], टो
[स.ना.], यो [स.ना.]

ताइचिड टाइचड [ना.]

ताछनु चेङ्मा [क्रि.], छाकमा
[क्रि.], हिप्मा [क्रि.], लेकमा
[क्रि.], ओकमा [क्रि.], पेकमा
[क्रि.], वेइँमा [क्रि.] ताछिदिनु
छाकमा [क्रि.], ओकमा [क्रि.]

ताछिनु वेइँमा [क्रि.]

तातिनु कुमा [क्रि.]

ताते टाट्टे [ना.]

तान / ~ बुनु ठाकमा [क्रि.]

तान्नु खइँमा [क्रि.], साइ:मा
[क्रि.]

तानिनु खइँमा [क्रि.]

तापनि नुसायाड [क्रि.वि.]

तापु खुप्मा [क्रि.]

तामा फामि [ना.]

तारा चोक्चोङ्गि [ना.],
साङ्गेइँमा [ना.]

ताल टालि [ना.] एक ~
 एकटाला [क्रि.वि.]
 तालु चोक्खोम [ना.]
 तालु-खुइले टाङ्कुलेक [क्रि.]
 तिखार्नु चोम्मा [क्रि.], वेक्मा
 [क्रि.]
 तिखो / ~ हुनु चोम्मा [क्रि.],
 याइःमा [क्रि.]
 तिघ्रा फिलाक [ना.]
 तितेपाती सिलःवा [ना.]
 तितो / ~ हुनु खक्मा [क्रि.]
 तिघ्रो इ- [प्र.]
 तिमी हाना [स.ना.]
 तिमीहरू हान्चि [स.ना.], हानि
 [स.ना.]
 तिमीहरूको हान्चि- [प्र.],
 हानि- [प्र.]
 तिर लिखि [नि.], सरङ् [नि.],
 -नि [प्र.], -खाइः [प्र.]
 तिर्खा / ~ लाग्नु चुवावाइःमा
 सिमा [क्रि.]
 तिर्नु हुङ्मा [क्रि.]
 तिल्कुरे टङ्कुरे [ना.]
 तीन सुम्चे [सं.]
 तीनजना सुम्बाङ् [सं.]

तुरुन्तै चक्मो [क्रि.वि.]
 तेरो इ- [प्र.]
 तेल क्रिया [ना.]
 तैरनु पेइःमा [क्रि.]
 तैराउनु पेइःमा [क्रि.]
 तोडबा टोङ्बा [ना.]
 तौलनु हाक्मा [क्रि.]
 तौलिया टाउलि [ना.]

थ

थकाउनु होइःमा [क्रि.]
 थप्नु टेप्मा [क्रि.]
 थरथर छल्लवा [क्रि.वि.]
 थाक / थाक ~ राख्नु छाईमा
 [क्रि.]
 थाक्नु सावा टुक्मा [क्रि.]
 थानी माङ्झुङ्गुरि [ना.]
 थाप्नु टाक्मा [क्रि.], टेइःमा
 [क्रि.]
 थाम्नु ठेङ्मा [क्रि.], टोम्मा [क्रि.]
 थाल ठाला [ना.]
 थाल्नु पुक्मा [क्रि.], पुङ्मा [क्रि.]
 थाहा / ~ हुनु डिमा [क्रि.]

थिच्चु ल्छप्मा [क्रि.], लुङ्ःमा
[क्रि.], टिम्मा [क्रि.]
थिच्चिनु ल्छप्मा [क्रि.], टिम्मा
[क्रि.]
थिरि जाङ्गगा [विस्म.]
थिरिथिरि जाङ्गगा [विस्म.]
थुक ठेःनुवा [ना.]
थुकनु ठुकमा [क्रि.], ठुङ्गमा [क्रि.]
थुतुनो ठुरुम [ना.]
थुन्नु छेक्कमा [क्रि.], चुप्पा [क्रि.],
ढेक्कमा [क्रि.]
थुन्से राढोङ [ना.]
थुप्रनु छाईमा [क्रि.]
थुप्रिनु भुङ्गमा [क्रि.]
थुप्रै झुपुरुक्क [क्रि.वि.],
सिपिपिवा [क्रि.वि.] ~ हुनु
भुङ्गमा [क्रि.]
थुप्रो भुङ्ग [ना.], रेलो [ना.]
थुपानु भुकमा [क्रि.], भुङ्गमा
[क्रि.], छाईमा [क्रि.]
थोक ठोका [ना.]
थोत्रो झल्लेःलेउःवा [वि.]
थोरै चिलेःवा [वि.], माङ्गका
[वि.], माङ्गका [क्रि.वि.], मिखा
[वि.], मिःमुङ्ग [क्रि.वि.]

द

दगुर्नु पिंमा [क्रि.]
दम ढाकुवा [ना.]
दया / ~ गर्नु सोम-ठुकमा [क्रि.]
दरो / ~ पानु टेङ्गमा [क्रि.]
दल्लु लाङ्गमा [क्रि.], लुप्पा
[क्रि.], पङ्गःमा [क्रि.], पमा
[क्रि.], योक्कमा [क्रि.]
दलान डाइलो [ना.]
दलित साम्नाङ्गवा [ना.]
दशैं डोसि [ना.]
दहि पाखाले [ना.]
द्वीप डिप [ना.]
दाँत केङ्ग [ना.] अगाडिको ~
छोईकेङ्ग [ना.]
दाइ फुवा [ना.]
दाउरा सङ्ग [ना.]
दाजु फुवा [ना.]
दाजु-भाइ छेङ्गवा [ना.], डक्क्या
[ना.]
दाप सिप [ना.]
दायाँ चुप [ना.]
दारिम डारिम्पा [ना.]
दाल डाला [ना.]

दास्ती झाट्रो [ना.]
 दिउँसो लेन्दु [ना.]
 दिदी ना [ना.]
 दिदी-बहिनी छेकुमा [ना.]
 दिन डिना [ना.] केही ~ अघि
 आसेई [क्रि.वि.] चार ~ पछि
 रेट्टायु [ना.] तीन ~ अघि
 आसेईबा [क्रि.वि.] तीन ~
 पछि ओङ्ठायु [ना.] दुई ~
 अघि आसेईगोसाडा [क्रि.वि.]
 दुई ~ पछि छिन्डायु [क्रि.वि.]
 पाँच ~ पछि पाङ्ठायु [ना.]
 दिनु छोकमा [क्रि.], पिमा [क्रि.]
 कन्या कुटुम्बलाई ~ पोईमा
 [क्रि.]
 दिमाग टाङ्कचक [ना.]
 दिल कोङ [ना.]
 दिसा हि [ना.] ~ गरिदिनु
 एप-मुइ:मा [क्रि.] ~ गर्नु
 एप-मुइ:मा [क्रि.], एप-मुमा
 [क्रि.]
 दुःख सारिमा [ना.] ~ पार्नु
 छप्पा [क्रि.] ~ लायु कोङ
 टुकमा [क्रि.], मिचिनङ टुकमा
 [क्रि.], सोम-टुकमा [क्रि.]
 दुई हिच्चे [सं.]
 दुईजना हिच्चिबाङ [सं.]
 दुख्नु टुकमा [क्रि.]

दुम्सी खाडाम्पा [ना.]
 दुल्को / चाक्को ~ हुटुरि [ना.]
 दुलो होङ [ना.] ~ पार्नु
 पाइ:मा [क्रि.]
 दुवार ढोवारि [ना.]
 दुहुनु फिमा [क्रि.]
 दूध डुडा [ना.]
 देख्नु चोप्पा [क्रि.] झलक्क ~
 चोप्पा [क्रि.]
 देखाउनु खाङ-मेइ:मा [क्रि.],
 खाङ-नुम्मा [क्रि.], कोइ:मा
 [क्रि.]
 देखि -खे:ङा [प्र.]
 देखिनु नङ्मा [क्रि.], ठाइ:मा
 [क्रि.]
 देवता माङ [ना.]
 देवर मोट्राङ्बा [ना.]
 देसान बिहिम [ना.]
 दोकान डोकाना [ना.]
 दोबार्नु बेङ्मा [क्रि.]
 दौरा ले:लङ [ना.]

ध

धँयेरो चोच्चोयोङ [ना.]

धकेलनु टोईमा [क्रि.]
 धनुष गुठांड [ना.]
 धम्काउनु ढिमा [क्रि.]
 धमिरा भिम्रा [ना.]
 धान काया [ना.]
 धानचरी फिरवाइः [ना.]
 धामी वाइडाड [ना.], छाम्बाक
 [ना.], डोवा [ना.], माडबा
 [ना.]
 धार / ~ लगाउनु वेक्मा [क्रि.]
 ~ लागु वेईमा [क्रि.],
 याइःमा [क्रि.]
 धारिलो / ~ हुनु वेईमा [क्रि.],
 याइःमा [क्रि.]
 धुनु छिमा [क्रि.], टेप्मा [क्रि.],
 वा-छिमा [क्रि.], वा-ढापमा
 [क्रि.] धोइदिनु छिःमा [क्रि.]
 धुम्रपान / ~ गर्नु ठुडःमा [क्रि.]
 धुल्याउनु योप्मा [क्रि.]
 धुलो चिरेःवा [ना.], खाम्चिरेक
 [ना.]
 धुवा मिसाम [ना.]
 धेरै बाट्टे [क्रि.वि.], भोरि
 [क्रि.वि.], भुङलोक [क्रि.वि.],
 चापाराक्राक [क्रि.वि.], चाको
 [क्रि.वि.], छुट्टि [क्रि.वि.],
 निनाम्मा [क्रि.वि.] ~ हुनु

चुमा [क्रि.]
 धोखा लासुवा [ना.]

न

न ना [नि.]
 नअटाउनु छइःमा [क्रि.]
 नक्कल / ~ गर्नु खेडमा [क्रि.],
 फाम्मा [क्रि.]
 नक्कली चोल्लेक्कि [वि.]
 नगर हाउक [विस्म.]
 नड टम्बरक [ना.]
 नङ्ग्याउनु ओक्मा [क्रि.],
 पाम्मा [क्रि.] नङ्ग्याइदिनु
 ओक्मा [क्रि.]
 नजानु छोईमा [क्रि.],
 छोईमा-लोकमा [क्रि.]
 नजिक / ~ पार्नु झुम्मा [क्रि.]
 नजीक फाईमा [क्रि.वि.]
 नदी कोसि [ना.]
 नन्द मोट्राडःमा [ना.]
 नमस्कार सिया [ना.]
 नमान्नु छोईमा [क्रि.], नामा
 [क्रि.]
 नमीठो / ~ हुनु इःमा [क्रि.]

नरम पेटेक [वि.], पेटुक [वि.]
 नर्तकी लाक्कालुमा [ना.]
 नराम्नो / ~ देखिनु चिःमा [क्रि.]
 नरिवल नार्बेला [ना.]
 नलीखुट्टो पाङ्गसुला [ना.]
 नहुनु इःमा [क्रि.], माहा
 [विस्म.], मान्छि [नि.]
 न्याउरी मुसो सेरोङ्गि [ना.]
 न्यौली लाम्लोङ्गमा [ना.]
 नाँधुनु काकमा [क्रि.], रिप्मा
 [क्रि.]
 नाइटो नुम्फुरुक [ना.]
 नाक नारि [ना.]
 नाङ्गो नाङ्गुट्टे [वि.]
 नाङ्गलो नाङ्गिलोङ्ग [ना.]
 नाच लाक [ना.]
 नाचुनु लाक लुमा [क्रि.]
 नातागोता कुल्कुटुम्बा [ना.]
 नाति याङ्गमेइँ [ना.]
 नातिनी याङ्गमेइँ [ना.]
 नानाथरी उरावाउपाछा [वि.]
 नानी कीरा छोकेप [ना.]
 नापुनु हाक्मा [क्रि.]
 नाम नङ्ग [ना.]

नाम्लो वानाम [ना.]
 नि आङ्ग [नि.], गोनेइ [विस्म.],
 होउ [नि.]
 निकुनु लोइँमा [क्रि.]
 निकालुनु लाइःमा [क्रि.],
 लोइःमा [क्रि.], लोइँमा [क्रि.],
 पोइःमा [क्रि.]
 निको / ~ पार्नु नुमा [क्रि.]
 निगुरो भेःवालाङ्ग [ना.]
 निचोर्नु फिमा [क्रि.]
 निचोरिनु फिमा [क्रि.]
 निदाउनु इम्मा [क्रि.]
 निन्द्र / ~ा लायु मक-इमा [क्रि.]
 निन्द्रा टुङ्गुप [ना.] ~ लायु
 टुङ्गुप लुमा [क्रि.]
 निर्पासि ओङ्गठायु [ना.]
 निम्त्याउनु पाइःमा [क्रि.]
 निम्ति लाङ्गटि [नि.]
 निलु मिमा [क्रि.]
 निश्चय स [ना.]
 निहुँ निहुङ्ग [ना.]
 निहुरनु कुङ्गमा [क्रि.]
 निहुराउनु मुम्मा [क्रि.]
 निहुरिनु कुङ्गमान्चि [क्रि.]

नुगाउनु मुम्मा [क्रि.]
 नुहाउनु वा-हुमा [क्रि.]
 नून युम [ना.]
 नेपाली पानिरड [ना.]
 नै टा [नि.]
 नोकर सेहो [ना.]

प

पक्रनु लाप्मा [क्रि.]
 पकाउनु फाडमा [क्रि.], सुम्मा
 [क्रि.], ठुक्मा [क्रि.]
 पखाल्नु / पखालिदिनु छिःमा
 [क्रि.]
 पखेटा लाप्टाड [ना.]
 पछयाउनु रकमा [क्रि.], सोम्मा
 [क्रि.]
 पछ्याडि एडसि [क्रि.वि.], ठेडसि
 [क्रि.वि.], ठेडसि [ना.],
 ठेडसिबे [क्रि.वि.]
 पछ्यार्नु हुडमा [क्रि.]
 पछि एडसि [क्रि.वि.], गाक्काड
 [क्रि.वि.], पाछे [क्रि.वि.], पाछे
 [नि.], वारेइँ [क्रि.वि.]
 पछेउरा मुन्जेइः [ना.]
 पटक खेप्पा [ना.]

पट्टकै एकठोपा [क्रि.वि.]
 पद्याउनु भेक्मा [क्रि.]
 पटुका छुम्मा [ना.]
 पठाउनु हाक्मा [क्रि.], हाडमा
 [क्रि.], खाइँमा [क्रि.], पाडमा
 [क्रि.], फाईँमा [क्रि.] कुलोमा
 (पानी) ~ एडमा [क्रि.]
 माथि ~ काइँमा [क्रि.]
 पड्कनु बोडमा [क्रि.], ब्रडमा
 [क्रि.]
 पड्काउनु बोडमा [क्रि.], ब्रडमा
 [क्रि.]
 पद्नु खिप्मा [क्रि.], पोडे-नुम्मा
 [क्रि.], डेमा [क्रि.]
 पढाउनु चिंमा [क्रि.]
 पत्ता स [ना.]
 पत्नी टायामा [ना.]
 पत्याउनु पाट्टे काइःमा [क्रि.]
 पत्यार पाट्टे [ना.]
 पति टायामा [ना.]
 पतिङगर भोसोङगो [ना.]
 पतेरो बेन्छुवाइः [ना.]
 पदुवा पादुवा [ना.]
 पधेरो चुवाखाम [ना.]
 पन्युँ पुनुड [ना.]

पनि याङ [नि.]

पर यो [स.ना.], योवा [क्रि.वि.],
योःनि [क्रि.वि.] त्यो (~को)
यो [स.ना.] ~जस्तो ठूलो
योट्टा [वि.] यहाँ ~ बायु
[क्रि.वि.]

परजस्तो योखिया [वि.], योखिः
[क्रि.वि.], योखिःनङ [क्रि.वि.]

परम्परा सुन्दुम [ना.]

पर्काउनु चुमा [क्रि.]

पर्खनु हाइःमा [क्रि.]

पर्छनु रेम्मा [क्रि.]

पर्नु / पानी ~ वेइः टामा [क्रि.]

पर्म बोनि [ना.] ~ खेलु
लामा [क्रि.] ~ तिर्नु लामा
[क्रि.]

पर्सि छिन्डायु [क्रि.वि.]

पराघुँ छिम्मामा [क्रि.वि.]

परार आछिम्मामा [क्रि.वि.]

पराल / कोदोको ~ नारुवा [ना.]

परिकार चामाठोका [ना.]

परिपक्क / ~ हुनु चक्रमा [क्रि.]

परेवा नाछा [ना.]

पल्टनु आइँमा [क्रि.], कमान्चि
[क्रि.], लेइमा [क्रि.] (आँखा)
~ घइँमा [क्रि.]

पल्टाउनु आइँमा [क्रि.], लेइमा
[क्रि.] (आँखा) ~ घइँमा
[क्रि.]

पल्टो खेप्पा [ना.]

पस्कनु याप्मा [क्रि.]

पस्कनु याप्मा [क्रि.]

पसु लकमा [क्रि.], वाइमा [क्रि.]

पसाउनु होइँमा [क्रि.]

पसालु लकमा [क्रि.]

पसिना हाक्नुवा [ना.] ~
आउनु हाक्नुवा लुमा [क्रि.]

पहिला आठोम [क्रि.वि.]

पहिलो आगुवा [वि.]

पहेँले रूख ढानाहार्कि [ना.]

पहेँलो हार्डिबुङ [वि.], पारासे
[वि.]

पृथिवी हेइखाम्मा [ना.]

प्याज पियाजुप [ना.]

प्रकार चेटा [ना.], चोम [ना.],
ठोका [ना.]

प्रतिध्वनी मुक्मा [ना.]

प्रयोग / ~ गर्नु याइमा [क्रि.]

प्रशंसा / ~ गर्नु लोइमा [क्रि.]

प्रशस्त पाउलो [वि.]

प्रसाद माइकोक [ना.]

प्राय निम्मा [क्रि.वि.]
 प्रेतात्मा सखाला [ना.]
 प्वाँख लाप्टाङ [ना.]
 प्वाल होङ [ना.], खोप्पारि
 [ना.], खुम्डि [ना.] ~ पर्नु
 रोइँमा [क्रि.] ~ पार्नु
 रोइँमा [क्रि.]
 पाउ लाङ [ना.]
 पाउजु भाङ्गि [ना.]
 पाउनु छिःमा [क्रि.], टोकमा
 [क्रि.]
 पाक्नु चक्रमा [क्रि.], फाङ्गमा
 [क्रि.], ठुमा [क्रि.]
 पाकेको उठुवाङ [वि.]
 पाको / ~ मान्छे उडुवा [ना.]
 पाखे जुका लोकभे [ना.]
 पागल / ~ हुनु छ्योम्मा [क्रि.]
 पाङ्ग्रा काङ्गारा [ना.]
 पाछा चोम [ना.], पाछा [ना.]
 पात लाफोक [ना.], फाक्वा
 [ना.] केराको ~ टुप्रा [ना.]
 पाते फिस्टा छिँवा [ना.]
 पातो पाटा [ना.]
 पाद फिःमा [ना.]
 पाद्नु फिमा [क्रि.], फिःमा [क्रि.]

पादिदिनु फिःमा [क्रि.]
 पान पान्छुट्टि [ना.]
 पानी चुवा [ना.], वेइः [ना.]
 ~ पर्नु वेइः टामा [क्रि.]
 पापड ढोट्टोरे [ना.]
 पाप्रा खोब्बुसुङ [ना.]
 पार्नु मेइःमा [क्रि.] (अण्डा) ~
 ठिमा [क्रि.]
 पारिजात पेट्रेकमा [ना.]
 पाल्नु हङ्गमा [क्रि.]
 पालुङगो पालुङ्गि [ना.]
 पालो टालि [ना.]
 पाहा काङ्गमाक [ना.]
 पिंडालु याक्चुबि [ना.]
 पिंडौला कोङ्गका [ना.]
 पिंधु चेम्मा [क्रि.], साइँमा
 [क्रि.]
 पिंधिनु चेम्मा [क्रि.], साइँमा
 [क्रि.]
 पिउनु होप्मा [क्रि.], टुङ्गमा
 [क्रि.]
 पिउरी छुलाङ [ना.]
 पिच्चारी फोच्चोक [ना.]
 पिट्नु टेइँमा [क्रि.]
 पिठो ढुटो [ना.]

पिपल पिपोला [ना.]
 पिरा पिरा [ना.]
 पिरो / ~ लायु हाङ्गमा [क्रि.] ~
 हुनु हाङ्गमा [क्रि.]
 पिसाब / ~ गरिदिनु
 छेप-मुइःमा [क्रि.] ~ गर्नु
 छेप-मुइःमा [क्रि.], छेप-मुमा
 [क्रि.]
 पीङ पेङ्गोङ्गसि [ना.], पुङ [ना.]
 पुयु लाइःमा [क्रि.], फाइःमा
 [क्रि.], टामा [क्रि.]
 पुच्छर मिरि [ना.]
 पुछनु सेङ्गमा [क्रि.], सुप्मा
 [क्रि.], टक्मा [क्रि.] पुछ्छिदिनु
 टक्मा [क्रि.]
 पुजारी डोवा [ना.], माङ्गबा
 [ना.]
 पुतली कोम्पिचलक [ना.]
 पुती सि [ना.]
 पुच्याउनु छोङ्गमा [क्रि.]
 पुर्नु भुक्मा [क्रि.], तक्मा [क्रि.]
 पुरुष पा [ना.]
 पुलपुल्याएको नोनोइःवा [क्रि.]
 पुल्लो पुल्लि [ना.]
 पूजा माङ्ग [ना.] ~ गर्नु माङ्ग
 नुम्मा [क्रि.]

पूरा / पुरा हुनु भेप्मा [क्रि.] ~
 हुनु टिप्मा [क्रि.]
 पेट फोक [ना.]
 पेटी डावाना [ना.]
 पेप्सि पेप्सि [ना.]
 पेरुङ्गो पेरुङ्गगा [ना.]
 पेल्लु पेम्मा [क्रि.], यमा [क्रि.]
 पेल्लिनु पेम्मा [क्रि.], यमा [क्रि.]
 पैसा फेक्वा [ना.]
 पो लो [नि.]
 पोइ पाफु [ना.], पासङ्ग [ना.]
 पोका / ~ पर्नु फेप्मा [क्रि.] ~
 पार्नु फेप्मा [क्रि.]
 पोखु लोङ्गमा [क्रि.], लुक्मा
 [क्रि.], रिमा [क्रि.]
 पोखाउनु रिमा [क्रि.]
 पोखिनु लोङ्गमा [क्रि.], लुक्मा
 [क्रि.], रिमा [क्रि.]
 पोल्नु लेङ्गमा [क्रि.]
 पोथी उम्मा [ना.]
 पोल पोलिका [ना.] ~ खोल्लु
 पोलिका टिमा [क्रि.]
 पोल्नु हुइःमा [क्रि.], माक्मा
 [क्रि.]
 पोलाउनु पोलिका टिमा [क्रि.]

पोलिनु हुइःमा [क्रि.]
 पोसाक वाइःमा [ना.]
 पोहोर आनेम्नड [क्रि.वि.]
 पौडिनु वा-चाकमा [क्रि.]
 पौडी / ~ खेलु वा-चाकमा [क्रि.]

फ

फकाउनु लेम्मा [क्रि.]
 फच्चयाड माङ्ग्रेम [ना.]
 फट्याउनु झइँमा [क्रि.]
 फट्याङ्ग्रो सेकुप [ना.]
 फट्याङ्ग्रो लाक्किसा [ना.]
 फटाही नारक [ना.]
 फङ्कार्नु फिःमा [क्रि.]
 फडिर बोन्ठोम [ना.]
 फत्ते / ~ गर्नु पइःमा [क्रि.]
 फर्कनु चुमा [क्रि.], लामा [क्रि.],
 टेमा [क्रि.]
 फर्काउनु लामा [क्रि.]
 फराकिलो / ~ पार्नु झिमा [क्रि.]
 फल साराक [ना.]
 फलफूल / अमिलो जातको ~
 सुन्चुःवा [ना.], सुराप्या [ना.]

फलनु केडःमा [क्रि.], फाइःमा
 [क्रि.], पुक्मा [क्रि.] न~
 एम्मा [क्रि.]
 फलाउनु केडःमा [क्रि.]
 फलाक्नु या-हाइःमा [क्रि.]
 फलाम लोहा [ना.]
 फलेदो चोडरुबु [ना.]
 फस्टाउनु फोडःमा [क्रि.]
 फ्याँक्नु आम्मा [क्रि.], ओमा
 [क्रि.]
 फाँड्नु पेडःमा [क्रि.]
 फाप्नु ठेइःमा [क्रि.]
 फाल्नु ओमा [क्रि.], फेइःमा
 [क्रि.], टोइःमा [क्रि.]
 फिंजाउनु फेमा [क्रि.]
 फित्कौली फिःलुक्के [ना.]
 फियो चोःवा [ना.]
 फिला फिलाक [ना.]
 फिलिङ्गो डुर्जिमा [ना.]
 फीज गाजु [ना.]
 फुकनु टुप्मा [क्रि.]
 फुकनु खुप्मा [क्रि.], मुइःमा [क्रि.]
 फुकुनु फेइँमा [क्रि.]
 फुकाउनु फेक्मा [क्रि.], फम्मा
 [क्रि.]

फुकाल्नु फेइँमा [क्रि.]
 फुदनु केइःमा [क्रि.],
 केइःमा-भोक्मा [क्रि.]
 फुटाउनु चेइँमा [क्रि.], केइःमा
 [क्रि.], केइःमा-भोक्मा [क्रि.],
 ठुप्मा [क्रि.]
 फुपाजु पुसाइँ [ना.]
 फुपू माडुम [ना.], माक्कु [ना.]
 फुर्कने चोल्लेक्कि [वि.]
 फुर्काउनु चोइँमा [क्रि.]
 फुर्किनु चाप टामा [क्रि.]
 फुर्को झोम्पा [ना.]
 फुर्ति चाप [ना.]
 फुर्तिलो चोल्लेक्कि [वि.]
 फुल ठिं [ना.]
 फुलटिन फुल्टिन [ना.]
 फुल्लु फाइःमा [क्रि.], फोडःमा
 [क्रि.] कपाल ~ फुइःमा
 [क्रि.]
 फूल फुड [ना.]
 फूलपिंडालु फुड्याक्कुवि [ना.]
 फेर्नु लेइँमा [क्रि.]
 फेरि पाइँ [क्रि.वि.]
 फेसो / ~ लगाउनु कोडःमा [क्रि.]
 फैलाउनु केमा [क्रि.], फेमा [क्रि.]

फैलिन लोडःमा [क्रि.]
 फोक्सो सोम्फोरोक [ना.]
 फोका बोडकि [ना.]
 फोर्नु ठुप्मा [क्रि.]
 फोहर चाम्चक [ना.]
 फोहोर छिःमाकालोक [ना.]
 फोहोरी / ~ हुनु पोप्मा [क्रि.]

ब

बखडा बागाडा [ना.]
 बगु खुमा [क्रि.], वा-लाईमा
 [क्रि.]
 बगाउनु खोमा [क्रि.], खुमा
 [क्रि.], वा-लाईमा [क्रि.]
 बगालिनु वाक्ले-लिमा [क्रि.]
 बडग्याउनु बेडःमा [क्रि.], ब्रम्मा
 [क्रि.], फिमा [क्रि.]
 बडगिनु बेडःमा [क्रि.]
 बडारो राक्टाडकेड [ना.]
 बच्चा छा [ना.], पुचुमा [ना.]
 बच्चाबच्ची छावा [ना.]
 बचाउ / ~ गर्नु कोम्मा [क्रि.]
 बचाउनु चक्कमा [क्रि.]
 बज्नु साइँमा [क्रि.]

बज्यै ठिगुम [ना.] बुढी ~
 चाःयाङ्ठिगुम [ना.]
 बजाउन मुइःमा [क्रि.]
 बजाउनु साइँमा [क्रि.] झ्याम्टा
 ~ ठाम्मा [क्रि.]
 बजार हाठा [ना.]
 बजार्नु दुङ्मा [क्रि.]
 बट्टाई कुम्बुःवा [ना.]
 बटार्नु रिप्मा [क्रि.], रङ्मा [क्रि.]
 बटारिनु रङ्मा [क्रि.]
 बटुको काँसालुङ-टामालुङ
 [ना.], खोरेक [ना.]
 बटुल्लु खोम्मा [क्रि.]
 बटुलिनु खोम्मा [क्रि.]
 बद्नु पामा [क्रि.], फाइःमा
 [क्रि.]
 बढाइचढाइ / ~ गर्नु डो-छोप्मा
 [क्रि.]
 बढाउनु पामा [क्रि.]
 बढार्नु खोमा [क्रि.], फेक्मा
 [क्रि.], टाङ-फेक्मा [क्रि.]
 बढी बाड्डे [क्रि.वि.] ~ हुनु
 चुमा [क्रि.]
 बढमास / ~ हुनु बाक्ले-लिमा
 [क्रि.], छोइःमा [क्रि.]
 बदेल राङ्फाक [ना.]

बनतरुल खोलाखि [ना.]
 बनबिरालो दुम्पासा [ना.],
 वाप्पा [ना.]
 बन्चरो फान्डि [ना.]
 बन्द / ~ गर्नु चुप्मा [क्रि.],
 टेक्मा [क्रि.], सिप्मा [क्रि.] ~
 हुनु चुप्मा [क्रि.], टेक्मा [क्रि.]
 बनाइनु ठोक्मा [क्रि.]
 बनाउनु बाने-नुम्मा [क्रि.],
 छाक्मा [क्रि.], नुम्मा [क्रि.],
 ठोक्मा [क्रि.] (रक्सी) ~
 हेङ्मा [क्रि.] बनाइदिनु
 छाक्मा [क्रि.]
 बयर बाइरासि [ना.]
 बर पाण्टुबु [ना.]
 बर्खा छेरेरेमा [ना.]
 बर्रो डुखुप्सि [ना.]
 बर्ष / एक ~ पछि नाम्माडा
 [क्रि.वि.] तीन ~ अघि
 आडोङ्मान्ड [क्रि.वि.] तीन
 ~ पछि डोङ्माडा [क्रि.वि.]
 दुई ~ अघि आछिम्मान्ड
 [क्रि.वि.] दुई ~ पछि
 छिम्माडा [क्रि.वि.] यो ~
 बापालि [क्रि.वि.], पाइँडोड
 [क्रि.वि.]
 बराबर वारोवारि [वि.]
 बल सावा [ना.]

बल्लन्नु टुईमा [क्रि.]
 बल्ल्नाउनु टुईमा [क्रि.]
 बल्लु ओम्मा [क्रि.]
 बलेनी वासुरि [ना.]
 बस्तु वास्टु [ना.]
 बस्तु कोइःमा [क्रि.], कुप्पा
 [क्रि.], लुइःमा [क्रि.], युइःमा
 [क्रि.] चिन्ता ~ ठोम्मा
 [क्रि.] टुकुक्क ~
 टोक्क-युइःमा [क्रि.] धामी
 ~ ठोम्मा [क्रि.] बास ~
 याक्का [क्रि.]
 बसाउनु नाम्मा [क्रि.], नाम्नुमा
 [क्रि.]
 बसाल्लु खाम्मा [क्रि.]
 बहक लाम्मा [ना.]
 बहिनी निसा [ना.]
 बहिरो फेइनिवा [ना.]
 ब्यबहार / ~ गर्नु मेइःमा [क्रि.]
 ब्यर्थ सोज्जे [वि.], सोज्जे
 [क्रि.वि.]
 ब्याउनु पोइःमा [क्रि.]
 ब्याड बियाडे [ना.]
 ब्याधि सारिमा [ना.]
 ब्यँञ्जनु ठिमा [क्रि.]
 ब्यँञ्जाउनु पोक्का [क्रि.], ठिमा

[क्रि.]
 ब्रस बुरुस [ना.]
 ब्रिन्जल पोप्पाःला [ना.]
 बाँचु हइःमा [क्रि.]
 बाँदर हेलावा [ना.]
 बाँधु छुमा [क्रि.], काईमा
 [क्रि.], काम्मा [क्रि.]
 बाँस साक्फा [ना.] ~को चिरा
 वाट्टि [ना.] ~को चोइटो
 साक्फाडि [ना.]
 बाक्कु चिपरक्क [क्रि.वि.],
 रपक्कक्क [क्रि.वि.] ~ हुनु
 इक्का [क्रि.]
 बाघ किभा [ना.]
 बाइगिनु वम्म [क्रि.], फिमा
 [क्रि.]
 बाइगेकाठ सइकिसिःवा [ना.]
 बाइगो कोक्के [वि.] ~ पार्नु
 फिमा [क्रि.]
 बाजे ठिप्पा [ना.] बुढो ~
 चाःयाइठिप्पा [ना.]
 बाइनु खिमा [क्रि.]
 बाट -बेःया [प्र.]
 बाट्टु फाक्का [क्रि.], रिप्पा
 [क्रि.] बाटिदिनु फाक्का
 [क्रि.]

बाटो लाम्बु [ना.]
 बाती बाट्टि [ना.]
 बादल कुमिमा [ना.]
 बाध्य / ~ गर्नु डाक्मा [क्रि.]
 बान्ता / ~ गर्नु पेमा [क्रि.]
 बान्तावा खोम्बुरङ [ना.]
 बाफ साम [ना.]
 बाबरी ठोप्पाफुङ [ना.]
 बाबु तुनु [ना.]
 बामेसर्नु ओम्पा-पाक्मा [क्रि.]
 बायँ / ~ सर्नु फोप्फोःले [ना.]
 बाया बेङ्वा [ना.]
 बार्नु गोम्मा [क्रि.], कोम्मा
 [क्रि.], उप्मा [क्रि.], योङ्मा
 [क्रि.]
 बारी खा [ना.]
 बारुलो छिल्किप्मि [ना.]
 बाल्नु हुङ्मा [क्रि.], लाप्मा
 [क्रि.], मि-खोम्मा [क्रि.],
 ओम्मा [क्रि.]
 बालुवा बासिकारा [ना.]
 बासना फुङ्फुङ्फुङ्वा [क्रि.वि.]
 बास्तु ओक्मा [क्रि.]
 बाहुन वाम्ना [ना.]

बाहुन-छेत्री पानिवाङ [ना.]
 बाहुनी वाम्निमा [ना.]
 बिंड लाङ्कोक [ना.]
 बिंडी वेडि [ना.]
 बिक्नु छुक्मा [क्रि.]
 बिकामी बिकामे [वि.]
 बिकामे बिकामे [वि.]
 बिकास / ~ गर्नु लोङ्मा [क्रि.]
 बिग्रनु इःमा [क्रि.]
 बिगार्नु इःमा [क्रि.]
 बिच्छ्याउनु ठङ्मा [क्रि.]
 बिचार मिचिन्ङ [ना.]
 बिच्छ्याउनु / बिच्छ्याइदिनु ठक्मा
 [क्रि.]
 बिजोक हिडोखा [ना.]
 बित्नु बिटे-लिमा [क्रि.]
 बिताउनु बिटे-नुम्मा [क्रि.]
 बिदा / ~ हुनु हाम्मा [क्रि.],
 हाम्मान्चि [क्रि.]
 बिना मान्छि [नि.]
 बिनायो डोङ [ना.]
 बिभिन्न ओलिओलि [वि.],
 ठेम्ठेम [स.ना.], ठेम्ठेम्ठेम [वि.]
 बिमार / टाउको दुख्ने ~

टाङ्कचि [ना.]
 बिमिरो मुक्कुलि [ना.]
 बिकोँ छुप्मा [ना.], हुप्मा [ना.]
 बिर्सनु मुइँमा [क्रि.]
 बिरालो मेनुवा [ना.]
 बिलाउने झेंझेंवा [ना.]
 बिश्वास / ~ गर्नु पाट्टे काइःमा
 [क्रि.]
 बिस्कन चानाम [ना.]
 बिस्तारै माङ्का [क्रि.वि.],
 सोप्मोड [क्रि.वि.]
 बिसाउनु नाइँमा [क्रि.]
 बिहान भेनि [ना.], उभेनि
 [क्रि.वि.]
 बिहानै उभेनि [क्रि.वि.]
 बीउ छुःवा [ना.], सेउवि [ना.]
 बुकी फूल युम्फुड [ना.]
 बुचो बुचा [ना.]
 बुझ्नु टुप्मा [क्रि.]
 बुढ्यौली वाट्टोड [ना.]
 बुढी मासड [ना.]
 बुढो / ~ मान्छे खोःवा [ना.]
 बुन्नु फाङ्मा [क्रि.] तान ~
 ठाक्मा [क्रि.]

बुलेत्रे कीरा फिनाप [ना.]
 बुवा पा [ना.]
 बुहारी नाम्मि [ना.]
 बेसी लाङ्गलि [ना.]
 बेच्नु इँमा [क्रि.] बेच्ने मान्छे
 काइँपा [ना.]
 बेत टर [ना.]
 बेर्नु रक्मा [क्रि.]
 बेरिनु रक्मा [क्रि.]
 बेलुका खाखुइः [ना.], नाम्ठा
 [ना.]
 बेवास्ता लेङ्फेड [क्रि.वि.]
 बेहोश मोक्रो [ना.]
 बैगन फोफोयाड [ना.],
 पोप्पाःला [ना.]
 बैठान बाइठानि [ना.]
 बैदाङ्ग वाइडाड [ना.]
 बोक्नु केक्मा [क्रि.], खुमा [क्रि.]
 पेट ~ खुमा [क्रि.],
 फोक-खुमा [क्रि.]
 बोक्रा होक्वा [ना.]
 बोझो बोचा [ना.]
 बोट टाङ [ना.]
 बोतल पेप्सि [ना.]
 बोल्नु चेक्मा [क्रि.], लुमा [क्रि.]

बोलाउनु पाइःमा [क्रि.],
या-चेप्मा [क्रि.]

बोसो छोइः [ना.]

बौलाउनु छोम्मा [क्रि.]

भ

भँगेरो भाङ्गेरु [ना.]

भएर -लाम [प्र.], -लाम्मा [प्र.]

भकारी चासेप्मा [ना.]

भकिम्लो माहाडा [ना.]

भग सि [ना.]

भटमास खोङ्गसङ्ग [ना.]

भट्मास साम्बालि [ना.]

भत्कनु होइःमा [क्रि.], रोप्मा
[क्रि.]

भत्काउनु होइःमा [क्रि.], रोप्मा
[क्रि.]

भतिजा याङ्गमेइँ [ना.]

भतिजी याङ्गमेइँ [ना.]

भन्टा पोप्पाःला [ना.]

भन्नु चेक्मा [क्रि.], लोइःमा
[क्रि.], लुमा [क्रि.]

भनाइ चेक्मा [ना.]

भने भोने [नि.]

भनेर मो [नि.]

भमरा भोमारु [ना.]

भमरोजस्तो एक प्रकारको कीरा
सुइँलुङ्गमा [ना.]

भन्याङ ठाकिलोङ [ना.]

भर्खर एसारि [क्रि.वि.] ~को
बाखारि [ना.]

भर्नु भेप्मा [क्रि.], खामा [क्रि.],
फाइःमा [क्रि.], टिप्मा [क्रि.]

भस्याउनु टाङ्गमा [क्रि.]

भर्सिनु टाङ्गमा [क्रि.]

भरि टिप्पे [वि.]

भरिनु भेप्मा [क्रि.], खामा
[क्रि.], टिप्मा [क्रि.]

भरी भोरि [क्रि.वि.]

भरे गाक्काङ [क्रि.वि.], ठोङ्गवा
[ना.]

भल वाहाला [ना.]

भलायो डाकेक्वु [ना.]

भविष्यमा वारेइँ [क्रि.वि.]

भृकुटी सक्टाङ [ना.]

भ्याकुर सवा [ना.]

भ्यागुतो फोरोक [ना.]

भाँच्नु ओइःमा [क्रि.], पेङ्गमा
[क्रि.], रुप्मा [क्रि.], सइँमा

[क्रि.], टाकमा [क्रि.]
 भाँचिदिनु ओइ:मा [क्रि.]
 भाँचिनु ओइ:मा [क्रि.], पेइ:मा
 [क्रि.], रुप्मा [क्रि.], सइ:मा
 [क्रि.], टाकमा [क्रि.]
 भाँडो राइ:गि [ना.], ठापि [ना.],
 टुवारि [ना.] पानी राख्ने ~
 फाइ:मा [ना.]
 भाइ निसा [ना.]
 भाकल भाँडो [ना.]
 भाग्य फुइ:मा [क्रि.], फम्माल्चि
 [क्रि.]
 भात कोक [ना.]
 भान्जा याइ:मेइँ [ना.]
 भान्जी याइ:मेइँ [ना.]
 भार हेन्चोक [ना.], माराइ
 [ना.], फोप्पा [ना.]
 भालु माक्सा [ना.]
 भालुबाँस लुकभा [ना.]
 भाले मुट्टो लुइ:कुचुइ:पा [ना.]
 भाषा रइ [ना.]
 भिज्नु वा-पोक्मा [क्रि.]
 भिजाउनु वा-पोक्मा [क्रि.]
 भित्र कोइ:बे [क्रि.वि.]
 भित्र्याँस कोइ:सा [ना.]

भिनाजु भेना [ना.]
 भिरालो हेमेरे [ना.]
 भुइँ खाम [ना.]
 भुइँकटहर खाम्फानासि [ना.]
 भुइँचालो लु:लि [ना.]
 भुक्नु हुक्मा [क्रि.]
 भुजेत्रो कोइ:कुना [ना.]
 भुट्नु डोमा [क्रि.]
 भुत्ल्याउनु झिमा [क्रि.]
 भुमरी घाकि [ना.]
 भूत हल्ला [ना.], मामाड [ना.]
 भूतप्रेत बिहिम [ना.]
 भेट / ~ हुनु टुप्पा [क्रि.]
 भेट्नु छि:मा [क्रि.], कोइ:मा
 [क्रि.], टोक्मा [क्रि.], टुप्पा
 [क्रि.]
 भेला / ~ पारिदिनु डुइ:मा [क्रि.]
 ~ पार्नु डुमा [क्रि.], खोम्मा
 [क्रि.], रुइ:मा [क्रि.]
 भैंसी साइवा [ना.]
 भोक सइ:सा:वा [ना.] ~ लागु
 सइ:सा:वा सिमा [क्रि.]
 भोगटे पाम्लोड [ना.]
 भोग्य भोगे-नुम्मा [क्रि.]
 भोर्ला माक्फोइ:ला [ना.]

भोलि वान्डा [क्रि.वि.]
भोलि-पर्सि वारेई [क्रि.वि.]

म

म आक्का [स.ना.]
मंजुर / ~ हुनु काडमा [क्रि.]
मकिनु रोप्मा [क्रि.]
मकै बोडकि [ना.]
मच्चाउनु छोडमा [क्रि.]
मज्जाले मोज्जा [क्रि.वि.]
मजेत्रो टाङ्खुम्बि [ना.]
मट्याङ्ग्रो / ~ बनाउनु काडमा [क्रि.]
मटेङ्ग्रो गुरेक [ना.]
मदाने ठोरोड [ना.]
मध्याह्नमा उलेन्दु [क्रि.वि.]
मधानी मान्ढानि [ना.]
मन कोड [ना.], मिचिनड [ना.]
~ दुखाउनु नड्वा-छिःमा [क्रि.] ~ दुख्नु
नड्वा-छिःमा [क्रि.] ~
नपराउनु नड्वा-छिःमा [क्रि.] ~ पराउनु दुइःमा
लेमा [क्रि.], खाडःमा लेमा [क्रि.], लाम्मा काइःमा [क्रि.],

लेमा [क्रि.], मेक्मा [क्रि.],
राम्मा काइःमा [क्रि.] ~ पर्नु
लाम्मा काइःमा [क्रि.], राम्मा
काइःमा [क्रि.] ~ लायु
लाम्मा काइःमा [क्रि.], मिःमा
[क्रि.]

मनतातो कुमुडकुमुड [क्रि.वि.]
मयूर मान्जुरा [ना.]
मर्कनु फिमा [क्रि.]
मर्काउनु फिमा [क्रि.]
मर्चा खाइ [ना.]
मर्त्यलोक नाराखा [ना.]
मर्नु सिमा [क्रि.]
मल मोल्ला [ना.]
मलद्वार हिटोप्पा [ना.]
मलसाँप्रो खिडेङ्गमिक [ना.]
मल्लु खुक्टाड [ना.]
मस्याड घोरे [ना.]
मह खुडो [ना.]
महँगो / ~ हुनु छुमा [क्रि.]
महक्नु नाम्नुमा [क्रि.]
महसुस / ~ गर्नु लुमा [क्रि.]
महामारी बिहिम [ना.]
महिला मा [ना.]
मही / ~ पार्नु रमा [क्रि.]

मृग पोक्सा [ना.]
 मृगौला ठाङ्गुप [ना.]
 मृत्यु सिमा [ना.]
 मृतात्मा सखाला [ना.]
 म्वाइँ चुप्मा [ना.]
 माउसुली खिम्सुरिमा [ना.]
 माकुरो राङ्गाबाक [ना.]
 मायु डाक्मा [क्रि.] सहयोग ~
 बुक्मा [क्रि.]
 माझा डास्सा [ना.]
 माङ्गु वा-लेक्मा [क्रि.]
 माट्टी चरा खाम्सुर:वा [ना.]
 माटो खाम [ना.]
 माङ्गु नुक्मा [क्रि.], पइ:मा
 [क्रि.], पमा [क्रि.], रइँमा
 [क्रि.], योप्मा [क्रि.]
 माङ्गिदिनु पइ:मा [क्रि.]
 माल्नु सेइ:मा [क्रि.]
 मात्र ले [नि.], ले:ले [क्रि.वि.]
 माथि टो [स.ना.], टोबा
 [क्रि.वि.], टो:नि [क्रि.वि.], टेम्बे
 [क्रि.वि.] त्यो (~को) टो
 [स.ना.] यहाँ ~ बान्दु
 [क्रि.वि.]
 माथिजस्तो टोखिया [वि.],
 टोखि: [क्रि.वि.], टोखि:नङ

[क्रि.वि.]
 माथितल टाडाचोक [क्रि.वि.]
 मान्छे मा:मि [ना.] ठूलो ~
 आडुवाटाङ्गपा [ना.]
 मान्द्रो पेट्लु [ना.]
 मान्नु काङ्गमा [क्रि.], पाट्टे
 काइ:मा [क्रि.]
 माने याक्चुबि [ना.]
 मान्नी बुसुम [ना.]
 मामा पाडुम [ना.], पाक्कु [ना.]
 माया / ~ गर्नु सोम-टुक्मा [क्रि.]
 मार चाबुक [ना.]
 मार्नु सेइ:मा [क्रि.] मारिदिनु
 सेइ:मा [क्रि.]
 मास मासि [ना.]
 माह्लु चेम्मा [क्रि.]
 मासिनु लुक्मा [क्रि.]
 मासु सा [ना.], साराक [ना.]
 मिन्नु पइ:मा [क्रि.], योप्मा
 [क्रि.]
 मिल्नु खोप्मा [क्रि.], टोङ्गमा
 [क्रि.]
 मिलाउनु खोप्मा [क्रि.], मेइँमा
 [क्रि.], टोङ्गमा [क्रि.]
 मिसाउनु होइँमा [क्रि.]

मिसिनु होईमा [क्रि.]
मीठो / ~ हुनु लिम्मा [क्रि.]
मुख ठुरुम [ना.]
मुङ्ग्रो टे:टेईमा [ना.]
मुटु लुङ्गमाक [ना.]
मुळ्याउनु छुप्पा [क्रि.], फाम्मा
[क्रि.]
मुण्टो चोङ [ना.], लिम [ना.]
मुतुवी छेपुलि [ना.]
मुन्द्री फेक्चेम [ना.], सोङ्गोम
[ना.]
मुन्धुम मुन्डुम [ना.]
मुना छु:वा [ना.]
मुनि भेईबे [क्रि.वि.]
मुख्र आडेम्चा [ना.], चोम्चोले
[ना.], घोङ्गटोङ [वि.]
मुसल कढाङ्गमा [ना.]
मुसे खरुकी वामुरुवा [ना.]
मुसो सेन्चाक [ना.]
मूल बुई [ना.]
मेट्नु सुङ्गमा [क्रि.]
मेटिनु सुङ्गमा [क्रि.]
मेरो आ- [प्र.]
मेहेल मेल्लुक [ना.]

मोटाउनु सक्मा [क्रि.]
मोटो / ~ हुनु घोङ्गमा [क्रि.]
मौरी वासुमाङ [ना.]
मौवा साखो:वारि [ना.]

य

यत्रो बाट्टा [वि.]
यति बाट्टा [वि.]
यतिबेला एसारि [क्रि.वि.]
यदि हाङ [नि.], पान्टा [नि.],
पारा [नि.]
यसको उ- [प्र.]
यसपालि बापालि [क्रि.वि.]
यसपाली पाईङोङ [क्रि.वि.]
यसरी बाखि: [क्रि.वि.],
बाखि:तङ [क्रि.वि.], हुङ्गखिया
[वि.], हुङ्गखि:तङ [क्रि.वि.]
यस्तो बाखिया [वि.]
यसो बाखि: [क्रि.वि.]
यहाँनिर फाईमा [क्रि.वि.]
यो वा [स.ना.], मेई [ना.]
योनि सि [ना.]

र

र किना [नि.]

रक्सी आर्खा [ना.] ~ पार्नु
हेङ्मा [क्रि.]

रगत हालि [ना.]

रड / ~ लायु चक्रमा [क्रि.]

रङ्गाउनु चक्रमा [क्रि.]

रमाउनु नङ-नुमा [क्रि.], राम्मा
काइःमा [क्रि.]

रस वा [ना.]

रसाउनु / रसाउने गरी
चिचिपिप्वा [क्रि.वि.]

रसी टेट्टेङ्खा [ना.]

रहनु छोईमा-लोकमा [क्रि.]

रहल सिप [ना.]

राखु खाम्मा [क्रि.], लाइःमा
[क्रि.], नाईमा [क्रि.], टिमा
[क्रि.], युङ्मा [क्रि.] **मुखमा**
~ उम्मा [क्रि.] **राखिदिनु**
युक्मा [क्रि.]

राजदबार हाङ्खिम [ना.]

राजवृक्ष आरोगा [ना.]

राजा हाङ [ना.], हाङ्बा [ना.]

रात नाम्ठा [ना.], सेन्डु [ना.]

रातपर्नु खा-खुइःमा [क्रि.]

राति ठोङ्बा [ना.], उनाम्ठा
[क्रि.वि.]

रातो हालाछोप [वि.]

रानी हाङ्मा [ना.]

रानीचरी हाङ्बा [ना.]

राम्नीरी चुःनुलोक [क्रि.वि.],
मोज्जा [क्रि.वि.], सपारि
[क्रि.वि.]

राम्रो छोले [विस्म.], मोज्जा
[क्रि.वि.], टेम्मा [वि.] ~ हुनु
चुः-नुमा [क्रि.], नुमा [क्रि.]

रायो पासाइ [ना.]

राहरीति राहारिटि [ना.]

रिंगटा / ~ लायु टाङ्बा रमा
[क्रि.]

रित्तो सोइटा [क्रि.वि.]

रिमै झार रिमाइले [ना.]

रिस रेक [ना.]

रिसाउनु झोका लोईमा [क्रि.],
रेक काइःमा [क्रि.]

रीतिरिवाज राहारिटि [ना.]

रुघा खालाम्पा [ना.]

रुद्रघण्टी चारिगोई [ना.]

रुन्ची हाप्चुरि [ना.], हापुलि
[वि.]

रुन्चे हाप्चुरे [ना.]

रुनु हाप्मा [क्रि.]
 रुमाल गाम्छिक [ना.]
 रुख सडटाड [ना.]
 रे फो [नि.]
 रेलो रेलो [ना.]
 रोक्नु छेक्मा [क्रि.], डेडमा
 [क्रि.], एम्मा [क्रि.], लाइःमा
 [क्रि.]
 रोकिनु डोडमा [क्रि.]
 रोगी रोगाइटि [वि.]
 रोज्नु छेईमा [क्रि.]
 रोटी पेम्पाक [ना.]
 रोप्नु भुडमा [क्रि.], लेइःमा
 [क्रि.]
 रौं मुड [ना.]

ल

ल ओ [नि.]
 लखेट्नु रक्मा [क्रि.]
 लग्नु / लगिदिनु खुइःमा [क्रि.]
 लगाउनु लाक्मा [क्रि.], लुप्मा
 [क्रि.], मेइःमा [क्रि.], टेइःमा
 [क्रि.], वाइःमा [क्रि.], योक्मा
 [क्रि.]
 लज्जावती झार बुईसुप्पा [ना.]

लट्टी लाउरि [ना.]
 लड्नु कमा [क्रि.], लिम्मा [क्रि.],
 ठाम्मा [क्रि.], टुमा [क्रि.]
 लडाई आइस [ना.]
 लडाउनु कमा [क्रि.], लिम्मा
 [क्रि.], ठाम्मा [क्रि.]
 लम्पसार लेम्चिखोड्खोड
 [क्रि.वि.]
 लमी कालिया [ना.]
 लस्सा च्खेपा [ना.]
 लसुन माड्कुप [ना.]
 ल्याउनु खुइःमा [क्रि.], रोइःमा
 [क्रि.], टाइःमा [क्रि.], ठाप्मा
 [क्रि.] तल ~ कुक्मा [क्रि.]
 भित्र ~ लक्मा [क्रि.] माथि
 ~ काइःमा [क्रि.], लक्मा
 [क्रि.]

लाँडो लाड्वाराक [ना.], लि
 [ना.], टुन्दुले [ना.]

लाउनु / बिको ~ हुप्मा [क्रि.]

लागु काइःमा [क्रि.], लाक्मा
 [क्रि.], लोईमा [क्रि.], लुप्मा
 [क्रि.], सिमा [क्रि.], टामा [क्रि.]

लागि लाड्दि [नि.] केको ~
 ठेम्सि [क्रि.वि.]

लाछनु सिमा [क्रि.]

लाज / ~ पार्नु एलुप मेइःमा

[क्रि.] ~ लायु लाजा काइःमा
[क्रि.]
लाटोकोसेरो बुवा [ना.]
लात / ~ हान्नु टडःमा [क्रि.]
लात्ता / ~ले हान्नु टडःमा [क्रि.]
लात्ती आइस [ना.] ~ दिनु
आइस पिमा [क्रि.]
लानु खाइःमा [क्रि.], खुमा [क्रि.]
लामखुट्टे कोडकोडःमा [ना.]
लामो / ~ पार्नु केमा [क्रि.] ~
हुनु केमा [क्रि.], मेइःमा [क्रि.]
लाली गुराँस टाक्फुड [ना.]
लिंड इक [ना.]
लिखा सक्ठर [ना.] सुकेको ~
होप्चाइः [ना.]
लिङ्ग लाङ्गवाराक [ना.], लि
[ना.]
लिनु लाप्मा [क्रि.], टाक्मा [क्रि.]
लिल्लो ठाकिलोड [ना.]
लिसो खाःवा [ना.]
लुइँचे बाखेइँवा [ना.]
लुकनु टेकमान्चि [क्रि.]
लुकाउनु टेक्मा [क्रि.]
लुगा टेइः [ना.], टेःटेइःमा [ना.],
वाइःमा [ना.]

लुछनु सिंमा [क्रि.], सईँमा
[क्रि.], समा [क्रि.]
लुछिनु सईँमा [क्रि.]
लुडे लाट्टेमा [ना.]
लेउ ने [विस्म.]
लेखनु छ्याप्मा [क्रि.] भाग्यमा
~ छ्याप्मा [क्रि.]
लैजानु खाइःमा [क्रि.], खुइःमा
[क्रि.]
लोकता फेक्का [ना.]
लोकन्ती छोइखेमा [ना.]
लोकर्के टेक्साबा [ना.]
लोप्रे पासड [ना.], टायावा [ना.]
लोदर रोइ [ना.]
लोब / ~ बुनु लुकमा [क्रि.]
लोभिनु लाम्मा काइःमा [क्रि.]
लोभी सारोक [वि.]
लोहा लोहा [ना.]
लौरो लाउरि [ना.] भारी
बोक्दा अडाउनको लागि
प्रयोग गरिने ~ टोक्मा [ना.]

व

वनमारा नाम्ले [ना.]

वयस्क उडुवा [ना.]
 वरिपरि गोम्मा [क्रि.वि.],
 खट्टवा [क्रि.वि.], -खाइ: [प्र.]
 वाकवाक / ~ लायु
 छ:वा-लेइमा [क्रि.]
 विश्वास पाट्टे [ना.]
 विस्फो / ~ ट हुनु बोइमा [क्रि.]
 विस्फोट / ~ गराउनु बोइमा
 [क्रि.], बइमा [क्रि.] ~ हुनु
 बइमा [क्रि.]

श

शइका माइकोड [ना.] ~
 लायु माइकोड-चाइ:मा
 [क्रि.]
 शइखेकीरा खोचोइ: [ना.]
 श्रीमती टायामा [ना.]
 श्रीमान टायामा [ना.]
 शाखासन्तान छालेइ:याँ [ना.]
 शिरिष छुम्बुरु [ना.]
 शीतल कुरिप [ना.] ~ हुनु
 कुरिप लुमा [क्रि.]
 शीर / ~ उठाउनु चोम्मा [क्रि.]
 शुरु / ~ गर्नु फिमा [क्रि.], पुइमा
 [क्रि.] ~ भयो लाम्मा [क्रि.]

स

सँगै रोम्मोड [क्रि.वि.], -तइ [प्र.]
 संसार नाराखा [ना.]
 सक्खरखण्ड ओगि [ना.]
 सक्नु हिमा [क्रि.], पइ:मा [क्रि.]
 सकेको हुनु फोफेइ: [नि.]
 सकिनु हिमा [क्रि.]
 सखुवा छुमा [ना.]
 सघाउनु फामा [क्रि.]
 सजाउनु चोइमा [क्रि.]
 सइनु सेमा [क्रि.]
 सधै साइा [क्रि.वि.]
 सधैँ जुगो [क्रि.वि.], निम्मा
 [क्रि.वि.], टेप्टेपारि [क्रि.वि.]
 सन्चो / ~ हुनु नुमा [क्रि.]
 सन्तति कुसिप्मा [ना.]
 सन्तान छालेइ:याँ [ना.]
 सन्तुष्ट / ~ हुनु सोम-सिमा [क्रि.]
 सपना सेइँमाइ [ना.] ~ देखु
 माकमा [क्रि.]
 सफा / ~ गरिदिनु सुप्मा [क्रि.]
 ~ गर्नु छइमा [क्रि.], सेइमा
 [क्रि.], वा-लेकमा [क्रि.]
 सबै छुट्टि [क्रि.वि.], जाम्माइ

[स.ना.], कालाक्कुलुक [क्रि.वि.]
 समस्या झाट्रो [ना.]
 सम्झना मिःमा [ना.]
 सम्झनु मिःमा [क्रि.]
 सम्धिनी रक्छामा [ना.]
 सम्धी रक्छावा [ना.]
 सम्भोग / ~ गर्नु लेप्मा [क्रि.]
 सम्माउनु मेइँमा [क्रि.]
 समाउनु लाप्मा [क्रि.]
 समाइदिनु लाप्मा [क्रि.]
 समात्नु लाप्मा [क्रि.], फोप्मा
 [क्रि.] समातिदिनु लाप्मा
 [क्रि.]
 सर्नु लेइँमा [क्रि.], फाइँमा [क्रि.]
 (रोग) ~ मोम्मा [क्रि.]
 बायँ ~ फोप्फोःले [ना.]
 सर्प पुछ्याक [ना.]
 सल्लाह डोङ्ङुम [ना.], यायोक
 [ना.] ~ गर्नु हाइँमा [क्रि.]
 सल्लो आङ्ङु [ना.]
 सस्तो / ~ हुनु लाइँमा [क्रि.],
 नोइःमा [क्रि.]
 ससुरा नाम्बा [ना.]
 ससुराली नाम्बाटाङ् [ना.]
 सहनु आङ्ङमा [क्रि.]

सहयोग / ~ गर्न बोलाउनु
 बुक्मा [क्रि.] ~ गर्नु फामा
 [क्रि.]
 छ्वी मा [ना.]
 स्थापना / ~ गर्नु लोङ्ङमा [क्रि.]
 स्याबास होउ [विस्म.]
 स्याल सियाला [ना.]
 स्याललसुन सियालामाङ्ङुकुप
 [ना.]
 स्वर / ठूलो ~ले कास्सेरा
 [क्रि.वि.]
 स्वर्ग सेन्चिखा [ना.]
 स्वाद सुवाडा [ना.]
 स्वास साक्मा [ना.]
 स्वास्त्री माफु [ना.], मासङ्ङ
 [ना.], मेच्छा [ना.]
 साँघुरो घाक्चुरो [वि.] ~ हुनु
 झुम्मा [क्रि.]
 साँच्चै उतुङ्ङ [क्रि.वि.]
 साँचु चक्मा [क्रि.], डुमा [क्रि.]
 साँझ खाखुइः [ना.]
 साग सागा [ना.]
 साङ्ङलो सिप्हुङ्ङवा [ना.]
 साङ्ङलो सिप्हुकुलुक [ना.]
 साट्नु फाइःमा [क्रि.]

सातो खेई [ना.], लावा [ना.]
 साथी काम [ना.], साइबा [ना.]
 ~ बनाउनु लाप्मा [क्रि.] ~
 हुनु लाप्मा [क्रि.]
 साधु साडुक [ना.]
 सानीमा माक्कु [ना.]
 सानो चिले:वा [वि.], मिगो
 [वि.], मिगो [ना.], मिखा
 [वि.], पिच्चु [ना.], पुन्चुने
 [ना.] ~ हुनु चुक्मा [क्रि.]
 सानोबुवा पाक्कु [ना.]
 सापट / ~ लिनु लोकमा [क्रि.]
 सामान टाप्या [ना.], ठाका [ना.]
 सार्नु लेईमा [क्रि.], सोइ:मा
 [क्रि.]
 साल छुमा [ना.] अर्को ~
 नाम्माडा [क्रि.वि.]
 सासू नाम्मा [ना.]
 साह्रै आक्खाइ [क्रि.वि.], सुट्टि
 [क्रि.वि.], टुकुकोक [क्रि.वि.]
 साह्रो आन्तु [क्रि.वि.], चार्को
 [क्रि.वि.], सारोक [क्रि.वि.] ~
 हुनु छाक्मा [क्रि.]
 सिं / ~ गर्नु छुङ्मा [क्रि.]
 सिंगान नाप [ना.]
 सिंगाने नाप्सुले [ना.]

सिउनु टुप्मा [क्रि.]
 सिउरनु फिप्मा [क्रि.]
 सिक्नु चिंमान्चि [क्रि.]
 सिकाउनु चिंमा [क्रि.]
 सिकारी का:आप्पा [ना.]
 सिकुवा बुक्कुम [ना.]
 सिगार्नु चोङ्मा [क्रि.]
 सिङ्गो लोप्पो [क्रि.वि.]
 सिद्ध्याउनु हिमा [क्रि.], माईमा
 [क्रि.]
 सिद्धिनु हिमा [क्रि.], लुकमा
 [क्रि.]
 सिद्रा सिट्टा [ना.]
 सिन्दुरे कीरा हेट्टेकेरेक [ना.],
 ट्क्रे:वा [ना.]
 सिप्लिकान सिप्पिरि [ना.]
 सियो लुप्मि [ना.]
 सिरक सिरिका [ना.]
 सिरानी टाङ्कोड [ना.]
 सिलटिम्मुर बि:लिम्सि [ना.]
 सिलाम बोमाक [ना.]
 सिखु छोकु [ना.]
 सुँगुर फाक [ना.] भाले ~
 बुचा [ना.] ~को बच्चा
 फाक्चिलेक [ना.]

सुँधनु नाम्मा [क्रि.]
 सुइसुइ खुइःपा [विस्म.]
 सुक्खा छोप्पाड [वि.]
 सुक्नु छोप्पा [क्रि.], फोइःमा
 [क्रि.], सिप्पा [क्रि.]
 सुकाउनु फोइःमा [क्रि.], सिप्पा
 [क्रि.]
 सुकेको छोप्पाड [वि.]
 सुत्तु इम्मा [क्रि.]
 सुताउनु इप्पा [क्रि.]
 सुन सोना [ना.]
 सुन्तला सोन्टोलोड [ना.]
 सुन्दर टेम्मा [वि.] ~ देखिनु
 चुः-नुमा [क्रि.]
 सुन्त्याउनु होम्मा [क्रि.]
 सुन्नु खेम्मा [क्रि.]
 सुनाउनु योक-मेइःमा [क्रि.]
 सुनिनु मुक्का [क्रि.]
 सुभु ठेइःमा [क्रि.]
 सुती कान्चोक [ना.]
 सुलसुले वासिम्बाक [ना.]
 सुली पेट्लेवा [ना.], वाहि [ना.]
 सुसेली हुछुम्पा [ना.]
 सुहाउनु खाइँमा [क्रि.]

सेकाउनु आडमा [क्रि.]
 सेकिनु आडमा [क्रि.]
 सेतो बट्टर [वि.] ~ हुनु
 ओम्मा [क्रि.]
 सेतोसेतो बुठुरुकुक [क्रि.वि.]
 सेल्लु सेम्मा [क्रि.]
 सेलाउनु रेम्मा [क्रि.], सेम्मा
 [क्रि.]
 सोच्चु बुक्का [क्रि.], डुम्मा
 [क्रि.], मिःमा [क्रि.]
 सोतर्नु फम्मा [क्रि.]
 सोधनु खा-सुडमा [क्रि.]
 सोल्टी साइवा [ना.]
 सोहोनु खोमा [क्रि.]
 सोहोर्नु फाक्का [क्रि.], सुप्पा
 [क्रि.]

ह

हँ एलो [विस्म.]
 हँसिया काच्चे [ना.]
 हकार्नु राइःमा [क्रि.]
 हजुर हेप्पो [विस्म.], ओउ
 [विस्म.]
 हजुरआमा ठिगुम [ना.]

हजुरबुवा ठिप्पा [ना.]

हटाउनु होङ्गमा [क्रि.], खाइँमा
[क्रि.] भूस ~ सोप्मा [क्रि.]

हड्डी सारु:वा [ना.]

हत्तेरिका हेट्टेरिका [विस्म.]

हत्तेरी हेट्टेरिका [विस्म.]

हतार ढावा [ना.]

हरो साक्सड [ना.]

हराउनु चाइ:मा [क्रि.], मामा
[क्रि.]

हरामी रोखि [वि.]

हल्का माङ्का [क्रि.वि.]

हल्काफुल्का कोफेक्खाफेक [वि.]

हल्लनु लोङ्गमा [क्रि.], रुङ्गमा
[क्रि.], योङ्गमा [क्रि.], डाङ्गमा
[क्रि.], डाङ्गमान्चि [क्रि.]

हल्ला कालाहा [ना.] ~ गर्नु
बाक्ले-लिमा [क्रि.]

हल्लाउनु लोङ्गमा [क्रि.], रुङ्गमा
[क्रि.], वाइँमा [क्रि.], डाङ्गमा
[क्रि.] हात ~ ठाम्मा [क्रि.]

हलुङ्गो / ~ हुनु सोम्मा [क्रि.]

हलेदो हालुडे [ना.]

हलेसो ला:वा [ना.]

हवस् याङ्गसो [विस्म.]

ह्याङ्गर टेइ:केङ्खा [ना.]

हाँगो डाख्ला [ना.]

हाँस भे:वा [ना.]

हाँखु रेइ:मा [क्रि.], रेइ:मा
काइ:मा [क्रि.]

हाँसो रेइ:मा [ना.]

हाँई हाखाम्पा [ना.] ~ आउनु
हाखाम्पा सोइँमा [क्रि.]

हाट हाठा [ना.]

हाड सारु:वा [ना.]

हाडी फु [ना.], फकचलक [ना.]

हात छुक [ना.], मुक [ना.]

हान्नु आम्मा [क्रि.], आप्मा
[क्रि.], चाइ:मा [क्रि.], ओमा
[क्रि.], ठाइ:मा [क्रि.]

मुङ्कीले ~ ठुप्मा [क्रि.]
हातले ~ टेइँमा [क्रि.]

हानिनु आम्मा [क्रि.]

हामफाल्नु ओमान्चि [क्रि.]

हाम्रो आन्चि- [प्र.], आन्चा-
[प्र.], आनि- [प्र.], आना- [प्र.]

हामी आनाडा [स.ना.],
आन्चाडा [स.ना.], आन्चि
[स.ना.], आनि [स.ना.],
कानाडा [स.ना.], कान्चाडा
[स.ना.], कान्चि [स.ना.], कानि
[स.ना.]

हाल्लु चुम्मा [क्रि.], सक्मा
[क्रि.], टिमा [क्रि.] पानी ~
लुक्मा [क्रि.]

हावा हिम्मा [ना.]

हिङ्गु लाम-टुम्मा [क्रि.],
फाईमा [क्रि.]

हिजो आसिन्डा [क्रि.वि.]

हिकाउनु ठाइ:मा [क्रि.], टुप्मा
[क्रि.]

हिले हिलो:वा [ना.]

हिलो हिलो:वा [ना.], लेवा
[ना.]

हुचील हिन्डिरि [ना.]

हुटिच्याउँ केङ्केङ्मा [ना.]

हुत्त्याउनु टोइ:मा [क्रि.]

हुन्छ याङ्सो [विस्म.]

हुनु लिमा [क्रि.], टुमा [क्रि.],
युङ्मा [क्रि.]

हुर्कनु हुर्के-लिमा [क्रि.]

हुर्काउनु हुर्के-नुम्मा [क्रि.]

हुरी मुक्सुवा [ना.]

हेरचाह / हहेचाहा गर्नु कुम्मा
[क्रि.]

हेर्नु चोप्मा [क्रि.], खाङ्मा [क्रि.]
एकटक ~ खा-चोप्मा [क्रि.]

है गोनेइ [विस्म.], हेइ [विस्म.],
ओ [नि.]

हैन माहा [नि.]

हो एइ: [विस्म.], ए:नि [विस्म.],
हेप्पो [विस्म.], होउ [विस्म.]

होइन माने [विस्म.]

होस हराउनु मङ्मा [क्रि.]

हौ होउ [नि.]

अंग्रेजी-छिन्ताड खण्ड

A

abandon लेइःमा [क्रि.],
पोक्मा [क्रि.]

able / be ~ to हिमा [क्रि.],
डिमा [क्रि.]

about लेकि [नि.], लिखि [नि.]
be ~ to लाप्मा [क्रि.]

above टेम्बे [क्रि.वि.]

absent-minded / be ~ मडःमा
[क्रि.]

abundant पाउलो [वि.]

accuse टेइःमा [क्रि.]

ache टुकमा [क्रि.]

act कामा [ना.]

active / be ~ छोइःमा [क्रि.]

adam's apple चारिगोई [ना.]

add टेइःमा [क्रि.], टेप्मा [क्रि.]

address या-चेप्मा [क्रि.]

adhere लाक्मा [क्रि.]

adjust मेईमा [क्रि.]

admit / ~ (to) टिमा [क्रि.]

adult उडुवा [ना.]

advice यायोक् [ना.]

affair डोङडुम [ना.]

afraid / be ~ किःमा काइःमा
[क्रि.] **be ~ of** किःमा [क्रि.],
किःमा काइःमा [क्रि.]

after गारि [नि.], पाछे [नि.]
~ **that** किना [नि.], उट्टि
किना [क्रि.वि.]

afternoon लेन्दु [ना.] **in the**
~ उलेन्दु [क्रि.वि.]

afterwards पाछे [क्रि.वि.]

again पाई [क्रि.वि.]

aggressive / feel ~ झोका
काइःमा [क्रि.], झोका लोईमा
[क्रि.] **make ~** झोका
लोईमा [क्रि.]

agree काङमा [क्रि.]

agreeable / be ~ टोङमा [क्रि.]

ahead फुसुक [क्रि.वि.]

aimless सोज्जे [वि.]

aimlessly सोइटा [क्रि.वि.]

air हिम्मा [ना.]

alder चिप्चिबु [ना.]

alive / be ~ हङमा [क्रि.] **keep**
~ हङमा [क्रि.]

all छुट्टि [क्रि.वि.], जाम्माइ
[स.ना.], कालाक्कुलुक
[क्रि.वि.], लोप्पो [क्रि.वि.]

allow पिमा [क्रि.]

almost हाप्फाइ [क्रि.वि.]
alone एकाल्टो [वि.],
 टाप्पाराड [क्रि.वि.]
alright ओ [नि.]
also याड [नि.]
altar / house ~ माङ्गुङ्गुरि
 [ना.]
always जुगो [क्रि.वि.], निम्मा
 [क्रि.वि.], साड्डा [क्रि.वि.]
amaranth लाट्टेमा [ना.]
amazingly आक्खाइ [क्रि.वि.]
and किना [नि.]
anger रेक [ना.]
angle / at an ~ हेमेरे [क्रि.वि.]
angry / get ~ झोका काइ:मा
 [क्रि.], झोका लोइँमा [क्रि.],
 रेक काइ:मा [क्रि.] **get** ~
with रेक काइ:मा [क्रि.]
make ~ झोका लोइँमा
 [क्रि.]
anklet भाङ्गि [ना.]
annoyance रुच्चिमा [ना.]
annoyed / be ~ रुच्चिमा
 काइ:मा [क्रि.]
answer लामा [क्रि.], टोङ्गमा
 [क्रि.]

ant चिकियाड [ना.],
 पोङ्खोरोक [ना.], साकाचाक
 [ना.] **white** ~ भिम्ना [ना.],
 मिन्दुकुलुक [ना.]
anus हिटोप्पा [ना.], हुटुरि
 [ना.]
any जोगो [स.ना.]
anyone जोगो [स.ना.]
anything जोगो [स.ना.]
appear लोइँमा [क्रि.], ठाइ:मा
 [क्रि.] **make** ~ लोइँमा
 [क्रि.]
appetite लाम्मा [ना.] **have**
an ~ लाम्मा काइ:मा [क्रि.]
have an ~ **for** लाम्मा
 काइ:मा [क्रि.]
apply टेइ:मा [क्रि.], वाइ:मा
 [क्रि.], योक्मा [क्रि.]
appreciate चोइँमा [क्रि.]
appropriate / be ~ **for**
 खाइँमा [क्रि.], ठेइ:मा [क्रि.]
approximately लेकि [नि.]
aqueous जाब्डि [वि.]
arm छुक [ना.], मुक [ना.]
armpit लाकाठाक्मा [ना.]
aromatic फुङ्फुङ्फुङ्वा
 [क्रि.वि.]

around ^१ गोम्मा [क्रि.वि.],
खट्टवा [क्रि.वि.]

around ^२ सरड [नि.], -पाट्टि
[प्र.], -खाइः [प्र.]

arrive टामा-लामा [क्रि.]

as लिखि [नि.] ~ **for** भोने
[नि.], चाइँ [नि.], ना [नि.]

ascent ठाङ्गपा [ना.]

ascetic साडुक [ना.]

ash मिठुलुक [ना.]

ashamed / be ~ लाजा
काइःमा [क्रि.] **be** ~ of
लाजा काइःमा [क्रि.] **make**
feel ~ एलुप मेइःमा [क्रि.]

ask बुक्मा [क्रि.], खा-सङ्गमा
[क्रि.] ~ **for** डाक्मा [क्रि.]
~ **for (help)** बुक्मा [क्रि.]

asleep / fall ~ इम्मा [क्रि.]

asparagus वाङ्गला [ना.]

ass हिटोप्पा [ना.], खच्चड [ना.]

assault भुइँमा [क्रि.]

asshole हुठुरि [ना.]

asthma ढाकुवा [ना.]

at -बेः [प्र.], -इः [प्र.], -पाट्टि
[प्र.]

attach पुक्मा [क्रि.], टेइःमा

[क्रि.]

attack भुइँमा [क्रि.], ढिंमा
[क्रि.]

attend छिःमा [क्रि.]

attention मिचिन्ड [ना.]

audible / be ~ मुक्मा [क्रि.]

aunt माडुम [ना.], माक्कु [ना.]

auspicious / be ~ **for** ठेइःमा
[क्रि.]

avoid योङ्गमा [क्रि.]

awake ठिंमा [क्रि.]

axe छ्याम्मा [क्रि.], फान्डि [ना.]

B

baby नुनु [ना.]

back ठेङ्गसि [ना.] **lying on**
one's ~ लेम्लेम [क्रि.वि.]

backbiting पोलिका [ना.]

backbone ठेङ्गसि [ना.]

bad / feel ~ कोङ्ग टुक्मा [क्रि.],
मिचिन्ड टुक्मा [क्रि.]

bag बेखा [ना.]

bake हुइःमा [क्रि.] **be** ~ d
हुइःमा [क्रि.]

bald टाङ्कुलेक [वि.]
become ~ लेकमा [क्रि.]
balls फोन्डोलोड [ना.]
bamboo साक्फा [ना.] **piece of** ~ बाट्टि [ना.] **split** ~ साक्फाडि [ना.] **thin piece of** ~ फिःलुकके [ना.] **young** ~ shoot फामि [ना.]
banana डाक्कासि [ना.]
bang / ~ (against) हुकमा [क्रि.], दुडमा [क्रि.]
bangle छेड [ना.]
Bantawa खोम्बुरड [ना.]
banyan पाण्डुबु [ना.]
bare झमा [क्रि.]
bark ^१ हुकमा [क्रि.]
bark ^२ होक्वा [ना.], फेक्का [ना.]
barley फेसा [ना.]
bask / ~ in खुप्पा [क्रि.]
basket डोकु [ना.] **bamboo** ~ ढाक्रा [ना.], खोङ्गि [ना.]
bat छेपाले [ना.], लाबुवा [ना.]
bath / take a ~ वा-हुमा [क्रि.]
bathe वा-हुमा [क्रि.]
be लिमा [क्रि.], युडमा [क्रि.]

~ **not** माहा [विस्म.] ~
not there मान्छि [नि.] ~
there युडमा [क्रि.]
bear भोगे-नुम्मा [क्रि.], माक्सा [ना.]
beat चाइःमा [क्रि.], टेइँमा [क्रि.] ~ **up** बडमा [क्रि.]
beautiful टेम्मा [वि.] **be** ~ चुः-नुमा [क्रि.]
beautify चोडमा [क्रि.]
become लिमा [क्रि.]
bed ढोल्वा [ना.]
bedbug सेकभा [ना.]
bee वासुमाड [ना.]
beer ठि [ना.]
beetle बोडुमा [ना.]
befall पुक्मा [क्रि.]
before आघे [क्रि.वि.], आठोम [क्रि.वि.], फुसुक्वे [क्रि.वि.]
beg / ~ for डाक्मा [क्रि.]
begin लाप्पा [क्रि.], लक्मा [क्रि.], फिमा [क्रि.]
behind ^१ खच्चड [ना.], ठेडसि [ना.]
behind ^२ एडसि [क्रि.वि.], ठेडसि [क्रि.वि.], ठेडसिवे

[क्रि.वि.]
belch घाउप्पा [ना.]
beleric डुखुप्सि [ना.]
belief पाट्टे [ना.]
believe पाट्टे काइःमा [क्रि.]
belly फोक [ना.]
below भेइँवे [क्रि.वि.]
bend बेडःमा [क्रि.], कुडःमा [क्रि.], मेडःमा [क्रि.] **be bent** बेडःमा [क्रि.] ~ **down** बोम्मा [क्रि.], कुडःमा [क्रि.] ~ **forward** बोम्मा [क्रि.] ~ **oneself down** कुडःमान्चि [क्रि.] ~ **over** कुडःमा [क्रि.]
bent कोक्के [वि.]
beside चक्के [क्रि.वि.]
bestow पोइँमा [क्रि.]
betel पान्छुट्टि [ना.]
big नागाले [वि.], ठेगो [वि.], ठेखा [वि.], ठेट्टे [वि.] **be** ~ घोडःमा [क्रि.] ~ **one** ठेगो [ना.] **how** ~ आट्टा [वि.] **make** ~ घोडःमा [क्रि.] **that** ~ उट्टा [वि.] **this** ~ बाट्टा [वि.]
bind काम्मा [क्रि.], रक्कमा [क्रि.] ~ **together** काइँमा [क्रि.]

bird वास्साक [ना.]
birth / give ~ पोडःमा [क्रि.]
bit खाम्मा [ना.] **a** ~ माडका-माडका [क्रि.वि.], मिःमुड [क्रि.वि.] **a** ~ ठुसिमो [क्रि.वि.] **a little** ~ उइनिठोरे [क्रि.वि.]
bitch कोचुमा [ना.]
bite खाम्मा [ना.], ठोक्कमा [क्रि.], डेक्कमा [क्रि.] ~ **(for sb)** डेक्कमा [क्रि.] ~ **into** डेक्कमा [क्रि.]
bitter / be ~ खक्कमा [क्रि.]
black माकाचक [वि.] **be** ~ माक्कमा [क्रि.]
 blessing आसिखावारा [ना.]
block छेक्कमा [क्रि.], डेक्कमा [क्रि.], कुइँमा [क्रि.], रिप्पमा [क्रि.] **be** ~ **ed** डेक्कमा [क्रि.] **chopping** ~ साचेडःखोक [ना.]
blood हालि [ना.]
bloom फाइःमा [क्रि.]
blossom फोडःमा [क्रि.]
blow चाबुक [ना.], खुप्पमा [क्रि.], मुडःमा [क्रि.], टुप्पमा [क्रि.] ~ **out** छुडःमा [क्रि.]

blunt रूम्मा [क्रि.] **become** ~
रूम्मा [क्रि.]

boar बुचा [ना.], राडफाक
[ना.]

body माःमि [ना.], याम [ना.]

boil छामा [क्रि.], लोकमा [क्रि.],
फाडमा [क्रि.] **be** ~ed
फाडमा [क्रि.] ~ **down**
हेडमा [क्रि.]

bone सारुःवा [ना.]

bored / be ~ रुच्चिमा काइःमा
[क्रि.]

boredness रुच्चिमा [ना.]

born / be ~ जान्मे-लिमा [क्रि.]

borrow लोकमा [क्रि.]

bother या-योक्मा [क्रि.]

bottle / plastic ~ पेप्सि [ना.]

bottom खूचड [ना.]

bow गुर्ठाड [ना.], सिया [ना.],
सिया मेइःमा [क्रि.] ~
down कुडमान्चि [क्रि.]

bowl काँसालुड-टामालुड [ना.],
खोरेक [ना.], लुम्दुक [ना.]

boy डुवाछा [ना.], पा [ना.]

bracelet छेड [ना.]

brahman वाम्ना [ना.],

वाम्निमा [ना.]

brain नाक्चक [ना.],
टाडकचक [ना.]

branch डाख्ला [ना.]

bravo होउ [विस्म.]

bread ढोट्टोरे [ना.], पेम्पाक
[ना.]

break चेइँमा [क्रि.], छोइःमा
[क्रि.], केइःमा [क्रि.],
केइःमा-भोक्मा [क्रि.],
ओइःमा [क्रि.], पेडमा [क्रि.],
रुप्मा [क्रि.], टाक्मा [क्रि.],
ठुप्मा [क्रि.] **be broken**
टाक्मा [क्रि.] **be broken**
off टाक्मा [क्रि.] **be easy**
to ~ डेप्मा [क्रि.] ~ **apart**
सूँमा [क्रि.] ~ **down**
होइःमा [क्रि.], ठाम्मा [क्रि.]
~ **for sb** ओइःमा [क्रि.] ~
off ओडमा [क्रि.], पुइःमा
[क्रि.], रुप्मा [क्रि.] ~ **off**
from टाक्मा [क्रि.] ~
open होइःमा [क्रि.] ~ **up**
रोप्मा [क्रि.] **take a** ~
from लाइःमा [क्रि.]

breakable / be ~ डेप्मा [क्रि.]

breath साक्मा [ना.]

bridesmaid छोइखेमा [ना.]

bright / become ~

- खा-ठाइःमा [क्रि.],
नाम-टेइःमा [क्रि.]
- bring** छोडःमा [क्रि.], खुइःमा [क्रि.], टाइःमा [क्रि.] **be brought up** हुर्के-लिमा [क्रि.] ~ **across** ठापमा [क्रि.] ~ **back** लामा [क्रि.] ~ **down** कुक्मा [क्रि.], लिम्मा [क्रि.], ठाईमा [क्रि.] ~ **in** लक्मा [क्रि.], टिमा [क्रि.] ~ **out** लोइःमा [क्रि.], लोईमा [क्रि.] ~ **over** ठापमा [क्रि.] ~ **together** खोप्मा [क्रि.] ~ **up** हुर्के-नुम्मा [क्रि.], काइःमा [क्रि.], लोइःमा [क्रि.], लक्मा [क्रि.]
- bristle** टुरुड [ना.]
- broken / be** ~ इःमा [क्रि.]
- brood** कुप्मा [क्रि.]
- broom** टाइफेक्मा [ना.]
- broth** बाःवा [ना.]
- brother** छेइवा [ना.] **elder** ~ फुवा [ना.] **younger** ~ निसा [ना.]
- brother-in-law** भेना [ना.], माक्छा [ना.], मोट्राइवा [ना.]
- brothers** इक्छा [ना.]
- bruise** चोईमा [क्रि.]
- brush**^१ फेक्मा [क्रि.], रईमा [क्रि.] ~ **off** ठाम्मा [क्रि.]
- brush**^२ बुरुस [ना.]
- bubble** बोइकि [ना.]
- bubblegum** बालगाम [ना.]
- bud** बोन्ठि [ना.]
- buffalo** साइवा [ना.]
- build** बाने-नुम्मा [क्रि.], एम्मा [क्रि.], ठोक्मा [क्रि.] **be built** ठोक्मा [क्रि.]
- bumblebee** भोमारु [ना.]
- burn** हुइःमा [क्रि.], माक्मा [क्रि.], ओम्मा [क्रि.], सुमा [क्रि.] ~ **down** माक्मा [क्रि.]
- burst** आक्मा [क्रि.]
- bury** भुक्मा [क्रि.], हुम्मा [क्रि.], नक्मा [क्रि.]
- bush** चाचड [ना.]
- but** नाड [नि.]
- butt** खचड [ना.]
- butter / taste like** ~ डोम्मा [क्रि.]
- butterfly** कोम्पिचलक [ना.]
- buttock** केइटाड [ना.]
- buy** खेइःमा [क्रि.]

C

calabash वाहुम [ना.]

calf कोड्जका [ना.]

call पाइःमा [क्रि.], या-चेप्मा [क्रि.]

callosity नामुक [ना.]

calm / ~ down सेम्मा [क्रि.]

can हिमा [क्रि.]

canalize एङ्मा [क्रि.]

cane टर [ना.]

careless लेङ्फेङ [क्रि.वि.]

carry केक्मा [क्रि.], खाइःमा [क्रि.], खुमा [क्रि.] ~ **a child** खुमा [क्रि.] ~ **away** खुमा [क्रि.] ~ **over** रोइःमा [क्रि.]

carve चेङ्मा [क्रि.], छाक्मा [क्रि.] **be ~d** चेङ्मा [क्रि.] ~ **(for sb)** छाक्मा [क्रि.]

case / in that ~ उट्टि पान्टा [क्रि.वि.], उट्टि पारा [क्रि.वि.]

cat मेनुवा [ना.] **wild** ~ वाप्पा [ना.]

catch हेप्मा [क्रि.], लाप्मा [क्रि.], फोप्मा [क्रि.] ~ **(for sb)** लाप्मा [क्रि.]

caterpillar घोक्सक [ना.]

cattle वास्टु [ना.]

caught / get ~ हेप्मा [क्रि.], लाक्मा [क्रि.], ठुईमा [क्रि.] **get ~ (in)** फप्मा [क्रि.]

cave होड [ना.]

cease सिमा [क्रि.]

cemetery रेःमा [ना.]

center राक [ना.]

centipede चाखाङ्कायाप्मा [ना.], रेक्रि [ना.]

certainty स [ना.]

challenge निहुड [ना.]

chance / get the ~ to टोकमा [क्रि.]

chant जाइजापान [ना.], या-हाइःमा [क्रि.]

chase रक्मा [क्रि.] ~ **away** रक्मा [क्रि.]

chat हाईमा [क्रि.], सेखि [ना.], सेखि टेइःमा [क्रि.]

cheap / be ~ लाईमा [क्रि.], नोइःमा [क्रि.]

cheek नाम्बिकेड [ना.], नाम्हाड [ना.]

chest पोम [ना.]

chestnut हेच्छि [ना.]

chew खाम्मा [क्रि.], ठुम्मा [क्रि.]
chick वाचिलेक [ना.]
chicken वा [ना.]
child छा [ना.]
children छावा [ना.]
chilli मार्चि [ना.]
chin डोसिवा [ना.]
chip / ~ **off** हिप्मा [क्रि.]
chirp राइःमा [क्रि.]
choke / **make** ~ कुइँमा [क्रि.]
choose छेइँमा [क्रि.]
chop खोकमा [क्रि.], पेक्मा
 [क्रि.] ~ **off** पेक्मा [क्रि.] ~
up खोकमा [क्रि.]
chrysanthemum बोन्ठिफुड
 [ना.], गोडुसि [ना.]
churn रमा [क्रि.]
chutney आचारा [ना.], टिप्वा
 [ना.]
cigarette बेडि [ना.]
circle रइःमा [क्रि.]
citron मुक्कुलि [ना.]
clan चोम [ना.], पाछा [ना.]
clay खाम [ना.] **white** ~
 वाखाम [ना.]

clean सेडमा [क्रि.] **become**
 ~ लेक्मा [क्रि.] ~ **(for sb)**
 सुप्मा [क्रि.] ~ **of** छुडमा
 [क्रि.]
cleanse सुप्मा [क्रि.]
climb सोप्मा [क्रि.], वाडमा
 [क्रि.] ~ **up** सोप्मा [क्रि.],
 वाडमा [क्रि.]
cling भोकमा [क्रि.]
clip फप्मा [क्रि.]
clog हुमा [क्रि.] **be** ~ **ged**
 हुमा [क्रि.]
close चुप्मा [क्रि.], टेक्मा [क्रि.],
 झुम्मा [क्रि.] **be** ~ **d** चुप्मा
 [क्रि.], टेक्मा [क्रि.]
closely झुपुरुक्कुक [क्रि.वि.]
cloth टेइः [ना.]
clothes टेइः [ना.], टेःटेइःमा
 [ना.], वाइःमा [ना.]
cloud कुमिमा [ना.]
clutch फाम्मा [क्रि.]
coal चाडकोरोक [ना.],
 मिउराक [ना.]
coat लेःलड [ना.]
coax लेम्मा [क्रि.]
cockroach सिप्डुकुलुक [ना.],
 सिप्डुडवा [ना.]

coconut नार्वेला [ना.]
coil / be ~ed up रकमा [क्रि.]
 ~ **up** रकमा [क्रि.]
cold ^१ चुड [ना.], खालाम्पा
 [ना.]
cold ^२ / **being** ~ छललवा
 [क्रि.वि.] **get** ~ रेम्मा [क्रि.]
coldness चुड [ना.]
collapse होइ:मा [क्रि.]
collect भुडमा [क्रि.], चुम्मा
 [क्रि.], डुमा [क्रि.], खोम्मा
 [क्रि.], मुम्मा [क्रि.], रुइ:मा
 [क्रि.], सुप्मा [क्रि.], टाम्मा
 [क्रि.] **be ~ed** खोम्मा [क्रि.]
 ~ (**for sb**) डुइ:मा [क्रि.]
colour चकमा [क्रि.]
colourful पाङ्गिमा [वि.]
comb काङ्गे [ना.], खइ:मा
 [क्रि.], सिखिप [ना.]
come टामा [क्रि.] ~ **across**
 टाम्पा [क्रि.] ~ **back** लामा
 [क्रि.], टेमा [क्रि.] ~ **down**
 कुडमा [क्रि.], ठामा [क्रि.] ~
off ओडमा [क्रि.] ~ **out**
 लोइँमा [क्रि.] ~ **over**
 पुक्मा [क्रि.], ठाम्पा [क्रि.] ~
together खोप्मा [क्रि.],
 टोडमा [क्रि.] ~ **up** काइ:मा
 [क्रि.]

comfortably आइसा [क्रि.वि.]
community टोला [ना.]
compare टोडमा [क्रि.]
completely भोरि [क्रि.वि.],
 लोप्पो [क्रि.वि.]
compress नेडमा [क्रि.], टिम्मा
 [क्रि.] **be ~ed** टिम्मा [क्रि.]
conceal डिप्पा [क्रि.] **be**
 ~**ed** डिप्पा [क्रि.]
confiscate डाप्पा [क्रि.]
confused / be ~ डोडमा [क्रि.],
 टेम्मा [क्रि.]
consultation डोडडुम [ना.]
contract मोम्मा [क्रि.]
contractor ठेक्कावाला [ना.]
control / come under ~
 टाहा लकमा [क्रि.]
convince लेम्मा [क्रि.]
convulse टाम्पा [क्रि.]
cook फाडमा [क्रि.], टुकमा
 [क्रि.], ठुमा [क्रि.] **be ~ed**
 फाडमा [क्रि.]
cool रेम्मा [क्रि.] **be ~** कुरिप
 लुमा [क्रि.]
coolness कुरिप [ना.]
cope / ~ with हिमा [क्रि.]

copy खेडःमा [क्रि.], फाम्मा
[क्रि.], सोइःमा [क्रि.]

coral tree चोडरुबु [ना.]

corn नामुक [ना.]

corner केप [ना.]

correct ठिक्का [वि.]

cotton बाडगा [ना.]

cough छुडःमा [क्रि.]

count खिप्मा [क्रि.], ओइःमा
[क्रि.], डेमा [क्रि.]

courtyard बुकुम [ना.]

cover ^१ भुक्मा [क्रि.], बोप्मा
[क्रि.], डिप्मा [क्रि.], हुप्मा
[क्रि.] **be ~ed** बोप्मा [क्रि.],
डिप्मा [क्रि.], हुप्मा [क्रि.] ~
from all sides कोम्मा [क्रि.]

cover ^२ झापु [ना.]

cow पिः [ना.]

cowshed गोठा [ना.], खोल्मा
[ना.]

crab खेबाक [ना.]

crack आक्मा [क्रि.], बोडःमा
[क्रि.], बडःमा [क्रि.], पेडःमा
[क्रि.]

cradle पोइःयोड [ना.]

cram सक्मा [क्रि.]

crane डाले [ना.]

crawl ओम्पा-पाक्मा [क्रि.]

crazy / go ~ छोम्मा [क्रि.]

create मेइःमा [क्रि.], पईमा
[क्रि.]

creek होडकु [ना.]

cricket पाडटकरक [ना.]

crop गोई [ना.]

cross काक्मा [क्रि.], कप्मा
[क्रि.], रिप्मा [क्रि.] ~ **over**
काक्मा [क्रि.]

crow ^१ ओक्मा [क्रि.]

crow ^२ गाक्वा [ना.],
गाक्वामा [ना.]

crowd / ~ed together
रपचक्कक [क्रि.वि.]

crowded पोचोरोक्रोक [क्रि.वि.]

crumble योप्मा [क्रि.]

crush तुक्मा [क्रि.], पेम्मा [क्रि.]
be ~ed पेम्मा [क्रि.], पम्मा
[क्रि.] ~ **lice** लुकमा [क्रि.]

crust बसुम [ना.]

cry हाप्मा [क्रि.], राइःमा [क्रि.]

crybaby हाप्चुरे [ना.],
हाप्चुरि [ना.], हापुलि [वि.]

cucumber वाफुरुक [ना.]

cummerbund छुम्मा [ना.]

curdle टाम्मा [क्रि.]

curl ब्रम्मा [क्रि.]

curry याक्खेड [ना.]

curved कोक्के [वि.]

cut चेईमा [क्रि.], ढक्का [क्रि.],
हेक्का [क्रि.], कप्पा [क्रि.],
पेक्का [क्रि.], वेईमा [क्रि.],
याइःमा [क्रि.] **be ~ off**
कप्पा [क्रि.] **~ down** पेइःमा
[क्रि.] **~ off** रम्मा [क्रि.]

cute टिल्किक्का [वि.]

D

dagger चुफि [ना.]

dalit साम्नाडवा [ना.]

damage इःमा [क्रि.]

damn हेट्टेरिका [विस्म.],
उप्पाटाड [ना.]

damned रोखि [वि.]

dance लाक [ना.], लाक लुमा
[क्रि.], लुमा [क्रि.]

dancer लाक्कालुमा [ना.]

dandruff टाड्चा [ना.]

dark / be ~ माक्का [क्रि.] **get**

~ खा-खुइःमा [क्रि.]

Dashain डोसि [ना.]

daughter मेछाछा [ना.]

daughter-in-law नाम्मि [ना.]

dawn नाम-टेइःमा [क्रि.]

day डिना [ना.] **in five ~s**
पाड्ठायु [ना.] **in four ~s**
रेट्टायु [ना.] **in three ~s**
ओड्ठायु [ना.] **in two ~s**
छिन्डायु [क्रि.वि.] **some ~s**
ago आसेई [क्रि.वि.] **these**
~s आज्जोलि [क्रि.वि.]
three ~s ago आसेईवा
[क्रि.वि.] **two ~s ago**
आसेई [क्रि.वि.],
आसेईगोसाडा [क्रि.वि.]

daytime लेन्दु [ना.]

deaf फेडनिवा [ना.]

deal / ~ out याप्पा [क्रि.]

death सिमा [ना.]

debt नाःवा [ना.]

decay रोकमा [क्रि.], रोप्पा
[क्रि.]

deceit लासुवा [ना.]

deception लासुवा [ना.]

decline छोईमा [क्रि.]

decorate चोड्मा [क्रि.]

deed कामा [ना.]
deer पोक्सा [ना.]
defeat चाइःमा [क्रि.], सेइःमा [क्रि.]
defecate डडमा [क्रि.],
 एप-मुमा [क्रि.]
deform पम्मा [क्रि.]
deity माड [ना.]
deliver छोडमा [क्रि.]
densely चिपरकुक [क्रि.वि.],
 झुपुरुकुक [क्रि.वि.],
 काचाराक्राक [क्रि.वि.],
 पोचोरोक्रोक [क्रि.वि.]
dent पम्मा [क्रि.] **be ~ed**
 पम्मा [क्रि.]
deny डेडमा [क्रि.]
depart साम्मा [क्रि.]
depress छप्मा [क्रि.]
depressed / be ~ मोप्मा [क्रि.]
descendant कुसिप्मा [ना.]
descendants छालेइःयाँ [ना.]
descent युम्पा [ना.]
desire लाम्मा [ना.], लाम्मा
 काइःमा [क्रि.] **feel a ~**
 लाम्मा काइःमा [क्रि.]
destine / be ~d to छाप्मा

[क्रि.]
destroy होइःमा [क्रि.], इःमा
 [क्रि.]
develop लोडमा [क्रि.],
 फोडमा [क्रि.]
diagonally हेमेरे [क्रि.वि.]
dick लि [ना.]
die सिमा [क्रि.]
different ओलिओलि [वि.]
difficult चाको [क्रि.वि.] **be**
 ~ छाक्मा [क्रि.], टुम्मा [क्रि.]
dig पाइःमा [क्रि.], फाक्मा
 [क्रि.], ठोक्मा [क्रि.], ठोमा
 [क्रि.], टुमा [क्रि.] ~ **at** ठोमा
 [क्रि.], टुमा [क्रि.] ~ **for**
 फोइँमा [क्रि.], टुमा [क्रि.] ~
out फोइँमा [क्रि.], टुमा [क्रि.]
 ~ **over** टुमा [क्रि.]
dirt चाम्चक [ना.],
 छिःमाकालोक [ना.]
dirty / get ~ पोप्मा [क्रि.] **get**
 ~ **with** लुप्मा [क्रि.]
disappear लुक्मा [क्रि.],
 सुडमा [क्रि.]
disarrange फोडमा [क्रि.]
disclose पोलिका टिमा [क्रि.]
discuss हाइँमा [क्रि.]

disgust छिप्मा [ना.]
disgusted / be ~ छिप्मा
 काइःमा [क्रि.]
disgusting / ~ thing
 छिःमाकालोक [ना.]
dish / do the ~es वा-लेक्मा
 [क्रि.]
disintegrate रोप्मा [क्रि.]
dislike छिप्मा [ना.]
dismantle रोप्मा [क्रि.]
distribute हाम्मा [क्रि.]
disturb या-योक्मा [क्रि.]
ditch खोप्पारि [ना.]
diverse उरावाउपाछा [वि.]
divert एङ्मा [क्रि.]
divide हाम्मा [क्रि.]
divination माङ्छोड [ना.]
divulge पोलिका टिमा [क्रि.]
dizzy / feel ~ टाङ्वा रमा
 [क्रि.]
do नुम्मा [क्रि.] ~ **with/to**
 मेइःमा [क्रि.] **get ~ne (of**
food) टाङ्मा [क्रि.] **use to**
 ~ सोङ्मा [क्रि.]
dog कोचुवा [ना.]

done / get ~ पइःमा [क्रि.]
door ढोवारि [ना.], जास्केलि
 [ना.]
doubt माङ्कोड [ना.] **be in**
 ~ माङ्कोड-चाइःमा [क्रि.]
dove पाँदु [ना.]
down मो [स.ना.], मोबा
 [क्रि.वि.], मोःनि [क्रि.वि.],
 -गुङ्स [प्र.] **as big as ~**
there मोट्टा [वि.] ~ **here**
 बामु [क्रि.वि.] **like ~ there**
 मोखिः [क्रि.वि.], मोखिःनड
 [क्रि.वि.] **such as ~ there**
 मोखिया [वि.] **that ~**
there मो [स.ना.] **upside**
 ~ डेङ्सालेम्पा [क्रि.वि.]
downcast / be ~ मोप्मा [क्रि.]
doze टुङ्गुप लुमा [क्रि.]
drag साइःमा [क्रि.], सइःमा
 [क्रि.]
draw खइँमा [क्रि.] ~ **along**
 साइःमा [क्रि.]
draw off सइँमा [क्रि.]
dream माक्मा [क्रि.], सेइँमाङ
 [ना.]
dreamland सेइँमाङ्खा [ना.]
dregs / beer ~ बाक्चासिप
 [ना.], कार्चा [ना.]

dress मेइःमा [क्रि.], मेइँमा
[क्रि.], वाइःमा [ना.]

dried छोप्पाड [वि.]

drink होप्पा [क्रि.], पेप्सि
[ना.], ठुङ्गमा [क्रि.]

drive / ~ **in** लुईँमा [क्रि.],
ठुङ्गमा [क्रि.]

drop कमा [क्रि.], ठाईँमा [क्रि.],
ठामा [क्रि.]

drowse टुङ्गुप लुमा [क्रि.]

drowsiness टुङ्गुप [ना.]

drum डेङ्गुरि [ना.]

drunk / **get** ~ सेइःमा [क्रि.]

dry ^१ छोप्पा [क्रि.], फोइःमा
[क्रि.], सिप्पा [क्रि.], सुम्मा
[क्रि.] ~ **out** सिप्पा [क्रि.]
~ **up** सिप्पा [क्रि.]

dry ^२ छोप्पाड [वि.]

duck भेःवा [ना.]

dumb / **become** ~ मङ्गमा
[क्रि.]

dung गोब्राक [ना.] **bird** ~
वाहि [ना.] **chicken** ~
पेट्लेवा [ना.]

dunghill जुठेल्ला [ना.]

dusk खाखुइः [ना.]

dust चिरेःवा [ना.], खाम्चिरेक
[ना.] ~ **off** ठाम्मा [क्रि.]

sleepy ~ मखवा [ना.]

E

eagle ककहेक्मा [ना.], मुवा
[ना.]

ear नारेक [ना.]

earlier आघे [क्रि.वि.], आठोम
[क्रि.वि.]

early एक्काभेनि [क्रि.वि.]

earring फेक्चेम [ना.],
सोङ्गोम [ना.]

earth हेङ्गाम्मा [ना.],
नाराखा [ना.]

earthball गुरेक [ना.]

earthquake लुःलि [ना.]

earthworm लेम्पचरक [ना.],
वालेम्पचरक [ना.]

easily आइसा [क्रि.वि.]

eat चामा [क्रि.], कोक चामा
[क्रि.] **refuse to** ~ नामा
[क्रि.]

eaves वासुरि [ना.]

echo मुक्मा [ना.]

edge चोम [ना.], चक्र [ना.]
egg ठिं [ना.]
eggplant फोफोयाड [ना.],
 पोप्पा:ला [ना.]
elder वाट्टोड [ना.]
embarrassed / be ~ लाजा
 काइ:मा [क्रि.] **be ~ about**
 लाजा काइ:मा [क्रि.]
embrace हेप्पा [क्रि.]
encourage बुक्का [क्रि.]
ending बाइठानि [ना.]
endure आड्डमा [क्रि.],
 भोगे-नुम्मा [क्रि.]
enjoy / ~ the heat of खुप्पा
 [क्रि.]
enlarge पामा [क्रि.]
enough / be ~ फाइ:मा [क्रि.]
be ~ for लाइ:मा [क्रि.]
entangle हेप्पा [क्रि.]
become ~d हेप्पा [क्रि.]
enter लक्का [क्रि.], वाड्डमा
 [क्रि.]
entirely लोप्पो [क्रि.वि.]
entrails कोड्डसा [ना.]
envious / be ~ रेम्सु काइ:मा
 [क्रि.]

envy फोड्डमा [क्रि.], रेम्सु [ना.],
 रेम्सु काइ:मा [क्रि.]
epidemic बिहिम [ना.]
equal बारोबारि [वि.]
erase / be ~d सुड्डमा [क्रि.]
erect एम्मा [क्रि.], एप्पा [क्रि.]
escape फम्मान्वि [क्रि.]
establish लोड्डमा [क्रि.]
even याड [नि.]
evening खाखुड: [ना.], नाम्ठा
 [ना.] **in the ~** ठोड्डबा [ना.]
everything छुट्टि [क्रि.वि.],
 जाम्माइ [स.ना.]
exaggerate डो-छोप्पा [क्रि.]
exchange फाइ:मा [क्रि.]
mutual ~ of labour बोनि
 [ना.]
excitement चाप [ना.]
exhaust होइ:मा [क्रि.]
exhausted / be ~ सावा दुक्का
 [क्रि.]
expensive / be ~ छुमा [क्रि.]
experience तुड्ड:मा [क्रि.] **be**
~d लुमा [क्रि.]
explode बोड्डमा [क्रि.], वड्डमा
 [क्रि.]

extend केमा [क्रि.], ठोकमा [क्रि.]

extremely आन्नु [क्रि.वि.], सुट्टि [क्रि.वि.]

eye स्रक [ना.] **evil** ~ स्रक [ना.]

eyeball स्रकसलक [ना.]

eyebrow स्रकटाड [ना.]

F

fabric टेइ: [ना.]

face डालड [ना.]

faeces हि [ना.]

fall कमा [क्रि.], लिम्मा [क्रि.], ठामा [क्रि.], ठाम्मा [क्रि.] ~

apart रोप्मा [क्रि.] ~

down कमा [क्रि.], लिम्मा [क्रि.], ठामा [क्रि.] ~ **off**

फम्मा [क्रि.] ~ **over** लिम्मा [क्रि.] **make** ~ **down**

ठाम्मा [क्रि.] **slip and** ~

down सुप्मा-ठामा [क्रि.]

fan / winnowing ~

नाङ्गिलोड [ना.]

far / that ~ उट्टि [क्रि.वि.]

farrow फाक्चिलेक [ना.]

fart फिमा [क्रि.], फि:मा [ना.] ~ **at** फि:मा [क्रि.]

fasten चड्मा [क्रि.], काम्मा [क्रि.]

fat छोइ: [ना.] **be** ~ घोड्मा [क्रि.] **become** ~ स्रकमा [क्रि.]

father पा [ना.]

father-in-law नाम्बा [ना.]

fear^१ कि:मा [क्रि.], कि:मा काइ:मा [क्रि.]

fear^२ कि:मा [ना.]

feather लाप्टाड [ना.], मुड [ना.]

feed चाइँमा [क्रि.], चेइ:मा [क्रि.], स्रकमा [क्रि.]

feel दुइ:मा [क्रि.], काइ:मा [क्रि.], लोइँमा [क्रि.], सिमा [क्रि.], सोम्मा [क्रि.], सोप्मा [क्रि.] **be felt** लुमा [क्रि.], ठामा [क्रि.] ~ **like** लुमा [क्रि.], नड्मा [क्रि.]

feeling / have ~s for सोम-टुकमा [क्रि.]

feelings कोड [ना.]

fell रम्मा [क्रि.]

female मा [ना.]

fence गोम्मा [क्रि.], कोम्मा [क्रि.], उप्मा [क्रि.] ~ **off** उप्मा [क्रि.]
ferment रोकमा [क्रि.]
fern वासेप [ना.]
fertilizer मोल्ला [ना.]
fetch रोइ:मा [क्रि.]
fever चुङ्वा [ना.] **have** ~ चुङ्वा टाइ:मा [क्रि.]
few चिले:वा [वि.]
fidget छोउसाले [ना.]
field खा [ना.], उक [ना.]
terrace ~ काल्ला [ना.]
fig / sacred ~ पिपोला [ना.]
fig tree खोक्सि [ना.]
fight टुमा [क्रि.]
fighting आइस [ना.]
fill भेप्मा [क्रि.], खामा [क्रि.], फाइ:मा [क्रि.], टिप्मा [क्रि.]
~ **up** भुक्मा [क्रि.]
filter छम्मा [क्रि.]
find छि:मा [क्रि.], टोकमा [क्रि.]
fine / be ~ नुमा [क्रि.] **look** ~ चु:-नुमा [क्रि.]
finger याङ्गुलि [ना.]

finger nail टम्बरक [ना.]
finish हिमा [क्रि.], खोप्मा [क्रि.], माइँमा [क्रि.] **be** ~ **ed** हिमा [क्रि.], लुकमा [क्रि.], माइँमा [क्रि.]
fire मि [ना.] **make** ~ मि टेइ:मा [क्रि.] **set** ~ **to** मि टेइ:मा [क्रि.]
fire flame bush चोच्चोयोड [ना.]
firefly डोङ्ङिर्किमा [ना.]
fireplace डाब्ले [ना.], हु:लुड [ना.], मिखाम्लुड [ना.]
firewood सड [ना.]
firmly चिपरकक [क्रि.वि.]
first आगुवा [वि.]
fish डास्सा [ना.]
fit टोङ्मा [क्रि.] **do not** ~ **in** छइ:मा [क्रि.] ~ **in** सकमा [क्रि.], वाङ्मा [क्रि.] ~ **into** लक्मा [क्रि.]
flame मिउलाप [ना.]
flank पाटा [ना.]
flat / be ~ युमा [क्रि.] **become** ~ पम्मा [क्रि.]
flatten मेइँमा [क्रि.], पम्मा [क्रि.]

flatter चोडँमा [क्रि.]
flea किल्पा [ना.] **chicken** ~
 वासिम्बाक [ना.]
flee फुडःमा [क्रि.], फम्मान्चि
 [क्रि.]
flesh साराक [ना.]
flick फिःमा [क्रि.]
fling फेइःमा [क्रि.], टोइःमा
 [क्रि.]
flip लेडःमा [क्रि.]
flirt / ~ **with** लेम्मा [क्रि.]
float पेइःमा [क्रि.]
flood बाहाला [ना.]
floor छेम्बा [ना.], खाम [ना.]
flour हुटो [ना.]
flow वा-लाईमा [क्रि.] ~
 away खुमा [क्रि.] **let** ~
 वा-लाईमा [क्रि.]
flower फाइःमा [क्रि.], फुडः
 [ना.]
flush / ~ **away** पडँमा [क्रि.]
fly पेइँमा [क्रि.], याड [ना.] ~
 away पेइँमा [क्रि.]
foam गाजु [ना.]
fodder चाम [ना.]

fog कुमिमा [ना.]
fold भेकमा [क्रि.]
follow रकमा [क्रि.]
food चामा [ना.], चामाठोका
 [ना.]
fool आडेम्बा [ना.], चोम्बोले
 [ना.] ~ **around**
 बाक्ले-लिमा [क्रि.]
foolish घोडटोड [वि.]
foot लाड [ना.]
for लाडटि [नि.] ~ **what**
 ठेम्सि [क्रि.वि.]
forest जाडगाला [ना.]
forget मुडँमा [क्रि.]
forward फुसुक [क्रि.वि.]
fracture पेडमा [क्रि.]
frail याडलि [वि.]
friend काम [ना.] **become**
 ~s लाप्मा [क्रि.] **make** ~s
 with लाप्मा [क्रि.]
frisky चोल्लेक्कि [वि.]
frog फोरोक [ना.]
from -बेःडा [प्र.], -इःया [प्र.],
 -खेःडा [प्र.]
front फुसुक [ना.] **in** ~ of
 फुसुकवे [क्रि.वि.]

fruit गेडा [ना.] **bear** ~
 केडमा [क्रि.] **citrus** ~
 सुन्वुःवा [ना.], सुरापपा [ना.]
let bear ~ केडमा [क्रि.]
young tender ~ छःवा
 [ना.]
fruitless / be ~ एम्मा [क्रि.]
fry डोमा [क्रि.]
fuck लेप्पा [क्रि.]
full टिप्पे [क्रि.] **become** ~
 टिप्पा [क्रि.] **get** ~ भेप्पा
 [क्रि.]
fun / make ~ of खोइःमा [क्रि.]
fur मुड [ना.]
futile सोज्जे [क्रि.]
future / in the ~ वारेइँ
 [क्रि.वि.]

G

gallon गिलेन [ना.]
game खोडमा [ना.]
garbage चाम्चक [ना.]
garlic माडकुप [ना.]
gather भुडमा [क्रि.], खोम्मा
 [क्रि.], मुम्मा [क्रि.], टाम्मा
 [क्रि.]

gecko खिम्सुरिमा [ना.]
genitals फुचि [ना.]
germ भेवा [ना.]
get टोकमा [क्रि.] ~ **along**
well खोप्पा [क्रि.] ~ **to**
 टोकमा [क्रि.] ~ **up** पोक्मा
 [क्रि.]
ghost हल्ला [ना.], मामाड
 [ना.], सखाला [ना.]
gift फेप्पा [ना.]
ginger फिडाड [ना.] ~
rhizome चेफा [ना.]
girdle छुम्मा [ना.]
girl मा [ना.], मेछ्याछ्या [ना.],
 वारिसा [ना.] **naughty** ~
 नारक [ना.]
give छोक्मा [क्रि.], पिमा [क्रि.]
 ~ **back** चुमा [क्रि.], लामा
 [क्रि.] ~ **up** लेइःमा [क्रि.],
 नामा [क्रि.]
gizzard काडगारा [ना.]
glad / be ~ राम्मा काइःमा
 [क्रि.]
glowworm डोडडिकिंमा [ना.]
glue खाःवा [ना.]
go खाइःमा [क्रि.] ~ **back**
 लामा [क्रि.] ~ **by**

- बिटे-लिमा [क्रि.] ~ **down**
रोप्मा [क्रि.], ठामा [क्रि.] ~
instead of sb एप्मा [क्रि.]
~ **on** चाइःमा [क्रि.] ~
round रइःमा [क्रि.] ~ **up**
लक्मा [क्रि.] **refuse to** ~
छोइँमा [क्रि.], छोइँमा-लोकमा
[क्रि.]
- god** माड [ना.]
- goitre** बोन्ठि [ना.]
- gold** सोना [ना.]
- golden shower tree** आरोगा
[ना.]
- good** छोले [विस्म.], होड
[विस्म.], टेम्मा [वि.] **be** ~
चुः-नुमा [क्रि.], नुमा [क्रि.]
be ~ **for** याङ्मा [क्रि.] **be**
not ~ इःमा [क्रि.]
- goodness** हेट्टेरिका [विस्म.]
- goods** टाप्या [ना.], ठाका [ना.]
- gore** ठोकमा [क्रि.]
- gourd** फोफोरे [ना.]
- grab** छुप्मा [क्रि.], डोइँमा
[क्रि.], फाम्मा [क्रि.], पोइःमा
[क्रि.], डाप्मा [क्रि.]
- grain / ~s spread out for
drying** चानाम [ना.]
- granary** बियाडे [ना.]
- grandchild** याङ्मेइँ [ना.]
- grandfather** ठिप्पा [ना.]
- grandmother** ठिगुम [ना.]
- grass** घाँसा [ना.], लडवा
[ना.], वामुरुवा [ना.]
- grasshopper** लाक्किसा [ना.],
सेकुप [ना.]
- grave** रेःमा [ना.]
- gravy** वा [ना.]
- graze** ^१ पइःमा [क्रि.], वाम्मा
[क्रि.]
- graze** ^२ चाइँमा [क्रि.]
- great barbet** बुक्पा [ना.]
- great-grandfather**
चाःयाङ्ठिप्पा [ना.]
- great-grandmother**
चाःयाङ्ठिगुम [ना.]
- greedy** सारोक [वि.]
- greeting** सिया [ना.]
- grey / become** ~ फुइःमा [क्रि.]
- grin** झमा [क्रि.]
- grind** चेम्मा [क्रि.], चोइःमा
[क्रि.], साइँमा [क्रि.], यमा
[क्रि.] **be ground** चेम्मा
[क्रि.], साइँमा [क्रि.], यमा
[क्रि.]

groan डङ्गमा [क्रि.]
grope / ~ **for** सोम्मा [क्रि.]
ground खाम [ना.]
grow केङ्गमा [क्रि.], लोङ्गमा [क्रि.], पामा [क्रि.], फाइःमा [क्रि.], पोक्मा [क्रि.] ~ **on** पुक्मा [क्रि.] **let** ~ याङ्गमा [क्रि.]
grown-up ठेट्टे [वि.]
grub खाबुडि [ना.] ~ **for** फाम्मा [क्रि.]
guard हाइःमा [क्रि.]
guardian ठुक्काङ्गपा [ना.]
guava बेलान्टि [ना.]
guide छोङ्गमा [क्रि.]
gum खाःवा [ना.]
gut हिङ्गुःवा [ना.]

H

haft लाङ्गकोक [ना.]
hail फोम [ना.]
hailstone फोम [ना.]
hair मुङ्ग [ना.], टाङ्ग [ना.], टाङ्गफुक्वा [ना.]

half फारि [ना.]
halt ठेङ्गमा [क्रि.]
hamlet टोला [ना.]
hammer डाप्पा [क्रि.]
hand छोक्मा [क्रि.], छुक [ना.], मुक् [ना.]
handkerchief गाम्बिक [ना.]
handle लाङ्गकोक [ना.]
hang केङ्गमा [क्रि.], लाक्मा [क्रि.], वेइःमा [क्रि.] ~ **down** वेइःमा [क्रि.] ~ **on!** लाखेइँ [विस्म.]
hanger टेइःकेङ्गखा [ना.]
happen लिमा [क्रि.], टुमा [क्रि.]
happiness नङ्गवा [ना.], राम्मा [ना.]
happy / **be** ~ कोङ्ग नुमा [क्रि.], नङ्ग-नुमा [क्रि.], नङ्गवा टामा [क्रि.], राम्मा काइःमा [क्रि.]
be ~ **about** नङ्ग-नुमा [क्रि.], राम्मा काइःमा [क्रि.]
hard / **be** ~ छाक्मा [क्रि.]
hardly माङ्गका [क्रि.वि.]
hatch कुप्पा [क्रि.], लोइःमा [क्रि.]
hate छिप्पा [ना.]

haul साइःमा [क्रि.]
have / do not ~ मान्छि [नि.]
 ~ **to** कोईमा [क्रि.]
hay लड्वा [ना.]
he होम्मा [स.ना.], हुँ [स.ना.]
head टाङ [ना.], टाङ्वा [ना.]
headache टाङ्चि [ना.]
headlong युँपालेम्पा [क्रि.वि.]
headscarf टाङ्खुम्बि [ना.]
heal नुमा [क्रि.]
heap भुङ [ना.] **compost** ~
 जुटेल्ना [ना.] ~ **up** भुक्मा
 [क्रि.], भुङ्मा [क्रि.], टेइःमा
 [क्रि.] ~ **up (for sb)**
 टेइःमा [क्रि.]
hear / be ~ **d** मुक्मा [क्रि.]
heart लुङ्माक [ना.]
heat ^१ आङ्मा [क्रि.], छांमा
 [क्रि.], रङ्मा [क्रि.] ~ **(for
 sb)** छाइःमा [क्रि.] ~ **up**
 कुमा [क्रि.]
heat ^२ हाक्नुवा [ना.]
heaven सेन्चिखा [ना.]
heavily सारोक [क्रि.वि.]
heavy / be ~ ह्लक्मा [क्रि.]
heel खाङ्ङ [ना.]

help फामा [क्रि.] ~ **out with**
 टेइःमा [क्रि.]
hen उम्मा [ना.]
her उ- [प्र.]
here / ~ you are ने [विस्म.]
herself होम्मा [स.ना.],
 उहोम्मा [स.ना.]
hesitate डक-रमा [क्रि.]
hey एलो [विस्म.], गोनेइ
 [विस्म.], हेइ [विस्म.]
hide रिप्मा [क्रि.], टेक्मा [क्रि.],
 टेक्मान्चि [क्रि.]
hill बर [ना.]
himself होम्मा [स.ना.],
 उहोम्मा [स.ना.]
hinder टेक्मा [क्रि.]
his उ- [प्र.]
hit आप्मा [क्रि.], चाइःमा [क्रि.],
 डाप्मा [क्रि.], ओमा [क्रि.],
 टेइँमा [क्रि.], ठाइःमा [क्रि.],
 ठुप्मा [क्रि.] ~ **sb (against)**
 दुङ्मा [क्रि.]
hold केक्मा [क्रि.], लाप्मा
 [क्रि.], टाक्मा [क्रि.], टोम्मा
 [क्रि.] ~ **(for sb)** लाप्मा
 [क्रि.] ~ **up** टेङ्मा [क्रि.]
hole होङ [ना.], खोप्पारि [ना.]

make a ~ पाइःमा [क्रि.]
make a ~ into रोईमा [क्रि.]
honey खुडो [ना.]
hook टुईमा [क्रि.]
hornet सःवा [ना.]
horse डोङ्छोङ्वा [ना.]
horse gram घाटा [ना.]
hot / be ~ (spice) हाङ्मा [क्रि.] **be ~ for** छोमा [क्रि.]
feel ~ हाक्नुवा लुमा [क्रि.]
get ~ आङ्मा [क्रि.]
house खिम [ना.]
how आनङ् [क्रि.वि.], आङ् [क्रि.वि.], होखिः [क्रि.वि.], होखिःनङ् [क्रि.वि.]
hug हेप्मा [क्रि.]
huge ठेट्टे [वि.]
huh एलो [विस्म.], ठेम [नि.]
hunchbacked / become ~ कुङ्मा [क्रि.]
hunger सङ्साःवा [ना.]
hungry / be ~ सङ्साःवा सिमा [क्रि.]
hunter काःआप्पा [ना.]
hurl आम्मा [क्रि.] **be ~ed**

away आम्मा [क्रि.]
hurricane मुक्सुवा [ना.]
hurry ढावा [ना.]
hurt पुक्मा [क्रि.], टुकमा [क्रि.]
get ~ (of the eye) छोकमा [क्रि.]
husband पाफु [ना.], पासङ् [ना.], टायावा [ना.]
husk होक्वा [ना.]
hybrid खाच्चाडे [ना.]

I

I आक्का [स.ना.]
idea / I have no ~ कोनि [विस्म.]
idiot आडेम्चा [ना.], चोम्चोले [ना.]
idleness सुमा [ना.]
if हाङ् [नि.], नुसायाङ् [क्रि.वि.], पान्टा [नि.], पारा [नि.]
illness सारिमा [ना.]
imitate खेङ्मा [क्रि.]
immediately च्चक्मो [क्रि.वि.]
impatient छुलुलुवा [क्रि.वि.]

improper / be ~ इ:मा [क्रि.]
improve नुमा [क्रि.]
in -बे: [प्र.], -इ: [क्रि.वि.],
 कोडबे [क्रि.वि.], -डिमा [प्र.]
incisor छोईकैड [ना.]
incite ओईमा [क्रि.]
incline मेडमा [क्रि.]
incontinent छुलुलुवा [क्रि.वि.]
increase पामा [क्रि.]
indeed होउ [नि.]
Indian butter tree इम्बु [ना.]
indiscretion पोलिका [ना.]
industrious / be ~ छोइ:मा
 [क्रि.]
inform योक-मेइ:मा [क्रि.]
inknut साक्सड [ना.]
innards कोडसा [ना.]
innumerably सिपिपिवा
 [क्रि.वि.]
insect भेवा [ना.]
insensible मोक्रो [ना.]
insert फिप्मा [क्रि.], सक्मा
 [क्रि.]
inside कोडबे [क्रि.वि.] ~ out
 डेडसालेम्पा [क्रि.वि.]

insipid पेचेक्पेचेक [वि.]
instigate ओईमा [क्रि.]
interest टाका [ना.]
invite पाइ:मा [क्रि.]
iron लोहा [ना.]
island डिप [ना.]
it हुई [स.ना.]
itch सुमा [क्रि.]
its उ- [प्र.]

J

jackal सियाला [ना.]
jackfruit फानासि [ना.]
jam चप्मा [क्रि.], हुमा [क्रि.]
be ~ med हुमा [क्रि.]
jar ठापि [ना.], दुवारि [ना.]
jasmine पेट्रेक्मा [ना.]
jealous / be ~ रेम्सु काइ:मा
 [क्रि.] **be ~ of रेम्सु काइ:मा**
 [क्रि.]
jealousy चक्खई [ना.]
Jew's harp डोड [ना.]
jiumagne जिउमाग्ने [ना.]
joke / make a ~ बाक्ले-लिमा

[क्रि.]
joy चाप [ना.], राग्मा [ना.]
juice वा [ना.]
jujube बाइरासि [ना.]
jump टाईमा [क्रि.] ~ **across**
 रिप्मा [क्रि.] ~ **down**
 छुक्मा [क्रि.] ~ **over** रिप्मा
 [क्रि.]
jungle-fowl बाखेडवा [ना.]
just ले [नि.] ~ **like that**
 हुडखि: टा [क्रि.वि.], सोइटा
 [क्रि.वि.], योखि: टा [क्रि.वि.]

K

keen / be ~ on लाग्मा
 काइ:मा [क्रि.]
keep^१ खाम्मा [क्रि.], लाइ:मा
 [क्रि.], युड्मा [क्रि.],
 युड्मा-गाइ:मा [क्रि.] ~
back for युक्मा [क्रि.] ~
for युक्मा [क्रि.] ~ **from**
 डेड्मा [क्रि.] ~ **in mild**
heat टाड्मा [क्रि.] ~ **in**
one's mouth उग्मा [क्रि.]
keep^२ हड्मा [क्रि.]
kernel गेडा [ना.], लवा [ना.]
khukuri डावि [ना.]

kick आइस पिमा [क्रि.], टड्मा
 [क्रि.]
kicking आइस [ना.]
kidney ठाड्गुप [ना.]
kill सेइ:मा [क्रि.] ~ **(for sb)**
 सेइ:मा [क्रि.]
kind चेटा [ना.], चोम [ना.],
 ठोका [ना.] **of that** ~
 हुडखिया [वि.] **of this** ~
 बाखिया [वि.] **what ~ of**
 होखिया [क्रि.वि.], ठेग्मा
 [स.ना.]
king हाड [ना.], हाड्बा [ना.]
Kiranti किरावा [ना.]
kiss चुप्मा [ना.]
knee / hollow of the ~
 कान्चाक [ना.], कोड्चका
 [ना.]
knife चुरि [ना.], डावि [ना.]
knock / be ~ed away आग्मा
 [क्रि.] **be ~ed over** लेड्मा
 [क्रि.] ~ **(against)** दुक्मा
 [क्रि.], दुड्मा [क्रि.] ~ **over**
 लेड्मा [क्रि.] ~ **sb (against)**
 दुड्मा [क्रि.]
knot चड्मा [क्रि.]
know खाड्मा [क्रि.],
 म्कसेई-खाड्मा [क्रि.], डिग्मा

[क्रि.] **I don't** ~ कोनि
[विस्म.] ~ **to** डिमा [क्रि.]
not to ~ **what to do**
मडऱमा [क्रि.]

knowledge टाया [ना.]

L

lace काम्मा [क्रि.]

ladder ठाकिलोड [ना.]

ladle उक्मा [क्रि.]

land^१ छुक्मा [क्रि.]

land^२ उक [ना.] **flat piece**
of ~ काल्ला [ना.]

language रड [ना.]

lap बोक्छोड [ना.]

large / be ~ डाप्मा [क्रि.]

larger बाड्डे [क्रि.वि.]

lash चावुक [ना.]

last चाइ:मा [क्रि.]

later एडसि [क्रि.वि.], गाक्काड
[क्रि.वि.], पाछे [क्रि.वि.],
ठोडबा [ना.], वारेइँ [क्रि.वि.]

lattice हेन्चोक [ना.], माराड
[ना.], फोप्पा [ना.]

laugh रेइ:मा [क्रि.], रेइ:मा

काइ:मा [क्रि.] ~ **about**
रेइ:मा [क्रि.] ~ **at** रेइ:मा
[क्रि.]

laughter रेइ:मा [ना.]

lay / ~ (an egg) ठिमा [क्रि.]

lazy / be ~ सुमा [क्रि.], सुमा
काइ:मा [क्रि.]

lazyness सुमा [ना.]

leading आगुवा [वि.]

leaf लाफोक [ना.], फाक्वा
[ना.] **banana** ~ दुप्पा [ना.]
dry fallen leaves
भोसोडगो [ना.]

leak वा-पि:मा [क्रि.]

lean / ~ against टोम्मा [क्रि.]
~ **down** मेडऱमा [क्रि.] ~ **on**
टोम्मा [क्रि.] ~ **over** मेडऱमा
[क्रि.]

leap टाईमा [क्रि.]

learn चिंमान्चि [क्रि.],
पोडे-नुम्मा [क्रि.]

leave लेइ:मा [क्रि.], नामा
[क्रि.], पोक्मा [क्रि.] **take**
one's ~ हाम्मान्चि [क्रि.]

lebbeck tree छुम्बुरु [ना.]

ledge डावाना [ना.]

leech लुइ: [ना.]

left ^१ बेड्वा [ना.]
left ^२ / **be** ~ **over** हेईमा [क्रि.]
leg लाड [ना.], लाडवा [ना.]
lengthen केमा [क्रि.]
lentil डाला [ना.], घोरे [ना.]
black ~ मासि [ना.]
let पिमा [क्रि.], -मेट्ट [प्र.] ~
free लेइःमा [क्रि.] ~ **go**
 लेइःमा [क्रि.] ~ **in** टिमा
 [क्रि.]
letter छाप्पाया [ना.]
level मेईमा [क्रि.]
lever आईमा [क्रि.] **be** ~ **ed**
 आईमा [क्रि.]
lichen लुडटाक उबुसुम [ना.]
lick लेक्मा [क्रि.]
lid छुप्मा [ना.], हुप्मा [ना.],
 झापु [ना.] **put the** ~ **on**
 हुप्मा [क्रि.]
lie ^१ पाड-फोकमा [क्रि.],
 र-फोकमा [क्रि.]
lie ^२ / ~ **down** कमान्चि [क्रि.]
lift आईमा [क्रि.], कोप्मा [क्रि.],
 ठेईमा [क्रि.] **be** ~ **ed** आईमा
 [क्रि.] ~ **up** कोडमा [क्रि.]
light ^१ लाप्मा [क्रि.],
 मि-खोम्मा [क्रि.], ओम्मा

[क्रि.], ओप्मा [क्रि.]
light कोफेक्खाफेक [वि.] **be**
 ~ सोम्मा [क्रि.]
lightly माडका [क्रि.वि.]
lightning नाम्पेट्रेड [ना.]
like ^१ हुइःमा लेमा [क्रि.],
 खाडमा लेमा [क्रि.], लेमा
 [क्रि.], मेक्मा [क्रि.], राम्मा
 काइःमा [क्रि.], सोम-टुकमा
 [क्रि.] ~ **to** मिःमा [क्रि.]
like ^२ लिखि [नि.], -खिः [प्र.],
 -खिया [प्र.], -खिःनड [प्र.]
 ~ **that** हुइःखिया [वि.],
 हुइःखिः [क्रि.वि.], हुइःखिःनड
 [क्रि.वि.] ~ **this** बाखिया
 [वि.], बाखिः [क्रि.वि.],
 बाखिःनड [क्रि.वि.]
line / clothes ~ लाक्का [ना.]
lip डोसिवा [ना.], ठुरुम [ना.]
liquor आर्खा [ना.]
listen खेम्मा [क्रि.]
little चिलेःवा [वि.], माडका
 [वि.], माडका [क्रि.वि.], मिगो
 [वि.], मिखा [वि.] **a** ~
 चिचिचिवा [क्रि.वि.],
 माडका-माडका [क्रि.वि.],
 मिखा [वि.], मिःमुड [क्रि.वि.],
 ठुसिमो [क्रि.वि.] ~ **one**
 मिगो [ना.], पिच्चु [ना.],

पुन्चुने [ना.]
live हडऱमा [क्रि.], युडऱमा [क्रि.]
liver सोम [ना.]
lizard खोकचालेक [ना.]
load चुम्मा [क्रि.]
loam लेवा [ना.]
loath / be ~ छिप्मा काइऱमा [क्रि.]
lock ^१ छेक्मा [क्रि.], चुप्मा [क्रि.] ~ **in** छेक्मा [क्रि.], चुप्मा [क्रि.]
lock ^२ छिडिकल [ना.]
long / be ~ केमा [क्रि.], मेइऱमा [क्रि.]
look गोनेइ [विस्म.], खा-चोप्मा [क्रि.] ~ **after** कुम्मा [क्रि.] ~ **at** चोप्मा [क्रि.] ~ **for** कोइँमा [क्रि.] ~ **like** नडऱमा [क्रि.] ~ **ugly** चिऱमा [क्रि.]
loop बम्मा [क्रि.]
loose होठोम्होठोम [क्रि.वि.], होडऱलोड [ना.]
lose मामा [क्रि.]
lost / be ~ ठेम्मा [क्रि.] **get** ~ मामा [क्रि.]
lot / a ~ बाड्डे [क्रि.वि.]

loudly चार्को [क्रि.वि.], कास्सेरा [क्रि.वि.]
louse / big ~ ढाडे [ना.] **body** ~ हेइऱः [ना.] **head** ~ सक [ना.]
love सोम-टुकमा [क्रि.]
lowland लाडऱलि [ना.]
luck / bad ~ रोइ [ना.]
lukewarm कुमुडकुमुड [क्रि.वि.]
lung सोम्फोरोक [ना.]
lurk डुम्मा [क्रि.]
lute लेडऱमा [क्रि.]
lynx दुम्पासा [ना.]

M

mad / be ~ छोम्मा [क्रि.]
maiden वारिसा [ना.]
maize बोडकि [ना.] ~ **cob** ढाडऱकिलोड [ना.]
make बाने-नुम्मा [क्रि.], छाक्मा [क्रि.], मेइऱमा [क्रि.], नुम्मा [क्रि.] ~ **(for sb)** छाक्मा [क्रि.] ~ **sth round** काडऱमा [क्रि.]

male पा [ना.]
man पा [ना.] **old** ~
 पाखीःवा [ना.] **young** ~
 वान्चाबाड [ना.]
manage खोप्मा [क्रि.]
mane टुरुड [ना.]
mango आँबा [ना.]
manipulate मेइःमा [क्रि.]
manure मोल्ला [ना.]
many भोरि [क्रि.वि.], भुङ्गलोक
 [क्रि.वि.], काचाराक्राक
 [क्रि.वि.], सिपिपिवा [क्रि.वि.]
be ~ चुमा [क्रि.] **how** ~
 आसुक [क्रि.वि.]
market हाठा [ना.]
marking nut tree डाकेक्वु
 [ना.]
marrow डुङ्गुकुचि [ना.], लुप
 [ना.]
marten खिडेडमिक [ना.]
mash पेम्मा [क्रि.] **be** ~ed
 पेम्मा [क्रि.]
massage पइःमा [क्रि.]
mat पेट्लु [ना.], पिरा [ना.]
match खोप्मा [क्रि.], टोड्मा
 [क्रि.]

matchmaker कालिया [ना.]
matter डोङ्गुडुम [ना.], रड
 [ना.]
mature चक्मा [क्रि.]
meal / coarsely ground ~
 खुक्टाड [ना.] **have a** ~
 कोक चामा [क्रि.]
measure हाक्मा [क्रि.]
meat सा [ना.], साराक [ना.]
meet छिःमा [क्रि.], टुप्मा [क्रि.]
mess / ~ up फोड्मा [क्रि.] ~
with टोकमा [क्रि.]
milk डुडा [ना.], फिमा [क्रि.]
mill चेम्मा [क्रि.] **be** ~ed
 चेम्मा [क्रि.] **hand** ~ झान्टा
 [ना.]
millet ब्रडक [ना.], साम्बोक
 [ना.]
mind कोड [ना.], मिचिन्ड
 [ना.]
mix होईमा [क्रि.]
molar राक्टाङ्केड [ना.]
mole चक्भाडगि [ना.],
 माक्लेप [ना.]
moment / after a ~ गाक्काड
 [क्रि.वि.] **at this** ~ एसारि
 [क्रि.वि.] **one** ~! लाखेई

[विस्म.]

money फेक्वा [ना.]
mongoose सेरोङ्गि [ना.]
monkey हेलावा [ना.]
moon लाठिबा [ना.]
moonlight लाठिडुङ [ना.]
more बाङ्गे [क्रि.वि.] **be** ~
 चुमा [क्रि.]
morning भेनि [ना.] **in the**
 ~ उभेनि [क्रि.वि.]
mortar छुम्बुडाङ [ना.]
mosquito कोङ्कोङ्मा [ना.]
mother मा [ना.]
mother-in-law नाम्मा [ना.]
moulder सेमा [क्रि.]
mouldy / get ~ सेमा [क्रि.]
mountain बर [ना.]
mouse सेन्चाक [ना.]
mouth ठुरुम [ना.]
move लेइँमा [क्रि.], फाइँमा
 [क्रि.], रोइःमा [क्रि.], सोइःमा
 [क्रि.], सोम्मा [क्रि.], सोङ्मा
 [क्रि.], योङ्मा [क्रि.], डाङ्मा
 [क्रि.] **be** ~d लेइँमा [क्रि.]
 ~ **around** कोइःमा [क्रि.]
 ~ **on** फाइँमा [क्रि.] ~

round रमा [क्रि.]

much बाङ्गे [क्रि.वि.], भोरि
 [क्रि.वि.], भुङ्लोक [क्रि.वि.],
 चापाराक्राक [क्रि.वि.], चाको
 [क्रि.वि.], छुट्टि [क्रि.वि.],
 निनाम्मा [क्रि.वि.], सारोक
 [क्रि.वि.] **be** ~ चुमा [क्रि.]
how ~ आसुक [क्रि.वि.]
that ~ उट्टा [वि.], उट्टि
 [क्रि.वि.] **this** ~ बाट्टा [वि.]
too ~ बाङ्गे [क्रि.वि.]
mud हिलोःवा [ना.], लेवा [ना.]
muddy / ~ thing हिलोःवा
 [ना.]
mugwort सिलःवा [ना.]
mulberry खेःलाङ्पेटि [ना.]
mundhum मुन्डुम [ना.]
mushroom मुङ [ना.]
must कोइँमा [क्रि.]
mustard पासाइ [ना.]
my आ- [प्र.]
N
nail डाप्मा [क्रि.], ठुङ्मा [क्रि.]
naked नाङ्गुट्टे [वि.]
name तङ [ना.]

narrow घाक्चुरो [वि.] **be** ~ झुम्मा [क्रि.] **make** ~ झुम्मा [क्रि.]

naughty चोल्लेक्कि [वि.] **be** ~ बाक्ले-लिमा [क्रि.], छ्योइ:मा [क्रि.]

navel नुम्फुरुक [ना.]

near फाईमा [क्रि.वि.]

nearby फाईमा [क्रि.वि.]

necessary / **be** ~ चाहा-लिमा [क्रि.]

need चाहा-लिमा [क्रि.] **be** ~ed चाहा-लिमा [क्रि.]

needle लुप्पि [ना.]

Nepali / ~ **language** पानिर्ड [ना.] ~ **people** पानिवाड [ना.]

nephew याङ्मेई [ना.]

nest हाप [ना.]

nettle छ्योकु [ना.]

next / ~ **to** चक्वे [क्रि.वि.]

nice / **look** ~ चु:-नुमा [क्रि.]

nicely आइसा [क्रि.वि.], चु:नुलोक [क्रि.वि.]

niche डाङ्गलोड [ना.], खुम्डि [ना.]

niece याङ्मेई [ना.]

night नाम्ठा [ना.], सेन्डु [ना.] **at** ~ उनाम्ठा [क्रि.वि.] **fall** (of the ~) खा-खुइ:मा [क्रि.]

nightfall खाखुइ: [ना.]

nightingale मेक्कोरेक [ना.]

nit सक्ठर [ना.] **hollow** ~ होप्चाइ: [ना.]

no हाउक [विस्म.], माहा [विस्म.], मान्छि [नि.], माने [विस्म.], अँहँ [विस्म.]

noise कालाहा [ना.] **make** ~ राइ:मा [क्रि.], साईमा [क्रि.]

nonsense बिक्कामे [वि.]

nose नारि [ना.] **snotty** ~ नाप्सुले [ना.]

not माहा [विस्म.], मान्छि [नि.], माइ--योक्ट [प्र.], -नङ [प्र.] ~ **at all** एकठोपा [क्रि.वि.]

nothing ठिट्टायाड [सं.]

now आबो [क्रि.वि.], पाई [क्रि.वि.] **even** ~ पाईयाड [क्रि.वि.] **just** ~ एसारि [क्रि.वि.] **right** ~ एसारि [क्रि.वि.]

nowadays आचिकालि [क्रि.वि.]

O

oath किये [ना.]

obedient / be ~ पाट्टे काइःमा
[क्रि.]

obey काइःमा [क्रि.]

obstruct कुइँमा [क्रि.]

of -को [प्र.]

offer भोकमा [क्रि.], टिमा [क्रि.]

offering भाँडो [ना.]

offspring छालेइःयाँ [ना.]

often निम्मा [क्रि.वि.], साहु
[क्रि.वि.]

oh आहो [विस्म.], आम्माइ
[विस्म.], एट [विस्म.], हालेइ
[विस्म.], उफ [विस्म.] ~ **my**
आक्का [विस्म.], हेट्टेरिका
[विस्म.]

oil किया [ना.]

oily युच्चियुच्चि [वि.]

okay ओ [नि.], ठिक्का [वि.],
याइःसो [विस्म.]

old / ~ person खोःवा [ना.]

omen / bad ~ रोइ [ना.]

on -वेः [प्र.], -इः [प्र.]

once एकटाला [क्रि.वि.]

one ठिट्टा [सं.] ~ **person**
ठक्पाड [सं.]

oneself आप्पि [क्रि.वि.]

onion पियाजुप [ना.]

only ले [नि.], लेःले [क्रि.वि.]

open होइँमा [क्रि.], होमा
[क्रि.], होइःमा [क्रि.], फेइँमा
[क्रि.], फेक्मा [क्रि.] ~ **one's**
eyes चेइँमा [क्रि.] ~ **wide**
(eye) घइँमा [क्रि.]

opinion मिःमा [ना.]

or ए [नि.], एलो [नि.], एना
[क्रि.वि.]

oracle माइछोइ [ना.]

orange सोन्टोलोड [ना.]

origin पुक्चिखाम [ना.]

otherworld सेन्चिखा [ना.]

ouch आइया [विस्म.]

our आन्चि- [प्र.], आन्चा- [प्र.],
आनि- [प्र.], आना- [प्र.]

out -लोइँमा [प्र.], -लोइःमा
[प्र.] **inside** ~ डेइःसालेम्पा
[क्रि.वि.]

oven डाब्ले [ना.], मिखाम्लुड
[ना.]

over टेम्बे [क्रि.वि.] **as big as**
~ **there** योट्टा [वि.] **be** ~

हिमा [क्रि.], लुकमा [क्रि.],
माईमा [क्रि.] **like ~ there**
योखि: [क्रि.वि.], योखि:नड
[क्रि.वि.] **~ here** बायु
[क्रि.वि.] **such as ~ there**
योखिया [वि.] **that ~**
there यो [स.ना.]

overjoyed / be ~ चाप टामा
[क्रि.]

overrun मोप्पा [क्रि.]

overturn बोम्मा [क्रि.] **be**
~ed बोम्मा [क्रि.]

owl बुवा [ना.], हिन्डिरि [ना.]

ox गोरु [ना.]

P

pack चुम्मान्चि [क्रि.], नेडमा
[क्रि.], फेप्पा [क्रि.] **be ~ed**
फेप्पा [क्रि.]

paddy काया [ना.]

paint चक्का [क्रि.]

palace हाडखिम [ना.]

palate / hard ~ चोक्खोम
[ना.]

pampered नोनोइ:वा [वि.]

pan कान्टि [ना.]

papadum ढोट्टोरे [ना.]

paper कागाटा [ना.]

parent ठुक्राडपा [ना.]

part^१ **हाम्मान्चि** [क्रि.],
साम्मा [क्रि.]

part^२ / **private ~s** फुचि [ना.]

pass बिटे-लिमा [क्रि.],
बिटे-नुम्मा [क्रि.], छोक्का
[क्रि.], टोइ:मा [क्रि.]

pat नोप्पा [क्रि.]

patch भोक्का [क्रि.]

pause लाइ:मा [क्रि.]

pay हुडमा [क्रि.]

peach बोडकोलोड [ना.]

peacock मान्जुरा [ना.]

peak चोम [ना.]

peck हुईमा [क्रि.], ठोक्का [क्रि.]

pee छेप-मुमा [क्रि.]

peel ओक्का [क्रि.], वेईमा [क्रि.]
be ~ed झिमा [क्रि.], वेईमा
[क्रि.] **be ~ed off** झिमा
[क्रि.] **~ (for sb)** ओक्का
[क्रि.] **~ off** हिप्पा [क्रि.],
झिमा [क्रि.], ओडमा [क्रि.] **~**
off from लेक्का [क्रि.]

peg फप्पा [क्रि.]

pen फुल्टिन [ना.]
pendant दुर्लुङ्गपा [ना.]
penis लाङ्गवाराक [ना.], लि
 [ना.], टुन्दुले [ना.]
perceptible / be ~ लुमा [क्रि.]
perch कुप्पा [क्रि.]
perforate रोइँमा [क्रि.]
person माःमि [ना.]
persuade लेम्मा [क्रि.], ओइँमा
 [क्रि.]
pester या-योक्मा [क्रि.]
pestle कढाङ्गमा [ना.], नुक्मा
 [क्रि.]
pheasant टःवा [ना.]
phew खुइःपा [विस्म.]
phlegm खाक्पारे [ना.]
pick छक्मा [क्रि.], पुइःमा
 [क्रि.], ठोक्मा [क्रि.] ~ **up**
 कोप्पा [क्रि.], रुइःमा [क्रि.],
 ठेइँमा [क्रि.] ~ **up (for sb)**
 कोप्पा [क्रि.]
pickles आचारा [ना.]
piece ढापा [ना.], कुसिप [ना.]
pierce पाइःमा [क्रि.], रोइँमा
 [क्रि.], टोइःमा [क्रि.]
pig फाक [ना.]

pigeon नाछा [ना.] **green** ~
 लाःवा [ना.]
piglet फाक्चिलेक [ना.]
pile भुङ्गमा [क्रि.], रेलो [ना.]
 ~ **up** भुङ्गमा [क्रि.]
pillar खाबोराङ्ग [ना.]
pillow टाङ्गकोङ्ग [ना.]
pinch छक्मा [क्रि.], फिमा [क्रि.]
pine आङ्गबु [ना.]
pineapple खाम्फानासि [ना.]
piss छेप-मुमा [क्रि.]
pistol / water ~ फोच्चोक
 [ना.]
pity / take ~ **on** सोम-टुक्मा
 [क्रि.]
place / take ~ टुमा [क्रि.]
plait फाक्मा [क्रि.], रिप्पा [क्रि.]
 ~ **(for sb)** फाक्मा [क्रि.]
plant टेइःमा [क्रि.], टिमा [क्रि.]
be ~ **ed** लेइःमा [क्रि.]
plate ठाला [ना.] **leaf** ~
 ठारि [ना.]
platter / bamboo ~ योङ्गचि
 [ना.]
play खोङ्गमा [क्रि.], साइँमा
 [क्रि.] ~ **around with**

टोकमा [क्रि.] ~ with
 खोडमा [क्रि.]

pleased / be ~ राम्मा काइ:मा
 [क्रि.] **be** ~ **at** खाडमा लेमा
 [क्रि.], राम्मा काइ:मा [क्रि.]

pleasing टेम्मा [क्रि.]

pledge भाँडो [ना.]

plentiful पाउलो [क्रि.]

plough फेडमा [क्रि.] **let** ~
 फेडमा [क्रि.]

pluck छक्का [क्रि.], पुइ:मा
 [क्रि.] ~ **off** झिमा [क्रि.]

plug डेक्का [क्रि.]

plum बागाडा [ना.]

plump / ~ **one** भोम्डे [ना.]

plunge लुइँमा [क्रि.]

poke डुप्पा [क्रि.], रोक्का
 [क्रि.], टोइ:मा [क्रि.]

pomegranate डारिम्पा [ना.]

pomelo पाम्लोड [ना.]

pooh उफ [विस्म.]

pop बोडमा [क्रि.], ब्रडमा [क्रि.]

popcorn बोडकि [ना.]

porch डाइलो [ना.]

porcupine खाडाम्पा [ना.]

porridge / millet ~ चाखाड
 [ना.]

pot / clay ~ फु [ना.],
 फकचलक [ना.], राडगि [ना.]

water ~ फाइ:मा [ना.]

pounce फोप्पा [क्रि.] ~ **on**
 डिमा [क्रि.]

pound चोइ:मा [क्रि.], डाप्पा
 [क्रि.], होक्का [क्रि.]

pour लुकमा [क्रि.], टाम्मा [क्रि.]
be ~ **ed** टाम्मा [क्रि.] **be**
 ~ **ed out** लुकमा [क्रि.] ~
out लुकमा [क्रि.]

powder साइँमा [क्रि.], योप्पा
 [क्रि.]

praise चोइँमा [क्रि.], लोडमा
 [क्रि.]

prayer जाइजापान [ना.], माड
 [ना.]

pregnant / be ~ खुमा [क्रि.],
 फोक-खुमा [क्रि.]

prepare ठुमा [क्रि.]

present फेप्पा [ना.]

preserve युडमा-गाइ:मा [क्रि.]

press चप्पा [क्रि.], लुइ:मा
 [क्रि.], नेडमा [क्रि.], पेम्मा
 [क्रि.], यमा [क्रि.] **be** ~ **ed**
 पेम्मा [क्रि.], यमा [क्रि.] **be**

- ~ed down छप्पा [क्रि.],
 टिम्मा [क्रि.] be ~ed in
 टेङ्गमा [क्रि.] be ~ed
 together फप्पा [क्रि.] ~
 down छप्पा [क्रि.], टिम्मा
 [क्रि.] ~ flat पम्मा [क्रि.]
 ~ in टेङ्गमा [क्रि.] ~
 together फप्पा [क्रि.] ~
 together (one's lips)
 माम्मा [क्रि.]
- pretence निहुड [ना.]
 pretext निहुड [ना.]
 pretty टिल्किक्का [वि.]
 previous आगुवा [वि.]
 prick डुप्पा [क्रि.], टोइःमा
 [क्रि.]
 prickle डुप्पा [क्रि.], सेइँ [ना.]
 priest डोवा [ना.], माङ्गवा
 [ना.]
 print छाप्पा [क्रि.]
 problem झाट्रो [ना.]
 produce पइँमा [क्रि.]
 progeny छालेइःयाँ [ना.]
 progress / make ~ with
 पइःमा [क्रि.]
 prong चोम्फिलिक [ना.],
 टोइःमा [क्रि.]
- prop / ~ up कोङ्गमा [क्रि.]
 prosper फोङ्गमा [क्रि.]
 protect कोम्मा [क्रि.] ~
 under बोप्पा [क्रि.]
 provoke झोका लोइँमा [क्रि.]
 prune चेङ्गमा [क्रि.], सेमा [क्रि.]
 be ~d चेङ्गमा [क्रि.]
 pull खइँमा [क्रि.], साइःमा
 [क्रि.] be ~ed खइँमा [क्रि.]
 ~ out हुइँमा [क्रि.], साइःमा
 [क्रि.], सिमा [क्रि.], ठेइँमा
 [क्रि.] ~ out for ठेइःमा
 [क्रि.]
 pull out सइँमा [क्रि.]
 pullet वाचिलेक [ना.]
 pulverise साइँमा [क्रि.]
 punch ठुप्पा [क्रि.]
 purge सेङ्गमा [क्रि.]
 purify सेङ्गमा [क्रि.] be ~d
 सेङ्गमा [क्रि.]
 push छोङ्गमा [क्रि.], लिम्मा
 [क्रि.], ठाम्मा [क्रि.], टोइँमा
 [क्रि.] ~ up कोङ्गमा [क्रि.]
 pussy सि [ना.]
 put खाम्मा [क्रि.], युङ्गमा [क्रि.]
 ~ (into) चुम्मा [क्रि.], फेप्पा
 [क्रि.], टिमा [क्रि.] ~ away

युङ्मा [क्रि.] ~ **down**
 नाईमा [क्रि.], युङ्मा [क्रि.]
 ~ **in** सकमा [क्रि.] ~ **on**
 खुम्मा [क्रि.], वाइःमा [क्रि.]
 ~ **out** लाइःमा [क्रि.] ~
together चुम्मा [क्रि.],
 खोप्मा [क्रि.] ~ **up** ओङ्मा
 [क्रि.], फेमा [क्रि.] ~ **up**
with आङ्मा [क्रि.]

Q

quail कुम्बुःवा [ना.]
quarrel कालाहा [ना.], खिमा
 [क्रि.], निहुङ [ना.]
queasy / feel ~ छःवा-लेङ्मा
 [क्रि.]
queen हाङ्मा [ना.]
quickly चक्मो [क्रि.वि.], हाले
 [क्रि.वि.]
quietly वाइःवाइः [क्रि.वि.]
quilt सिरिका [ना.]
quince मेल्लुक [ना.]
quit लेइःमा [क्रि.]
quite चार्को [क्रि.वि.]
quiver योकमा [क्रि.]

R

rage / get into a ~ झोका
 काइःमा [क्रि.], झोका लोईमा
 [क्रि.]
ragged / become ~ झईमा
 [क्रि.]
rain वेइः [ना.], वेइः टामा
 [क्रि.]
rainy / ~ season छेरेरेमा [ना.]
raise एप्मा [क्रि.], हुर्के-तुम्मा
 [क्रि.], ठेईमा [क्रि.]
rash रभई [ना.]
raspberry खाम्बुकमासि [ना.]
raw उमाङ [वि.]
reach टामा [क्रि.]
read खिप्मा [क्रि.], डेमा [क्रि.]
ready / get ~ चुम्मा [क्रि.],
 चुम्मान्चि [क्रि.] **make** ~
 चुम्मा [क्रि.]
really होउ [नि.], उन्नङ्ङ
 [क्रि.वि.]
reap हेक्मा [क्रि.]
rear हङ्मा [क्रि.]
reason / without a special ~
 हुङ्खिः टा [क्रि.वि.], योखिः
 टा [क्रि.वि.]

receive टाकमा [क्रि.]
recite या-हाइःमा [क्रि.]
recognize खाङ्कमा [क्रि.],
 मक्सेई-खाङ्कमा [क्रि.], डिमा
 [क्रि.]
red हालाछ्योप [वि.]
refill टेप्पमा [क्रि.]
refuse छोईमा [क्रि.], नामा
 [क्रि.]
reinforce ठोकमा [क्रि.]
reject डेङ्कमा [क्रि.], नामा [क्रि.]
rejoice राम्मा काइःमा [क्रि.]
relatives कुल्कुटुम्बा [ना.]
release लेइःमा [क्रि.]
remains सिप [ना.]
remember मिःमा [क्रि.]
remembrance मिःमा [ना.]
remove खाईमा [क्रि.], पईमा
 [क्रि.], समा [क्रि.]
render / ~ (fat) रङ्कमा [क्रि.]
reproach राइखा [ना.]
request ङाकमा [क्रि.]
response जुवाप्पा [ना.]
rest नाईमा [क्रि.], सिप [ना.]
give a ~ योम्मा [क्रि.]

restless छुलुलुवा [क्रि.वि.]
return लामा [क्रि.], टेमा [क्रि.]
rhododendron टाकफुङ [ना.]
rice / beaten ~ खोट्लाङ [ना.]
cooked ~ कोक [ना.]
dried fried ~ खाट्टे [ना.]
husked uncooked ~
 चामाचा [ना.] ~ **pudding**
 खिरिकोक [ना.] **small piece**
of ~ चाछोई [ना.]
unhusked ~ काया [ना.]
ride घोडा-युक्मा [क्रि.] **let (a**
child) ~ **on one's knees**
 फोप्फोःले [ना.]
right चुप [ना.], हेप्पो [विस्म.],
 ठिक्का [वि.]
rind होक्वा [ना.]
ring मुक्चिकिप [ना.]
rinse वा-लाईमा [क्रि.]
rip चोईमा [क्रि.]
ripe उठुवाङ [वि.]
ripen च्कमा [क्रि.], फाइःमा
 [क्रि.], ठुमा [क्रि.] **let** ~
 सुम्मा [क्रि.]
rise फाईमा [क्रि.], पोक्मा [क्रि.]
river होङ्कु [ना.], कोसि [ना.],
 वाहोप्पा [ना.]

roam कोइःमा [क्रि.], कोमा [क्रि.]
rock वाइँमा [क्रि.]
rod / wooden ~ मान्दानि [ना.]
roll कमा [क्रि.]
roof खाप्मा [क्रि.]
rope रफाःवा [ना.], टेट्टेइखा [ना.], वानाम [ना.]
rot रोकमा [क्रि.], सेमा [क्रि.]
let ~ रोकमा [क्रि.]
rotten / be ~ इःमा [क्रि.]
round / be ~ भोप्मा [क्रि.], युमा [क्रि.] **make** ~ भोप्मा [क्रि.], काडमा [क्रि.] ~ **one** भोम्डे [ना.]
rub लाडमा [क्रि.], पइःमा [क्रि.], पमा [क्रि.], रइँमा [क्रि.], योप्मा [क्रि.] ~ **at** सुडमा [क्रि.] ~ **in** योक्मा [क्रि.] ~ **off** पमा [क्रि.] ~ **off from** पइःमा [क्रि.]
ruffle झइँमा [क्रि.]
ruin इःमा [क्रि.]
run पिंमा [क्रि.] ~ (**into**) हुक्मा [क्रि.], दुडमा [क्रि.] ~ **away** फुडमा [क्रि.], फम्मन्चि [क्रि.], पिंमा [क्रि.] ~ **over** छप्मा [क्रि.], सोम्मा

[क्रि.]

S

sacrifice एप्मा [क्रि.]
sad / be ~ नडवा-छिःमा [क्रि.], सोम-टुकमा [क्रि.] **be** ~ **about** नडवा-छिःमा [क्रि.]
saliva ठेःनुवा [ना.]
salsa आचारा [ना.]
salt युम [ना.]
salutation सिया [ना.]
sand वासिकारा [ना.]
sandpiper केडकेडमा [ना.]
sapphireberry ढोडले [ना.]
satisfy सोम-सेइःमा [क्रि.] **be** ~ **d** सोम-सिमा [क्रि.]
save चक्मा [क्रि.]
saw छाप्मा [क्रि.]
say चेक्मा [क्रि.], लोइःमा [क्रि.] ~ **to** लुमा [क्रि.]
saying चेक्मा [ना.]
scab खोव्वुसुड [ना.]
scatter केमा [क्रि.], रिमा [क्रि.], रइःमा [क्रि.] **be** ~ **ed**

केमा [क्रि.], रिमा [क्रि.]	[क्रि.]
scold राइःमा [क्रि.] get ~ed राइखा चामा [क्रि.]	seize लाप्मा [क्रि.]
scolding राइखा [ना.]	self आप्पि [क्रि.वि.]
scoop उक्मा [क्रि.] ~ out उक्मा [क्रि.]	sell ईमा [क्रि.] be sold छुक्मा [क्रि.]
scorch हुइःमा [क्रि.]	seller काईपा [ना.]
scour वा-लेक्मा [क्रि.]	send हाक्मा [क्रि.], हाडःमा [क्रि.], पाडःमा [क्रि.], फाईमा [क्रि.] ~ away खाईमा [क्रि.] ~ up काईमा [क्रि.]
scrape पइःमा [क्रि.] ~ off छाक्मा [क्रि.], पईमा [क्रि.] ~ off (for sb) छाक्मा [क्रि.] ~ off from लेक्मा [क्रि.]	separate हाम्मा [क्रि.], हाम्मान्चि [क्रि.], साम्मा [क्रि.]
scratch पाम्मा [क्रि.], फाक्मा [क्रि.], वाम्मा [क्रि.] ~ open पाम्मा [क्रि.], पइःमा [क्रि.]	seriously सारोक [क्रि.वि.]
scrub फाक्मा [क्रि.]	servant सेहो [ना.]
search कोईमा [क्रि.] ~ for फोईमा [क्रि.], रोडःमा [क्रि.] ~ in रोडःमा [क्रि.] ~ through रोडःमा [क्रि.]	serve टेइःमा [क्रि.], याप्मा [क्रि.] be ~d याप्मा [क्रि.]
secretly सोप्मोड [क्रि.वि.]	set / ~ (of the sun) लुईमा [क्रि.], सिप्मा [क्रि.]
see चोप्मा [क्रि.], खाडःमा [क्रि.] be ~n ठाइःमा [क्रि.]	settle टोडःमा [क्रि.] be ~d टोडःमा [क्रि.]
seed छुःवा [ना.], गेडा [ना.], लवा [ना.], सेउवि [ना.]	settlement टोला [ना.]
seedling पुचुमा [ना.]	sew ठुप्मा [क्रि.]
seek / ~ help with बुक्मा	sex / have ~ लेप्मा [क्रि.]
	shade छाइरि [ना.], कुरिप [ना.]
	shadow लाक्छामि [ना.] cast

a ~ on रिप्मा [क्रि.]
shake लोडःमा [क्रि.], फेडःमा [क्रि.], रुडःमा [क्रि.], वाडःमा [क्रि.], योडःमा [क्रि.], डाडःमा [क्रि.], डाडःमान्चि [क्रि.]
shaman छाम्बाक [ना.], डोवा [ना.], माडबा [ना.]
shame एलुप मेडःमा [क्रि.]
for ~! एलुप [विस्म.]
sharp / be ~ चोम्मा [क्रि.], वेडःमा [क्रि.], याडःमा [क्रि.]
sharpen चोम्मा [क्रि.], वेक्मा [क्रि.]
shatter केडःमा [क्रि.] **be ~ed** केडःमा [क्रि.]
shave खोमा [क्रि.]
shawl मुन्जेडः [ना.]
she होम्मा [स.ना.], हुडँ [स.ना.]
sheath सिप [ना.]
shed याक्सा [ना.]
shelter बोप्मा [क्रि.] **take ~** याक्सा [क्रि.]
shift लेडँमा [क्रि.], रोडःमा [क्रि.], सोडःमा [क्रि.] **be ~ed** लेडँमा [क्रि.]
shinbone पाडःसुला [ना.]
shine ओम्मा [क्रि.]

shit^१ डडःमा [क्रि.], एप-मुमा [क्रि.] **~ on/at** एप-मुडःमा [क्रि.]
shit^२ हि [ना.]
shit^३ उप्पाटाड [विस्म.], उम्माइकुस्सि [विस्म.]
shiver योक्मा [क्रि.]
shoot^१ आम्मा [क्रि.], आप्मा [क्रि.] **be shot** आम्मा [क्रि.]
shoot^२ छुःवा [ना.], चोड [ना.], लिम [ना.]
shop डोकाना [ना.]
short / be ~ चुक्मा [क्रि.], डुडँमा [क्रि.] **make ~** डुडँमा [क्रि.]
shorten चुक्मा [क्रि.], डुडँमा [क्रि.], कप्मा [क्रि.]
should कोडँमा [क्रि.]
shoulder कुम्बा [ना.]
shout खिमा [क्रि.], राडःमा [क्रि.] **~ at** राडःमा [क्रि.]
shove टोडँमा [क्रि.]
shovel ठोमा [क्रि.] **~ away** ठोमा [क्रि.]
show खाड-मेडःमा [क्रि.], खाड-नुम्मा [क्रि.], कोडःमा [क्रि.] **~ around** कोडःमा

[क्रि.]
shower / take a ~ वा-हुमा
 [क्रि.]
shut छेक्मा [क्रि.], सिप्मा [क्रि.]
shy / be ~ लाजा काइःमा [क्रि.]
sichuan pepper खाक्त्रड
 [ना.]
sick रोगाइटि [वि.] **feel** ~
 छःवा-लेडःमा [क्रि.]
sickle काच्चे [ना.], कोम्बिक
 [ना.]
side चक्र [ना.], पाटा [ना.]
sieve छम्मा [क्रि.], चोक्पा
 [ना.], योडःमा [क्रि.]
sift चाडःमा [क्रि.], योडःमा [क्रि.]
silently वाइःवाइः [क्रि.वि.]
silverfish नारेक्काचिप्पा [ना.]
simmer टाडःमा [क्रि.]
since -खेःडा [प्र.]
sing छाम लुमा [क्रि.], लुमा
 [क्रि.], या-हाइःमा [क्रि.]
singer छाम्कालुमा [ना.],
 छाम्कालुपा [ना.]
single एकाले [वि.]
sink लुम्मा [क्रि.], रोप्मा [क्रि.]

sister छेकुमा [ना.] **elder** ~
 ना [ना.] **younger** ~ निसा
 [ना.]
sister-in-law मोट्राडःमा [ना.],
 नाम्मि [ना.]
sit युडःमा [क्रि.] ~ **on** लुइःमा
 [क्रि.]
skin होक्वा [ना.]
skittish चोल्लेक्कि [वि.]
skull टाडःखोरोक [ना.]
sky नाम्दुरुड [ना.]
slap चाबुक [ना.], फेक्मा [क्रि.],
 ठाइःमा [क्रि.]
slash केइःमा [क्रि.], पेडःमा
 [क्रि.]
sleep इम्मा [क्रि.] **put to** ~
 इप्मा [क्रि.]
sleepiness टुडःगुप [ना.]
sleepy / feel ~ मक-इमा [क्रि.]
slice कुसिप [ना.]
slide सोइँमा [क्रि.] ~ **down**
 फम्मा [क्रि.]
slightly माडःका [क्रि.वि.]
sliminess पुलेःवा [ना.]
slingshot गुठाँड [ना.]
slip सोइँमा [क्रि.]

slipper चाप्लि [ना.], चाप्पो
[ना.]

slipperiness च्रखेपा [ना.],
पुले:वा [ना.]

slop लोड्मा [क्रि.]

slope हेमेरे [ना.] **downhill**
~ युम्पा [ना.] **upward** ~
ठाड्पा [ना.]

slosh लोड्मा [क्रि.]

slowly माड्का [क्रि.वि.],
सोप्पोड [क्रि.वि.]

small चिले:वा [वि.], मिगो
[वि.], मिखा [वि.] **be** ~
चुक्मा [क्रि.] ~ **one** मिगो
[ना.], पिच्चु [ना.], पुन्चुने
[ना.]

smallpox घाम्सुरि [ना.]

smash केड:मा [क्रि.] **be** ~ **ed**
केड:मा [क्रि.]

smear लाड्मा [क्रि.], लेड्मा
[क्रि.], लुप्मा [क्रि.] ~ **with**
लुप्मा [क्रि.]

smell नाम्छुमा [क्रि.], नाम्मा
[क्रि.] ~ **nice** नाम्नुमा [क्रि.]
~ **of** नाम्मा [क्रि.]

smoke मिसाम [ना.], ठुड्मा
[क्रि.]

smudge लाड्मा [क्रि.]

snag ठुड्मा [क्रि.]

snail खोचोइ: [ना.]

snake पुछ्छाक [ना.]

snap पुइ:मा [क्रि.]

snatch डोड्मा [क्रि.], सिमा
[क्रि.], डाप्मा [क्रि.]

sniff/ ~ at नाम्मा [क्रि.]

snore ठोरोक्पा [ना.], ठोरोक्पा
लुमा [क्रि.]

snot नाप [ना.]

snout ठुरुम [ना.]

so^१ बाखि: [क्रि.वि.], एना
[क्रि.वि.], हुड्खि: [क्रि.वि.]

so^२ किना [नि.], उट्टि पान्टा
[क्रि.वि.], उट्टि पारा [क्रि.वि.]

soak वा-पोक्मा [क्रि.] **be**
~ **ed** वा-पोक्मा [क्रि.]

soft पेचि [वि.], पेटेक [वि.],
पेटेक्वा [वि.], पेटुक [वि.],
पेटुलो [वि.] **be** ~ डेप्मा
[क्रि.]

soil खाम [ना.]

some ठेम्टेम [स.ना.]

somebody मा:मि [ना.]

something ठेम्टेम [स.ना.]

son डुवाछा [ना.], डक्छा [ना.]

son-in-law माक्छा [ना.]
song छाम [ना.]
songster छाम्कालुपा [ना.]
songstress छाम्कालुमा [ना.]
sorry / feel ~ for सोम-टुकमा [क्रि.]
sort चोम [ना.] ~ **out** योडमा [क्रि.]
soul खेई [ना.], लावा [ना.], माङ्कोड [ना.]
sound / give a ~ मुक्मा [क्रि.]
soup वा [ना.]
sour / be ~ सुमा [क्रि.]
sow भुक्मा [क्रि.], भुडमा [क्रि.], टेइःमा [क्रि.], टिमा [क्रि.]
soybean खोडसड [ना.], साम्बालि [ना.]
spade चाप्पाराड [ना.], कोट्टुक [ना.]
span खईमा [क्रि.]
sparrow भाङ्गेरु [ना.]
spatula पुनुड [ना.]
speak चेक्मा [क्रि.] ~ **to** या-चेप्मा [क्रि.]
speargrass चङ्खिवा [ना.]

spend बिटे-नुम्मा [क्रि.], चेम्मा [क्रि.] **be spent** चेम्मा [क्रि.]
spicy / be ~ हाङ्मा [क्रि.] **be ~ for** हाङ्मा [क्रि.]
spider राङ्गावाक [ना.]
spill लोड्मा [क्रि.], लुकमा [क्रि.], रिमा [क्रि.], रइःमा [क्रि.]
spin रमा [क्रि.]
spinach पालुङ्गि [ना.]
spirit^१ आर्खा [ना.]
spirit^२ सखाला [ना.] **evil ~** बिहिम [ना.]
spit^१ ठुड्मा [क्रि.] ~ **on** ठुक्मा [क्रि.]
spit^२ ठेःनुवा [ना.]
spleen चोःवा [ना.]
splint छेम्बि [ना.]
splinter सेक्रा [ना.]
split छाम्मा [क्रि.], केइःमा [क्रि.], पेड्मा [क्रि.]
spoil इःमा [क्रि.] **get ~t** पोप्मा [क्रि.]
spoon पुनुड [ना.]
sprain फिमा [क्रि.] **be ~ed** फिमा [क्रि.]

sprayer फोच्चोक [ना.]
spread केमा [क्रि.], लोडमा [क्रि.], फेमा [क्रि.], ठडमा [क्रि.] ~ **for** ठकमा [क्रि.]
 ~ **in the sun** फोइःमा [क्रि.]
 ~ **out** केमा [क्रि.], ठडमा [क्रि.] ~ **out for** ठकमा [क्रि.]
spring बुई [ना.], चुवाखाम [ना.]
sprinkle रेम्मा [क्रि.], रेप्मा [क्रि.]
sprout चोड [ना.], लिम [ना.], पोक्मा [क्रि.]
squash नुकमा [क्रि.]
squat टोक्कि-युडमा [क्रि.]
squeeze छप्मा [क्रि.], चप्मा [क्रि.], फिमा [क्रि.], फप्मा [क्रि.] **be ~d** छप्मा [क्रि.], फिमा [क्रि.] ~ **in** टेडमा [क्रि.]
squirrel टेक्साबा [ना.]
stab रोकमा [क्रि.]
stack छाईमा [क्रि.] **be ~ed** छाईमा [क्रि.]
stain लाक्मा [क्रि.]
stall डोकाना [ना.]

stand एप्मा [क्रि.] ~ **up** एप्मा [क्रि.], पोक्मा [क्रि.]
staple छाईमा [क्रि.]
star चोक्चोडगि [ना.], साडगेईमा [ना.]
stare खा-चोप्मा [क्रि.]
start लक्मा [क्रि.], फिमा [क्रि.], पुक्मा [क्रि.], पुडमा [क्रि.]
statement चेक्मा [ना.]
stay युडमा [क्रि.] ~ **at** कोइःमा [क्रि.] ~ **away!** हाउक [विस्म.] ~ **overnight** याक्मा [क्रि.]
steal खुइःमा [क्रि.]
steam साम [ना.]
step डेम्खा [ना.] ~ **on** लुइःमा [क्रि.], डेम्मा [क्रि.], डेप्मा [क्रि.]
stick भोक्मा [क्रि.], लाक्मा [क्रि.], लाउरि [ना.], लुप्मा [क्रि.] ~ **to** खेप्मा [क्रि.], लाक्मा [क्रि.] ~ **together** काईमा [क्रि.], लाप्मा [क्रि.] **walking** ~ टोकमा [ना.]
stick insect होगोड [ना.]
stickiness च्खेपा [ना.]
sticky / be ~ खेप्मा [क्रि.] ~

thing चखेपा [ना.]
still पाई [क्रि.वि.], पाईयाड [क्रि.वि.]
sting केप्मा [क्रि.]
stinger लिफु [ना.]
stink नाम्छुमा [क्रि.], नाम्मा [क्रि.]
stir रमा [क्रि.], वाईमा [क्रि.], याप्मा [क्रि.]
stitch ठुप्मा [क्रि.] **have a ~ (in one's side)** चो:वा टुकमा [क्रि.]
stone लुङटाक [ना.]
stoop बोम्मा [क्रि.]
stop डोङमा [क्रि.], एम्मा [क्रि.], लाइ:मा [क्रि.], लेइ:मा [क्रि.]
storey छेम्बा [ना.]
storm मुक्सुवा [ना.]
story रङ [ना.]
straw लङवा [ना.] **millet ~** नारुवा [ना.]
stream होङकु [ना.], वाहोप्मा [ना.]
strength सावा [ना.]
stretch खईमा [क्रि.], फेमा [क्रि.] **with hands and**

feet ~ed out लेम्चिखोङखोड [क्रि.वि.]
strew रिमा [क्रि.]
strike चाइ:मा [क्रि.], ओमा [क्रि.], ठाइ:मा [क्रि.]
strip / ~ off ओङमा [क्रि.]
strongly चाको [क्रि.वि.], कास्सेरा [क्रि.वि.]
stuck / get ~ लाक्मा [क्रि.]
get ~ in sb's throat काक्मा [क्रि.]
study पोडे-नुम्मा [क्रि.], डेमा [क्रि.]
stuff हुमा [क्रि.], नेङमा [क्रि.], सुक्मा [क्रि.], टाप्पा [ना.], ठाका [ना.]
stumble दुक्मा [क्रि.], दुङमा [क्रि.], हेप्मा [क्रि.]
stun / be ~ned मङमा [क्रि.]
stupid घोङटोड [वि.], रोखि [वि.]
such बाखिया [वि.], हुङखिया [वि.]
suck फप्मा [क्रि.]
suffer भोगे-नुम्मा [क्रि.], छुक्मा [क्रि.] **~ from** छुक्मा [क्रि.]

suffice लाइःमा [क्रि.]
sufficient पाउलो [वि.]
suffocate टाप्मा [क्रि.]
sugarcane छोयोप [ना.]
suit खाईमा [क्रि.]
suitable / be ~ for खाईमा [क्रि.], याडःमा [क्रि.]
sumac माहाडा [ना.]
sun नाम [ना.]
support ठेडःमा [क्रि.], टोम्मा [क्रि.]
surplus / be ~ हेईमा [क्रि.]
surprisingly आक्खाइ [क्रि.वि.]
surrender लेइःमा [क्रि.]
surround गोम्मा [क्रि.], कोम्मा [क्रि.], मोप्मा [क्रि.]
survive हडःमा [क्रि.]
suspend वेइःमा [क्रि.]
suspicion माडकोड [ना.]
sustain टोम्मा [क्रि.]
swallow ^१ मिंमा [क्रि.]
swallow ^२ चुरुम्बि [ना.]
swarm / ~ in/on मोप्मा [क्रि.]

sway डाडःमा [क्रि.]
sweat ^१ हाक्नुवा लुमा [क्रि.]
sweat ^२ हाक्नुवा [ना.]
sweep खोमा [क्रि.], फाक्मा [क्रि.], फेक्मा [क्रि.], टाड-फेक्मा [क्रि.] **be swept away** वा-लाईमा [क्रि.] ~ **away** खोमा [क्रि.] ~ **up** फाक्मा [क्रि.]
sweet लेम्छोःवा [वि.], लेम्चिकलेम्चिक [क्रि.वि.] **be** ~ लेम्मा [क्रि.]
sweet flag बोचा [ना.]
sweet potato ओगि [ना.]
sweetish लेम्चिकलेम्चिक [क्रि.वि.]
swell होम्मा [क्रि.]
swim वा-चाक्मा [क्रि.]
swing ^१ वाईमा [क्रि.], डाडःमा [क्रि.]
swing ^२ पेक्कोडसि [ना.], पुड [ना.]
syringe फोच्चोक [ना.]
syrup खुडो [ना.]

T

tadpole फोरोक्कुण्डि [ना.]

tail मिरि [ना.]

take छुप्पा [क्रि.], खाइ:मा [क्रि.], लाप्पा [क्रि.], टाक्मा [क्रि.] ~ (to a place) छोडःमा [क्रि.] ~ **apart** रोप्पा [क्रि.] ~ **around** कोइ:मा [क्रि.] ~ **away** खाइ:मा [क्रि.], खुइ:मा [क्रि.], फाक्मा [क्रि.] ~ **away from** डाप्पा [क्रि.] ~ **down** फम्मा [क्रि.] ~ **in** लक्मा [क्रि.] ~ **into one's mouth** उम्मा [क्रि.] ~ **off** फेइँमा [क्रि.], फेक्मा [क्रि.], फम्मा [क्रि.] ~ **off from** रोमा [क्रि.] ~ **on colour** चक्मा [क्रि.] ~ **out** हुइँमा [क्रि.], खाइ:मा [क्रि.], लाइ:मा [क्रि.], लोइ:मा [क्रि.], लोइँमा [क्रि.], फाक्मा [क्रि.], पोइ:मा [क्रि.] ~ **out from** रोमा [क्रि.] ~ **this** ने [विस्म.] ~ **up** लक्मा [क्रि.], पुडःमा [क्रि.]

talk ^१ हाइँमा [क्रि.], सेखि टेइ:मा [क्रि.] ~ **about** हाइँमा [क्रि.]

talk ^२ डोडःडुम [ना.], रड [ना.], सेखि [ना.]

tall / be ~ घोडःमा [क्रि.], केमा [क्रि.], मेइ:मा [क्रि.]

tap नोप्पा [क्रि.]

tapeworm लेम्पचरक [ना.], वालेडःपुछाक [ना.]

taro याक्चुबि [ना.]

tassel झोम्पा [ना.]

taste छेप्पा [क्रि.], लुमा [क्रि.], सुवाडा [ना.] ~ **good** लिम्मा [क्रि.]

tasteless पेचेक्पेचेक [वि.]

tasty / be ~ लिम्मा [क्रि.]

tattered झल्ले:लेउ:वा [वि.] **become** ~ झइँमा [क्रि.]

teach चिंमा [क्रि.]

tear सक्वा [ना.], पेक्मा [क्रि.], रेक्मा [क्रि.] **be torn** पेक्मा [क्रि.], रेक्मा [क्रि.], सइँमा [क्रि.] ~ **at** सइ:मा [क्रि.] ~ **off** झिंमा [क्रि.] ~ **out** सिंमा [क्रि.]

tear apart सइँमा [क्रि.]

tear off सइँमा [क्रि.]

tear out सइँमा [क्रि.]

tease खोइ:मा [क्रि.], या-योक्मा [क्रि.]

tell लुमा [क्रि.], योक-मेइ:मा [क्रि.]

temple चालिन् [ना.]

temptation लाम्मा [ना.]
tempted / feel ~ लाम्मा
 काइ:मा [क्रि.] **feel** ~ by
 लाम्मा काइ:मा [क्रि.]
termite भिम्ना [ना.],
 मिन्दुकुलुक [ना.]
terrace काल्ला [ना.]
testicles फोन्डोलोड [ना.]
tether छुमा [क्रि.]
that हुई [स.ना.], मो [स.ना.],
 टो [स.ना.], यो [स.ना.]
thatch लड्वा [ना.]
their हुन्वि- [प्र.], हुनि- [प्र.]
then हुङ्गारि [क्रि.वि.], किना
 [नि.], उट्टि किना [क्रि.वि.],
 उट्टि पान्टा [क्रि.वि.], उट्टि
 पारा [क्रि.वि.]
they हुन्चे [स.ना.]
thick / be ~ डक्मा [क्रि.]
thigh फिलाक [ना.]
thing मेई [ना.], रड [ना.],
 टाप्या [ना.], ठाका [ना.],
 ठोका [ना.]
think मि:मा [क्रि.] ~ about
 डुम्मा [क्रि.] ~ of मि:मा
 [क्रि.]
thinking मि:मा [ना.]

thirsty / be ~ चुवावाइ:मा
 सिमा [क्रि.]
this बा [स.ना.]
thorn सेई [ना.], टड्खो:वा
 [ना.]
though नुसायाड [क्रि.वि.]
thought मिचिन्ड [ना.]
thrash सोप्मा [क्रि.]
thread टक्मा [क्रि.]
threaten डिमा [क्रि.]
three सुम्चे [सं.] ~ persons
 सुम्बाड [सं.]
thresh सोप्मा [क्रि.]
thrive फाइ:मा [क्रि.]
throw ओमा [क्रि.] ~ at
 ओमा [क्रि.] ~ away
 फेइ:मा [क्रि.], टोइ:मा [क्रि.]
 ~ off होइ:मा [क्रि.] ~
 oneself ओमान्चि [क्रि.]
thrust फिप्मा [क्रि.]
thunder नाम्दुरुड राइ:मा
 [क्रि.]
tickle सुमा [क्रि.]
tie छुमा [क्रि.], काम्मा [क्रि.]
 ~ up काम्मा [क्रि.]
tiger किभा [ना.]

tightly चिपरकक [क्रि.वि.],
काचाराकाक [क्रि.वि.]

time खेप्पा [ना.], टालि [ना.]
all the ~ चार्को [क्रि.वि.],
जुगो [क्रि.वि.] **at that** ~
हुङ्गारि [क्रि.वि.] **last** ~
आसेई [क्रि.वि.], आङ्पाड
[क्रि.वि.] **long** ~ **ago**
आङ्पाड [क्रि.वि.] **some** ~
ago आसेई [क्रि.वि.] **this** ~
बापालि [क्रि.वि.] ~ **and**
again टेप्टेपारि [क्रि.वि.]

tip चोम [ना.], चोम्फिलिक
[ना.]

tire होइःमा [क्रि.]

tired / be ~ सावा टुकमा [क्रि.]

to ^१ -मा [प्र.], -सि [प्र.]

to ^२ -वेः [प्र.], -नि [प्र.]

tobacco कान्चोक [ना.]

today पाई [क्रि.वि.]

toe याङ्गुलि [ना.]

together रोम्मोड [क्रि.वि.]

tolerate आङ्मा [क्रि.]

tomato काचिरेन्डा [ना.]

tomorrow वान्डा [क्रि.वि.]

tongue लेम [ना.]

too याङ् [नि.]

tooth केड [ना.] **canine** ~
कोचुवाकेड [ना.]

top चोक [ना.] ~ **up** टेप्पा
[क्रि.]

toss फिःमा [क्रि.]

touch नोप्पा [क्रि.], सोप्पा
[क्रि.], टोकमा [क्रि.]

tousle झईमा [क्रि.]

towards सरड [नि.]

towards -नि [प्र.]

towel टाडलि [ना.]

trace सोम्मा [क्रि.]

tractor टेक्टर [ना.]

tradition राहारिटि [ना.],
सुन्दुम [ना.]

trample डेम्मा [क्रि.] ~ **over**
डेप्पा [क्रि.]

transport छोङ्मा [क्रि.]

traverse कप्पा [क्रि.]

tread / ~ on डेप्पा [क्रि.]

treat मेइःमा [क्रि.]

tree सङ्गाड [ना.]

tremble योकमा [क्रि.]

trick टिडिक [ना.]

trickle / trickling चिप्चिप्वा

[क्रि.वि.]
trim सेमा [क्रि.]
trouble ^१ पड़मा [क्रि.]
trouble ^२ हिडोखा [ना.],
 सारिमा [ना.]
true / be ~ पाट्टे काइ:मा [क्रि.]
truncate रम्मा [क्रि.]
trust पाट्टे काइ:मा [क्रि.]
try छेप्मा [क्रि.], कोइँमा [क्रि.]
tuft चाचड [ना.], रा:वा [ना.]
tug सइ:मा [क्रि.]
tumble ठाम्मा [क्रि.]
turd डक [ना.]
turmeric हालुडे [ना.]
turn ^१ लेडमा [क्रि.], रमा [क्रि.]
be ~ed over आइँमा [क्रि.]
 ~ **around** लेडमा [क्रि.] ~
back चुमा [क्रि.] ~ **down**
 नामा [क्रि.] ~ **over** आइँमा
 [क्रि.], लेडमा [क्रि.] ~
round रमा [क्रि.]
turn ^२ टालि [ना.]
tut एलुप [विस्म.]
tweezers सेप्टिकिक [ना.]
twist बेडमा [क्रि.], बम्मा [क्रि.],
 फिमा [क्रि.], रिप्मा [क्रि.],

रडमा [क्रि.] **be ~ed** बेडमा
 [क्रि.], फिमा [क्रि.], रडमा
 [क्रि.] **get ~ed** बम्मा [क्रि.]
two हिच्चे [सं.] ~ **persons**
 हिच्चिबाड [सं.]
type चोम [ना.] **what ~ of**
 ठेम्मा [स.ना.]

U

uhm मेइँ [नि.]
unbroken साक्को [वि.]
uncle पाडुम [ना.], पाक्कु
 [ना.], पुसाइँ [ना.]
unconscious मोक्रो [ना.]
uncooked उमाड [वि.]
uncover होइँमा [क्रि.], ओडमा
 [क्रि.]
under भेइँबे [क्रि.वि.]
understand टुप्मा [क्रि.]
underwear फुल्टुड [ना.]
undo फेइँमा [क्रि.]
undone / come ~ फेइँमा [क्रि.]
unfold ओडमा [क्रि.], सइँमा
 [क्रि.]
unite टोडमा [क्रि.]

unknown नमक्सेई [वि.]
unravel सईमा [क्रि.]
unripe उमाड [वि.]
unsteady छुलुलुवा [क्रि.वि.]
untouchable साम्नाड्वा [ना.]
unwrap ओक्मा [क्रि.]
up टो [स.ना.], टोवा [क्रि.वि.],
 टो:नि [क्रि.वि.], -गाइ:मा [प्र.]
as big as ~ there टोट्टा
 [वि.] **like ~ there** टोखि:
 [क्रि.वि.], टोखि:नड [क्रि.वि.]
such as ~ there टोखिया
 [वि.] **that ~ there** टो
 [स.ना.] ~ **here** बान्डु
 [क्रि.वि.]
uproot ठेईमा [क्रि.] ~ **for**
 ठेइ:मा [क्रि.]
upside / ~ down डेड्सालेम्पा
 [क्रि.वि.]
upstairs टाडाचोक [क्रि.वि.]
urinate छेप-मुमा [क्रि.] ~
on/at छेप-मुइ:मा [क्रि.]
use सोड्मा [क्रि.], याड्मा [क्रि.]
be in ~ सोड्मा [क्रि.] **be**
~d up माईमा [क्रि.],
 फोफेइ: [नि.] **make ~ of**
 याड्मा [क्रि.] ~ **up** माईमा
 [क्रि.]

useful / be ~ for याड्मा [क्रि.]
useless विक्कामे [वि.], सोज्जे
 [वि.]

V

vagina सि [ना.]
vain विक्कामे [वि.] **in ~**
 सोइटा [क्रि.वि.], सोज्जे
 [क्रि.वि.]
vanish लुक्मा [क्रि.]
varied ओलिओलि [वि.]
various ओलिओलि [वि.],
 ठेम्ठेम [स.ना.], ठेम्ठेम्ठेम [वि.]
vegetables सागा [ना.],
 याक्खेड [ना.]
velvet bean कुरुमा [ना.]
veranda डाइलो [ना.]
very आन्नु [क्रि.वि.], बाड्डे
 [क्रि.वि.], चार्को [क्रि.वि.],
 सारोक [क्रि.वि.], दुक्कोक
 [क्रि.वि.]
via -लाम [प्र.], -लाम्मा [प्र.]
village टेई [ना.]
visible / be ~ ठाइ:मा [क्रि.]
visit कोइ:मा [क्रि.]

vomit पेमा [क्रि.]

vulture बेसारा [ना.]

W

waist एकत्ररक [ना.], काम्बारा [ना.]

wait हाइःमा [क्रि.] ~ **for**
हाइःमा [क्रि.]

wake / ~ up पोक्मा [क्रि.],
ठिमा [क्रि.]

walk लाम-ठुम्मा [क्रि.],
फाइँमा [क्रि.] ~ **around**
कोइःमा [क्रि.], कोमा [क्रि.]
~ **round** रइःमा [क्रि.] ~
with an adult holding
one's hand टाट्टे [ना.]

want चाहा-लिमा [क्रि.],
कोइँमा [क्रि.]

warbler छिंवा [ना.]

warm आइःमा [क्रि.], कुमा
[क्रि.] **become** ~ कुमा
[क्रि.] **get** ~ आइःमा [क्रि.]
~ **up** कुमा [क्रि.]

wash छिमा [क्रि.], टेप्मा [क्रि.],
वा-छिमा [क्रि.], वा-ढापमा
[क्रि.], वा-लेक्मा [क्रि.] ~
(for sb) छिःमा [क्रि.]

washing beetle टेःटेइँमा [ना.]

wasp छिल्किप्मि [ना.]

waste चाम्चक [ना.]

watch खाइःमा [क्रि.] ~ **out**
for हाइःमा [क्रि.] ~ **out!**
हालेइ [विस्म.] ~ **over**
हाइःमा [क्रि.]

water चुवा [ना.], वा-पोक्मा
[क्रि.] **give ~ to** लुक्मा
[क्रि.] **rice** ~ कोक्वा [ना.]

watering / ~ place चुवाखाम
[ना.]

watery पेचेक्पेचेक [वि.]

wattle फाक्मा [क्रि.], फाइःमा
[क्रि.]

wave ठाम्मा [क्रि.], डाइःमा
[क्रि.]

way लाम्बु [ना.] **in that** ~
हुइखिः [क्रि.वि.], हुइखिःनइ
[क्रि.वि.] **in this** ~ बाखिः
[क्रि.वि.], बाखिःनइ [क्रि.वि.]
in which ~ होखिःनइ
[क्रि.वि.]

we आनाडा [स.ना.], आन्चाडा
[स.ना.], आन्चि [स.ना.], आनि
[स.ना.], कानाडा [स.ना.],
कान्चाडा [स.ना.], कान्चि
[स.ना.], कानि [स.ना.]

weak याङ्गलि [वि.]	whatchamacallit मेई [ना.]
weakly माङ्का [क्रि.वि.]	whatever जो [स.ना.], जोगो [स.ना.]
wear वाइ:मा [क्रि.] make ~ बोप्मा [क्रि.] worn out झल्ले:लेउ:वा [वि.]	when आनाम [क्रि.वि.], गारि [नि.]
weave फाङ्मा [क्रि.], ठाक्मा [क्रि.]	where होक्कोइ: [क्रि.वि.], होक्को:नि [क्रि.वि.]
weed चाचङ [ना.], रा:वा [ना.], साक्मा [क्रि.] be ~ed साक्मा [क्रि.]	whet चोम्मा [क्रि.], वेक्मा [क्रि.]
weep हाप्मा [क्रि.]	which होक्को [स.ना.], होक्कोगो [स.ना.], जो [स.ना.], जोगो [स.ना.], ठेम्मा [स.ना.]
weigh हाक्मा [क्रि.]	whichever जो [स.ना.], जोगो [स.ना.]
weight / gain ~ सक्मा [क्रि.]	while ^१ / after a ~ गाक्काङ [क्रि.वि.] for a ~ एघारि [क्रि.वि.]
well ^१ चु:नुलोक [क्रि.वि.], मोज्जा [क्रि.वि.], सपारि [क्रि.वि.] be ~ नुमा [क्रि.] ~ done होउ [विस्म.]	while ^२ -लोक [प्र.]
well ^२ एलो [विस्म.], हालेइ [विस्म.]	whirlpool घाकि [ना.]
well-done / be ~ ठुमा [क्रि.]	whisk फेइ:मा [क्रि.]
wet वा-पोक्मा [क्रि.] get ~ वा-पोक्मा [क्रि.]	whistle हुछुम्पा [ना.]
what आन्ड [क्रि.वि.], आङ [क्रि.वि.], होक्को [स.ना.], जो [स.ना.], जोगो [स.ना.], ठेम [स.ना.], ठेम्मा [स.ना.], ठेम्मेम [स.ना.]	white बट्टर [वि.] be ~ ओम्मा [क्रि.]
	whitish बुठुरुक्क [क्रि.वि.]
	who सालो [स.ना.], होक्को [स.ना.], जो [स.ना.], जोगो [स.ना.]
	whoever जो [स.ना.], जोगो

[स.ना.]
whole साकूो [वि.]
why ठेके [क्रि.वि.], ठेम्मा [क्रि.वि.]
wide होठोम [वि.]
widen झिमा [क्रि.]
wife माफु [ना.], मासड [ना.], मेच्छा [ना.], टायामा [ना.]
wildcat दुम्पासा [ना.]
will टाका [ना.]
willy दुन्दुले [ना.]
win जिटे-नुम्मा [क्रि.], सेइःमा [क्रि.] ~ **over** रिप्मा [क्रि.]
wind^१ / **be wound up** रक्मा [क्रि.] ~ **up** रक्मा [क्रि.]
wind^२ हिम्मा [ना.]
window जास्केलि [ना.]
wing लाण्डाड [ना.]
winnow चाडःमा [क्रि.]
winter / in ~ चुडबे [क्रि.वि.]
wipe सेडमा [क्रि.], सुप्मा [क्रि.], टक्मा [क्रि.] ~ **(for sb)** टक्मा [क्रि.] ~ **away** सुप्मा [क्रि.], सुडःमा [क्रि.], टक्मा [क्रि.] ~ **off** टक्मा [क्रि.] ~ **out** सुडःमा [क्रि.]

with -तड [प्र.], -ड [प्र.]
without मान्छि [नि.]
wok कान्ति [ना.]
woman मा [ना.] **young** ~ वारिसा [ना.]
wood सड [ना.] **piece of burning** ~ टाम्फुलुक [ना.]
woodpecker बालालामा [ना.]
work कामा [ना.] **be ~ing (of a machine)** सोडःमा [क्रि.]
world नाराखा [ना.]
worried / be ~ सोम-टुकमा [क्रि.] **be** ~ **about** तडवा-छिःमा [क्रि.]
worry छप्मा [क्रि.]
worship माड नुम्मा [क्रि.]
wound खुवा [ना.]
wow आइया [विस्म.], आक्का [विस्म.]
wrangle टुमा [क्रि.]
wrap रक्मा [क्रि.] ~ **oneself with** खुम्मा [क्रि.] ~ **up with** रक्मा [क्रि.]
wrench / be ~ed रडःमा [क्रि.]
write छापमा [क्रि.]

Y

yam खि [ना.], रक्वालेक [ना.],
सिबोला [ना.]

yard आङना [ना.], बुक्कुम [ना.]

yawn हाखाम्पा [ना.],
हाखाम्पा सोईमा [क्रि.]

yeah एइ: [विस्म.], हेप्मो
[विस्म.]

year / in three ~s डोङमाडा
[क्रि.वि.] **in two ~s**
छ्दिम्माडा [क्रि.वि.] **last ~**
आनेम्नड [क्रि.वि.] **next ~**
नाम्माडा [क्रि.वि.] **this ~**
बापालि [क्रि.वि.], पाईडोड
[क्रि.वि.] **three ~s ago**
आडोङमानड [क्रि.वि.] **two**
~s ago आछ्दिम्मानड
[क्रि.वि.]

yeast खाइ [ना.]

yellow हार्डिबुड [वि.], पारासे
[वि.]

yes एइ: [विस्म.], ए:नि
[विस्म.], हेप्मो [विस्म.], ओउ
[विस्म.], अँ:अँ [विस्म.]

yesterday आसिन्डा [क्रि.वि.]

yield लेइ:मा [क्रि.]

yoghurt पाखाले [ना.]

yoke फेङमा [क्रि.]

you हाना [स.ना.], हान्चि
[स.ना.], हानि [स.ना.]

young बाखारि [ना.], पुचुमा
[ना.]

your इ- [प्र.], हान्चि- [प्र.],
हानि- [प्र.]

सरल छिन्ताङ्क व्याकरण

वर्ण विज्ञान

वर्ण - Phonemes

विभाजन गर्न नसकिने भाषिक एकाई वा ध्वनी जसले एउटै परिस्थितिमा आएर पनि एउटा एकाईको फरकले अर्थमा परिवर्तन ल्याउँछ, त्यस्तो इकाई वा ध्वनीलाई वर्ण भनिन्छ । उदाहरणको लागि छिन्ताङ्कमा “कोङ्कमा” र “खोङ्कमा” लाई हेर्दा यी दुई शब्दको परिस्थिति एउटै भए पनि क् र ख् को फरकले अर्थमा परिवर्तन ल्याउँदछ । त्यसकारण क् र ख् छिन्ताङ्कका दुई वर्णहरू हुन् । वर्णलाई उच्चारणको सबै भन्दा सानो इकाई मानिन्छ, र यसलाई अरू सानो इकाईमा बिभेद गर्न सकिन्दैन । छिन्ताङ्कमा हालसम्म २६ वटा व्यन्जन वर्ण र ६ वटा स्वर वर्ण पाइएका छन् । नेपाली भाषामा नभएका वर्ण जस्तै अगोलित उ र कन्ठ्य (:) जस्ता वर्णहरू छिन्ताङ्क भाषामा पाइएका छन् ।

व्यन्जन वर्ण - Consonants

छिन्ताङ्क भाषामा पाइएका व्यन्जन वर्णहरूलाई यसरी देखाउन सकिन्छ ।

क्	ख्	ग्	घ्	ङ्
च्	छ्	ज्	झ्	
ट्	ठ्	ड्	ढ्	न्
प्	फ्	ब्	भ्	म्
य्	र्य्	ल्य्	व्य्	
स्	ह्	:		

यसैगरी अरू भाषामा जस्तै छिन्ताङ भाषामा पनि उच्चारण स्थान र उच्चारण प्रयत्न (place of articulation and manner of articulation) को आधारको निम्नानुसारका व्यन्जन वर्ण (consonant phoneme) पाइएका छन् ।

	औंठ्य	वत्क्य	उप-वत्क्य	हनुमुलीय	कन्ठ्य
स्पर्शी	प फ व भ	ट ठ ड ढ	च छ ज झ	क ख ग घ	:
नासिक्य	म	न		ङ	
सङ्घर्षी		स			ह
कम्पित		र			
पाश्र्विक		ल			
अर्धस्वर	व		य		

माथिका वर्ण अनुसारका केही उदाहरणहरू (व्यन्जन - उदाहरण - नेपाली अर्थ):

/क/	कोमा	“डुल्लु”	/न/	नाकमा	“मागु”
/ख/	खोमा	“सोहोर्नु”	/प/	पिमा	“दिनु”
/ग/	गोम्मा	“घेर्नु”	/फ/	फिमा	“पादनु”
/घ/	घाच्चुरो	“साँघुरो”	/ब/	बोङमा	“पडिक्नु”
/ङ/	लाङ	“खुट्टा”	/भ/	भुङमा	“थुपानु”
/च/	चामा	“खानु”	/म/	माकमा	“सपना देख्नु”
/छ/	छामा	“उमाल्नु”	/य/	योङमा	“चाल्नु”
/ज/	जाङगा	“थिरथिर”	/र/	राइ:मा	“कराउनु”
/झ/	झमा	“दाँत देखाउनु”	/ल/	लाइ:मा	“झिक्नु”
/ट/	टोङमा	“मिल्नु”	/व/	वाङमा	“रूख चढ्नु”
/ठ/	ठुम्मा	“कडा हुनु”	/स्/	साइँमा	“बजाउनु”
/ड/	डुप्मा	“घोच्नु”	/ह/	हाइँमा	“गफ गर्नु”
/ढ/	ढेक्मा	“टाल्नु”			

छिन्ताङ भाषामा /ज/ र /झ/ वर्णको प्रयोग अतयान्तै पातलो पाइन्छ । यी वर्णहरूको प्रयोग मुख्य गरी आगनतुक शब्दहरूमा बढी भएको पाइन्छ ।

स्वर वर्ण - Vowels

कुनै उच्चारणस्थानमा नठोकिइ उच्चारण हुने वर्णलाई स्वर भनिन्छ । सामान्यतया स्वरको उचाइ (vowel height) र ओठको गोलाई (lip rounding) को आधारमा छिन्ताङ भाषामा जम्मा ६ वटा स्वर वर्ण पाइएको छ । ती मध्ये अगोलित (unrounded) /उ/ जुन नेपाली भाषामा पाइन्छैन । तर बान्तवा लगायतका केही अरू किराती भाषाहरूमा भने अगोलित /उ/ पाइन्छ ।

इ उ उ
ए ओ
आ

छिन्ताङ भाषाका स्वर वर्णहरूलाई प्रष्ट पार्न निम्न अनुसारका केही उदाहरण दिन सकिन्छ :

वर्ण	उदाहरण	नेपाली अर्थ
/इ/	लिम् = /ल्+इ+म्/	“तुप्पो”
/उ/	लकमा = /ल्+उ+क्+म्+आ/	“भिन्न पस्तु□□□ □
/उ/	लुकमा = /ल्+उ+क्+म्+आ/	“पोखाउनु”
/ए/	लेम = /ल्+ए+म्/	“जिब्रो”
/ओ/	पोङमा = /प्+ओ+ङ+म्+आ/	“ब्याउनु”
/आ/	पाङमा = /प्+आ+ङ+म्+आ/	“पठाउनु”

द्विस्वर - Diphthongs

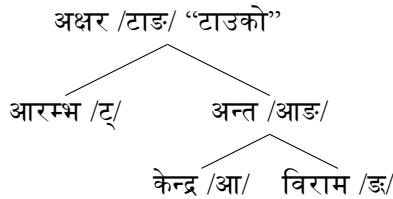
दुईवटा मुल स्वरहरू मिलेर बनेको स्वरलाई द्विस्वर वा संयुक्त स्वर मानिन्छ । छिन्ताङमा छवटा द्विस्वर छन् र यी सबै द्विस्वरहरूमा नासिक्य ध्वनिले अर्थमा परिवर्तन ल्याउँदछ ।

द्विस्वर	उदाहरण	नेपाली अर्थ
/उइ/	रइःमा	“घेनु”
/उई/	रईमा	“माइनु”
/उड/	हुइःमा	“जलाउनु”
/उई/	चुईमा	“चाउरी पनु”
/एइ/	हेइः	“कपडामा पाइने जुम्रा”
/एई/	टेई	“गाउँ”
/ओइ/	सोइःमा	“सानु”
/ओई/	सोईमा	“चिप्लितु”
/आइ/	राइःमा	“पवाल पानु”
/आई/	पाई	“आज”
/आउ/	छाउ	“बच्चा”
/आउँ/	साउँवा	“भैंसी”

अक्षरको बनावट - Syllable structure

वर्ण भन्दा माथिल्लो भाषाको इकाइ अक्षर (syllable) हो । छिन्ताङ भाषामा अक्षरको बनावटको क्रममा व्यन्जन र स्वर वर्ण सँगै आएको हुन्छ । हालसम्म स्वर वर्ण मात्र भएका शब्द पाउन सकिएको छैन । अक्षरको बनावट (syllable structure) लाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

अक्षरका केही उदाहरणहरू :

बनावट	उदाहरण	नेपाली अर्थ
व्यन्जन+स्वर	मि = /म्+इ/	“आगो”
स्वर+व्यन्जन	उक = /उ+क्/	“जमीन”
व्यन्जन+स्वर+व्यन्जन	नाम = /न्+आ+म्/	“घाम”

माथि दिइएका उदाहरणबाट के प्रष्ट हुन्छ भने छिन्ताङ भाषामा अक्षरको बनावट व्यन्जन र स्वर वर्णको संयोजनबाट मात्र हुन्छ ।

सन्धिजनित नियमहरू - Morphophonological rules

नया शब्द निम्नाण हुने वा रूपायन हुने प्रक्रियामा कुनै पनि धातुमा वा शब्दमा अन्य रूपहरू जोडिन आउँदा हुने परिवर्तनलाई सन्धिजनित परिवर्तन भनिन्छ । यस्तो परिवर्तन हुने क्रममा धेरै जसो वर्णको ध्वन्यात्मक परिवर्तन हुन्छ । तर कहिले काहीं कुनै उसको परिस्थितिका आधारमा लोप पनि हुने गर्दछ । छिन्ताङ भाषामा हुने महत्वपूर्ण सन्धिजनित नियमहरू निम्न छन् ।

घोषत्वका - Voicing

धातुको अन्तमा आउने अघोष (voiceless) व्यन्जन सघोषमा (voiced) परिवर्तन हुन्छ यति त्यस धातुमा जोडिन आउने रूप कुनै स्वर वा स्वरबाट शुरु भएको रूप छ भने । जस्तै :

- टोक्- + -ए = टोगे “पायो”
- खाट्- + -ए = खाडे “गयो”
- लाप्- + -ए = लाबे “समात्यो”

माथिका उदाहरणको धातुमा भूतकाल बज्जाउने /ए/ जोडिन आउँदा धातुको अन्तमा रहेको व्यन्जन अघोष बाट सघोषमा परिवर्तन भएको छ । यस्तो परिवर्तन दुईवटा क्रिया जोडिन आउँदा पनि हुन्छ । जस्तै :

चामा + पिमा = चामाबिमा “खाइदिनु”
 चामा + कोइँमा = चामागोइँमा “खाइटोपल्लु”

माथिको उदाहरणमा चामा र पिमा दुईवटा अलग अलग क्रिया हुन् । संयुक्त क्रिया बन्ने क्रममा जब ती दुई क्रिया एकै ठाउँमा आउँदछन्, दोस्रो क्रियाको शुरुमा व्यन्जन अघोषबाट सघोषमा परिवर्तन हुन्छ । यहाँ /प/ > /ब/ मा र, /क/ > /ग/ मा परिवर्तन भएका छन् ।

तर यस्तो घोषत्वको आधारमा हुने परिवर्तन उपसर्गहरू सँग धातु वा अन्य शब्द जोडिने क्रममा भने हुँदैन । जस्तै :

उ- + पिडे = उपिडे “(उसलाई) दिए”
 आ- + टिए = आटिए “आयो”

माथिका उदाहरणहरूमा /प/ र /ट/ दुईवटा स्वरको बीचमा आएका पनि यहाँ /प/ > /ब/ र /ट/ > /ड/ मा परिवर्तन भएको छैन । यसरी उपसर्गहरू सँग जोडिन आउने क्रममा धातुको शुरुको व्यन्जनमा घोषत्वको आधारमा परिवर्तन नआउनुको मूलकारण छिन्ताङ भाषामा उपसर्गहरू र धातु एउटै वर्णगत समूह (phonological word) भित्र नपर्नु हो (हेर्नुहोस् बिकेल इत्यादि २००७) ।

वर्ण लोप - Deletion

दुईवटा स्वरको क्रम निर्माण भएको क्रममा पहिलो स्वरको लोप हुन्छ । जस्तै :

उ- + साम्स- + -आ + -चे + -ए = उसाम्साचे “(दुइजना) छुट्टिए”
 खेम्स- + -उ + -ए = खेम्से “(उसलाई) सुन्यो”

दुईवटा व्यन्जनको क्रम निर्माण भएको क्रममा दोस्रो व्यन्जनको लोप हुन्छ । जस्तै :

चोप्ट- “देख्नु” : चोप्ट- + -ए = चोप्टे “(उसलाई) देख्यो”
 चोप्ट- + -मा = चोप्मा “देख्नु”
 ब्रड्स- “पड्कनु” : ब्रड्स- + -ए = ब्रडसे “पड्कियो”
 ब्रड्स- + -नो = ब्रड्समा “पड्कन्छ”

दुईवटा स्वर वर्णको बीचमा आउने हनुमुलिय नासिक्यको (velar nasal) लोप हुन्छ । जस्तै :

खाङ- + -ए = खाए “हेच्यो”

युङ- + -आ = युआ “बस!” □

यसरी छिन्ताङमा दुईवटा स्वर वर्ण एकै साथ आएमा पहिलो स्वर वर्णको लोप भएको देखिन्छ । तर यस्तो अवस्थामा पनि धातुको अन्तमा रहेको स्वर वर्णको लोप हुँदैन । जस्तै :

खि- + -ए = खिए “बाझ्यो”

उ- टु- + -ए = उटुए “जुधे”

चा- + -ए = चिए “खायो”

माथिका उदाहरणहरूमा खि-, टु- र चा- धातु हुन जसको अन्तमा स्वर आएको छ । यहाँ पुनः भूतकाल बझाउने /ए/ स्वर आइ स्वरहरूको क्रम निर्माण भएको छ, तरपनि यस्तो परिस्थितिमा कुनै पनि स्वर वर्णको लोप हुँदैन ।

रूप विज्ञान

सर्ग प्रक्रिया - Affixation

शब्द निर्माण प्रक्रियामा आधारको अगाडि, पछाडि वा बीचमा आउने रूप (morpheme) को कारणले बन्ने शब्द निर्माणको प्रक्रिया नै सर्ग पद्धति (affixation) हो । छिन्ताङमा पनि आधारको अगाडि वा पछाडि कहाँनेर जोडिई आउँछ भन्ने आधारमा सर्गलाई दुई भागमा बाँडिएको छ ।

उपसर्ग - Prefixes

आधारको अगाडि जोडिएर आउने सर्गहरूलाई उपसर्ग भनिन्छ । छिन्ताङ एउटा यस्तो भाषा हो जहाँ आधारको अगाडि तीनवटासम्म उपसर्ग जोडिएर आउँछन् । तर खण्टिएका क्रियाहरूको (bipartite verb) सन्दर्भमा भने उपसर्ग

र शब्दहरूको अझ लामो क्रम निर्माण हुन्छ । चाखलाग्दो र अनौठो कुरा के छ भने ती उपसर्गहरूलाई एक अर्को ठाउँमा स्थानान्तरण गर्न पनि सकिन्छ । यस भाषाका वक्ताहरूले उपसर्गहरूलाई अगाडि र पछाडि पारेर बोल्दछन् । यसको बिसतृत अध्ययन छिन्ताडमा उपसर्गको स्वतत्र क्रम (हर्नुहोस् बिकल इत्यादि २००७) मा गरिएको छ ।

- (१) अ. ठेके आमाइम्याक्टे ? “तिमी किन सुतेनौ ?”
आ. ठेके माआइम्याक्टे ?
- (२) अ. खामाइमाउसङ्गाक्टे । “हामीलाई सोधेनन् ।”
आ. माइमाखासङ्गाक्टे ।
इ. उमाइमाखासङ्गाक्टे ।
- (३) अ. उखामाचोप्योक्टे । “हामीलाई देखेनन् ।”
आ. उमाखाचोप्योक्टे ।
इ. खाउमाचोप्योक्टे ।
ई. माउखाचोप्योक्टे ।
उ. खामाउचोप्योक्टे ।
ऊ. माखाउचोप्योक्टे ।

माथिको उदाहरण (१) मा -इम्याक्टे मा जोडिएर आएका आ- र मा- उपसर्ग हुन् । उदाहरण (२) मा माइ-, मा- र उ- जस्ता तीन वटा उपसर्ग लागेका छन् भने शुरुमा आएको खा- खण्टिएको क्रिया खासङ्गमा “सोधेन” को पहिलो अँस हो । त्यसैगरि उदाहरण (३) मा उ-, खा- र मा- उपसर्गहरू हुन् । माथिका सबै उदाहरणहरूमा प्रयोग भएका उपसर्गहरूलाई एकको ठाउँमा अर्को स्थानान्तरण गरी बोल्दा त्यसको अर्थमा कुनै परिवर्तन पाइन्दैन । यहाँ पनि छिन्ताड वक्ताले एक उपसर्गलाई अर्को ठाउँमा राखेर बोल्दछन् जसलाई विभिन्न उदाहरणमा दिइएको छ ।

यसैगरी माइ- ले भूतकालमा नकारात्मकता बुझाउन प्रयोगमा आएको देखिन्छ । यहाँ महत्वपूर्ण कुरा के देखिन्छ भने भूतकालमा नकारात्मक बुझाउन -योक्ट प्रत्यय चाहिँ माइ- सँगै आउँदछ । उदाहरण (९) मा माइ- उपसर्ग हो भने -योक्ट चाहिँ प्रत्यय हो । जस्तै : माइचायोक्तेहें “खाइनेँ” । मुलगाउँ भाषिकामा जहिले पनि माइ- सँग -योक्ट आउँछ तर साम्बुगाउँ भाषिकामा -योक्ट को सट्टामा -ट वा -ठ आउँछ ।

यसैगरी आ-, इ-, उ- जस्तो पुरुष वाचक उपसर्गहरू स्वामित्व बुझाउनको

लागि पनि प्रयोगमा आउँदछन् ।

प्रत्यय - Suffixes

आधारको पछाडि जोडिएर आउने सर्गहरू प्रत्यय वा परसर्ग हुन् । छिन्ताङ्मा काल, भाव, पक्ष, इत्यादि बुझाउन आधारको पछाडि यस्ता प्रत्यय जोडिएर आउने गर्दछन् । क्रिया बुझाउनु पर्दा धातुमा -मा प्रत्यय जोडिएर आएको हुन्छ । जस्तै :

- (४) कुक्मा “माथिबाट ल्याउनु”
- (५) टामा “आउनु”

त्यसैगरी -डा, -उ/-ओ ले क्रमशः प्रथम पुरुष असमावेशी र तृतीय पुरुष कर्मवाचक बुझाउनको लागि जोडिएर आएका हुन्छन् भने -चे ले द्वितीय वा बहुवचन बुझाएका हुन्छन् । जस्तै :

- (६) खाडिकिडा “हामीहरू (मात्रै) जान्छौं”
- (७) खाट्टोको “(उसलाई) लान्छ”
- (८) उटियाचे “(दुईजना) आए”

त्यसैगरी अभूतकाल बुझाउनको लागि क्रियाको अन्त्यमा -को/कु/कि/के वा -नो प्रत्यय जोडिई आएका हुन्छन् । जस्तै :

- (९) मेनुवा सेन्चाक लाप्नो । “बिरालो मुसा समात्छ ।”
- (१०) आटुप्टोको ? “बुझ्छौ ?”
- (११) फिडाङ टेट्टिकि टा । “अदुवा लगाउँदै छौं ।”
- (१२) खाच्चे “जाओँ !”

अपूर्ण पक्ष बुझाउनको लागि क्रियामा -याक्ट (मुलगाउँ) वा -क (साम्बुगाउँ) जस्ता परसर्गहरू उदाहरण (१३) मा जस्तै गरी जोडिएर आएका हुन्छन् भने उदाहरण (१४) मा जस्तै -ङ्स प्रत्यय पूर्ण पक्ष बुझाउनको लागि क्रियामा जोडिएर आएका हुन्छन् । जस्तै :

- (१३) आक्का धनकुटा खाडाक्टेहें । “म धनकुटा जान्थें ।”
 (१४) कोचुवाडा सा चोङ्गसे । “कुकुरले मासु खाएको छ ।”

छोटकरी

छिन्ताङ्गमा प्रयोगमा आउने सबै उपसर्ग र प्रत्ययहरूलाई निम्नानुसार तालिकामा देखाउन सकिन्छ ।

सर्ग	अर्थ
आ-	द्वितीय पुरुष कर्म
आ-	प्रथम पुरुष एकवचन अधिग्रहण
-आ	भूतकाल
-आ/हाँ	आज्ञार्थक भाव
आना-	प्रथम पुरुष बहुवचन असमावेशी अधिग्रहण
आनि-	प्रथम पुरुष बहुवचन समावेशी अधिग्रहण
आन्चा-	प्रथम पुरुष दुईवचन असमावेशी अधिग्रहण
आन्चि-	प्रथम पुरुष दुईवचन समावेशी अधिग्रहण
-इ	बहुवचन
-इः	अधिकरण कारक
इ-	द्वितीय पुरुष अधिग्रहण
उ-	तृतीय पुरुष कर्म
उ-	तृतीय पुरुष अधिग्रहण
-उ/-आ	तृतीय पुरुष कर्म
-ए	भूतकाल असमावेशी
-ए/हें	भूतकाल सामान्यार्थक भाव
-को	सम्बन्ध कारक
-को/कु/कि/के	अभूतकाल सामान्यार्थक भाव
-खा	अधिकरण कारक
-ङ	प्रथम पुरुष
-ङा	अभूतकाल प्रथम पुरुष
-ङा	असमावेशी
-ङा	उर्जावित कारक
-ङा	कारण कारक

-ङा	अपादन कारक
-चे	दुइवचन
-चे	तृतीय पुरुष बहुवचन
-चे	नामको बहुवचन
-चे/-चिं/-चुङ	आत्मावाचक
-ट/-ठ	नकारात्मकता
-न	आत्मावाचक
ना-	तृतीय पुरुङ कर्ता + द्वितीय पुरुष कर्म
-ना	प्रथम पुरुष कर्ता + द्वितीय पुरुष कर्म
-ना	आत्मावाचक
-नि	बहुवचन
-नि	निर्देशनात्मक कारक
-नो	अभूतकाल सामान्यार्थक भाव
-नुङ	अभूतकाल नकारात्मकता
-नुङ	सहार्थक कारक
-बे:/-बा:	अधिकरण कारक
-म	बहुवचन कर्ता
-मा	क्रियार्थक
मा-/माइ-	नकारात्मकता
मा-/खा-	प्रथम पुरुष असमावेशी बहुवचन
माइ-/खा-	प्रथम पुरुष समावेशी बहुवचन
-योक्ट	नकारात्मकता
-लाम	माध्यम कारक
हानि-	द्वितीय पुरुष अधिग्रहण
हान्चि-	द्वितीय पुरुष अधिग्रहण
हुनि-	तृतीय पुरुष अधिग्रहण
हुन्चि-	तृतीय पुरुष अधिग्रहण
-:आ	अभूतकाल सामान्यार्थक भाव

द्वित्व प्रक्रिया - Duplication

वर्ण, अक्षर, अक्षरसमूह वा शब्दको पुनरावृत्ति भएर शब्द बन्ने प्रक्रियालाई द्वित्व भनिन्छ । सामान्य अर्थमा यसलाई शब्दहरू दोहोरिएर नयाँ शब्द बन्ने प्रक्रियाका रूपमा लिइन्छ । नेपाली लगायत नेपालका विभिन्न भाषाहरूमा यस प्रक्रिया द्वारा शब्द बनेको पाइन्छ । तर नेपालका किराती भाषाहरूमा मुख्य गरी छिन्ताङ र बान्तवा भाषामा भने द्वित्व लगायत त्रित्व प्रक्रिया बाट शब्दहरूको निर्माण भएको पाइन्छ । हाल सम्मको अध्ययनको आधारमा हेर्दा त्रित्व प्रक्रिया निकै कम भाषाहरूमा पाइएको छ । जस्तै बान्तवा भाषामा (हेर्नुहोस् राई र विन्टर १९९७) र तिब्बती भाषामा (हेर्नुहोस् उरे १९५४) । छिन्ताङ भाषामा पाइने त्रित्व प्रक्रियालाई बिसतृत रूपमा गरिएको अध्ययनका लागि, हेर्नुहोस् राई इत्यादि २००५ ।

छिन्ताङको द्वित्व प्रक्रियामा नामपद वा क्रिया दोहोरिएर आएको हुन्छ र त्यसमा -वा परसर्ग लागी नाम विशेषण तथा क्रियाविशेषण बन्दछ । वास्तवमा विशेषणिक रूप चाहिँ द्वित्व प्रक्रियाबाट रूपान्तरित हुन्छन् । त्रित्वमा (triplication) जस्तो द्वित्वमा -वा परसर्ग अनिवार्य हुँदैन । द्वित्वलाई दुई भागमा बाँड्न सकिन्छ ।

पूर्ण द्वित्व - Complete reduplication

आधार पूरै दोहोरिएर शब्द निर्माण हुने प्रक्रिया पूर्ण द्वित्व हो । जस्तै :

- (१५) बागो कोक गिलिकगिलिक लिसे । “भात गिलो-गिलो भयो ।”
- (१६) हुङ्गो छा ओम्फोकओम्फोक युङ्गो । “त्यो बच्चा सेतो छ ।”

आंशिक द्वित्व - Partial reduplication

आंशिक द्वित्व प्रक्रियाबाट शब्द बन्दा शब्दको दोस्रो अक्षर मात्र दोहोरिन्छ जसको कारणबाट अर्थको महत्व बढ्दछ । यसमा विशेषणिक रूप द्वित्वद्वारा दोहोरिएर आएको आधारमा -गो परसर्ग लागेपछि क्रियाविशेषणबाट विशेषणमा रूपान्तरित हुन्छ । जस्तै :

- (१७) सुन्चुकचुकवागो आँबा “धेरै अमिलो आँप”
(१८) छालोलोवागो चुवा “तातो न तातो पानी”   □□
(१९) हेलावा सुलुलुवा पिन्नो “बाँदर छिटो छिटो कुदछ”

त्रित्व - Triplication

त्रित्व (triplication) प्रक्रियामा आधार दुईपटक दोहोरिएर आएको हुन्छ र त्यसमा आएको परसर्ग -वा ले शब्दलाई क्रियाविशेषणमा रूपान्तरण गर्दछ । जस्तै :

- (२०) राकराकराकवा मि ओम्नो । “कोइला रातो बल्छ ।”
(२१) हुङ्गो ठेमठेमठेमवा कोनो/फान्नो । “ऊ बाटै नहेरी हिंड्छ ।”
(२२) आसिन्डा रेपरेपरेपवा नाम छोट्टे । “हिजो टन्टलापुर घाम लाग्यो ।”

माथिका उदाहरण (२०-२२) मा आएका शब्दहरू क्रमशः राक, ठेम र रेप त्रित्व हुन् र त्यस पछाडि जोडिएर आएको परसर्ग -वा ले यिनीहरूलाई क्रियाविशेषण बनाउँदछ । त्रित्व क्रियामा चाहिँ -वा अनिवार्य हुन्छ । छिन्ताङ भाषामा एक अक्षरबाट बनेका क्रिया विशेषणको संख्या अत्यान्त कम छ । यस्तो स्थितिमा त्रित्व प्रक्रियाद्वारा बनेका शब्दले नै क्रिया विशेषणको काम गर्दछन् ।

आगमन - Borrowing

अरू किराती भाषामा जस्तै छिन्ताङ भाषामा पनि छिमेकी भाषाहरूको प्रभाव रहेको पाइन्छ । कैयौं शब्दहरू बान्तवा भाषाबाट सिधै आएको पाइन्छ भने नेपाली भाषाको प्रभाव पनि त्यतिकै छ । त्यसो त मातृकरण (nativization) बाट मातृभाषीले आगन्तुक शब्दलाई आफ्नोपन दिएका हुन्छन् जुन छिन्ताङमा पनि पाइन्छ । जस्तै :

नेपाली	छिन्ताङ
आजकल	आजिकाली
काम	कामा
प्याज	पियाजुप
सिकार	सिकारा
स्याल	सियाला

छिन्ताङ भाषामा नेपाली भाषाबाट आएका यी शब्दहरूलाई -इ र -आ परसर्ग लगाई मातृकरण गरेको देखिन्छ ।
केही बान्तवा भाषाबाट आएका शब्दहरू :

बान्तवा/छिन्ताङ	नेपाली
बेछुप	“अदुवा”
बुलाम	“अगाडि”
यावा	“साथी”
छेम्वि	“पैसा”

बान्तवा भाषाबाट आएका शब्दहरूलाई भने छिन्ताङले जस्ताको त्यस्तै रूपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

नामिक - Nominals

वचन - Number

छिन्ताङ भाषामा नाम दुई वचन छन् भने क्रियामा तीन वचन रहेका छन् ।
नामिकको दुईवचन र बहुवचनमा -चे परसर्ग रहेको हुन्छ । जस्तै :

वचन	उदाहरण	नेपाली अर्थ
एकवचन	इकाम युङनो ।	“तिम्रो साथी छ ।”
दुईवचन	इकाम्चे उयुङ्चेके ।	“तिम्रो (दुइजना) साथीहरू छन् ।”
बहुवचन	इकाम्चे उयुङनो ।	“तिम्रो (दुइजना भन्दा बढी) साथीहरू छन् ।”

त्यसैगरी क्रियाको आधारमा, तीन प्रकारका प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तीन भागमा बाँड्न सकिन्छ ।

सङ्ख्यावाचक - Numerals

सङ्ख्यावाचक शब्दहरूले मुख्यगरी सङ्ख्यात्मक इकाइहरूलाई जनाउँदछन् । छिन्ताङ् भाषामा जम्मा तीनवटा गणना सङ्ख्यावाचक पाइएका छन् :

सङ्ख्यावाचक नेपाली अर्थ

ठिट्टा	“एक”
हिच्चे	“दुई”
सुम्चे	“तीन”

तीन भन्दा बढी सङ्ख्या जनाउनको लागि छिन्ताङ्मा सामान्य नेपाली सङ्ख्यावाचक प्रयोग गरिन्छ ।

कोटिकर - Classifiers

नेपाली भाषामा जस्तो नभइ छिन्ताङ्मा एउटा कोटिकर मात्र पाइएको छ । त्यो कोटिकरले छिन्ताङ्मा नेपालीमा जस्तो मात्रा वा परिमेय नबुझाइ नामपद मानवीय हो वा अमानवीय हो भन्ने कुराको जानकारी गराउँदछ ।

सङ्ख्यावाचक (अमानवीय) कोटिकरसँग (मानवीय)

ठिट्टा	ठकपाङ
हिच्चे	हिच्चिबाङ
सुम्चे	सुम्बाङ

ठिट्टा मुख्यगरी मानवीय र अमानवीय दुबै प्रकारका नामपदसँग प्रयोगमा आउँछ भने -पाङ/-बाङ मानवीय नामपदसँग मात्र प्रयोगमा आउँदछ । त्यसै गरी अमानवीय नामपदसँग आएको -बाङ कोटिकरले पुरा वाक्यलाई नै व्याकरणिक रूपमा गलत गरिदिन्छ ।

कारक - Case

कारक वाक्यमा आउने नामपदको क्रियासँगको सम्बन्ध हो । यसलाई वाक्यमा नामपदको अर्थतात्विक भूमिकाका रूपमा लिइन्छ । छिन्ताङ भाषामा वाक्यात्मक रूपमा निम्न प्रकारको कारकहरू (case markers) पाइएका छन् ।

कर्ता कारक - Nominative

वाक्यहरूमा प्रष्ट रूपमा नदेखिकन आउने कारक कर्ता कारक हो । यसको कुनै रूप वा सँवर्ण नभइ यो खाली (zero) हुन्छ । छिन्ताङमा अकर्मक वाक्यको कर्ता, सकर्मक वाक्यको कर्म, अनुप्रापक, उदेस्य (O, T, G) र केही सकर्मक वाक्यहरूको अनुभावक (experiencer) अभिकर्ता आदि सँग कर्ता कारकको प्रयोग हुन्छ ।

- (२३) हुङ्गो इम्नो टा । “ऊ सुत्दै छ ।”
- (२४) आम्माङा हुङ्गो राट्टोको । “भेरो आमा उसलाई गाली गर्छ ।”
- (२५) उफे:वा हुङ्गो उहाङसे । “उसलाई उसको पैसा पठाए ।”

उर्जावत कारक - Ergative

वाक्यमा -ङा/-याँ विभक्ति सहित आउने वाक्यात्मक कर्ता, उर्जावत कारक हो । छिन्ताङ भाषामा कर्तासँग -ङा/-याँ विभक्ति जोडिएर आएपछि कर्ता कारक बन्दछ । यो सजीव तथा निर्जीव दुवैसँग लाग्दछ ।

त्यसै गरी अन्य किराती भाषाहरूमा जस्तै उर्जावत कारकमा प्रयोग हुने विभक्ति -ङा/-याँ करण कारकको (instrumental case) सन्दर्भमा पनि प्रयोग हुन्छन् । यस्तो करण कारकले क्रियाको कार्यको साधन हुने वा अभिकर्ताको सहायक तथा उपकरण बन्ने गर्दछ । जस्तै उदाहरण (२६-२८) मा आएको -ङा ले क्रियाको साधनको रूपमा काम गरेको छ ।

- (२६) आप्पाङा खापोक्टाठिआङसे । “बुवाले हामीलाई छाडेर जानु भएको छ ।”
- (२७) रोगाङा चेपेनुम्डे । “रोगले (उसलाई) च्याप्यो ।”
- (२८) जोगेङा कलम्डा छाप्टे । “जोगेले कलमले लेख्यो ।”

माथिका वाक्यहरूमा (२६) र (२७) मा कर्ताहरूसँग आएको -डा उर्जावत कारक हो भने, (२८) मा आएको -डा करण कारक हो जसले कसरी वा कुन साधनद्वारा कार्य सम्पन्न भयो भन्ने कुराको वर्णन गर्दछ ।

सम्बन्ध कारक - Genitive

सम्बन्ध कारक -को ले स्वामित्व, अधिग्रहण जस्ता सम्बन्ध दर्साउदछ । यो नामपदावलीसँग पनि आई दुई नामिक पद बीचमा रहेको अनुसम्बन्धलाई प्रष्ट पार्दछ ।

- (२९) मेनुवाको उछाउ “बिरालोको बच्चा”
- (३०) हानाको इखिम “तिम्रो घर”
- (३१) आनाको कोक “हाम्रो भात”

सहार्थक कारक - Comitative

नामिक पदहरूसँग टाँसियर आई कुनै पनि व्यक्ति वा बस्तुको आपसी सँगती बुझाउने -नङ सहार्थक कारक हो, जसले नेपालीको -सँग ले गर्ने जस्तो कार्य गर्दछ । यसले कार्य सम्पादन गर्ने क्रममा विभिन्न व्यक्ति वा बस्तु कुनै न कुनै रूपमा सम्बन्धित छ भन्ने कुरा जनाउँदछ ।

- (३२) फर्सिचोडनङ ठुक्टोडसो खा । “फर्सिको मुन्टासँग पकाएको थियो ।”
- (३३) देविमानङ खेलेनङ एसेलि घासा उकाडाडसाचे । “देवी र खेल सँगै घाँस गएका छन् ।”
- (३४) सानङ आटिए ? “कोसँग आयौ ?”

अधिकरण कारक - Locative

किराती भाषाहरूमा प्रयोग हुने अधिकरण कारक नेपाली भाषाको जस्तो सरल छैन । नेपाली भाषामा सबै प्रकारका नाम र स्थानसँग -मा को प्रयोग हुन्छ । तर किराती भाषाहरूमा नाम पदको स्थानले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । छिन्ताडमा वाक्यमा स्थान बुझाउनको लागि साधारणतया -बे:, -खा र स्वर वर्ण पछाडि -इ: परसर्ग लागेको हुन्छ । यसबाहेक माथि बुझाउन

-बान्डु/-भान्डु, तल बुझाउन -बामु/-भामु र पर बुझाउन -बायु/भायु जस्ता परसर्ग लागेका हुन्छन् । त्यसबाहेक स्थानवाची सर्वनामसँग झन माथि, आफु भए माथि, मास्तिर इत्यादि बुझाउने रूप पनि हुन्छन् ।

- (३५) साइँलिचेबान्डु याङ काट्टे । “ऊ माथि साहिँलीहरूकोमा पनि लग्यो ।”
- (३६) खाम्बामु ठिया ! “भुईँमा झर !”
- (३७) उमाःमिबायु उटाचोको फो । “त्यहाँ उसको मालिककहाँ पुग्छन् अरे ।”

सम्म कारक - Allative

नेपाली भाषाबाट आयातित यो कारकले कुनै पनि कार्य सम्पादन हुने क्रममा कहाँसम्म वा कतिसम्म जस्तो कुराको निर्णय गर्दछ । छिन्ताङ भाषामा यसको प्रयोग प्रशस्त मात्रामा भएको पाइन्छ ।

- (३८) टोबासम्म खाडा ! “माथिसम्म जाऊ !”
- (३९) सुम्चे बजेसम्म नुम्डानिहाँ ! “तीन बजेसम्म गर !”

निर्देशनात्मक कारक - Directional

नेपाली भाषामा प्रयोग हुँदै आएको -तिर जस्तै छिन्ताङ वाक्यहरूमा कार्य सम्पादन हुने दिशा वा ठाउँलाई निर्देशित गर्न आउने -नि दिशा बुझाउने कारक हो । यसको प्रयोग मुख्य गरी स्थानवाची सर्वनामसँग हुन्छ ।

- (४०) अँ योःनि र भाइःनि लिसाडिएहेँ । “यता न उता भइगयौँ ।”
- (४१) होक्कोःनि खाडे ? “कतातिर गयो ?”

अपादान कारक - Ablative

“बाट” वा “देखि” भनेर बुझाउनको लागि छिन्ताङ भाषामा अधिकरण कारक बुझाउने -वेः र -इः को पछाडि -ङा/-याँ विभक्ति जोडिएर आएको हुन्छ । जस्तै :

- (४२) हुङ्गो उखिम्बेऽङा ठाबे । “ऊ उसको घरबाट आयो ।”
 (४३) हुन्चे धारानबेऽङा उटिए । “उनीहरू धरानदेखि आए ।”
 (४४) हाक्कोइःयाँ आटिए ? “कहाँदेखि आयौ ?”

माध्यम कारक - Mediative

कुनै पनि यात्रा वा कार्य कहाँबाट शुरू भयो, वा कुन पथ हुँदै यात्रा सम्पादन गरियो भन्ने कुराको जानकारी बोध गराउनको लागि प्रयोग हुने कारक नै माध्यम कारक हो । छिन्ताङ भाषामा -लाम/-लाम्ङा/-लाम्मा जस्ता रूमहरू नामपदसँग प्रत्ययको रूपमा आउँदछन् ।

- (४५) धनकुटालाममा टिए । “ऊ धनकुटा हुँदै आयो ।”
 (४६) कान्छीको खिमलाम ठेम । “कान्छीको घरबाट के ।”

भाषिक माध्यम वा कुन तरिकामा कार्य सम्पादन हुने भन्नेको कुराको जानकारीको लागि पनि माध्यम कारकको प्रयोग गरिन्छ । तलको उदाहरणमा (४७) आनिरङ् सँग आएको -लाम ले माध्यमको काम गर्दछ ।

- (४७) ठेम आनिरङ्-लाम लुडुकुम ? “हाम्रो भाषामा के भन्छौ ?”

पुरुष र स्वामित्व - Person and possession

छिन्ताङ भाषाको सर्वनाम यसरी देखाउन सकिन्छ ।

	एकवचन	दुईवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष समावेशी	आक्का	आन्चि	आनि
प्रथम पुरुष असमावेशी	-	आन्चाङा	आनाङा
द्वितीय पुरुष	हाना	हान्चि	हानि
तृतीय पुरुष	हुङ्गो	हुन्चे	हुन्चे

नेपाली जस्तो नभई छिन्ताङ भाषामा स्वामित्व बुझाउने काम निम्न उपसर्गहरूले पनि गर्दछन् :

	एकवचन	दुईवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष समावेशी	आ-	आन्वि-	आनि-
प्रथम पुरुष असमावेशी	-	आन्चा-	आना-
द्वितीय पुरुष	इ-	हान्वि-	हानि-
तृतीय पुरुष	उ-	हुन्वि-	हुनि-

केही उदाहरण :

- (४८) अखिम “मेरो घर”
- (४९) आन्विखिम “हाम्रो (दुईको) घर”
- (५०) आनाखिम “हाम्रो (घेरैको) घर”
- (५१) इखिम “तिम्रो घर”
- (५२) हुनिखिम “उनीहरूको घर”

विशेषण - Adjectives

कुनै पनि बस्तु कस्तो छ भन्ने कुराको जानकारी गराउन आउने शब्दलाई नै विशेषण भनिन्छ । जस्तै :

टेम्मा	“राम्रो, असल”
मिखा	“होचो, सानो”
ठेखा	“ठूलो”
माकाञ्चिक	“कालो, अँध्यारो”
बट्टर	“सेतो”
हालाछोप	“रातो”

छिन्ताङ भाषामा शुद्ध विशेषण थोरै छन् । नेपालीमा विशेषणहरूले बुझाउने अर्थ छिन्ताङमा प्रायः क्रियाहरूले नै बुझाउँछन् । जस्तै :

लिम्मा	“मीठो (हुनु)”
सुमा	“अमिलो (हुनु)”
लेम्मा	“गुलियो (हुनु)”
खक्मा	“तितो (हुनु)”

यसका साथै छिन्ताङले केही विशेषणहरू नेपाली भाषाबाट पनि लिएको देखिन्छ । जस्तै :

अपाम्मे	“ठूलो”
भुकुले	“गोलो”
छुसी	“चक्चके, खराब”
चोन्टे	“नक्कल पार्ने”
हर्दीबुङ	“पहेलो”

क्रिया विशेषण - Adverbs

कुनै पनि भाषामा क्रियाको गुण जाहेर गर्ने विशेषण नै क्रिया विशेषण हो । छिन्ताङमा क्रिया पछाडि -वा परसर्ग लागेर क्रिया विशेषण बन्ने प्रक्रिया बाहेक क्रिया विशेषणहरूलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

मात्रा बुझाउने क्रिया विशेषण - Degree adverbs

यो खालको क्रिया विशेषणहरूले कति वा के कति मात्रा वा परिणाम जनाउँछन् । छिन्ताङमा उलेख्य मात्रामा यस्ता क्रिया विशेषणहरू पाइएका छन् । जस्तै :

मिःमुङ	“थोरै, अलिकति, कम”
वाड्डे	“धेरै, निकै”
आन्तु	“साह्रो”
आसुक	“कति”

समय बुझाउने क्रिया विशेषण - Time adverbs

	दिन	बर्ष
अगाडि	आसेइँ “धेरै दिन अगाडि”	-
३ अगाडि	आसेइँबा “झनअस्ति”	आडोङ्मान्ड “तीन बर्ष अगाडि”
२ अगाडि	आसेइँगोसाङा “अस्ति”	आछिम्मान्ड “परार”
१ अगाडि	आसिन्डा “हिजो”	आनेम्नड “पोहोर साल”
०	पाइँ “आज”	पाइँडोङ “थो साल”
१ पछि	वान्डा “भोलि”	नाम्माङा “आघुँ”
२ पछि	छिन्डायु “पसी”	छिम्माङा “पराघुँ”
३ पछि	ओङ्ठायु “निपर्सि”	डोङ्माङा “तीन बर्ष पछि”
४ पछि	रेट्टायु “कानेपर्सि”	-
५ पछि	पाङ्ठायु “झनकानेपर्सि”	-

स्थानवाची निर्देशन - Spatial deixis

कुनै कुरा देखाउन वा औल्याउनका लागि क्रिया, स्थान, सर्वनाम तथा सन्दर्भसँगै आउने कोटीहरू नै निर्देशन कोटीहरू हुन् । छिन्ताङमा निम्न स्थानवाची कोटीहरू पाइएका छन् ।

	ऊ	त्यहाँ	तिमी भए ठाउँ	म भए ठाउँ
नजिक	बा/बागो	-	-	-
टाढा	हुँदै/हुँडगो	-	-	-
माथि	टो/टोगो	आटु	उटु	बान्दु
तल	मो/मोगो	आमु	उमु	बामु
पर	यो/योगो	आयु	उयु	बायु
प्रश्न	होक्को(गो)	-	-	-

माथिको स्थानवाची सर्वनामको आधारमा अधिकरण कारक र अन्य प्रत्यय जोडिएर निम्नानुसार क्रिया विशेषण बन्छन् :

	ठाउँ	दिशा	तरिका	खाल	मात्रा
नजिक	बाइः	बाइःनि	बाखि(नङ)	बाखिया	बाट्टा
टाढा	हुँडगोइः	-	हुँडखि(नङ)	हुँडखिया	-
माथि	टोइः/टोबा	टोःनि	टोखि(नङ)	टोखिया	टोट्टा
तल	मोइः/मोबा	मोःनि	मोखि(नङ)	मोखिया	मोट्टा
पर	योइः/योबा	योःनि	योखि(नङ)	योखिया	योट्टा
प्रश्न	होक्कोइः	होक्कोःनि	होखि(नङ)	होखिया	आट्टा

क्रियासँग आउने स्थानवाची निर्देशन - Verbal spatial deixis

	आउनु	ल्याउनु	पठाउनु
माथि	काइःमा (काडे)	काइःमा (काट्टे)	काइँमा (काइँसे)
तल	कुडमा (कुडसे)	कुक्मा (कुक्टे)	-
पर	ठाप्मा (ठाबे)	ठाप्मा (ठाप्टे)	-

क्रिया - The verb

सङ्गति - Agreement

अकर्मक क्रिया - Intransitive verbs कर्म नलिने क्रियाहरू अकर्मक क्रिया हुन् । छिन्ताङमा पाइएका यस्ता अकर्मक क्रियाको रूपावली र उदाहरण तल

दिइएको छ ।

- (५३) अ. आक्का वान्डा टाडा:आँ । “म भोलि आउँछु ।”
 आ. हाना वान्डा आटानो ? “तिमी भोलि आउँछौ ?”
- (५४) अ. हुङ्गो साबेरा टा इम्नो । “ऊ चाँडै सुत्छ ।”
 आ. हुन्चे साबेरा टा उइम्नो । “उनीहरू चाँडै सुत्छन् ।”

टामा र इम्मा आदि क्रियाले एउटा मात्र नामिक पद लिएका छन् र त्यसैलाई कर्ता बनाएका छन् । एउटा मात्र नामिक पदलाई वाक्यको अनिवार्य घटक बनाउने क्रिया अकर्मक हुन्छ ।

सकर्मक क्रिया - Transitive verbs वाक्यमा कर्म लिन सक्ने क्रियाहरू सकर्मक क्रिया हुन् । सकर्मक क्रियाले एक कर्म वा त्यो भन्दा बढी (द्विकर्म) पनि लिन सक्छन् । कर्मको पहिचान र छनोट (identification and selection) क्रियाको रूपमा भर पर्दछ । जस्तै :

- (५५) अ. हाना आक्का आखुडा:आँ । “तिमीले मलाई बोक्छौ ।”
 आ. आक्का हाना खुना:आँ । “म तिमीलाई बोक्छु ।”
 इ. आक्का हान्ची खुना:आँचे । “म तिमीहरू लाई बोक्छु ।”
- (५६) अ. हुँसाडा आक्का उचोप्टेहें । “उसले मलाई देख्यो ।”
 आ. हुँसाडा आनि माइचोप्टे । “उसले हामीलाई देख्यो ।”
 इ. हुन्चेडा आक्का उचोप्टाङनिहें । “उनीहरूले मलाई देखे ।”

माथिका उदाहरणहरूमा खुमा र चोप्मा इत्यादि सकर्मक क्रियाहरू हुन् ।

द्विकर्मक क्रिया - Ditransitive verbs दुईवटा कर्म लिने सकर्मक क्रियालाई द्विकर्मक क्रिया भनिन्छ । दुईवटा कर्ममा एउटा कर्म मुख्य र अर्को गौण कर्म मानिन्छ । छिन्ताङ भाषामा पिमा “दिनु”, हाक्मा “पठाउनु”, चिंमा “सिकाउनु” जस्ता द्विकर्मक क्रिया हुन् । जस्तै :

- (५७) हुँसाडा हाना ठेम नापिडे ? “उसले तिमीलाई के दियो ?”
 (५८) हुँसाडा आक्का चिठी उहाक्टेहें । “उसले मलाई चिठी पठायो ।”

(५९) हानाडा हुन्चे अँग्रेजी आचिन्डुचे ? “तिमीले उनिहरूलाई अँग्रेजी सिकायौ ?”

यसरी क्रियाले दुईवटा कर्म लिइ तयार हुने वाक्यमा कर्ता प्रापक कर्म (recipient) र पिडित कर्म (theme) को क्रम निर्माण भएको हुन्छ । यो क्रम एउटा आधार भुत क्रम भएता पनि अन्य क्रमहरूमा पनि वाक्यहरू बनाउन सकिन्छ ।

आत्मावाचक - Reflexive छिन्ताङमा आत्मावाचक भाव बुझाउनको लागि क्रियाको अन्त्यमा -ना र -चे/चिं/ञ जोडिएर आएको हुन्छ । जस्तै :

- (६०) आचुम्नाचे ? “तयार भयौ ?”
(६१) अबो हाम्नाईचिं ओ । “छुटौं है ।”
(६२) छुक्नाङ्चहें । “मैले आफैलाई चिमटें ।”

परस्परवाचक - Reciprocal छिन्ताङमा परस्परिक भाव बुझाउनको लागि क्रियाको अन्त्यमा वा क्रियासँग -का र सहायक क्रिया लुमा जोडिएर आएका हुन्छन् । जस्तै :

- (६३) हुन्चे किताप पिकापि लुसाचे । “उनीहरूले किताब दियादि गरे ।”
(६४) आन्चाङा लुङ्टाक ओकाओ लुसाचेहें । “हामी दुङ्गा हानाहान गन्यौं ।”

संयुक्त क्रिया - Complex predicates

दुईवटा क्रियाको संयोजनबाट बन्ने अर्को क्रियालाई संयुक्त क्रिया भनिन्छ । यसमा प्रथम क्रियासँग दोस्रो क्रिया जोडिई अर्थ दिने काम गर्दछ । संयुक्त बन्न आउने दुई क्रिया, प्रथम क्रिया र द्वितीय क्रिया मध्ये द्वितीय क्रिया, प्रथम क्रियासँग विलिन (merged) हुन्छ र आफ्नो अर्थ गुमाउँदछ । द्वितीय क्रियाले प्रथम क्रियाको अर्थ प्रष्ट पार्न मद्दत गर्दछ । प्रायः दोस्रो क्रियाले पुछ्छे क्रियाको रूपमा पनि काम गर्दछ । छिन्ताङ भाषामा संयुक्त क्रियाको संरचना निर्माण हुँदा दोस्रो क्रियाको रूपमा आउने क्रियाको धातु पहिलो क्रियाको

पछ्याङिको भागमा जोडिन पुग्दछ । तर यस्तो प्रकारले क्रियाको निर्माण हुँदा दोस्रो क्रियालाई ग्रहण गर्नका लागि पहिलो क्रियासमूह भने दुई अक्षरको हुनु परेकोले यसमा पनि प्रत्यय जोडिन्छ (हेर्नुहोस् बिकेल इत्यादि २००७) । जस्तै :

- (६५) मेट्ट- + बिड- + -उ + -कु + -चे = मेट्टुबिडुकुचे
“उस्ले मेरो काम गरिदियो ।”
- (६६) ना- + पाट्ट- + कोन्ड- + -इ + -हेँ = नापाट्टिगोन्डिहेँ
“तिमीहरूलाई बोलाउँदै डुल्यो ।”
- (६७) खाट- + लोइँस- + -ए = खाडालोइँसे
“बाहिर गयो ।”

माथिका बिड-, कोन्ड- र लोइँस- आदि पुच्छे क्रियाहरू हुन् । प्रथम क्रियासँग जोडिएर आउने यी पुच्छे क्रियालाई समग्रमा संयुक्त क्रिया भनिएको छ । माथिको उदाहरणमा मेइःमा ले “गर्न” को अर्थ दिन्छ भने बिमा ले “दिनु” को अर्थ दिन्छ तर जब यी दुई क्रियाहरू एक आपसमा जोडिन्छन् तब यसको अर्थ “गरिदिनु” हुन्छ । यद्यपि छुट्टै रहँदा बिमा को स्वतन्त्र अर्थ रहन्छ (= पिमा “दिनु”) तर जब अर्को क्रियासँग जोडिन्छ तब यसको स्वतन्त्र अर्थ रहँदैन । यसरी छिन्ताङ भाषामा संयुक्त क्रिया बन्दछ । यस्ता संयुक्त क्रियाहरू अर्कमक र सर्कमक दुवै प्रकारका क्रियाहरूसँग आउँदछन् ।

छिन्ताङमा मुख्यतया बढी प्रयोगमा आउने पुच्छे क्रियाहरू :

क्रिया धातु	नेपाली अर्थ
गोइँमा, गोन्ड-	“गर्दै” हिंड्नु”
चामा, चा-	“गरिखानु, (गरेर) खानु”
ठामा, ठा-	“गरेर) आउनु”
ढेइँःमा, ढेन्ड-	“गरिहाल्नु”
बिमा, बिड-	“गरिदिनु”
युङमा, युङस-	“गरिराख्नु, गरिरहनु”
लोइँमा, लोइँस-	“गरिहाल्नु, बाहिर”
सिमा, सि-	“गरेर) मर्नु, खतम हुनु”
सेइःमा, सेट-	“गरेर) मार्नु, खतम पार्नु”

हाइ:मा, हाट-/हाट्ट- “गरिहाल्लु”

केही संयुक्त क्रियाका उदाहरण :

	क्रिया	उदाहरण
(६८)	गोइँमा	उनुनु याङ खुरुगोन्डोको खा लो । “उसको नानीलाई पनि बोकेर डुलाउँछ ।”
(६९)	चामा	इम्साङचिएँहें । “म निदाएँ ।”
(७०)	ठामा	माइपोक्टाठिए हुङ्खि टा । “त्यत्तिकै उसले हामीलाई छाडेर गयो ।”
(७१)	ढेइँ:मा	आलिम्सान्डो गोनेइ ! “लडाउँछौ है !”
(७२)	बिमा	चाखाङ याप्डुङ्बिडुकुङ ठेम । “ढिंडो ओडालिदिन्छु के ।”
(७३)	युङ्मा	मेनुवाङा उहोङ्बे हाट्टुयुङ्सोङ्से । “बिरालोले उसको दुलोमा पखिराखेको थियो ।”
(७४)	लोइँमा	आनिसा खाडालोइँसे । “मेरो भाइ/बहिनी गइहाल्यो ।”
(७५)	सिमा	आलाक्तासि नि । “अल्लिन्झौ नि ।”
(७६)	सेइ:मा	ल आम्माङा ठोक्डुसेदे । “ल आमाले खनिमार्नुभयो ।”
(७७)	हाइ:मा	टोक्टोक टा चोहाट्टोको । “कपाकप नै खाइहाल्लु ।”

काल र पक्ष - Tense and aspect

अरू भाषामा जस्तै भाषावैज्ञानिक दृष्टिकोणले छिन्ताङमा पनि काललाई दुई भागमा भूत (past) र अभूत (non-past) गरी देखाइएको छ ।

भूतकाल - Past tense सामान्यार्थक भूतकाल बुझाउनको लागि क्रियामा -ए/हैं प्रत्यय आएको हुन्छ । त्यसैगरी -आ चाहिँ संयुक्त क्रिया र सम्भावनार्थक भावमा आउने गरेको देखिन्छ । जस्तै :

- (७८) चिन्डुङ्चहें । “मैले उनीहरूलाई सिकाएँ ।”
- (७९) छ्छाण्टे । “उसले (उसलाई) लेख्यो ।”
- (८०) टेनुङ्सुहें । “मैले उसलाई कुटेको छु ।”
- (८१) आलावे । “तिमीले (उसलाई) समात्यौ ।”

अभूतकाल - Nonpast सामान्यार्थक अभूतकाल बुझाउनको लागि क्रियाको अन्त्यमा -नो, -को/कु/कि/के र -:आ प्रत्यय लागेको हुन्छ भने सम्भावनार्थक अभूतकालमा केही प्रत्यय पनि लाग्दैन । जस्तै :

- (८२) आसुक क्लासवे आनेनो ? “तिमी कति क्लासमा पढ्यौ ?”
- (८३) चोमोलुङमाइ:को छाम आक्का लुसुकुङ । “सगरमाथाबारे म गीत गाउँछु ।”
- (८४) छिन्ताङ ठिगुम ठानाचक्वे युङडा:आँ । “छिन्ताङ देवीथानको छेउमा बस्छु ।”

वान्तवा भाषामा अभूतकाल प्रत्यय छैन तर छिन्ताङमा चाहिँ अभूतकाल प्रत्यय रहेको पाइन्छ । छिन्ताङ भाषामा भविष्यतकाल बुझाउनको लागि भने समय बुझाउने क्रिया विशेषण प्रयोग भएका हुन्छन् । जस्तै :

- (८५) हाना वान्डा: आखा:नो ? “तिमी भोलि जान्छौ ?”

पूर्ण पक्ष - Perfective aspect क्रियाको पूर्णता बुझाउनको लागि छिन्ताङ भाषामा -ङ्स परसर्ग क्रियामा आएको हुन्छ । त्यो परसर्ग पुष्टे क्रियाजस्तै

काम गर्छ र वाक्यलाई पूर्णता दिन्छ । जस्तै :

- (८६) हुन्चेडा किताप उटाडोडसे । “उनीहरूले किताब ल्याएका छन् ।”
(८७) आक्का खाइ:मा मो मिट्टाडसेहेँ । “मैले जान सोचेको छु ।”
(८८) कोचुवाडा सारु:वा चोडसे । “कुकुरले हड्डी खाएको छ ।”

अपूर्ण पक्ष - Imperfective aspect अपूर्ण पक्ष बुझाउनको लागि क्रियामा अभूतकालमा -टा र भूतकालमा -आक्ट/याक्ट/वाक्ट परसर्गले आएर वाक्यलाई अपूर्ण बनाउँदछ । जस्तै :

- (८९) हुङगो कोक चानोटा । “ऊ भात खाँदै छ ।”
(९०) हुँसाडा सड खाट्टुवाक्टे । “उसले दाउरा लाँदै थियो ।”
(९१) हिजो बारि: मायुङ्गोक्टाक्टे फो । “हिजो बारीमा थिएन अरे ।”

भाव - Mood

छिन्ताड भाषामा तीनवटा भाव पाइएका छन् । सरल सामान्य वा प्रश्न गर्दा सामान्यर्थक भाव (indicative) प्रयोग हुन्छ भने सम्भावना वा इच्छा बुझाउनको लागि सम्भावनार्थक भाव (subjunctive) र आज्ञा दिनको लागि आज्ञार्थक भाव (imperative) जस्ता भावहरू पाइन्छन् ।

सामान्यार्थक भाव - Indicative सरल सामान्य र प्रश्न गर्दा प्रयोग हुने भाव सामान्यार्थक भाव हो । जस्तै :

- (९२) लिम्नो । “मीठो छ ।”
(९३) होक्कोइ आलोन्डे ? “कता लागेको ?”
(९४) माडकामाडका उटुप्चोको । “अलिकति बुझ्छन् ।”

सम्भावनार्थक भाव - Subjunctive सम्भावनार्थक भावले सम्भावना, भविष्यमा हुने घटना, इच्छा इत्यादि बुझाउने काम गर्दछ । उपवाक्य

(subordinate clause) मा पनि प्रायः यो भाव प्रयोगमा आउँछ । जस्तै :

- (१५) आसोई ! “चिप्लिन्छौ !”
- (१६) वेइः टा होला । “पानी पर्ला ।”
- (१७) टेम्मा उमुक वाछिडो किना “रान्नोरी उनको हात धोएर”

होस्, गरोस्, खाओस् आदि क्रिया बुझाउनु पर्दा क्रियाको अन्त्यमा -ने प्रत्यय पनि लागेर आएको हुन्छ । जस्तै :

- (१८) छ्याडा चोने । “बच्चाले खाओस् ।”
- (१९) हुन्चले उयुङ्चिखाङ्चने । “उनीहरू मात्रै बसून् ।”
- (१००) पाईँ कुङ्ङाने ओ ! “आज आऊँ ल !”

आज्ञार्थक भाव - Imperative आज्ञार्थक भाव बुझाउनको लागि क्रियाको अन्त्यमा -आ/-हाँ परसर्ग लागेको हुन्छ । जस्तै :

- (१०१) कोक चोहः न । “भात खाऊ न ।”
- (१०२) मिःमुङ्गले पिडाहाँ ओ । “अलिकति मात्रै दिनुस् है ।”
- (१०३) सेन्चाक सेडाःनुम्हा । “मुसा मार ।” □□
- (१०४) हुङ्गो माइनोष्ठा ! “त्यसलाई नछो !”

उदाहरण (१०१-१०३) सम्मका वाक्यले सकारात्मक आज्ञार्थक भाव बोकेका छन् भने नकारात्मक आज्ञार्थक भाव बुझाउन क्रियाको अगाडि उदाहरण (१०४) मा जस्तै माइ- र -ट/ठ प्रयोग हुन्छ ।

रूपावली तालिका - Inflection tables

तलको तालिकाहरूमा इम्मा “सुत्नु” (अकर्मक), खाङ्मान्चि “आफुलाई हेर्नु” (आत्मावाचक) र हाइःमा “पर्खनु” (सकर्मक) क्रियाको सब भाव/कालको रूपान्तरण देख्न सकिन्छ । सकर्मक क्रियाको तालिकाहरूले एउटा मात्र पुरुषको कर्मलाई समेट्दछन् । कर्ता र कर्म एउटै भएका रूपहरूलाई हटाइएको छ किन कि तिनीहरूलाई आत्मावाचक रूपको तालिकाहरूमा देख्न सकिन्छ ।

कर्ता	आकर्मक	आत्मावाचक	कर्ता	अकर्मक	आत्मावाचक
आक्का	इम्माःऌ	खाङनाःऌऌऌ	हाना	आइम्नो	आखाङनाःऌऌ
आन्चि	इम्चेके	खाङनाःऌऌऌ	हान्चि	आइम्चेके	आखाङनाःऌऌऌ
आन्चाडा	इम्चेकेडा	खाङनाःऌऌऌऌऌ	हानि	आइम्सिकि	आखाङनाःऌऌऌऌऌ
आनि	इम्सिकि	खाङनाःऌऌऌऌऌ	हुङ्गो	इम्नो	खाङनाःऌऌऌ
आनाडा	इम्सिकिडा	खाङनाःऌऌऌऌऌऌऌ	हुन्चे (२)	उइम्चेके	उखाङनाःऌऌऌऌऌ
			हुन्चे	उइम्नो	उखाङनाःऌऌऌऌऌ

कर्ता/कर्मक	आक्का	आन्चि	आन्चाडा	आनि	आनाडा
हाना	आहाइःऌऌऌ	आहाःनाःऌऌऌ	आमाहाच्चेके	आहाःनाःऌऌऌ	आमाहाःनो
हान्चि	आहाइःऌऌऌऌऌ	आहाःनाःऌऌऌऌऌ	आमाहाच्चेके	आहाःनाःऌऌऌऌऌ	आमाहाःनो
हानि	आहाइःऌऌऌऌऌऌऌ	आहाःनाःऌऌऌऌऌऌऌ	आमाहाच्चेके	आहाःनाःऌऌऌऌऌऌऌ	आमाहाःनो
हुङ्गो	उहाइःऌऌऌऌऌ	माइहाच्चेके	माहाच्चेके	माइहाःनो	माहाःनो
हुन्चे (२)	उहाइःऌऌऌऌऌऌऌ	माइहाच्चेके	माहाच्चेके	माइहाःनो	माहाःनो
हुन्चे	उहाइःऌऌऌऌऌऌऌऌऌऌ	माइहाच्चेके	माहाच्चेके	माइहाःनो	माहाःनो

कर्ता/कर्मक	हाना	हान्वि	हानि	हुङ्गो	हुन्वे
आक्का	हा:ना:ओं	हा:ना:ओंचे	हा:ना:ओंनि	हाट्टुकुड	हाट्टुकुडचड
आन्वि	हा:ना:आन्वि	हा:ना:आन्वि	हा:ना:आन्वि	हाच्चोको	हाट्टुकुम्चम
आन्वाडा	हा:ना:आन्वियाँ	हा:ना:आन्वियाँ	हा:ना:आन्वियाँ	हाच्चोकोडा	हाट्टुकुम्चम्मा
आनि	हा:ना:आन्वि	हा:ना:आन्वि	हा:ना:आन्वि	हाट्टुकुम	हाट्टुकुम्चम
आनाडा	हा:ना:आन्वियाँ	हा:ना:आन्वियाँ	हा:ना:आन्वियाँ	हाट्टुकुम्मा	हाट्टुकुम्चम्मा
हाना	-	-	-	आहाट्टोको	आहाट्टुकुचे
हान्वि	-	(आत्मावाचक)	-	आहाच्चोको	आहाट्टुकुम्चम
हानि	-	-	-	आहाट्टुकुम	आहाट्टुकुम्चम
हुङ्गो	नाहा:नो	नाहाच्चेके	नाहाट्टिकि	हाट्टोको	हाट्टुकुचे
हुन्वे (२)	नाहा:नो	नाहाच्चेके	नाहाट्टिकि	उहाच्चोको	उहाट्टुकुचे
हुन्वे	नाहा:नो	नाहाच्चेके	नाहाट्टिकि	उहा:नो	उहाट्टुकुचे

कर्ता	आत्मवाचक	कर्ता	अकर्मक	आत्मवाचक
आक्का	इस्सेहें	हाना	आइम्से	आखाङनाचे
आन्वि	इम्साचे	हान्वि	आइम्साचे	आखाङनान्विहें
आन्वाडा	इम्साचेहें	हानि	आइम्सिहें	आखाङनान्विहें
आनि	इम्सिहें	हुङ्गो	इम्से	खाङनाचे
आनाडा	इम्साएहें	हुन्चे (२)	उइम्साचे	उखाङनान्विहें
		हुन्चे	उइम्से	उखाङनान्विहें

कर्ता/कर्मक	आक्का	आन्वि	आनि	आनाडा
हाना	आहाट्टेहें	आहाःनाचे	आहाःनाचे	आमाहाट्टे
हान्वि	आहाट्टाङ्चेंहें	आहाःनान्विहें	आहाःनान्विहें	आमाहाट्टे
हानि	आहाट्टाङ्गिनहें	आहाःनान्विहें	आहाःनान्विहें	आमाहाट्टे
हुङ्गो	उहाट्टेहें	माइहाट्टाचे	माइहाःट्टे	माहाट्टे
हुन्चे (२)	उहाट्टाङ्चेंहें	माइहाट्टाचे	माइहाःट्टे	माहाट्टे
हुन्चे	उहाट्टाङ्गिनहें	माइहाट्टाचे	माइहाःट्टे	माहाट्टे

कर्ता/कर्मक	हाना	हान्चि	हानि	हुङ्गो	हुन्चे
आक्का	हाःनेहें	हाःनाचे	हाःनानिहें	हाट्टुहें	हाट्टुङ्गचेंहें
आन्चि	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाट्टाचे	हाट्टुम्चम्हे
आन्वाडा	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाट्टाचेहें	हाट्टुम्चम्मे
आनि	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाट्टुम्हे	हाट्टुम्चम्हे
आनाडा	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाःनान्चिहें	हाट्टुम्मे	हाट्टुम्चम्मे
हाना	-	-	-	आहाट्टे	आहाट्टुचे
हान्चि	-	(आत्मावाचक)	-	आहाट्टाचे	आहाट्टुम्चम्हे
हानि	-	-	-	आहाट्टुम्हे	आहाट्टुम्चम्हे
हुङ्गो	नाहाट्टे	नाहाट्टाचे	नाहाट्टिहें	हाट्टे	हाट्टुचे
हुन्चे (२)	नाहाट्टे	नाहाट्टाचे	नाहाट्टिहें	उहाट्टाचे	उहाट्टुचे
हुन्चे	नाहाट्टे	नाहाट्टाचे	नाहाट्टिहें	उहाट्टे	उहाट्टुचे

कर्ता	अकर्मक	आत्मवाचक	कर्ता	अकर्मक	आत्मवाचक
आक्का	इम्मा	खाङ्ङाचङ्ङः	हाना	आइम	आखाङ्ङनाचे
आन्वि	इम्चे	खाङ्ङानन्वि	हान्वि	आइम्चे	आखाङ्ङानन्वि
आन्वाडा	इम्चेडा	खाङ्ङानन्वियाँ	हानि	आइम्सि	आखाङ्ङानन्वि
आनि	इम्सि	खाङ्ङानन्वि	हुङ्गो	इम	खाङ्ङनाचे
आनाडा	इम्सिडा	खाङ्ङानन्वियाँ	हुन्चे (२)	उइम्चे	उखाङ्ङानन्वि
			हुन्चे	उइम	उखाङ्ङानन्वि

कर्ता/कर्मक	आक्का	आन्वि	आन्वाडा	आनि	आनाडा
हाना	आहाइःयाँ	आहाःनाचे	आमाहाच्चे	आहाःनाचे	आमाहाइः
हान्वि	आहाइःयाँचङ्ङः	आहाःनान्वि	आमाहाच्चे	आहाःनान्वि	आमाहाइः
हानि	आहाइःयाँनङ्ङः	आहाःनान्वि	आमाहाच्चे	आहाःनान्वि	आमाहाइः
हुङ्गो	उहाइःयाँ	माइहाच्चे	माहाच्चे	माइहाइः	माहाइः
हुन्चे (२)	उहाइःयाँचङ्ङः	माइहाच्चे	माहाच्चे	माइहाइः	माहाइः
हुन्चे	उहाइःयाँनङ्ङः	माइहाच्चे	माहाच्चे	माइहाइः	माहाइः

कर्ता/कर्मक	हाना	हान्वि	हानि	हुङ्गो	हुन्वे
आक्का	हाःना	हाःनाचे	हाःनानि	हाटुङ्	हाटुङ्चड
आन्वि	हाःनान्वि	हाःनान्वि	हाःनान्वि	हाञ्चो	हाटुम्चम
आन्वाडा	हाःनान्वियाँ	हाःनान्वियाँ	हाःनान्वियाँ	हाञ्चोडा	हाटुम्चम्मा
आनि	हाःनान्वि	हाःनान्वि	हाःनान्वि	हाटुम	हाटुम्चम
आनाडा	हाःनान्वियाँ	हाःनान्वियाँ	हाःनान्वियाँ	हाटुम्मा	हाटुम्चम्मा
हाना	-	-	-	आहाटो	आहाटुचे
हान्वि	-	(आत्मावाचक)	-	आहाञ्चो	आहाटुम्चम
हानि	-	-	-	आहाटुम	आहाटुम्चम
हुङ्गो	नाहाइः	नाहाञ्चे	नाहाटि	हाटो	हाटुचे
हुन्वे (र)	नाहाइः	नाहाञ्चे	नाहाटि	उहाञ्चो	उहाटुचे
हुन्वे	नाहाइः	नाहाञ्चे	नाहाटि	उहाइः	उहाटुचे

सम्भावनार्थक भूतकाल सम्भावानार्थक भूतकाल स्वतन्त्र रूपमा नआउने हुँदा प्रत्यय र निपातसँग जोडिएर मात्र आउँछ । त्यसैले गर्दा तलको तालिकामा रूपको अन्त्यमा -लोक प्रत्यय जोडिएको छ । ००००००

कर्ता	अकर्मक	आत्मावाचक	कर्ता	अकर्मक	आत्मावाचक
आक्का	इस्माङ्लोक	खाङडाङ्गुङ्लोक	हाना	आइस्मालोक	आखाङनाचेलोक
आन्चि	इस्माचेलोक	खाङनान्चिलोक	हान्चि	आइस्माचेलोक	आखाङनान्चिलोक
आन्चाडा	इस्माचेडालोक	खाङनान्चियाँलोक	हानि	आइम्सिलोक	आखाङनान्चिलोक
आनि	इम्सिलोक	खाङनान्चिलोक	हुङ्गो	इस्मालोक	खाङनाचेलोक
आनाडा	इम्सिडालोक	खाङनान्चियाँलोक	हुन्चे (२)	उइस्माचेलोक	उखाङनान्चिलोक
			हुन्चे	उइस्मालोक	उखाङनान्चिलोक

कर्ता/कर्मक	आक्का	आन्चि	आन्चाडा	आनि	आनाडा
हाना	आहाट्टाङ्गुङ्लोक	आहाःनाचेलोक	आमाहाट्टाचेलोक	आहाःनाचेलोक	आमाहाट्टालोक
हान्चि	आहाट्टाङ्गुङ्लोक	आहाःनान्चिलोक	आमाहाट्टाचेलोक	आहाःनान्चिलोक	आमाहाट्टालोक
हानि	आहाट्टाङ्गुङ्लोक	आहाःनान्चिलोक	आमाहाट्टाचेलोक	आहाःनान्चिलोक	आमाहाट्टालोक
हुङ्गो	उहाट्टाङ्गुङ्लोक	माइहाट्टाचेलोक	माहाट्टाचेलोक	माइहाट्टालोक	माहाट्टालोक
हुन्चे (२)	उहाट्टाङ्गुङ्लोक	माइहाट्टाचेलोक	माहाट्टाचेलोक	माइहाट्टालोक	माहाट्टालोक
हुन्चे	उहाट्टाङ्गुङ्लोक	माइहाट्टाचेलोक	माहाट्टाचेलोक	माइहाट्टालोक	माहाट्टालोक

कर्ता/कर्मक	हाना	हान्वि	हानि	हुङगो	हुन्चे
आक्का	हाःनालोक	हाःनाचेलोक	हाःनानिलोक	हाटुङलोक	हाटुङ्चङलोक
आन्वि	हाःनान्विलोक	हाःनान्विलोक	हाःनान्विलोक	हाट्टाचेलोक	हाट्टुम्चलोक
आन्वाडा	हाःनान्वियँलोक	हाःनान्वियँलोक	हाःनान्वियँलोक	हाट्टाचोडालोक	हाट्टुम्चम्मालोक
आनि	हाःनान्विलोक	हाःनान्विलोक	हाःनान्विलोक	हाट्टुम्चलोक	हाट्टुम्चलोक
आनाडा	हाःनान्वियँलोक	हाःनान्वियँलोक	हाःनान्वियँलोक	हाट्टुम्चलोक	हाट्टुम्चम्मालोक
हाना	-	-	-	आहाट्टुचेलोक	आहाट्टुचेलोक
हान्वि	-	(आत्मावाचक)	-	आहाट्टुम्चलोक	आहाट्टुम्चलोक
हानि	-	-	-	आहाट्टाचेलोक	आहाट्टुम्चलोक
हुङगो	नाहाट्टालोक	नाहाट्टाचेलोक	नाहाट्टिलोक	हाट्टुलोक	हाट्टुचेलोक
हुन्चे (२)	नाहाट्टालोक	नाहाट्टाचेलोक	नाहाट्टिलोक	उहाट्टुचेलोक	उहाट्टुचेलोक
हुन्चे	नाहाट्टालोक	नाहाट्टाचेलोक	नाहाट्टिलोक	उहाट्टुलोक	उहाट्टुचेलोक

आज्ञार्थक भाव

कर्ता	अकर्मक	आत्मावाचक
हाना	इम्सा	खाङ्गनाचा
हान्चि	इम्साचा	खाङ्गानान्चिहाँ
हानि	इम्सानिहाँ	खाङ्गानान्चिहाँ

कर्ता/कर्मक	आक्का	आन्चि	आन्चाडा
हाना	हाट्टाहाँ	हाःनाचा	माहाट्टाचा
हान्चि	हाट्टाङ्गुँहाँ	हाःनान्चिहाँ	माहाट्टाचा
हानि	हाट्टाङ्गुँहाँ	हाःनान्चिहाँ	माहाट्टाचा

कर्ता/कर्मक	आनि	आनाडा	हुङ्गो	हुन्चे
हाना	हाःनाचा	माहाट्टा	हाट्टा	हाट्टुचा
हान्चि	हाःनान्चिहाँ	माहाट्टाचा	हाट्टाचा	हाट्टानुम्त्रम्हा
हानि	हाःनान्चिहाँ	माहाट्टानिहाँ	हाट्टानुम्हा	हाट्टानुम्त्रम्हा

वाक्य विज्ञान

नामपदावली - Noun phrase

नाम वर्गको पद शीर्ष रहेको पदावली नाम पदावली हो । यो एउटा पद मात्रले पनि बन्दछ । निर्धारक नामपदको विशेषकको रूपमा पनि आउन सक्छ । यसैगरी पूरकको रूपमा विशेषण पदावली आउन सक्दछ । जस्तै :

- (१०५) अ. खिम “घर”
 आ. टोगो खिम “त्यो घर”
 इ. टो हुँसाको खिम “माथिको उसको घर”

माथिको उदाहरणमा “खिम” नामपद हो भने “टोगो खिम” र “टोगो हुँसाको खिम” ले नामपदको विशेषकको रूपमा आई यसलाई एउटा नामिक पदावली बनाएको छ । छिन्ताङ्गमा नामपदावलीको स्वरूप वाक्यको जस्तै

पाइन्छ । दुवैमा शीर्ष पद अन्तमा आउँदछन् र शीर्ष पद भन्दा अगाडिका शब्दहरू व्याकरणिक रूपमा स्वतंत्र हुन्छन् । जस्तै :

- (१०६) हुङगो आसिन्डा सिलोक हुकनोगो कोचुवा
“त्यो हिजो मर्ने गरी भुक्ने कुकुर”
- (१०७) हुङगो सिलोक आसिन्डा हुकनोगो कोचुवा
“त्यो मर्ने गरी हिजो भुक्ने कुकुर”

विशेषण पदावली - Adjective phrase

विशेषण वर्गको पद शीर्ष रहेको पदावली विशेषण पदावली हो । यो नामपद जस्तै एउटा विशेषण पदले पनि बन्दछ । मात्राबोधक पद यसको विशेषकका रूपमा पनि आउन सक्छ । जस्तै :

- (१०८) अ. चोन्टे “नक्कले”
आ. चर्को चोन्टे “धेरै नक्कले”

माथिको उदाहरणमा “चोन्टे” एउटा विशेषण पद भएको पदावली हो भने “चर्को चोन्टे” मात्राबोधक विशेषणको रूपमा आएको देखिन्छ ।

पदक्रम - Word order

छिन्ताङ भाषामा पनि सामान्यतया वाक्यमा कर्ता – कर्म - क्रिया (SOV) को पदक्रम रहेको हुन्छ । यद्यपि, कर्म – क्रिया – कर्ता (OVS), कर्ता – क्रिया – कर्म (SVO) तथा कर्म - क्रिया - कर्ता (OVS) पदक्रम भएको वाक्यहरू पनि बनाउन सकिन्छ । नाम पदहरू क्रियाको आगाडि वा पछाडि आउन सक्छन् । जस्तै :

पदक्रम	उदाहरण
(१०९) कर्ता - कर्म – क्रिया	मेनुवाडा सा चोहे । “बिरालोले मासु खायो ।”
(११०) कर्म – कर्ता – क्रिया	सा मेनुवाडा चोहे । “मासु बिरालोले खायो ।”

- (१११) कर्ता – क्रिया – कर्म मेनुवाडा चोहे सा ।
“बिरालोले खायो मासु ।”
- (११२) कर्म – क्रिया – कर्ता सा चोहे मेनुवाडा ।
“मासु खायो बिरालोले ।”

कारक - Case assignment

वाक्यको अध्ययनमा कारकहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । क्रियाले लिने नामपदको आधारमा क्रियालाई निम्नानुसार अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

अकर्मक क्रिया - Intransitive verb

अकर्मक क्रियामा क्रियाले एउटा मात्र नामिक पद लिएको हुन्छ र त्यो नामिक पद चाहिँ कर्ता कारक (nominative) हुन्छ । जस्तै :

- (११३) आक्का सबेरा टा इम्मा:आँ । “म सबेरै सुत्छु ।”
(११४) हाना आरे:नो । “तिमी हाँस्छौ ।”
(११५) हुङ्गो फिसे । “उसले पादछ ।”

सकर्मक क्रिया - Transitive verb

सकर्मक क्रियामा क्रियाले दुइवटा नामिक पदहरू लिएको हुन्छ जसमा एउटा उर्जावत कारक (ergative) र अर्को चाहिँ कर्ता कारक (nominative) हुन्छ । उर्जावत कारकमा कर्तामा -ङा जोडिएर आएको हुन्छ भने कर्ता कारकमा केही पनि जोडिएर आएको हुँदैन । जस्तै :

- (११६) हुँसाङा मा:मी चोप्टोको । “उसले मानिसलाई हेर्छ ।”
(११७) कान्छिङा आक्का उटेनेहें । “कान्छीले मलाई पिठ्यो ।”

द्विकर्मक क्रिया - Ditransitive verb

द्विकर्मक क्रियामा क्रियाले तीनवटा नामिक पदहरू लिएको हुन्छ जसमा एउटा उर्जावत कारक र अरू दुईवटामा कर्ता कारक रहेको हुन्छ । जस्तै :

- (११८) हुँसाङा आक्का आर्खा उनाक्टेहें । “उसले मलाई रक्सी माग्यो ।”
- (११९) खाल्लि चिसोइः आनि हुन्चे गुन्द्रि ठक्दुकुम्चम । “हामी उनीहरूलाई गुन्द्री एकदम चिसोमै ओच्छाइदिन्छौं ।”

पदसङ्गति - Agreement

पदसङ्गति रूपायनमा सम्पूरण क्रियाहरू कर्ता वा कर्ता र कर्म दुवैसँग सङ्गति भएको हुन्छ भने सम्प्रदानको चाहिँ कहिल्यै पनि सङ्गति भएको पाइन्दैन ।

- (१२०) आक्का खाडेहें । “म गएँ ।”
- (१२१) हाना हुङ्गो आनिसोको ? “तिमी उसलाई चिन्छौ ?”
- (१२२) हुँसाङा चुवा गाग्रीवे फाट्टे । “उसले गाग्रोमा पानी भर्यो ।”
- (१२३) आम्माङा हाना मुन्जेइःङा नाभुक्नो । “आमाले तिमीलाई पछेउराले ढाक्नुहुन्छ ।”
- (१२४) हुँसाङा हाना छ्याट्टा नाबोप्ते । “उसले तिमीलाई छ्याता ओडायो ।”

छिन्ताङ्गमा सकर्मक क्रियाको अर्कमक क्रिया जस्तो रूपायन पनि हुन्छ जसमा कर्मसँग सङ्गति हुँदैन । यो प्रक्रियालाई अर्कमक क्रियाकरण (detransitivization) पनि भनिन्छ । जस्तै :

- (१२५) अ. पिः घासा पिडुहें । “मैले गाईलाई घाँस दिएँ ।”
आ. पिः घासा पिडेहें । “मैले गाईलाई घाँस दिएँ ।”
- (१२६) अ. हुँसाङा खिम चोप्टोको । “ऊ घर हेर्छ ।”
आ. हुङ्गो खिम चोप्नो । “ऊ घर हेर्छ ।”

माथिका उदाहरणहरूमा (१२५ अ) सकर्मक वाक्य हो । यसको अर्थ प्रथम पुरुष कर्ताले कुनै निश्चित गाईलाई घाँस दिन्छ भन्ने हुन्छ । यस वाक्यमा कर्म -ओ पनि क्रियामा आउँदछ । तर उदाहरण (१२५ आ) को वाक्यमा कर्म जनाउने -ओ क्रियासँग आएको छैन, माथिको वाक्यमा जस्तो निश्चितता यसमा हुँदैन । यस वाक्यमा प्रथम पुरुष कर्ताले कुनै पनि गाईलाई घाँस दिएको

भन्ने बुझिन्छ । त्यसै गरी सकर्मक वाक्य (१२६ अ) ले कुनै निश्चित घर भन्ने बुझिन्छ भने, वाक्य (१२६ आ) ले कुन घर भन्ने कुराको निश्चित गर्दैन ।

वाक्यको प्रकार - Sentence types

सामान्यार्थक वाक्य - Declarative sentence

कुनै विषयको बारेमा सूचना प्रदान गर्ने वाक्यलाई सामान्यार्थक वाक्य भनिन्छ । तलका उदाहरणमा वाक्यले कर्ताको बारेमा सूचना दिने काम गर्दछ । जस्तै :

- (१२७) निसा उकिप्मा काडे । “बहिनी/भाइ डरायो ।”
- (१२८) उप्पा कोक चिए । “उसको बुवाले भात खानुभयो ।”
- (१२९) डुवारी इस्साडाङ्से । “ढोका बिग्रेको छ ।”

प्रश्नार्थक वाक्य - Interrogative sentence

छिन्ताङ भाषामा प्रश्नार्थक वाक्य खण्डवेत्तर (suprasegmental) परसर्ग लागेर बन्दछ । ठेम, सालो, होक्कोइः, आसुक जस्ता प्रयोग गरी प्रश्नार्थक वाक्य बनाइन्छ । जस्तै :

- (१३०) जोगेडा ठेम पिडे उनिसा ? “जोगेले उसको भाइलाई के दियो ?”
- (१३१) सालो जोगेडा पेम्पाक पिडे ? “जोगेले रोटी कसलाई दियो ?”
- (१३२) होक्के अखाःनो ? “तिमी कहाँ हिडेको ?”
- (१३३) फाकसा आखेडाचे खा ? “सुँगुरको मासु किन्यौ ?”

यसरी प्रश्न बनाउँदा प्रश्न जनाउने शब्द वाक्यको शुरूमा बीचमा वा अन्तमा जुनसुकै ठाउँमा पनि आउन सक्दछ । मुख्यतया यस्तो वाक्यमा क्रिया भन्दा अगाडि नै प्रश्न जनाउने शब्द आएको पाइन्छ ।

आज्ञार्थक वाक्य - Imperative sentence

आज्ञार्थक वाक्य आज्ञार्थक क्रियायुक्त हुन्छ । जस्तै :

- (१३४) खिम्बे खाडा ! “घर जाऊ !”
 (१३५) किटाप नेडाचा ! “किताब पढ !”
 (१३६) कोक चियानिहाँ ! “भात खाऊ !”

निपात - Particles

भाषामा खास-खास भावलाई व्यक्त गर्न निकटवर्ती शब्दलाई बढी सार्थक तुल्याउने शब्द नै निपात हुन् । जस्तै नेपालीमा नि, पो र त इत्यादि निपात हुन् । छिन्ताङ भाषामा पनि धेरै निपातहरू पाइएका छन् । ती मध्ये जस्तै प्रश्नार्थक निपात (interrogative particles), जोडबोधक निपात (emphatic particles), उद्घरण निपात (reportative particles) र सामान्यार्थक निपात (declarative particles) भन्ने प्रकार पाइन्छन् । निपातहरू कुनै वाक्यको शुरुवातमा आउँछन् भने कुनै वाक्यको बीच र कुनै वाक्यको अन्तमा प्रयोग भएर आउँदछन् ।

छिन्ताङमाको महत्त्वपूर्ण निपातहरूलाई निम्नानुसार तालिकामा देखाउन सकिन्छ ।

छिन्ताङ	नेपाली	वर्णन
आङ	नि	पुष्टि गर्न
ओ	है, ल	पुष्टि गर्न, आज्ञार्थक र इच्छार्थक भावसँग
खा	-	भइरहेको कुराको पृष्ठभूमिको जानकारी गराउन
गोनेइ	है, नि	ध्यानाकर्षण गर्न
चाईँ	चाहिँ	(नेपालीबाट)
टा	नै, -दै	जोड दिन
ठेम	के	उत्तर मात्र
ना	त, नि	विषयबस्तु निश्चित गर्न
ना	न	अनुरोधलाई सरल पार्न
ना(हा)ङ	त, तर	फरक स्पष्ट पार्न
नि	नि	(नेपालीबाट)

फे	-	इच्छा अदि
फो	अरे, रे	अर्कोबाट सुनेको कुरा व्यक्त गर्न
मो	भनेर	एउटा वक्ताले भनेको कुरा आफ्नै शब्दमा व्यक्त गर्दा
याड	पनि	-
रैछ	रहेछ	(नेपालीबाट)
ले	मात्रै	-
लो	पो	आश्चर्य बुझाउन
लोहोइ	लहै	(नेपालीबाट)
होउ	हो, हौ	जोड दिन

केही उदाहरणहरू :

निपात उदाहरण

(१३७)	आड	पाइँ छ गते आड । “आज छ गते हो नि ?”
(१३८)	ओ	बाइः हाट्टा ओ । “यहाँ कुर है ।”
(१३९)	खा	भित्र टा माड अनुम्चेके खा ? “भित्र नै पूजा गछ्यौं ?”
(१४०)	गोनेइ	आठाम गोनेइ ! “लड्छ्यौ है !”
(१४१)	टा	पाइँ टा टासुहें । “आज नै आइपुगें ।”
(१४२)	ठेम	ल अबो कोक चासि ठेम । “अब भात खान जान्छु के ।”
(१४३)	ना	अबो ना टेम्मा उनुम्डोडसे । “अब त राम्रो बनाएका छन् ।”
(१४४)	ना	युवाः ना । “बस्तुस् न ।”
(१४५)	नाड	छाचे उनेडाडसे नाड । “केटाकेटीहरू पढेका छन् त ।”
(१४६)	फे	ठाडिन्ड पारा लो मोज्जा लि फे । “देखिएनौं भने राम्रो हुन्थ्यो ।”
(१४७)	फो	नाम्माडा फेरि उटाचेके फो । “आउँदो साल फेरि आउँछन् अरे ।”
(१४८)	मो	वान्डा खिम्बे युङनो मो चेक्टाक्टे । “भोलि घरमा छ भनेर भन्यो ।”
(१४९)	याड	आक्का याड पिडाहाँ ना ! “मलाई पनि देऊ न !”
(१५०)	ले	हानाले आटिए ? “तिमी मात्रै आयौ ?”

- (१५१) लो पाई ना अर्को खाला टाडोङ्से आङ । “आज त अर्को खालको पो ल्याएको छ नि ।”
- (१५२) होउ आसुक टेम्मा नाम्नो हौ ! “कति मीठो बसाउछ हौ !”

नामिकरण - Nominalization

क्रिया लोप भई नाम बन्ने प्रक्रियालाई नामिकरण भनिन्छ । भोट-बर्मेली परिवारका भाषाहरूमा नामिकरण, संबन्धिकरण र वाक्य-संबन्धिकरण बीच आपसमा गहिरो सम्बन्ध हुन्छ । यिनीहरू बीचको यो सम्बन्ध किराती समूहका भाषाहरूमा पनि देखिन्छ । छिन्ताङमा पनि नामिकरण र वाक्य-संबन्धिकरणको प्रक्रिया एउटै पाइन्छ । तलको उदाहरणमा क्रिया लोप भई नामिकरण प्रक्रियाद्वारा दुई वाक्यहरू जोडिई एउटै वाक्य बन्दछ । यस क्रममा क्रियाको पछाडि -गो वा -खा लागि नामिकरण प्रक्रियाबाट वाक्य संयोजन हुन पुग्दछ । यसरी नामिकरण हुँदा वाक्य संबधिकरण (relativized) हुनु पनि एउटा प्रक्रिया नै हो । जस्तै :

- (१५३) खाडागो चोफ्टुहें । “गएको हेरें ।”
- (१५४) हाप्नोखा टा फिलिम्बे ठा:नो ठेम “रोएको नै फिलिममा देखिन्छ के । ”
- (१५५) खाडागो काम “गएको साथि”
- (१५६) हेलावाचे उर्पिखा ठाउँ “बाँदरहरू कुद्ने ठाउँ”
- (१५७) आक्का खेम्सुङ्खा रङ “मैले सुनेको कुरा”
- (१५८) जोगेडा उपिडाङ्गो पेम्पाक लिम्से । “जोगेले मलाई दिएको रोटी मिठो थियो ।”

यसरी नामिकरण हुने क्रममा पूरा वाक्य वा पद समूह मात्र जुन पनि नामिकरण हुन सक्दछ ।

सन्दर्भ सामाग्री

बाल्थाजार बिकल, गोमा बन्जाडे, मार्टिन ग्यान्स्ले, एलेना लीभन, नेत्र प्रसाद पौड्याल, इच्छा पूर्ण राई, मनोज राई, नोवल किशोर राई, साबीने स्टोल (2007). *Free prefix ordering in Chintang*. *Language*, 83, 44-73

नोवल किशोर राई, बाल्थाजार बिकल, मार्टिन ग्यान्स्ले, गोमा बन्जाडे, एलेना लीभन, नेत्र प्रसाद पौड्याल, इच्छा पूर्ण राई, मनोज राई, साबीने स्टोल (2005). *Triplication and ideophones in Chintang*. In: योगेन्द्र प्रसाद यादव (ed.), *Contemporary issues in Nepalese linguistics*. काठमाडौं: Linguistic Society of Nepal. *Nepalese Linguistics*, 205-210

मार्टिन ग्यान्स्ले, बाल्थाजार बिकल, गोमा बन्जाडे, एलेना लीभन, नेत्र प्रसाद पौड्याल, इच्छा पूर्ण राई, मनोज राई, नोवल किशोर राई, साबीने स्टोल (2005). *Worshipping the King God: a preliminary analysis of Chintang ritual language in the invocation of Rajdeu*. In: योगेन्द्र प्रसाद यादव (ed.), *Contemporary issues in Nepalese linguistics*. काठमाडौं: Linguistic Society of Nepal.

बाल्थाजार बिकल, गोमा बन्जाडे, मार्टिन ग्यान्स्ले, एलेना लीभन, नेत्र प्रसाद पौड्याल, इच्छा पूर्ण राई, मनोज राई, नोवल किशोर राई, साबीने स्टोल (2009). *Ditransitives and three-argument verbs in Chintang and Belhare (Southeastern Kiranti)*. To appear in आन्द्रेइ माल्चुकोभ र बर्नर्ड कोम्प्री(eds.), *Studies in Ditransitive constructions*.

नेत्र प्रसाद पौड्याल र नोवल किशोर राई (२०६२): मातृभाषामा शिक्षा किन ? जनविश्वास साप्ताहिक, धनकुटा

नेत्र प्रसाद पौड्याल (२०६१): छिन्ताङ भाषा - एक परिचय । जनविश्वास साप्ताहिक, धनकुटा